

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı
Kamu Yönetimi Bilim Dalı

**FRANZ KAFKA’NIN “ŞATO” ROMANI ÜZERİNDEN
BÜROKRASİ
KAVRAMINA BİR BAKIŞ**

Yağmur KONUK

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2020

FRANZ KAFKA’NIN “ŞATO” ROMANI ÜZERİNDEN BÜROKRASİ
KAVRAMINA BİR BAKIŞ

Yağmur KONUK

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı
Kamu Yönetimi Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2020

ÖZET

KONUK, Yağmur, *Franz Kafka'nın "Şato" Romanı Üzerinden Bürokrasi Kavramına Bir Bakış*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2020.

Giderek karmaşıklaşan idari yapılarda bir örgütlenme biçimi olarak görülen bürokrasinin birçok disiplinde değişik tanımları mevcuttur. Kamu yönetimi alanında olduğu kadar edebi perspektifte de söz konusu kavrama olan ilgi, onun ne derece geniş anlam bağına sahip olduğunu kanıtlar niteliktedir. Edebiyatın sağladığı zengin anlatı olanaklarını yönetim bilimlerine aktarmak sıkça karşılaşılan bir yaklaşım değildir. Bu bağlamda tez çalışmasında Franz Kafka'nın Şato Romanı ve romandan alınan örneklem üzerinden bürokrasi açıklanmıştır. Kafka yaşamının bir döneminde bürokratik aygıtta yer almış ve bürokrasiyi güçlü bir edebiyatçının bakış keskinliğiyle gözlemleme fırsatı bulmuştur. Bu açıdan eserlerindeki izlenimler önemlidir. Yazarın başta Şato olmak üzere pek çok eseri yönetim bilimciler için önemli bir araştırma alanıdır. Şato Romanı aracılığıyla bürokrasinin kötücül özünü anlamlandırmaya çalışmak, romandaki yönetenler ile yönetilenler arasındaki sorunların ne olduğunu Maxqda 2020 Programı ile ortaya çıkarmak çalışmanın amaçlarından olmuştur. Buna uygun olarak Şato Romanı ve romandan seçilen örneklem, MAXQDA 2020 Veri Analiz Programı ile değerlendirilmiş ve bulgular çalışmaya yansıtılmıştır. Buna göre Şato Romanı'ndaki bürokrasi; ulaşılamaz, iletişime geçilemez bir yapıdadır ve halkla arasında travmatik ve anlaşılabilir bir dil vardır. Yönetenlerin büropatolojik davranış biçimlerinin sonuçları yönetilenlerde aidiyetsizlik, korkaklık, itibarsızlaşma, bürokratikleşme vd.faktörlerin ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir.Maxqda ilişki ağları çıktılarını dayanılarak memurların en çok yetkiyi kötüye kullanmasından kaynaklı olumsuz sonuçların varlığından bahsedilebilir.Yetkinin kötüye kullanılması neticesinde gelişen olaylar yönetilenlerde güvensizlik, korkaklık, çaresizlik vb. duygu durumlarının oluşmasına sebep olmuştur.Şato'daki yöneten-yönetilen ilişkilerinin 21.yüzyılda halen geçerliliğini koruyor olması düşündürücüdür.

Anahtar kelimeler

Bürokrasi, kamu yönetimi, Franz Kafka, Şato Romanı

ABSTRACT

KONUK, Yağmur, *A View To The Term Of Bureaucracy Through Franz Kafka's "The Castle"*, Master's Thesis, Ankara, 2020.

Bureaucracy, which is seen as a form of organization in increasingly complex administrative structures, has different definitions in many disciplines. In the field of public administration as well as in the literary perspective, the interest in the concept proves to what extent it has a wide meaning. It is not a common approach to transfer the rich narrative opportunities provided by literature to administrative sciences. In this context, bureaucracy is explained in the thesis based on the sample taken from Franz Kafka's *The Castle* Novel. Kafka took part in the bureaucratic device at some point in his life and had the opportunity to observe the bureaucracy with the sharpness of a strong literary artist. In this respect, the impressions in his works are important. Many works of the author, especially *The Castle* is an important research area for administrative scientists. Trying to clarify evil essence of bureaucracy through *The Castle* and seeing the problems between the rulers and the ruled in it with Maxqda are the aims of the study. Accordingly, the sample (selected from *The Castle*) and *The Castle* was evaluated with the MAXQDA 2020 Data Analysis Program and the findings were reflected in the study. The bureaucracy in *The Castle* is inaccessible and incommunicable and there is a traumatic and incomprehensible language with the public. Pathological behaviors of rulers have caused negative effects such as lack of belongingness, cowardice, distrust, bureaucratization, etc. on ruled. Based on the outputs of Maxqda relationship networks, it can be mentioned that there are negative consequences caused by the abusing of administrative power by the civil servants. The abuse of administrative power has resulted in mood disorders like distrust, cowardice, despair, etc. It is thought-provoking that the ruler-ruled relations in *The Castle* are still valid in the 21st century.

Keywords

Bureaucracy, public administration, Franz Kafka, *The Castle*

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI.....	ii
ETİK BEYAN.....	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
TABLolar DİZİNİ	viii
ŞEKİLLER DİZİNİ	ix
GİRİŞ.....	1
1.BÖLÜM: ARAŞTIRMANIN TEORİK ARKA PLANI	4
1.1.LİTERATÜR TARAMASI.....	4
1.2. ARAŞTIRMANIN KONUSU, SORUNLAR VE AMAÇLAR.....	29
1.2.1.Araştırmanın konusu	29
1.2.2.Araştırmanın Sorunları	29
1.2.3.Araştırmanın Amaçları	30
2. BÖLÜM: FRANZ KAFKA	31
2.1. FRANZ KAFKA'NIN HAYATI VE ESERLERİNE İLİŞKİN.....	31
2.1.1.Hayati.....	32
3.BÖLÜM: ARAŞTIRMANIN KAVRAMSAL ARKA PLANI	45
3.1.TANIM ZENGİNLİĞİNE SAHİP KAVRAM: BÜROKRASİ.....	45
3.2.KAVRAMIN TARİHSEL SERÜVENİ.....	47
3.2.1.Geleneksel Dönemde Bürokrasi.....	48
3.2.2.Modern Dönemde Bürokrasi	51
3.3. POSTMODERNİZM VE BÜROKRASİ İLİŞKİSİ	61

4.BÖLÜM: KAFKA’NIN ESERLERİNDE BÜROKRASİ	69
4.1.YARGI/DAVA ADLI ESERDE BÜROKRATİK ÖGELER.....	73
4.2.CEZA SÖMÜRGESİ’NDE BÜROKRATİK ÖGELER.....	76
4.3.AMERİKA ADLI ESERDE BÜROKRATİK ÖGELER.....	78
4.4.DÖNÜŞÜM ADLI ESERDE BÜROKRATİK ÖGELER	83
4.5.DİĞER BÜTÜN ÖYKÜLERİNDE BÜROKRATİK ÖGELER	85
5.BÖLÜM: ŞATO ROMANI’NDA BÜROKRASİ OLGUSU	92
5.1. ŞATO ROMANI’NA DAİR.....	92
5.2.ŞATO ROMANI’NDA BÜROKRATİK ÖGELER.....	93
6.BÖLÜM: METODOLOJİ	126
6.1.ARAŞTIRMA PLANI	126
6.2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	127
6.2.1.Analiz Araçları.....	130
6.2.2.Temsiliğin Sınanması: Ölçüt Örneklemede Kullanılan Tablolar	130
6.2.2.1.Şato Romanı için örneklem deseni	133
6.3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ VE SINIRLILIKLARI	134
6.3.1.Araştırmanın Önemi	134
6.3.2.Araştırmanın Sınırlılıkları	135
7.BÖLÜM: BULGULAR.....	136
SONUÇ	168
KAYNAKÇA	175
EK 1: ORİJİNALLİK RAPORU	190
EK 2: ETİK KURUL / KOMİSYON İZİNİ FORMU.....	192

TABLULAR DİZİNİ

Tablo 1 : <i>Kronolojik Sıralı Yerli Literatür Taraması</i>	5
Tablo 2: <i>Kronolojik Sıralı Yabancı Literatür Taraması</i>	15
Tablo 3: <i>Yargı/Dava Adlı Eser İçin Ölçüt Tablosu</i>	131
Tablo 4: <i>Ceza Sömürgesi Adlı Eser İçin Ölçüt Tablosu</i>	131
Tablo 5: <i>Amerika Adlı Eser İçin Ölçüt Tablosu</i>	132
Tablo 6: <i>Dönüşüm Adlı Eser İçin Ölçüt Tablosu</i>	132
Tablo 7: <i>Şato Adlı Eser İçin Ölçüt Tablosu</i>	133
Tablo 8: <i>Kodlara Genel Bakış Tablosu (Maxqda Programı ile elde edilmiştir)</i>	137
Tablo 9: <i>Kodların Belgedeki Oranını Gösterir Tablo</i>	139
Tablo 10: <i>Memurlara Atfedilen Anlamlar Tablosu</i>	165
Tablo 11: <i>Pasaj içinde Kod Görünümü Tablosu</i>	167
Tablo 12: <i>Pasaj içinde Kod Görünümü Tablosu</i>	167

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1: Ortak Temalara Sahip Çalışmalar Görseli	8
Şekil 2: Ortak Temalara Sahip Çalışmalar Görseli	9
Şekil 3: Ortak Temalara Sahip Çalışmalar Görseli	10
Şekil 4 : Ortak Temalara Sahip Çalışmalar Görseli	18
Şekil 5 : Ortak Temalara Sahip Çalışmalar Görseli	19
Şekil 6: Kod İlişkilerini Gösteren Görsel	141
Şekil 7: Kod İlişkilerini Gösteren Görsel	143
Şekil 8: Kod Yakınlığı Görseli	146
Şekil 9: “Yetkinin Kötüye Kullanılması” Kodunun Kod Birlikte Oluşma Modeli /Kod Yakınlık/ Görseli	147
Şekil 10: “Gayriahlakilik” Kodunun Kod Birlikte Oluşma Modeli /Kod Yakınlık/ Görseli.....	148
Şekil 11: “Yozlaşma” Kodunun Kod Birlikte Oluşma Modeli /Kod Yakınlık/ Görseli	148
Şekil 12: “İrrasyonelite” Kodunun Kod Birlikte Oluşma Modeli /Kod Yakınlık/ Görseli	150
Şekil 13: “Merhametsizlik” Kodunun Kod Birlikte Oluşma Modeli /Kod Yakınlık/ Görseli.....	150
Şekil 14: “Taciz (sözlü/yazılı)” Kodunun Kod Birlikte Oluşma Modeli /Kod Yakınlık/ Görseli.....	152
Şekil 15: “Keyfilik” Kodunun Kod Birlikte Oluşma Modeli /Kod Yakınlık/ Görseli ...	153
Şekil 16: “Rüşvet” Kodunun Kod Birlikte Oluşma Modeli /Kod Yakınlık/ Görseli	154
Şekil 17: “Hantallık” Kodunun Kod Birlikte Oluşma Modeli /Kod Yakınlık/ Görseli	155
Şekil 18: “Tehdit” Kodunun Kod Birlikte Oluşma Modeli /Kod Yakınlık/ Görseli.....	156
Şekil 19: “İşinin ehli olmama” Kodunun Kod Birlikte Oluşma Modeli /Kod Yakınlık/ Görseli.....	157
Şekil 20: “Kayırmacılık” Kodunun Kod Birlikte Oluşma Modeli /Kod Yakınlık/ Görseli	158
Şekil 21: “Elitist yaklaşımlar” Kodunun Kod Birlikte Oluşma Modeli /Kod Yakınlık/ Görseli.....	159
Şekil 22: “Kayıtsızlık” Kodunun Kod Birlikte Oluşma Modeli /Kod Yakınlık/ Görseli	160

Şekil 23: “Disiplinsizlik” Kodunun Kod Birlikte Oluşma Modeli /Kod Yakınlık/ Görseli	161
Şekil 24: “Kırtasiyecilik” Kodunun Kod Birlikte Oluşma Modeli /Kod Yakınlık/ Görseli	162
Şekil 25: “Kapalılık” Kodunun Kod Birlikte Oluşma Modeli /Kod Yakınlık/ Görseli	163
Şekil 26: “Liyakatsizlik” Kodunun Kod Birlikte Oluşma Modeli /Kod Yakınlık/ Görseli	164

GİRİŞ

Bürokrasi olgusunun tarihsel seyrine bakıldığında; kavramın Milattan Önce dört bin yılında Sümer Bölgesi'nden çağdaş döneme kadar varlığını sürdürdüğü görülür. Bununla birlikte ilk olarak 1745 yılında Fransız idareci Vincent de Gournay'in kullandığı bürokrasi kavramı; belirli kurallar ve hiyerarşi çevresinde şekillenen ve bir amaca hizmet eden eylemlerin bütünü olarak değerlendirilebilir. Söz konusu tanımlama bürokrasinin işlevselliğini ve amaçsallığını vurgularken; kavramın literatürde çok farklı ideolojilerden beslenmiş tanımlamaları da mevcuttur. Bürokrasinin tarihi koşullar içinde şekillenme süreci incelendiğinde en iyi ve en rasyonel idare biçimi olarak Weber Bürokrasisi'nin olumlandığı görülür. Özellikle modernitenin başlangıcından beri yükselen bir değer olan Weberyen Bürokrasi olmazsa olmaz bir olgu, yerine başka bir idari sistem konulamayacak kadar köklü, ilahi bir lütuf gibi servis edilmektedir. Halbuki Weberyen Bürokrasi'nin çeşitli idari sorunların kaynağı olduğu aşıkardır.

“İnsanlar topluluk içinde yaşamayı çıkarlarına uygun bulurlar, ama istekleri, bir kovan içindeki arıların isteklerinin tersine, büyük ölçüde bireysel kalır; işte toplumsal yaşayışın güçlükleri ve bir yönetim gereksinimi de buradan doğar. Zira bir yandan yönetim zorunludur. Çünkü yönetim olmaksızın topluluğun ancak çok az bir bölümü-o da acımacak koşullar altında-yaşayabilir ama öbür yandan da yönetim, iktidar eşitsizliğini gerektireceğinden, en çok iktidara sahip olanlar, iktidarlarını sıradan vatandaşların isteklerine karşıt olan kendi isteklerini gerçekleştirmek için kullanırlar” (Russell,1990, s.208).

Russell'ın da dikkat çektiği nokta bürokrasinin yarattığı sorunların kaynağı olarak görülebilir. Kafka'nın Şato Romanı'na gelindiğinde ise; eserde bürokrasinin bu türden sorunları edebiyatın sağladığı geniş imge kaynağıyla gözler önüne serilmiştir. Bu sebepten ötürü bürokrasi kavramını söz konusu eser üzerinden incelemek dikkat çekicidir. Yönetimsel bilimlerde edebiyat alanına ait çalışmalardan çok sık yararlanılmak istenmesinden kaçınılması onun dar bir yorum evrenine sıkışmasına neden olmuştur. Yönetim bilimlerinin alanına dahil olan bir olguyu başka disiplinlerin bakış açısı ile ele almak, özellikle edebiyat metinleri aracılığıyla bunu gerçekleştirmek, kurmaca metinlerin sonsuz çeşitlilikte olan anlatım dünyasının kamu yönetimi

içerisine sızmasını ve disiplinin bilimsel olma kaygısıyla kurumuş analiz dilinin değişmesini sağlar.

Çalışmada Kafka'nın eserlerinin (Şato, Dava vd.) kullanılmasının en önemli sebeplerinden bir tanesi yazarın minör edebiyatçılardan birisi olması ve minör edebiyatın ele aldığı konuları işleme tarzının derinliği ve zengin üslubudur. Minör edebiyat azınlık olarak görülen bir toplumun ya da grubun kendi dilini ve kültürünü edebiyata yansıtmasıyla ortaya çıkmıştır. Söz konusu edebiyat türü, azınlık olarak tanımlanan gruplara ait bir edebiyat olmasından ziyade; işlediği konular ve olgulara bakışı açısından minör bir dilin majör dilde yaptığı edebiyat olarak nitelenebilir. Bu tür bir edebiyatın en bilindik özelliği, “dil, güçlü *yersizyurtsuzlaşma katsayısından* her koşulda etkilenmiş olmasıdır” (Deleuze ve Guattari, 2000, s.25-6). Buradaki yersizyurtsuzlaşma kavramı bir dilin kullanımının ve bilinirliğinin azalması olarak tanımlanabilir.

“Büyük edebiyatlarda ancak bir anlık konuşmaya neden olan şey, küçük edebiyatlarda herkesin ölüm kalımıyla ilgili bir karar niteliği taşır. Küçük bir ulusun belleği, büyük bir ulusun belleğinden küçük değildir. Dolayısıyla eldeki malzemeyi daha bir titizlikle işler” (Deleuze ve Guattari, 2000, s.40).

Kafka da kendi döneminin içinde bulunduğu siyasi ve sosyal koşullarını eserlerine dikkat çekici dili ve yaratım dünyasıyla yansıtır, eserlerinde okuyucuyu bürokrasinin en korkunç halleriyle tanıştırır. Zira Kafka, bürokrasinin uzağında ahkam kesen bir birey değil, bizatihi döneminin Habsburg Monarşisi'nde oldukça kötü bir şöhrete sahip İşçi Kaza Sigortası Kurumu'nda avukatlık ve genel sekreterlik yapan, özetle işin mutfağından gelen bir isimdir. Bu bağlamda Kafka'nın eserlerinde yarattığı bürokrasi simülasyonunu ne derece kurmaca bir metin olarak değerlendirmek doğrudur? Kafka'nın eserlerini salt edebiyat metinleri olarak değerlendirmek doğru değildir. Onun eserleri hala geçerli olan bürokrasi sorunlarını ele alması açısından üzerinde durulması gereken çalışmalardır.

Kafka'nın eserlerinin Türkçe literatürdeki konumuna dair sayısal veriler incelendiğinde yazarın hem edebiyat alanında hem de akademik düzlemde ilgi gördüğü açıktır. Kafka'nın eserleri üzerine Türkiye'de yapılan akademik çalışmalar ilk olarak yetmişli yıllarda başlar. Türkiye'de günümüze kadar (2019) Franz Kafka'nın eserleri üzerine farklı konularda dört doktora çalışması yapılmıştır. Kafka'nın Türkiye'de alımlanması ile ilgili olarak yapılan ilk doktora

çalışması 1979 yılında Ankara Üniversitesi'nde Erdem Albayrak'ın yaptığı çalışmadır. Daha çok deskriptif özelliği ile ön planda olan bu çalışma o zamana kadar yapılmış olan Kafka'nın eserlerinin çevirileri ve bu eserler üzerine yazılan ikincil edebiyat tercümelemleri ve Kafka üzerine yazılmış olan Türkçe yayınlardan oluşmaktadır. (...) Günümüzde (2019) Türkiye'deki üniversitelerde Kafka üzerine yazılmış toplamda 32 yüksek lisans tezi bulunmaktadır. Dil analizi ve farklı konuların ele alındığı bu akademik çalışmalarda çoğunlukla Kafka'nın eserlerinin Türk yazarların eserleri ile karşılaştırıldığı dikkati çekmektedir. Akademik dergilerde Kafka ve eserleri üzerine kaleme alınmış pek çok makalenin yanı sıra Türkiye'deki diğer dergilerde de Kafka üzerine yazılmış birçok makale bulunmaktadır (İlkılıç, 2019, s.18). Türk edebiyatının önemli isimlerini etkileyen yazar, sadece yazın alanında değil; sinema ve görsel sanatlar alanlarında da birçok yaratıya ilham olmuştur (Bkz.Haneke, Nemec Vd.).

Edebiyat alanında ise Türkçe literatürde Tezer Özlü'nün Kafka'ya dair yaklaşımları dikkate değerdir: Onun için Kafka'nın önemi geleceği önceden haber vermesidir. Özellikle de ulusun içinde yittiği bürokrasinin öldürücülüğünü alaylı ve akıllıca anlatmasıdır (Aktaş, 2019, s.22).

1.BÖLÜM: ARAŞTIRMANIN TEORİK ARKA PLANI

1.1.LİTERATÜR TARAMASI

Kafka'nın eserlerine yönelik çalışma yapılmak istendiğinde göze çarpan olgu; yazarın eserlerinin tek boyutlu olmaması, daha yaygın tabirle eserlerinin çok katmanlı yapısıdır. Bu durum Kafka'nın eserlerine ilişkin çalışmalar yaparken araştırmacıya geniş literatür imkanı sağladığı gibi, araştırmacının yaratıcılığını da besleyen bir zemin oluşturur. Nitekim yazarın herhangi bir eseri üzerine sadece edebi değil; sosyolojik, psikolojik, siyasal ve yönetsel çıkarımlar yapılabilmekte; aynı eserden farklı disiplinler faydalanabilmektedir. Yazarın eserlerinin çok çeşitli yapısı onun içinde bulunduğu aile ve sosyal yaşamı ile bağdaştırıldığı gibi kendisine ait Kafkaesk üslubunun da bir sonucu olarak görülmektedir. Kafkaesk; daha çok semboller ve alt anlamların önem kazandığı, anların detaylı olarak tasvir edildiği ve olay örgülerinin gerçek olamayacak derecede anlatımı olarak açıklanan edebi yapıdır. Kafka'nın eserlerinden yola çıkarak bir kavram ağı oluşturulmak istendiğinde ise bu ağın önemli bir parçasını bürokrasi olgusu oluşturur. Bu sebepten ötürü literatür taramasını Kafka'nın eserlerinde doğrudan bürokrasi olgusunu ele alan yerli ve yabancı çalışmalar ile bu olguyu dolaylı yoldan ele alan daha doğrusu yazarın eserlerinde başka bağlamlar araştırırken bürokrasiye de değinmiş çalışmalara literatür taramasında yer verilmiştir.

Literatür taraması yapılırken öncelikle Google Scholar ve Google Akademik veri tabanları Franz Kafka'da bürokrasi, Kafka'da bürokratik temalar vb. kavram anahtarlarıyla incelenmiş, daha sonra başta YÖK Ulusal Tez Merkezi olmak üzere diğer tez veri tabanlarından (Üniversitelerin açık tez veri sistemleri gibi) anahtar kelimelere paralel yüksek lisans ve doktora tezlerine erişilmiştir. Bunlara ek olarak Google Books, JSTOR, Sagepub, Researchgate, Academia.edu.tr, archive.org, gibi veri tabanlarından ilgili çalışmalar literatür taramasına aktarılmıştır. Kafka'nın el yazmaları ve henüz yayımlanmamış çalışmalarının da bulunduğu The National Library Of Israel online kütüphane arşivi de literatür taramasına dahil edilmiştir zira söz konusu kurum Kafka'nın eserlerinin korunması, tanınması ve kayıp olan çalışmalarının bulunması için ciddi çabalar göstermiştir.

Doğrudan Kafka ve bürokrasiye dair literatür çalışmaları siyasal ve yönetsel bilimlerin çalışma alanını oluşturmuşken; dolaylı çalışmalar fen-edebiyat fakültelerinin veya iletişim fakültelerinin alanına dahil olmuştur. Literatür taraması yapılırken önce yerli literatürdeki çalışmalara yer verilmiş daha sonrasında yabancı literatür örnekleri ele alınmıştır.

Veri tabanlarının detaylı olarak incelenmesi sonucu ulaşılan çalışmalar "Şato Romanı Üzerinden Bürokrasi Kavramına Bir Bakış" adlı tez çalışması ile karşılaştırmalı olarak incelenmiş; çalışmaların bürokrasi kavramını nasıl ele aldığı, hangi kuramların veya kuramcılarının görüşleri ekseninde şekillendiği; söz konusu tez ile olan benzerlikleri ve farklılıkları detaylı biçimde yansıtılmıştır. Bu veriler ışığında tezin özgünlüğü ve bürokrasiyi nasıl ele aldığı, hangi kuramsal düzlem üzerinde kendisini var ettiği gibi noktalar aydınlatılmıştır. Bunlara ek olarak Kafka ve bürokrasi üzerine yapılan çalışmaların zayıf ve güçlü yönlerini bir bütün olarak görmek açısından Kronolojik Sıralı Literatür Taraması Tabloları (bkz. Tablo 1 ve Tablo 2) yararlı bir işlev görmüştür.

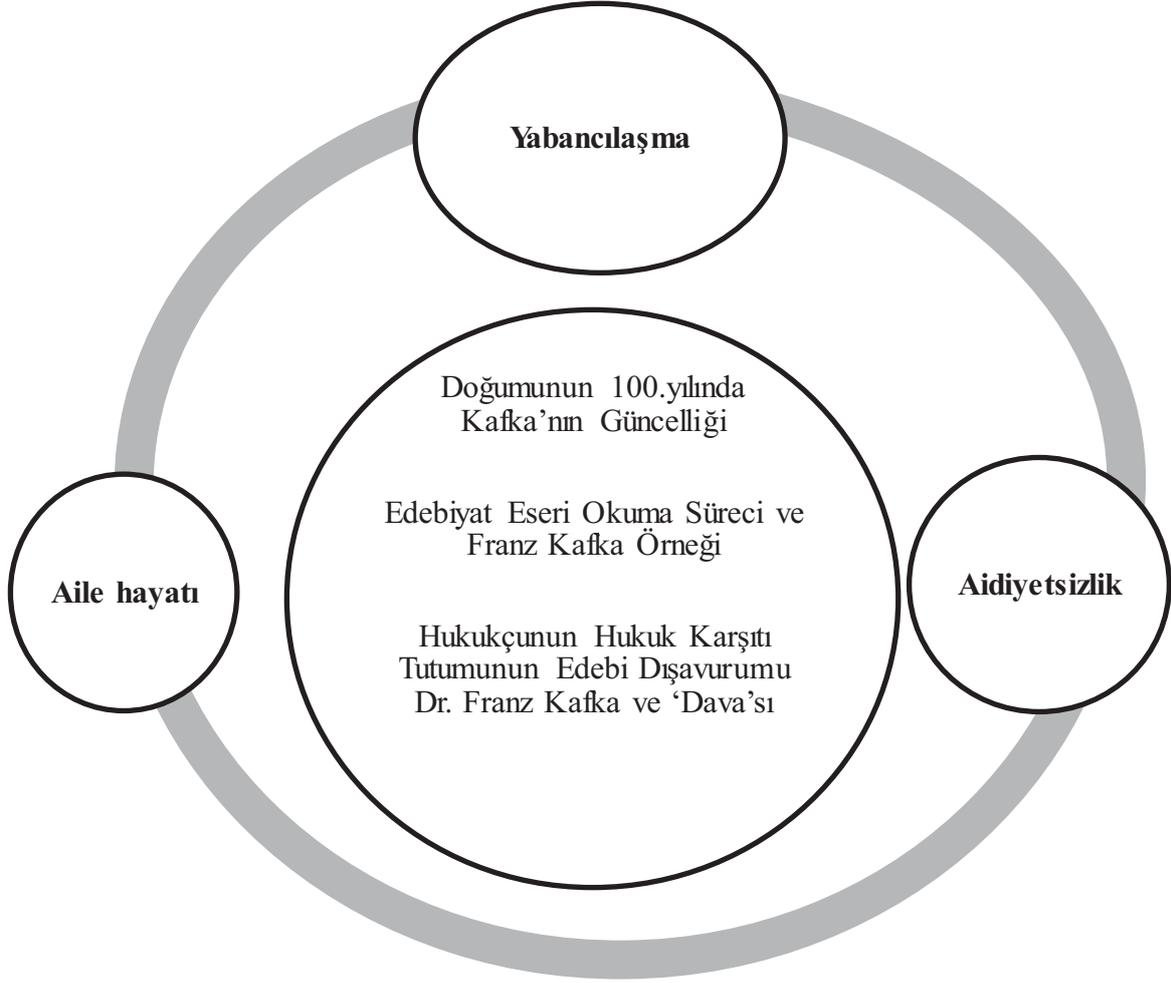
Tablo 1 : *Kronolojik Sıralı Yerli Literatür Taraması*

Çalışmanın Adı	Tarihi	Yazarı	Odaklandığı Temalar
Doğumunun 100.yılında Kafka'nın Güncelliği	1983	Hüseyin Salıhoğlu	Yabancılaşma, aidiyetsizlik
Edebiyat Eseri Okuma Süreci ve Franz Kafka Örneği'	2010	Özber Can	Aile hayatı, yabancılaşma, aidiyetsizlik
Kafka'da İktidar, Hukuk ve Adalet	2011	Deniz Kadioğlu	Teslimiyet, çaresizlik, soyut toplum
Hukukçunun Hukuk Karşıtı Tutumunun Edebi Dışavurumu Dr. Franz Kafka ve 'Dava'sı	2011	Gökçe Çataloluk	Aile Hayatı
Kafka Metinlerinde İletişim, İletişimsizlik ve Yabancılaşma Olgusu Üzerine	2011	Uğur Gündüz	Yabancılaşma
Modern Örgütlerde Yabancılaşma ve Kafka'nın 'Dönüşüm' Romanı'nın Bu bağlamda Analizi	2012	İrem Tükel	Yabancılaşma, Bauman Bürokrasisi
İktidar, Tahakküm ve Kafka'nın Şatosu	2012	Yücel Karadaş	Foucault'un iktidar görüşleri
Franz Kafka Romanlarında İnsan Doğası Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme	2013	Duygu Altınoluk Öztaş	Demir Kafes Kuramı yabancılaştırılma mesafe ve güç ilişkisi

Franz Kafka'nın Eserlerinde Yabancılaşma Problemi	2015	Nuri Çiçek	Yalnızlık, anlaşılama, bürokrasinin erişilmezliği
Peter Weiss'ın Kafka'ya ve Sosyalist Gerçekliğe Bakışı Direnmenin Estetiği'nde Kafka'nın Şato ve Neukrantz'ın Wedding Barikatları Romanları'na Göndermeler Üzerinden Bir Değerlendirme	2016	Mahmut Yurtsever	Otoritelere karşı direnme, adalet arayışı
Franz Kafka'nın Eserlerinde Çalışma Hayatında Yabancılaşma ve Aşırı Gayretkeşlik	2016	Uğur Keskin	Yabancılaşma, Taylorizm, gayretkeşlik, Aynışma, Panoptikon
Franz Kafka'nın Eserlerinde Aşırı Bürokrasi ve Otoriter Yönetici İmgesi	2016	Uğur Keskin	Bürokratizm, Otoriter idare

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

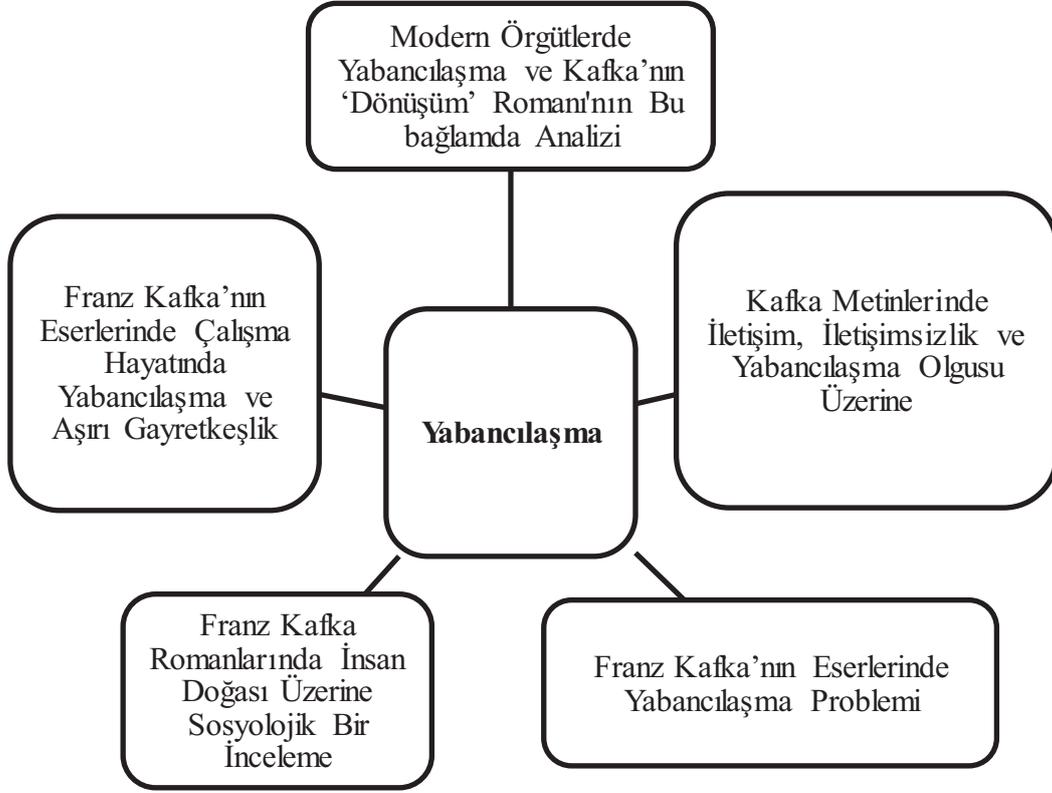
Şekil 1: Ortak Temalara Sahip Çalışmalar Görseli

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Şekil 1'de aile, yabancılaşma ve aidiyetsizlik temaları altında oluşturulmuş çalışmalar görselleştirilmiştir.

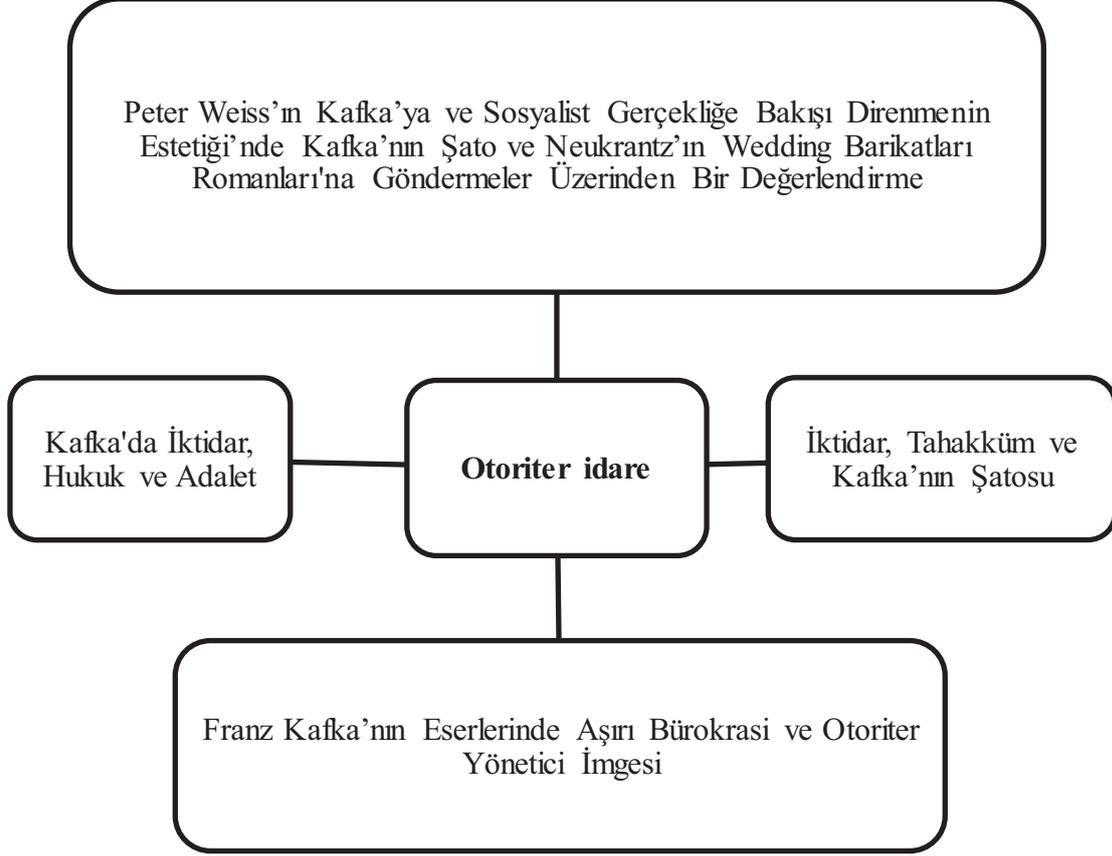
Şekil 2:Ortak Temalara Sahip Çalışmalar Görseli

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Şekil 2'de ise salt yabancılaşmayı kendisine konu edinen yerli araştırmalar sıralanmıştır.

Şekil 3:Ortak Temalara Sahip Çalışmalar Görseli

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Otoriter idare teması altında şekillenen araştırmalar Şekil 3'teki gibidir.

Yerli literatür taraması analizine Özber Can'ın "Edebiyat Eseri Okuma Süreci ve Franz Kafka Örneği" adlı çalışmasıyla (2010) başlanmıştır.Can, Kafka'nın eserlerinin okunurken hangi noktalara dikkat çekilmesi gerektiğinin altını çizmiş; yaşadığı dönemin siyasal ve sosyal koşullarının, aile ortamının yazarın yaratım sürecine olan etkisinden bahsetmiştir. Can, yazarın eserlerindeki belli başlı imgelere kısaca değinmiş; Şato Romanı'ndaki sürreal ve bürokratik ortamı ele alırken yabancılaşma ve iletişimsizlik öğelerine vurgu yapmıştır. Can'ın çalışması

Kafka'nın eserlerine yönelik oldukça hızlı bir panoramik görüntü sunmuş, yazarın eserlerine birkaç cümle ile açıklamalar getirilmiştir.

Uğur Keskin'in "Franz Kafka'nın Eserlerinde Çalışma Hayatında Yabancılaşma ve Aşırı Gayretkeşlik" adlı çalışmasında (2016) yazarın eserlerinde geçen bürokratik temalar yabancılaşma olgusu çerçevesinde incelenmiştir. Bu bağlamda Keskin, Taylorizm vurgusu ve modern insan hallerine paralel olarak iş hayatındaki bürokratik havayı tasvir etmiştir. Keskin'in çalışmasında yer yer akademik dilden uzak anlatım biçimleri görülmektedir. Örneğin Dönüşüm Romanı'nı ele aldığı bölümdeki anlatımı bu bakımdan çalışmanın akademik niteliğini düşürmüştür.

"(...) Değişim adlı eserin sonunda Samsa, geberip giden bir yaratığa dönüşmüş ve nihayetinde bitişik odadaki şey olarak hizmetçi tarafından evden süpürülerek dışarı atılmıştır" (Keskin, s.239).

Yukarıdaki alıntıda geçen "geberip gitmek" tabiri akademik bir çalışmada kullanılmayacak türden bir özensizliği çağrıştırdığından Keskin'in söz konusu çalışması tezin içerisinde kendisine yer edinememiştir. Bununla birlikte Keskin'in Kafka'nın "Melezleme", "Yuva", "Bir çiftliğin savunulmasından sahneler" ve "Mezar bekçisi" adlı eserlerini yabancılaşma, aynılaşma ve bürokrasi öğeleri çevresinde incelemesi onun söz konusu çalışmasını alanda özgün kılmıştır. Keskin'in çalışmasında Kafka'nın "Geri çevrilme" adlı eserini de yönetsel olgularla işlediği görülmüştür. Keskin çalışmasında Şato Romanı'ndaki karakterlerin ise aşırı gayretkeş yönlerine vurgu yapmıştır. Keskin, Kafka'nın eserlerini incelerken Jeremy Bentham'ın Panoptikon kavramını da hatırlatmıştır.

Uğur Keskin'in bir diğer çalışması "Franz Kafka'nın Eserlerinde Aşırı Bürokrasi ve Otoriter Yönetici İmgesi"nde (2016) Kafka'nın eserlerindeki yönetsel kavramlara değinilmiş, bürokrasinin bireyi sindiren ve bireyin içine kapanmasına yol açan, onu izole eden yönü vurgulanmıştır. Keskin çalışmasında Şato'daki bürokratik düzenden hareketle Kafka'nın bireylere konformizmi-uygitsinci (Keskin'in deyimiyile) bakış açısı önerdiğini belirtse de bu görüşün Kafka'nın eserleri derinlikli incelendiğinde çok ta tutarlı bir yaklaşım olmadığı görülecektir zira Kafka'nın eserlerinde başkarakterler bürokratik otoritelerle sürekli bir mücadele içerisinde olmaktadır bunun yanı sıra Kafka'nın yaşam öyküsü iyi gözlemlendiğinde kendisinin de otoritelerin haksız edimlerine karşı ayaklanmış grupların (döneminin anarşist ve sol grupları) içerisinde yer aldığını görmek mümkündür. Keskin'in çalışmasında farklı olarak

değınılebılecek olgu Kafka'nın "Yeni lambalar" adlı hikayesinde bürokrasinin iyi bir örneğının tasvirini anlattığı bölümdür. Keskin söz konusu hikayede bürokrasinin bu defa istek ve talepleri dinleyen, yönetilenle iletişim halinde bir otoritenin varlığından bahsedildiğini aktarır.

Nuri Çiçek'in "Franz Kafka'nın Eserlerinde Yabancılaşma Problemi" adlı çalışmasında (2015) ise Kafka'nın çok bilinen eserleri (Dava, Dönüşüm vd.) yabancılaşma, yalnızlık temaları etrafında incelenmiş daha sonra "Devlet ve Bürokrasi" başlığı altında ele alınan Şato Romanı aynı zamanda yalnızlık, anlaşılama, bürokrasinin erişilmezliği gibi unsurlarla açıklanmıştır. Çiçek'in çalışması literatüre farklı bir boyut katmamakla birlikte Kafka'nın "Kanun önünde" adlı hikayesine kısaca değinmesi bakımından alandaki diğer çalışmalardan ayrılmıştır.

Duygu Altınoluk Öztaş'ın "Franz Kafka Romanlarında İnsan Doğası Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme" adlı yüksek lisans tezinde (2013) çalışmanın amaçlarından bir tanesinin, Şato Romanı'nda zaman ve mekân kavramlarının iktidar ve bürokrasi kavramlarına nasıl yansıtıldığını incelemek olarak belirtilmiştir. Öztaş da Şato Romanı'nda bürokrasiyi ele alırken Weber'in Demir Kafes Kuramı'ndan faydalanmış, Weber'in rasyonel modern bürokrasi modelinin Kafka'daki eleştirisine değinmiştir. Öztaş, Şato'da bürokratik karakterlerin mistik hallerinden bunun yanı sıra farklı olarak George Ritzer'in bürokrasi yaklaşımıyla görüşlerini açıklamıştır. Öztaş mekan bağlamında incelediği Şato ve bürokrasi kavramını Elias Canetti'ye dayandırır. Buna göre Şato'da mekanın labirentleştiğini, Canetti'ye göre de iktidarın gücünü koruması amacıyla mesafelere önem verdiğini belirtir. Öztaş literatürdeki diğer çalışmalarla benzer olarak Şato ve Dava Romanları'nda geçen bürokratik yapının bireyi yalnız ve yönsüz bir duruma soktuğuna, hiyerarşi tarafından yabancılaştırılan insanın haline değinmiştir.

Gökçe Çataloluk'un "Hukukçunun Hukuk Karşıtı Tutumunun Edebi Dışavurumu Dr. Franz Kafka ve 'Dava'sı" adlı çalışmasında (2011) en çok Dava Romanı üzerinde durmasına karşın Çataloluk'un Kafka'nın eserleri hakkındaki görüşleri şöyledir: Çataloluk'a göre Kafka'nın Şato da dahil bütün eserlerinde bitmeyen çocukluğunun izleri görülmektedir. Kafka'ya göre tanrı da baba da otorite de aynı şeydir. Çataloluk buradan hareketle Şato okumasını Kafka'nın baba figürü ekseninde açıklamıştır.

İrem Tükel'in "Modern Örgütlerde Yabancılaşma ve Kafka'nın 'Dönüşüm' Romanı'nın Bu bağlamda Analizi" adlı çalışmasında (2012) Kafka'nın eserlerindeki bürokrasi unsurları (Şato da dahil edilerek) W.H. Whyte'in 'Örgüt İnsanı' yaklaşımı ile açıklanmış, yine literatürdeki

diğer çalışmalarda görüldüğü gibi söz konusu çalışmada da yabancılaşma olgusu üzerinde durulmuştur fakat Tükel, yabancılaşmayı farklı olarak Melvin Seeman'ın geniş kapsamlı yabancılaşma kuramıyla değerlendirmiştir. Tükel de “Şato Romanı Üzerinden Bürokrasi Kavramına Bir Bakış” adlı mevcut çalışmada olduğu gibi Zygmunt Bauman'a referans vermiş, Bauman'ın bürokrasi anlayışını aktarırken onun bürokrasilerdeki ünvanların yabancılaşmayı artırdığı görüşünü ele almıştır. Bununla birlikte Tükel'in yaklaşımından farklı olarak tez çalışmasında Bauman'ın bürokrasilerin dönüşebileceği ya da ideal bürokrasi olarak görülen Weber Bürokrasisi'nin gelebileceği en mükemmel noktanın aynı zamanda en korkunç durumu tasvir ettiği belirtilmiş; bürokratik yapının katliam gerçekleştirebilme potansiyeli ve buna olan meyili vurgulanmıştır.

Uğur Gündüz'ün “Kafka Metinlerinde İletişim, İletişimsizlik ve Yabancılaşma Olgusu Üzerine” adlı çalışmasında (2011) Kafka'nın eserleri bürokratik temada ele alınırken yabancılaşma kavramı üzerine inşa edilmiş, onun bütün eserlerinde yer alan bürokratik olay örgülerinin birbiri ile aynı olduğu çıkarımında bulunulmuştur. Bu açıdan bakıldığında Gündüz'ün çalışmasında literatüre farklı bir derinlik sunulmamış, literatürde yaygın ele alınmış kavramlar üzerinden çalışması şekillendirilmiştir.

Bir diğer çalışma ise Yücel Karadaş'ın “İktidar, Tahakküm ve Kafka'nın Şatosu” adlı çalışmasıdır (2012). Çalışmada Şato Romanı'nda geçen bürokratik unsurlar Michel Foucault'un görüşleri temel alınarak vurgulanmıştır.

Mahmut Yurtsever “Peter Weiss'ın Kafka'ya ve Sosyalist Gerçekliğe Bakışı Direnmenin Estetiği'nde Kafka'nın Şato ve Neukrantz'ın Wedding Barikatları Romanları'na Göndermeler Üzerinden Bir Değerlendirme” adlı çalışmasında (2016) Peter Weiss'ın Kafka'nın Şato Romanı'nı bir işçi romanı olarak nitelemesinin analizini yapmıştır. Yurtsever, Kafka'nın eserlerinin tıpkı Peter Weiss'ta olduğu gibi otoritelere karşı ayaklanan, otoritelere kayıtsız şartsız itaat yerine onu sorgulayan yapıda olduğunu belirtmiş bu anlamda Weiss'ın Şato Romanı'nı niçin işçi romanı olarak gördüğünü şu bağlamla açıklamıştır: Kafka ezilmişlerin, dışlanmışların sesini güçlü biçimde tasvir ettiği için direniş yazarı olarak görülebilir. Kafka yöneten – yönetilen ilişkisini oldukça derin gözlemlere ve anlatım biçimlerine dayanarak anlatmış ve okuyucuda güçlü biçimde ezilen veya sömürülen tarafın yanında olma isteği uyandırmıştır. Yurtsever çalışmasında bu anlamda birbirinin tamamlayıcısı olarak gördüğü Wedding Barikatları ve Şato adlı eserlerde, Şato'da istenip de gerçekleşemeyen tam direniş ve

başkaldırımın Wedding Barikatları'nda gerçekleştirildiğini, bu anlamda iki romanın arasında güçlü bir bağ kurulabileceğini vurgulamıştır.

Bir diğer çalışma ise Hüseyin Salihoğlu'nun "Doğumunun 100.yılında Kafka'nın Güncelliği" adlı çalışmasıdır (1983). Salihoğlu çalışmasında Kafka'nın eserlerinde modern insanın güvensiz ve yabancılaşmış, bürokrasi tarafından yalnızlaştırılmış ve otoritenin ürküttüğü içler acısı halini analiz etmiştir. Şato'da bireyler çaresizlik içinde bürokrasinin bütün absürd edimlerine göz yummakta, hiçbir direniş ya da talep sonuçlanmamakta, karakterler belirsizlik içinde salınmaktadırlar. Salihoğlu'nun çalışmasında Kafka'nın "Köy Hekimi" ve "Akademi İçin Bir Rapor" adlı hikayelerini boğucu bürokratik ortam ve yabancılaşma açısından değerlendirmesi farklı bir bakış açısı olarak görülebilir.

Deniz Kadioğlu "Kafka'da İktidar, Hukuk ve Adalet" adlı yayımlanmış yüksek lisans tezinde (2011) Şato'daki yönetimi ele alırken Alexis de Tocqueville'in görüşlerinden beslenmiştir. Kadioğlu da konuya ilişkin literatürdeki yaygın çıkarımlardan modern insanın bürokrasiye teslimiyet hikayesini ve çaresizlik, korku ortamında kendini daha da soyutlayan halini çalışmasında anlatmıştır. Kadioğlu, "Şato Romanı Üzerinden Bürokrasi Kavramına Bir Bakış" adlı çalışmada da vurgulanan "soyut toplum" kavramına çalışmasında yer vermiştir.

Yerli literatür incelendiğinde; Duygu Altınoluk Öztaş'ın, İrem Tükel'in ve Deniz Kadioğlu'nun çalışmaları ile tez çalışmasının ortak argümanlar üzerinde konumlandığı göze çarpar. Tez çalışmasında vurgulanan argümanlara paralel olarak Kafka'nın Şatosu açılırken; Öztaş, Weber'in Demir Kafes Kuramı'na, İrem Tükel Bauman Bürokrasisi'ne ve Kadioğlu da soyut toplum kavramına çalışmalarında yer vermişlerdir. Bununla birlikte mevcut tez çalışması Şato Romanı'nı araştırma evreni olarak seçmiş ve ölçüt örnekleme dayalı olarak seçilen pasajlar bürokratik ve yönetsel temalarla analiz edilmiştir. Aynı zamanda söz konusu tez, Kafka'nın Şatosu'nu nitel yöntem yazılımı MAXQDA 2020 ile özverili biçimde incelediğinden yerli literatürde ayrı bir konuma denk gelir.

Tablo 2: *Kronolojik Sıralı Yabancı Literatür Taraması*

Çalışmanın Adı	Tarihi	Yazarı	Odaklandığı Temalar
A Critical Examination of Franz Kafka's The Castle	1951	Peter Dow Webster	Teolojik, ironik unsurlar
The Trial And The Castle And Other Works A Critical Commentary	1966	Gregor Roy	Otobiyografik unsurlar, dini bağıntı
On Kafka's Castle A Study	1973	Richard Sheppard	Solipsizm, psikanalitik postmodern yapı, dinsel alegori, çoklu yaklaşım
Power And Authority In The Castle	1979	Richard J. Arneson	Enigmatik, varoluşsal, dinsel ögeler
Cognitive Dissonance And The Anxiety Response To Kafka's The Castle	1980	Christine W. Sizemore	Bilişsel uyumsuzluk, anksiyete halleri, belirsizlik
Essays in Understanding 1930-1954	1994	Hannah Arendt	Absürdite, korkunç bürokrasi, unutulmuşluk
Kafka's The Castle And The Critical Imagination	1995	Stephen Dowden	Antik Yahudi mistisizminin ironik ve modern bir yorumu, kapalı,

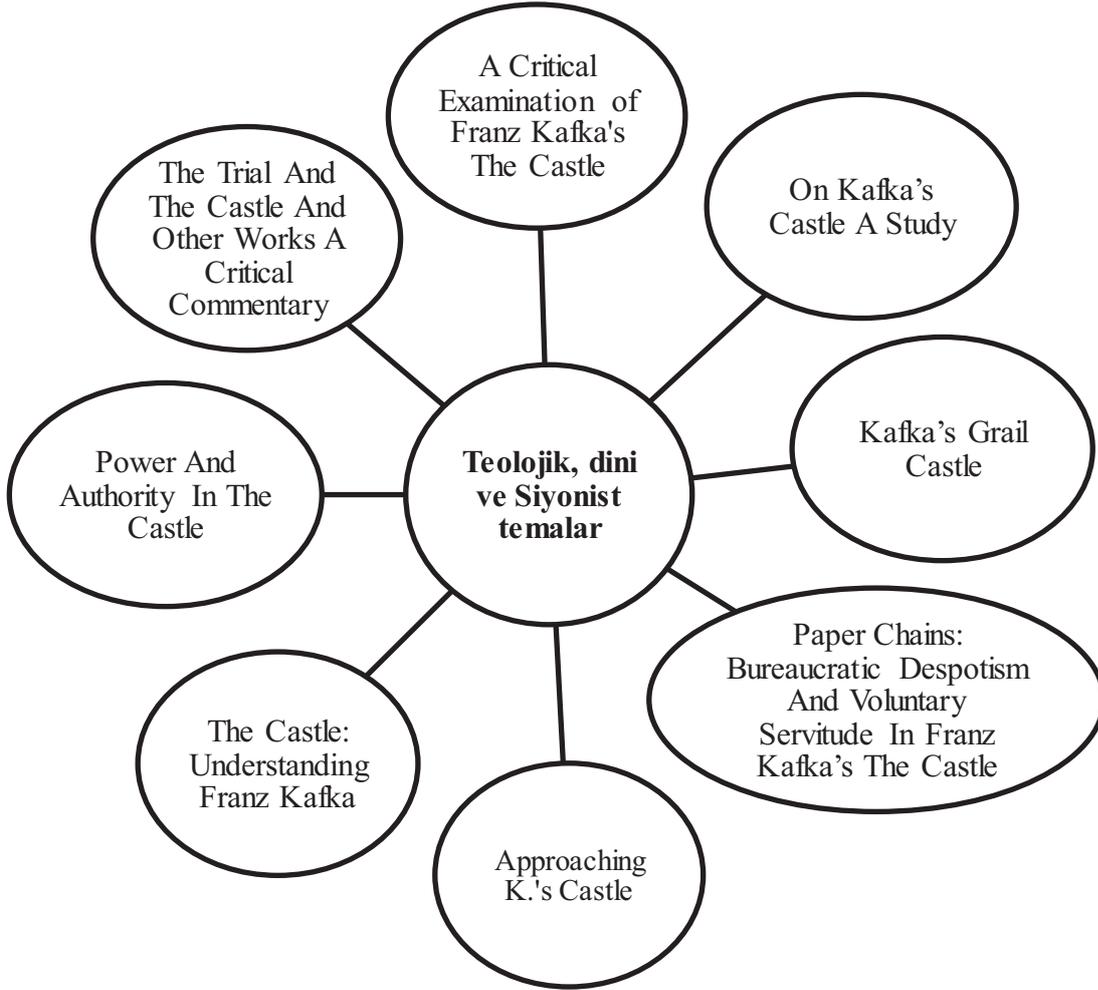
			gizemli yönetim, teolojik yapı
Approaching K.'s Castle	1997	Mark Harman	Teolojik, otobiyografik yapı
Surveying The Castle: Kafka's Colonial Visions	2002	John Zilcosky	Kolonyal fikirler
Paper Chains: Bureaucratic Despotism And Voluntary Servitude In Franz Kafka's The Castle	2004	Michael Löwy	Boetie'nin Gönüllü Kulluk kavramı, dini okuma
Panopticism And The Construction Of Power In Franz Kafka's The Castle	2007	Walter Corbella	Jeremy Bentham'ın Panoptikon kavramı
A Study Of The Theme Of Power In The Works Of Franz Kafka And Milan Kundera	2009	Muhammad Asif	Totalitarizm, bireyin hiçleşme süreci, apokaliptik ve kehanet içeren yapı
Approaching K.'s Castle	2009	Ronald Gray	Antik Yahudi mistisizminin ironik ve modern bir yorumu, kapalı, gizemli yönetim, teolojik yapı
Kafka's Grail Castle	2010	Jonathan Ullyot	Teolojik örüntü
Kafka's Mythology: Organization, Bureaucracy And The Limits Of Sensemaking	2012	Iain Munro Christian Huber	Biyografik izler, mitsel anlamlar
The Tyranny Of Distance: Kafka And The	2013	Darren Mccabe	Bürokratik

Problem Of Distance In Bureaucratic Organizations /The Case Study/			örgütlerle birey arasındaki mesafe sorunu
Power And Animality In Kafka's The Castle	2015	Zoltan Balazs	Hayvan doğası
Kafkaesque Power And Bureaucracy	2016	Stewart Clegg, Miguel Pina Cunha, Iain Munro, Arménio Rego Marta Oom de Sousa	Atalet, çaresizlik, anlamsızlık, cinsellik ve iktidar, Bauman'ın Holokost Bürokrasisi
The Castle: Understanding Franz Kafka	2018	Allen Thier	Teolojik, Siyonist yapı, aile hayatı

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

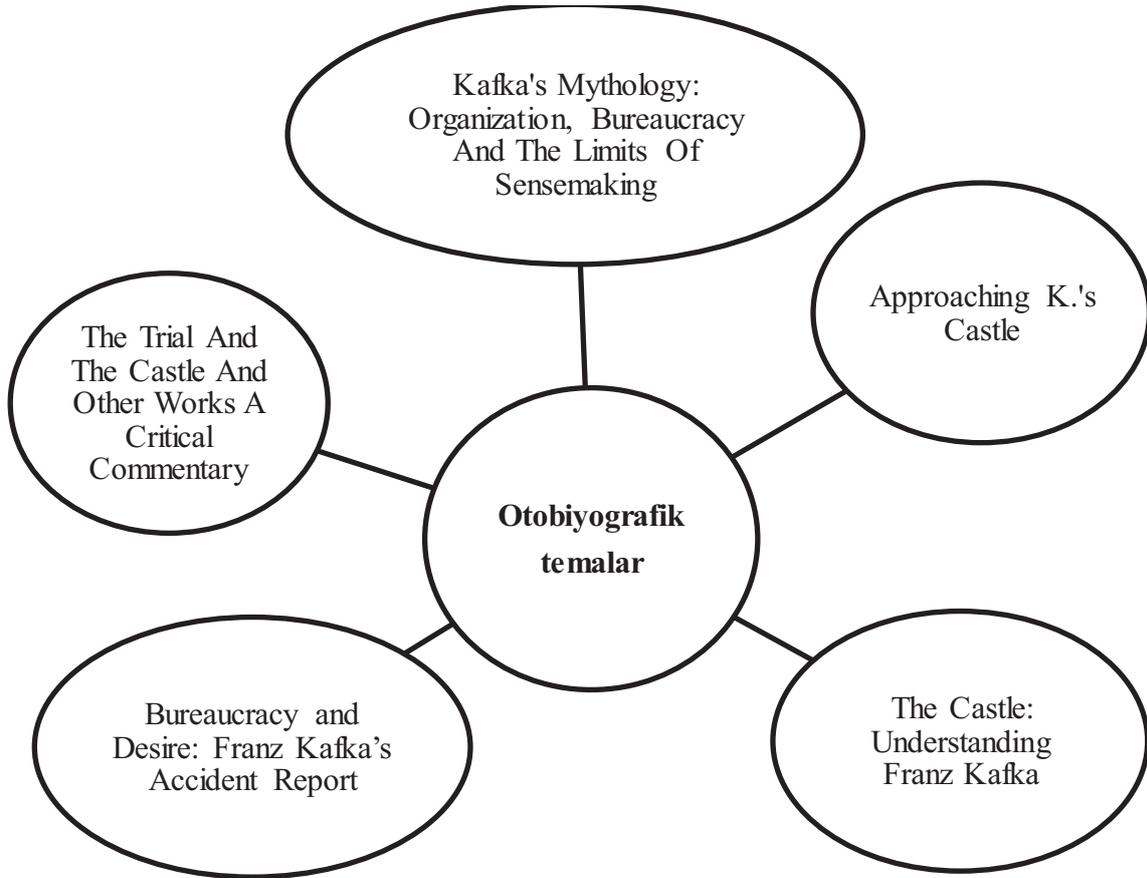
Tablo 2'de tarih sırasına göre düzenlenmiş yabancı literatür taraması verileri görülmektedir. Yabancı literatür taramasının daha özenli görünümü için oluşturulmuş görseller ise (bkz. Şekil 4 ve Şekil 5) yabancı araştırmaların odaklandığı temaları kolaylıkla inceleyebilmek adına faydalı olmuştur.

Şekil 4 : Ortak Temalara Sahip Çalışmalar Görseli

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Şekil 5 : Ortak Temalara Sahip Çalışmalar Görseli

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Yabancı literatüre gelindiğinde Kafka'nın Şato Romanı'ndaki bürokrasi ortamı üzerine daha derinlikli çalışmaların olduğu görülür (bkz. Tablo 2). Bunun ilk örneğini Allen Thier'in "The Castle: Understanding Franz Kafka" adlı çalışmasında (2018) görmek mümkündür. Thier, Kafka'nın Şatosu'nun Siyonist düşünce üzerinden okunabileceğini, Şato'nun bu anlamda ideal

Siyonist devletin antitezi olarak yaratıldığını vurgulamaktadır. Thier'in görüşlerine göre; Kafka makul, adil ve yardımsever Siyonist devlet ülküsünün karşısına onun tam tersi olan bir yönetim anlayışı getirmiştir. Thier, Şato'daki sosyal ve yönetsel yapıyı teolojik pencereden açıklamaya devam etmiş; romanın baş karakteri olan Bay K.'nin bu anlamda bir Mesih gibi köye gelip yeni bir fikir öne sürebileceğini ya da köy halkından farklı olan yapısından ötürü romanın Hristiyanlık öğretileri bağlamında ele alınabileceğini belirtmiştir. Thier çalışmasında Şato'nun teolojik yönlerinin olduğunun kanıtı olarak dikkat çekici bir örnek sunmaktadır: Thier'in, Bay K.'ya Şato'nun istek ve taleplerini aktaran Barnabas isimindeki görevlinin isminin anlamının nereden geldiğine dair açıklamaları mühimdir. Thier, Barnabas'ın Hristiyanlık öğretilerinde tanrıdan (Cennetten) gelen mesajları Yahudi-Hristiyanlara aktaran bir ulak /messenger anlamına geldiğini belirtir. Thier çalışmasının devamında Barnabas'ın teolojik açılımına devam etmiş, bu noktada Kafka'nın mitlerin ve dini hikayelerin işlevsizliğine vurgu yaptığını belirtmiştir zira Şato'daki Barnabas dini mitte olduğu gibi başarılı bir ulak değil; aksine başarısız bir Barnabas örneğidir. Thier çalışması boyunca Kafka'nın Şatosu'nda yarattığı karakterlerin isimleri ile ilgili dikkat çeken örneklendirmelerine devam etmiş; Kafka'nın okuyucuya bu yolla ironik tuzaklar hazırladığını vurgulamıştır. Thier'e göre Şato arkeoloji ve modernin eleştirisi olarak ta görülebilir. Thier ilginç bir nokta olarak değerlendirilebilecek olan romanda geçen Şato'ya telefon edilmesi olayını (Bay K. otele gelir ve o sırada otelde bulunan bir şato görevlisi Bay K.'nin kadastrocu olarak çağrılıp çağrılmadığını teyit etmek için şatoyu arar) bu bakımdan irdelemiş, romanda geçen bu olayın geçmiş ile modern arasında kurulan absürd bir köprü olduğunu vurgulamıştır. Bu düşünceye göre geçmiş ile şimdi arasında anlamsız bir birlik söz konusudur. Çalışmada Şato'da absürtlük ve satirik abartının da sıkça kullanıldığından bahsedilir. Thier aynı zamanda kadınların Şato'da geçen bürokratik yaşamın içindeki önemine değinmekle birlikte, Kafka'nın yaratılarının arka planında baba figürünün oldukça etkileyici bir rol oynadığını belirtmiştir.

Şato ile ilgili bir diğer önem arz eden çalışma Mark Harman'ın "Approaching K.'s Castle" çalışmasıdır (1997). Harman, T.S. Elliot'un "The Waste"ını ve Kafka'nın Şatosu'nu edebiyat alanındaki en esrarengiz ve otobiyografik iki roman olarak değerlendirir. Harman da Thier'da olduğu gibi Kafka'nın Prag Yahudisi olmasının ve Siyonist değerlerinin onun çalışmalarını şekillendirdiği görüşünü savunmuştur. Harman, Kafka'nın herhangi bir siyasal ve toplumsal harekete katılmak için fazlasıyla bireyci olduğunu; bununla birlikte inandığı değerlerden de

hiçbir zaman vazgeçmediğini belirtmiştir. Harman aynı zamanda Şato ile Dava Romanları'nın karakterler ve olay örgüsü açısından oldukça benzer olduğunu vurgulamıştır. Harman, Şato'nun bütün teolojik açıklamalarının sebebinin Max Brod olduğunu, Brod'un Şato'yu Kafka'nın tanrısı aramasının basit bir alegorisi olduğu hususundaki ısrarı neticesinde Şato'ya dini açıklamalar getirildiğini belirtmiştir.

Peter Dow Webster "A Critical Examination of Franz Kafka's The Castle" adlı çalışmasında (1951) Şato'daki bürokrasi ilişkilerini dini bir mesaj ya da ilahi güçlerle insan arasındaki uyumsuzluğa karşı bir protesto olarak değerlendirmiştir. Webster'e göre romanda trajik ile komik olan unsurların dengesi o kadar mükemmeldir ki okuyucu sürekli duygu durumu değiştirir.

Stewart Clegg, Miguel Pina Cunha, Iain Munro, Arménio Rego ve Marta Oom de Sousa'nın ortak çalışması (2016) olan "Kafkaesque Power And Bureaucracy"de Şato'da sunulan Kafkaesk Bürokrasi deneyimine gerçek hayatta maruz kalmış bireylere önceden belirlenmiş sorular yöneltilerek veriler elde etmek ve gerçek bir Kafkaesk Bürokrasi'nin kodlarını ortaya koymak temel amaç olmuştur. Bu açıdan bakıldığında çalışma literatürdeki teorik çalışmalardan ayrılmıştır. Çalışmada Şato'daki Kafkaesk Bürokrasi'nin 3 temel özelliği ortaya konulmuştur: Atalet, çaresizlik ve anlamsızlık. Çalışmada Kafka'nın, Kafkaesk tabirini yönetilenlerin ne kaçabildiği ne de anlayabildiği bürokratik kuralları tanımlamak için kullandığı vurgulanmıştır. Söz konusu çalışmanın farklı olarak ele aldığı yaklaşım Michel Foucault'un cinsellik ve güç (iktidar) görüşleri ekseninde Şato'daki kadınlar ile bürokrasi arasındaki ilişkiyi değerlendirmek olarak örneklendirilebilir. Çalışmanın ortaya koyduğu bir diğer önemli nokta ise Jane Bennett'in Şato'ya dair aktarımlarına vurgu yapılmasıdır. Bennett'a göre Şato zamansızdır. Premodern ve modern unsurların birlikte yer aldığı bir görünüm teşkil eder. Söz konusu çalışmanın "Şato Romanı Üzerinden Bürokrasi Kavramına Bir Bakış" adlı tez çalışması ile benzer olarak Bauman'ın Holokost Bürokrasisi'ne vurgu yapması dikkat çekicidir.

Bir diğer çalışma Christine W. Sizemore'un "Cognitive Dissonance And The Anxiety Response To Kafka's The Castle" adlı çalışmasıdır (1980). Sizemore, Şato'daki bürokratik gerçekliklerin okuyucuda yarattığı bilişsel uyumsuzluk ve anksiyete hallerini analiz etmiştir. Sizemore'a göre Şato'da şok etkisi ani gelişen olaylarla değil; belirsizlik içinde ince bir edebi üslupla okuyucuya hissettirilir. Okuyucu roman anlatısındaki 3.gözün ya da Bay K.'nin

anlatımlarının hangisinin daha makul olduğunu düşünürken bir anksiyete yaşamaktadır zira 3.göz diye adlandırılan sesin esasen manipülatif üstün bir otoritenin sesi olma ihtimali de vardır. Şato'da okuyucuyu tedirgin eden diğer bir durum ise romanın başından sonuna değin Bay K.'nin bürokrasi ile olan mücadelesinde onun yanında olan okuyucunun, köylülerin haklı olduğu gerçeği ile karşılaşması ihtimalinde yaşayacağı psikolojik durumdur. Bu ihtimal gerçeğin tahrip edilmesi anlamına gelir ki böyle bir olasılık ta her zaman vardır çünkü Şato belirsizliklerin romanıdır. Bu noktada okuyucuların yaşayacağı şoku ya da bilişsel uyumsuzluğu tahmin etmek mümkün olmayacaktır. Sizemore'a göre roman boyunca okuyucu çatışan unsurların (Şato-Bay K. gibi) bakış açılarını birlikte sürdürmeye zorlanır ve bu durum okuyucuda anksiyeteye ve bilişsel uyumsuzluğa yol açar. Sizemore, Şato'nun bu türden okuyucuyu tedirgin eden yapısına karşı Donald Kartiganer'in savunmasını şöyle aktarmıştır: Şato'da hiçbir şey doğrulanmadığına göre her gerçek özgürce yüzmektedir. Sizemore bu yaklaşımın okuyucuyu bir an olsun ferahlattığını belirtir.

Iain Munro'nun ve Christian Huber'in "Kafka's Mythology: Organization, Bureaucracy And The Limits Of Sensemaking" adlı çalışmasında (2012) Kafka'nın diğer eserleri gibi Şato'da da biyografik izlerin varlığı vurgulanmıştır. Bunun yanısıra Munro ve Huber, Gilles Deleuze ile Felix Guattari'nin Kafka'nın eserlerine ilişkin mitsel bağlamda yorumlarını çalışmasında aktarmıştır. Yazarlar, yaygın literatürden farklı bir yaklaşım olarak Elias Canetti'nin ve Magris Calasso'nun "karşı mit" düşüncesine yer vermiştir. Kafka'nın, bürokratik gerçekliklerin karşısına karşı mitler geliştirirerek bunları okuyucuya sunduğuna ilişkin görüş çalışmada yer edinmiştir.

Literatürde önemli bir yere sahip çalışmalardan biri de Michael Löwy'nin "Paper Chains: Bureaucratic Despotism And Voluntary Servitude In Franz Kafka's The Castle" adlı çalışmasıdır (2004). Çalışmayı Şato Romanı'nın politik okuma girişimi olarak değerlendiren Löwy, Şato'daki karakterlerin olaylara verdikleri tepkileri Etienne De Boetie'nin "Gönüllü Kulluk" kavramı üzerinden açıklamıştır. Çalışmasında Hannah Arendt'in yorumlarını da aktaran Löwy, Arendt'in, Şato Romanı'nı tam bir Yahudi romanı olarak gördüğünü ve romanda Yahudilik temalarına sıkça rastlanıldığı görüşüne yer vermiştir.

Muhammad Asif'in "A Study Of The Theme Of Power In The Works Of Franz Kafka And Milan Kundera" adlı çalışmasında (2009) Asif, Kundera'nın güce bakış açısı ile Kafka'nın güç algısını karşılaştırmıştır. Asif, Kafka'nın Kundera gibi totaliter bir devlet düzenini

deneyimlemediği halde totalitarizmi, baskıyı ve bireyin hiçleşme sürecini bu denli güçlü biçimde anlatmasına dikkat çekmiş bu yönüyle Kafka'nın eserlerinin apokaliptik ve kehanet içeren yapıda olduğunu belirtmiştir.

Richard J. Arneson'un "Power And Authority In The Castle" adlı çalışmasında (1979) Kafka'nın Şato yapısının Max Brod'un esere yönelik çıkarımlarından ötürü araştırmacılar tarafından Kierkegaardçı okumalara tabi tutulduğu vurgulanmıştır. Arneson, Şato'nun enigmatik bir eser olduğunu aktarmış; bunun yanı sıra eserin tanrısal konuların işlendiği bir metin olarak düşünüldüğünde birçok açmazın yer aldığı belirtilmiştir. Arneson'a göre eğer bu bir dinsel metinse anlattığı şey tanrının ölümüdür. Ağır hükümlerden kaçan tanrı-birey (Bay K.) daha fazla ağır ahlak kurallarına dayanamaz ve yok olur. Bu bağlamda Arneson'un çalışması varoluşsal perspektiften Şato'daki bürokrasi, otorite unsurlarını incelemesi açısından literatürde dikkat çekici olmuştur.

Walter Corbella'nın "Panopticism And The Construction Of Power In Franz Kafka's The Castle" adlı çalışmasında (2007) Jeremy Bentham'ın Panoptikon kavramı ile Kafka'nın Şatosu'ndaki bürokratik yapı arasındaki benzerlikler ortaya konulmuştur. Bu bağlamda Bentham'ın ya da Foucault'un panoptikonları aracılığıyla Kafka'nın otoriterlik unsurlarının okunması literatürde aşina bir çalışma biçimidir.

Darren McCabe'in "The Tyranny Of Distance: Kafka And The Problem Of Distance In Bureaucratic Organizations" adlı çalışmasında (2013) bürokratik örgütlerle birey arasındaki mesafe sorununa Kafka'daki Şato Bürokrasisi örneğinden yola çıkılarak bir analiz ortaya konmak amaçlanmıştır. McCabe bu yaklaşımı N. Srinivas'ın bürokratik örgütlerin sosyal mesafeyi artırdığına yönelik görüşlerini aktarmakla belirtmiştir. McCabe literatürde farklı olarak Şato'daki yöneten ile yönetilenler arasındaki mesafeye benzer mesafenin varlığını somut verilere dönüştürmek ve Kafka'nın Şatosu'ndaki bu mesafeli hatta yönetilenlerden kopuk yönetim biçiminin ete kemiğe büründüğünü ispat etmek amacıyla çalışmasında dikkat çekici bir vaka analizi sunmuştur. McCabe bir banka içindeki farklı hiyerarşik tabakaların birbirinden uzak olma şeklini ve ön büro personeli için bunun sonuçlarının vaka çalışmasının öncelikli odağını oluşturduğunu vurgulamıştır. McCabe T.R. McDaniel'in görüşleri ekseninde şunları aktarmıştır: McDaniel'e göre, Kafka'nın Şato Romanı'nda tüm ilişkiler işlevsel, mekanik ve kişiliksiz dolayısıyla saçmadır, bu durum Britlay Bank'taki stratejik düşüncüyü yeniden hatırlatmaktadır. Buna rağmen söz konusu bankada görevli olan Henry'nin

açıklamaları dikkat çekici olmuştur. Mccabe'in aktarmasına dayanarak Henry işyerindeki bu türden bürokratikleşmiş ilişkilerin çalışanlar tarafından benimsendiğini belirtir. Henry, işin parçalanmış ve standartlaştırılmış doğasına rağmen herkesin “pc (bilgisayar) de çalışmayı sevdiğini” söylemiştir. Mccabe çalışmasının devamında pc lerin çok ta işe yarar bir mutluluk kaynağı olmadığını, çalışanların başarılarına karşılık şarap ve çikolata verilmesi yerine teşekkür edilmesini daha çok istediklerini vurgulamıştır. Mccabe empati kurabilmeyi; yöneten ile yönetilenler veya çalışma alanında astlar ile üstler arasında mesafeyi azaltmanın bir yolu olarak önermiştir. Mccabe çalışmasının sonucunda şunları aktarır: Kafka'nın Şato çalışması, insanlar için mesafenin karmaşıklığına ve korkunç sonuçlarına yeniden bakmamıza yardımcı olabilecek canlı bilgiler sunuyor. Onun çalışmaları bürokratik düşünceyi ve bilimsel rasyonalizmi “varsayımlarının sınırlarına” itmemize ve böylece yeni varoluş ve örgütlenme yollarını çağırmamıza yardımcı oluyor. Bu açılardan bakıldığında Mccabe alanda farklı açılardan Şato'daki bürokratik ilişkileri değerlendirmiştir.

John Zilcosky'in “Surveying The Castle: Kafka's Colonial Visions” adlı çalışmasında (2002) Kafka'nın Şatosu'nun başkarakteri olan kadastrucu Bay K.'nin yabancı olarak geldiği köyün topraklarında yaşama ısrarını ve köyün yönetimi olan Şato ile amansız mücadelesini Kafka'daki kolonyal fikirlerin bir yansıması olarak değerlendirmek gerektiğini belirtmiştir. Zilcosky, Kafka'nın Şato'yu kurgularken Oscar Weber'in “The Sugar Baron” adlı çalışmasından oldukça etkilendiğini, iki çalışma arasında güçlü benzerlikler sezilebileceğini vurgulamıştır. Zilcosky'nin bu konuda Max Brod'dan aktardığı görüşler önemlidir: Brod, Kafka'nın seyahat romanlarını çok sevdiğini ve eserlerindeki karakterleri yaratırken onları yeni topraklara, ülkelere göndermeyi, onları çok uzaklarda tasvir etmeyi sevdiğini belirtmiştir.

Şato'ya literatürdeki farklı yaklaşımlardan biri de Jonathan Ulliot'un “Kafka's Grail Castle” adlı çalışmasıdır (2010). Ulliot, Şato'daki bütün bürokratik ve özel ilişki ağlarının Kutsal Kase hikayesi ile oldukça benzer özelliklere sahip olduğunu savunmuş, Şato'da trajik veya satirik bir başarısızlık tasviri etrafında merkezlenmiş bir durumun varlığından bahsetmiştir. Ulliot, Marthe Robert'in iddia ettiği gibi Şato'nun Don Kişot'un bir versiyonu (ve belki de korkunç bir versiyonu) olduğunu aktarmış, Kafka'nın Orta Çağ'ın Kutsal Kase hikayesini kesinlikle ciddiye aldığını belirtmiştir.

Zoltan Balazs'ın “Power And Animality In Kafka's The Castle” adlı çalışması (2015) literatürde Şato'daki güç (bürokrasi) kavramına oldukça dikkat çekici bir yönden yaklaşmıştır.

Kafka'nın Dönüşüm Romanı'nın hayvan doğası ile ilişkilendirilmesi olgusu alanda yaygın bir yaklaşımken; Şato Romanı'nın hayvan doğası üzerinden irdelenmesi söz konusu çalışmayı literatürde neredeyse başka bir örneğine az rastlanır konuma yerleştirmiştir. Balazs'a göre; Kafka'nın son ve bitmemiş romanı, iktidar teolojisi hakkında bir çalışma olarak okunabilir fakat bunun yanında hayvan doğası Kafka'nın eserlerinde bir leitmotiftir. Bu Leitmotif çeşitli bakış açılarından incelenmesine rağmen, nadiren güç bağlamında incelenmiştir. Dahası, Şato bu anlamda büyük ölçüde göz ardı edilmiştir. Balazs'ın görüşlerine dayanarak özellikle, hayvan doğası metaforu ile, gücün boyutlarından biri aydınlatılabilir. İnsanlar gücün yeniden üretilmesi ve sonsuza değin sürmesi için; tıpkı evcil hayvan olarak kullanılabilir, doğalarına aykırı yaşamlara mahkum edilmiş hayvanlara dönüştürülebilir.

Yabancı literatürdeki kapsamlı Şato Romanı eleştirilerinden ikisi Stephen Dowden'ın "Kafka's The Castle And The Critical Imagination" (1995) ve Ronald Gray'in "Kafka's Castle" (2009) adlı kitaplarıdır. Her iki kitabın odaklandığı ortak temalar; Kafka'nın Soren Kierkegaard ve Johann V. Goethe'den etkilenmiş olması, eserlerinde özellikle Şato'da Antik Yahudi mistisizminin ironik ve modern bir yorumunu yansıttığıdır. Her iki yazara göre Kafka'nın Şatosu bütün karşılaştırmalardan uzakta, açıklanamaz, ortak bir görüşte birleşemez derecede karmaşık ve kafa karıştırıcıdır. Söz konusu çalışmalardan çıkarılabilecek yorum Şato'daki otoritenin teolojik okumalara tabi tutulacağı gibi modern bir yönetim ironisi olma ihtimalini de içinde barındırmasıdır.

Richard Sheppard'ın "On Kafka's Castle A Study" adlı çalışması (1973) Şato'ya getirilen her türlü analizi kapsamı bakımından oldukça zengin bir içeriğe sahiptir. Çalışmada, Friedrich Beissner, Ronald Gray, Heinz Politzer, Martha Robert, Herbert Tauber gibi Şato'yu farklı okumalara tabi tutmuş kuramcılarının ve yazarların görüşlerine yer verilmiştir. Örneğin Ronald Gray Şato'yu edebi perspektif dışından ele almışken, Klaus-Peter Philippi otoriter bir anlatıcı olarak Şato'yu yorumlamaktadır. Sheppard kitabında Şato'nun solipsizm ekseninde de açıklanabileceğini belirtir. Sheppard çalışmasının "Recurrent Words And Expressions" / Tekrar eden Kelimeler ve Mecazlar Bölümü'nde Şato'daki dejavuları ve karakterlerin isimlerine yönelik yapı sökümleri vurgulamıştır. Örneğin Sheppard'ın bu bölümde öğretmen Gisa'nın kedisi Mizzi'nin yırtıcılığı üzerine yaptığı yorumu ilginçtir: Romanın bir bölümünde Mizzi, Bay K.'nin bir anda üzerine atlamış ve ona saldırmıştır. Sheppard'a göre Kafka'nın kullandığı bu hayvani doğa leitmotifi Şato'da da kendini gösterir. Mizzi hayvani enerjinin sembolüdür

çünkü hayvanca yaşamak insanca yaşamaktan daha kolaydır. Çalışmada öne çıkan bir diğer nokta ise Bay K.'nin kişiliğinin tanımında Kierkegaard'ın felsefi yaklaşımlarının kullanılmasıdır. Sheppard Şato'nun açıklamasına devam ederken en sonunda Şato tarafından görüşmeye çağrılan Bay K.'nin görüşme odalarını karıştırıp yanlışlıkla memur Bürgele'in odasına girmesini ve orada uyuyakalmasını mecazen ölüm (Metaphorical death) olarak nitelendirmiştir. Sheppard, çalışmada Bay K.'nin içinde bulunduğu ruh halini inceleyen Walter Sokel'in görüşlerine de yer vermiştir. Sokel, Bay K.'nin durumunu Jean-Paul Sartre'in "Picture of the human condition (İnsanlık durumunun resmi)" kavramıyla açıklamıştır.

Sheppard Şato için 20.yüzyıl Faust'u demiştir. Sheppard'ın çalışmasının 4.Bölümü The Status Of The Castle Authorities'te ise ayrıntılı biçimde Şato'daki yönetsel ortam incelenmiştir. Sheppard'ın Şato'nun sahibi Graf Westwest'in adının Kafka tarafından neden böyle verildiği üzerine analizleri önemlidir. Sheppard Almanca'daki verwesen fiilini ayrıştırdığında ver/wesen olarak bölünebilen fiilin İngilizce'deki to decay, to decompose / çürümek, yok olmak; wesen'in de essence / varlık, var olmak, olmak kavramlarına karşılık geldiğini belirtir. Görüldüğü üzere söz konusu isim paradoksaldır ve Şato'nun Lordu Graf Westwest hem ölü hem de canlıdır (Lord of the Castle is both death and alive). Bölümde; Erich Heller, Şato yönetimini dinsel bir alegori örneği olarak görürken, Martha Robert Şato Bürokrasisi'ni Antik bir hiyerarşi olarak niteler. Ona göre Şato yönetimi her bakımdan çürümüş, içi boşaltılmış ve geçerliliğini yitirmiştir fakat hala insanların hayatlarını kontrol edebilmektedir. Wilhelm Emrich ise Şato otoritesinin cansız ve hasta / lifeless and sick olduğunu vurgulamıştır. Bölümün devamında Şato yönetiminin faşist eğilimler göstermediği zira polis ya da asker gücünün bulunmadığı belirtilmiştir. Çalışmaya göre Şato otoritesi hem iyicil hem kötücül özelliklere sahiptir bu anlamda Şato otoritesi karışık ve belirsiz bir fenomen olarak görülür.

Sheppard'ın çalışması Şato Romanı ve Kafka ile ilgili zengin Alman literatüre sahip olması açısından da önemlidir. Çalışma söz konusu olgularla ilgili geniş perspektifli Almanca makalelerle örülmüştür. Bu anlamda "Şato Romanı Üzerinden Bürokrasi Kavramına Bir Bakış" adlı tez çalışmasına Türkçe ve İngilizce literatüre ek olarak Almanca literatürdeki çalışmaların da incelenme fırsatı verilmiştir. Sheppard çalışmasının sonuna okuyucular ve araştırmacılar için ileri okumalar/further reading bölümü (Sheppard,1973, s.223-27) de hazırlamıştır.¹

¹ Detaylı okuma listesi bölümünde geçen çalışmalardan bazıları şunlardır:

Alanda Sheppard'ın çalışmasından sonra bir diğer derinlikli çalışma Gregor Roy'a aittir. "The Trial And The Castle And Other Works A Critical Commentary" adlı çalışma (1966) 5 bölümden oluşur. Çalışmanın literatürde ne derece derin bir örnek olmasının anlaşılması için bölümlerin bazılarının adlarını belirtmek gerekirse; "German Literature The Literary Trends And Their Influence On Kafka /Alman Edebiyatı ve edebi trendler ve onun Kafka üzerindeki etkisi", "Camus On Kafka And The Absurd/Camus'da Kafka ve absürd", "How The Read Kafka? Various Critical Approaches To His Works/ Kafka'yı nasıl okumalı? Çalışmalarına farklı eleştirel yaklaşımlar", "Kafka Minor Works/Kafka'nın minör çalışmaları", "Kafka Major Works/ Kafka'nın majör çalışmaları"dır.

Roy çalışmasında alanda üzerinde çalışılmaya aşına olunmadık Kafka eserlerini de incelemiştir. Evli Çift adlı öykü buna örnektir. Çalışmaya göre söz konusu hikaye çok yoğun biyografik temalar içermektedir. Kafka'nın Şato Romanı'nın incelemesine dair Roy, İskoç şair ve kuramcı Edwin Muir'in görüşlerini aktarmıştır: Muir, Şato Romanı ile John Bunyan'ın "Pilgrim's Progress" / Çarmıh Yolcusu adlı kitabının birbirine oldukça benzer olduğunu belirtmiştir. Roy çalışmasında Pavel Eisner'in ve Erich Heller'in de görüşlerini aktarmıştır. Eisner, Kafka'nın eserlerini hermetik izolasyonunun yalnızlık trajedisi olarak görürken, Heller, Şato'yu dini bir bağıntı olarak okur. Roy'un çalışmasının sonunda yer alan "Essays" Bölümü'ndeki sorulardan birinde Kafka'nın Şato, Amerika ve Dava Romanları'nın üçleme eser/Trilogy olarak değerlendirmenin doğru olup olmadığını ve eğer böyleyse bu üç eseri bir arada tutan benzerliklerin neler olduğuna dair sorgulamalarda bulunulmuştur.

Kafka'nın eserlerinin bürokratik okumalarının en erken örneklerinden biri de Hannah Arendt'in çalışmalarında görülür. Arendt'in Kafka ve eserlerine ilişkin görüşleri literatürde kapsamlı ve özgün olması bakımından dikkat çekicidir. Essays in Understanding 1930-1954 adlı çalışmasının (1994) Kafka'nın ölümünün 20.yıl dönümüne özel 1944 yılında yayımlanan kitap bölümünde Arendt, Kafka'nın anlaşılmazlığında dahi okuyucuyu büyüleyen olguların olduğunu söyler ve kitabının ilgili bölümünde önce Dava Romanı'nı daha sonra Şato'yu ele alır. Arendt, Kafka'nın Davası'nın savaş öncesi Avusturya-Macaristan bürokratik ortamını tasvir ettiğini vurgular. Anlamsız bir otomatizmaya sahip nihai karar ayrıcalığı olan bürokratik bir makine tarafından

-Rebecca West, "The Court And The Castle"
- Denis Saurat, "A Note On The Castle The Kafka Problem"
-J.B. Priestly, "Kafka, The Last Irony: The Castle"
-Donald Pierce, "The Castle: Kafka's Divine Comedy"

mahkum edilen bireyin zaten en başından beri dezavantajlı durumda olduğunu ifade eder. Bununla birlikte 20.yüzyılda bürokrasinin insanlara korkunç gelmediğini belirten yazar, Kafka'nın eserlerinin gerçek hayattan daha ürkütücü olduğunu düşünüldüğünü söyler. Bu noktada Arendt, Kafka'nın eserlerinin yorumlanmasına dair çok önemli bir çıkarımda bulunmaktadır: Okuyucular ve dönemin düşünsel dünyası bürokrasinin ne derece korkunç bir mekanizma olduğunu bilincinden oldukça uzakta olduğundan, Kafka'nın eserlerinde günün modasına uygun olarak görünüşte daha derin başka yorumlar aradılar ve buldular; dini gerçekliğin gizemli bir tasviri ve korkunç bir ilahiyat ifadesi (Arendt,1994, s.71-2). Arendt, Şato Romanı'nın Dava ile aynı olduğunu bu defa başka bir K.'nin gözünden sistemden kaçışın yerine sistemin içerisine girmeye çalışma durumunun anlatıldığını ifade eder. Arendt'in çalışmasında öne çıkardığı en önemli olgu Şato'nun gerçeği yansıtmayacak ölçüde bir kabus olmadığı; aksine bu kabusun oldukça gerçek olduğunu vurgusudur. Arendt, Charlie Chaplin filmlerindeki unutulmuş adam karakteri gibi Kafka'nın eserlerini de toplum tarafından unutulmuş küçük, büyük "sıradan adamlar"ın/common man oluşturduğunu belirtir. Arendt, Kafka'nın eserlerinin bürokratik temalarının oldukça gerçekçi olduğunu ve bu anlamda Kafka'nın eserlerinin sürreal bir tablodan fazlası olduğunu ifade etmiştir.

Yabancı literatür ile tez çalışması karşılaştırıldığında; Michael Löwy'nin Boetie'nin Gönüllü Kulluk kavramına dair görüşleri, Muhammad Asif'in Kafka'nın Şatosu'nun apokaliptik ve kehanet içeren yapıda olduğunu belirttiği argümanları ve Stewart Clegg, Miguel Pina Cunha, Iain Munro, Arménio Rego Marta Oom de Sousa'nın ortak çalışmasında Bauman Bürokrasisi'ne yapılan vurgu tez çalışması ile ortak olgulara sahip olunduğunun göstergesidir. Bununla birlikte tez çalışmasının MAXQDA 2020 Programı analizi sonucunda elde ettiği bulgular onu literatürde ayrıcalıklı kılmıştır. Söz konusu tez alandaki bürokrasi kuramları ile ilişkilendirilmiş diğer Şato Romanı değerlendirmelerinden daha ayrıntılı bir çalışmadır. Yabancı literatürdeki araştırmaların çoğunda (bkz. Tablo 2) Şato bürokrasisi iktidar teolojisi ekseninde ele alınmışken; tez çalışmasında dini otorite yaklaşımı yerine Şato'nun idari işlevlerinin kötücül özüne yönelik değerlendirmeler yapılmıştır. Bu değerlendirmelere ek olarak tez çalışmasında iki farklı nitel analiz yöntemi birlikte kullanılmış; Maxqda 2020 Programı sayesinde Şato ve Şato'dan alınan örneklem olay, nicelleştirilmiş tablolar ve görseller halinde yorumlanmıştır.

Tezin alandaki çalışmalardan ayrılan bir diğere yönü ise Kafka'nın "Geri Çevrilme" ve "Yasalar Sorunu" adlı öykülerinin değerlendirmesini içermesidir. Belirtilen öyküler yönetsel bilimlerin olgularını ilginç biçimde ele alması bakımından önemlidir. Öykülerdeki anlaşılmasız bürokratik ve hukuki ağlar dikkat çeker.

1.2. ARAŞTIRMANIN KONUSU, SORUNLAR VE AMAÇLAR

1.2.1.Araştırmanın konusu

Bu çalışmanın konusunu, Franz Kafka'nın Şato Romanı'ndaki ve romandan alınan örneklem; "Barnabas Olayı"ndaki bürokrasi örüntüleri aracılığıyla bürokrasi olgusunun kötücül doğasını anlamlandırma çabası oluşturmuştur. Yönetenler ile yönetilenler arasındaki sorunlarla yeniden yüzleşmek, Şato bürokrasisinin Weber Bürokrasisi ile olan benzerliğini ortaya koymak araştırmanın temellendiği noktalardandır. Kafka'nın eserleri incelendiğinde; yazarın bürokrasiyi ve bürokrasinin mevcut sorunlarını oldukça çarpıcı biçimde ele aldığı görülmektedir. Bu bakımdan Kafka'nın başta Şato olmak üzere eserleri yönetim bilimciler için oldukça farklı perspektifler barındıran bir araştırma alanı olarak görülebilir. Araştırma, detaylı bürokratik analizler ortaya koymak amacıyla Kafka'nın önemli eserlerindeki (Dava, Dönüşüm vd.) ve hikayelerindeki bürokratik temalara sahip pasajları ve de tez çalışmasının iskeletini oluşturan Şato Romanı'nı ve romandan alınan örneklemi nitel analiz desenlemeleri ile değerlendirmiş bunun yanı sıra Şato ve örneklem MAXQDA 2020 Programı ile görselleştirilmiş ve alanda özgün bir konuma yerleşmiştir.

1.2.2.Araştırmanın Sorunları

Çalışmanın temel araştırma sorusu Kafka'nın Şatosu'nda ve söz konusu romandan alınan örneklemdeki korkunç bürokrasi tasvirinin nasıl olduğudur. Çalışmanın alt araştırma soruları ise şunlardır:

Bu tasvirlerin günümüz Weberyen Bürokrasisi'nde bir yansıması var mıdır?

Şato'daki yönetenler ile yönetilenler arasındaki sorunlar nelerdir ve bu sorunlar Şato Romanı'nda ne şekilde ele alınmıştır?

Bu sorunlar "Barnabas Olayı" örneğinde ne şekilde ele alınmıştır?

Bürokrasinin aksayan yönleri söz konusu romanda nasıl tasvir edilmiştir?

Kafka'nın Şatosu'nda bürokrasiye yöneltile eleştiriler ve eleştirilerinin dayanağı hangi bürokrasi kuram/kuramları içerisinde kendine yer edinebilir?

1.2.3.Araştırmanın Amaçları

Tezin amacı, Şato Romanı'ndaki Kafkaesk bürokrasi olgusunu analiz etmek ve bu bürokrasi modeli ile Weberyen Bürokrasi'nin mevcut sorunları arasındaki ilgiyi ortaya koymaktır. Aynı zamanda Kafka'nın bürokrasi tasviri ile Weber Bürokrasisi'nin ne derece birbirine benzediğini saptamak ve Şato'daki bürokratik ağın etkileşim haritalarını oluşturmak ta çalışmanın amaçlarındandır. Söz konusu harita ve konu ile ilgili tablolar oluşturulurken MAXQDA 2020 adlı nitel veri analiz yazılımından yararlanılmıştır. Programda Kafka'nın eserleri ile Şato ve önceden belirlenmiş örneklem (Barnabas Olayı) analiz edilirken çeşitli görsel verilerle çalışma zenginleştirilmiştir. Bürokrasi olgusu kötücül bir cevhere sahiptir. Bu özle Şato aracılığıyla yüzleşme istenci araştırmanın dayandığı noktalardandır.

2. BÖLÜM: FRANZ KAFKA

2.1. FRANZ KAFKA’NIN HAYATI VE ESERLERİNE İLİŞKİN

Reiner Stach’ın ve Klaus Wagenbach’ın eserleri Kafka’nın yaşam öyküsüne dair yapılan en kapsamlı çalışmalardır. Bu yazarlar Kafka’nın yaşam öyküsünü ele alırken onun sadece edebi kimliğine odaklanmamış; Kafka’yı içinde yaşadığı siyasi, sosyo-kültürel ve psikolojik durumlarla birlikte kavramaya özen göstermişlerdir. Özellikle Stach’ın iki ciltten oluşan “Karar Yılları ve Kavrama Yılları” eserleri literatürde Kafka’nın yaşamı üzerine şimdiye dek yazılmış en geniş kapsamlı biyografik kaynak olarak görülmektedir. Stach’a (2013, s.6) göre: “Kafka’nın dünyası misafirperver değildir ve böyle bir dünyada konukların kendi yolunu bulması pek kolay olmamaktadır... "Bütün bunlar ne anlama geliyor?" ve "Böyle bir şey nasıl mümkün oluyor?" İlk soruyu takip eden okuyucular metinsel yorumlama ormanına girerler; ikincisinde ise tamamlanamayan biyografik bir bulmacada debelenirler.”

Stach, Kafka’yı anlamlandırırken okuyucunun imgeler dünyasında kaybolma tehlikesi ile karşı karşıya olduğunu ve yazarın eserlerini otobiyografik bir bakış açısıyla değerlendirmenin de ilkiyle aynı olacağı sonucuna dikkat çeker. Kafka’nın beslendiği yaratım kaynakları geniştir ve eserleri birbiriyle alt geçitlerle adeta bağlanmışır. Bu bağlantının bütününi görebilmek için bütün eserlerini ve hayatını özenli biçimde değerlendirmek gerekmektedir. Diğer bir önemli Kafka biyografisi ise Wagenbach’ın (1997) “Franz Kafka Yaşam öyküsü” adlı eserdir. Wagenbach eserinde yazarın hayatına ilişkin kapsamlı veriler sunar. Çalışmada, Kafka’yı salt edebi karakteri üzerinden tasvir etmek yerine; çalışmaları, çevresiyle olan mektuplaşmaları da dahil edilerek, bütüncül ve şeffaf bir Kafka anlatımı inşa edilmiştir. Hayatında oldukça önem taşıyan ve Kafka’nın ölümünden sonra onun uluslararası düzeyde tanınır hale gelmesini sağlayan en yakın dostu Max Brod’un Franz Kafka Biyografisi de önemli kaynaklar arasındadır. Bunların yanı sıra Kafka’nın ailesi, akrabaları, en yakın dostu Max Brod ve diğer arkadaşları ve bir dönem Kafka’nın hayatında etkili olmuş kadınlardan Milena Jesenska, Felice

Bauer vd. ile olan mektuplaşmalarının yayımlanmış hali olan kaynaklar da Kafka'nın hayatına ışık tutmuştur.

Çoklu okuma süreçlerinde Kafka'nın çocukluk, aile ve sosyal çevre gibi yetişme ortamı, eğitim kurumları, yakınlık kurduğu sanat ve edebiyat çevresi, mesleği, yaşanılanlara karşı tavrı, duyarlılığı, siyasal gelişmeler, çağının koşulları ne denli yakından tanınabilirse, söylemine o denli yaklaşılabilir (Uyarlanmıştır, Can, 2010, s.134). Kafka'nın daha iyi anlaşılması için ve literatüre özveriyle çalışılmış Kafka eserleri kazandırmak amacıyla; 2008 yılında Manfred Engel ve Ritchie Robertson'ın kurmuş olduğu Oxford Kafka Research Centre, Kafka'nın ve eserlerinin tanıtılmasını, belirli aralıklarla Kafka ile ilgili konferans ve sempozyum düzenlenmesini kendisine misyon edinmiştir. Bununla birlikte günümüze değin Kafka'nın hayatı ve eserleri üzerine sayısız yazılı ve görsel materyal yaratılmış; Kafka, 21.yüzyılda popüler kültürün bir tüketim ögesi haline dönüştürülmüştür. Kendi yaşadığı dönemde çok fazla ilgi görmeyen hayatı ve eserleri, günümüz dünyasında adeta metalaştırılmış; bu durum bilimsel ve akademik bakış açısından uzak, karanlık, ruhsal sorunlara sıkışmış ve oldukça soyut bir Kafka imajı üretilmesine sebep olmuştur. Halbuki Kafka'nın bu türden tasvirlerin uzağında, sosyal bilimlerin araştırma süreçleri dahilinde de ele alınıp; objektif değerlendirmelerle anlaşılmaya ihtiyacı vardır. Bu bağlamda çalışmanın 1.Bölümü'nde Kafka'nın hayatına ilişkin popüler kültür dilinden arındırılmış, yerli ve yabancı literatürdeki akademik araştırmalara yer verilmiş; geniş perspektifli referanslarla çalışma zenginleştirilmiştir.

2.1.1.Hayati

3 Temmuz 1883'te Prag'da dünyaya gelen yazar; kısa süreli iş ve sağlık konularıyla ilişkili durumlar dışında bu kentten ayrılmamış; 3 Haziran 1924 yılında Prag'daki Straschnitz Gömütlüğü'nde toprağa verilmiştir. Yazarın hayatına ilişkin ayrıntıları yaşamının belirli döneminde kendisine eşlik etmiş kadınlarla olan mektuplaşmalarında görmek mümkündür. Kafka bu mektuplaşmalarında okumalarından, seyahatlerinden, yazın hayatından, hastalığının

yazın hayatına olan etkilerinden, güncel, siyasi, sosyal gelişmelere olan bakışından ve hatta gündelik hayatın küçük detaylarından bahseder. Bundan ötürü Kafka'nın eserlerini kavramak için onu bütünsel bir bağlamda tanımak önemlidir. Kafka, 41 yıllık kısa yaşamında 4 defa nişanlanmış, ilk nişanlısı olan Felice Bauer ile ilişkisi ve mektuplaşmaları 1912'de başlayıp 1917 yılına kadar devam etmiştir. Bu yıllar arasında Bauer ile Kafka'nın ilişkisinde bir dönem önemli yer tutan Grete Bloch'tan sonra, 1919 yılının sonlarında tanıştığı Julie Wohryzek ile 2.nişanını gerçekleştiren Kafka, başarısızlıkla sonuçlanan nişan sürecinden sonra 1920'lerde tanıştığı Milena Jesenska ile ilişki kurmuştur. Temmuz 1923'te tanıştığı Dora Diamant, Kafka'nın hayatında ona eşlik eden son kadın olmuştur. Kafka'yı özellikle Günlük'üne tuttuğu notlardan yola çıkarak tasvir etmek de mümkündür: Günlük'ünde yer alan bir taslak mektubunda (Bkz: Wagenbach, 1997, s.120) Kafka, nişanlısı Felice Bauer'm babasına hitaben:

“(...) Ben yalnız dış koşullardan değil; daha çok yaradılışım gereği içine kapalı, suskun, insanlardan kaçan, hiçbir şeyden memnunkluk duymayan biriyim. Ne var ki, böyle oluşumu da kendi hesabıma bir felaket diye niteleyemem (...).”

Kafka'nın kendisi ile ilgili bu görüşleri Felice Bauer'la içinde bulunduğu ilişkinin durumundan ötürü objektif olmayan görüşler olarak nitelendirilebilirse de Günlük'ünde yer alan bu tür bilgiler Kafka hakkında bir izlenim edinebilmek için önemlidir. Kafka'nın yakın arkadaşı Brod'un Kafka ile ilgili görüşlerini anlattığı Kafka'da İnanç ve Umutsuzluk adlı kitabındaki görüşleri (1994, s.13) bu anlamda dikkat çeker:

“Kafka'da her zaman kaybedeni salt kaybedeni görmek isteyerek işi müthiş derecede basite indirgeyen kimselerin karşısındayım. (...) Ama Kafka için karakteristik bir şey varsa, ona zorla kendisini kabul ettirmeye çalışan bu cehennemsi eksi değerler dünyasında eğleşmeyi düşünmemesi, bütün gücüyle bu dünyadan dışarı çıkmaya uğraşmasıdır. Hatta Kafka'nın yöneldiği yönü, adeta onun kendi sözleriyle anlatmak mümkündür: *Benim demirleyeceğim yer burası değil.*”

*

Kafka'nın çocukluk dönemine dair ayrıntılı bilgilerini, 1911 yılında Günlük'üne kaydettiği notlardan da öğrenmekteyiz. Kafka, notlarında annesi Julie Löwy'nin akrabalarından ayrıntılı biçimde bahsederken; babası Hermann Kafka ve babasının akrabalarından söz etmemiştir (Wagenbach,1997, s.15). Bu durum esasen Kafka'nın çocukluğundan beri babasıyla ilgili yaşadığı iletişim sorunlarının bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Çek asıllı Yahudi ve taşra emekçisi bir aileye mensup olan babası ve Alman Yahudi kent soylu bir aileden gelen annesi, tuhafiyeye dükkanı işletmektedir (...) (Wagenbach,1997, s.21). Prag'ın karmaşasında Yahudi bir

aileden gelmek Kafka için izolasyonun içgüdüsel bir sebebidir. Yahudi kimliğinden ötürü baba Hermann Kafka için Alman toplumundan soyutlanmamak ve bu toplumun değerlerini özümsemek çok önemliydi. Kafka'nın ve 3 kız kardeşi Elli, Valli ve Ottla'nın Alman eğitimi alması baba Kafka için öncelikli konulardan olmuştur. Fakat Kafka ana dili Almanca olmasına rağmen kendini Çekçe'ye daha yakın görmüştür.

Kafka çocukluk yıllarını anne ve babasının çalışmasından ötürü aşçı kadının ve on yıl boyunca Kafka ailesinin yanında çalışan Çek hizmetçi Marie Werner'in gözetiminde geçirmiştir. (...) Kafka'nın çocukluk dönemi; ebeveynlerinden uzak, içe kapalı ve sessiz geçmiştir. Dadısı da onu Günlük'e düşülen bir notta sessiz, nazık ve uysal olarak tanımlamıştır (Wagenbach,1997, s.29). Anne ve babası ile çok fazla zaman geçiremeyen Kafka'da özellikle baba figürüne olan bakış Baba'ya Mektuplar adlı eserinde kendini göstermektedir (Wagenbach,1997, s.27-8). Kafka'nın çocukluk dönemindeki siyasal ve sosyal çalkantılar Kafka'nın psikolojik ve sosyolojik kimliğinin oluşmasında etkili olmuştur. Okullarda kendini gösteren olaylar, Çek ve Alman öğrencilerin kavgaları ciddi boyutlara varmıştı. Bunun en yakın örneği Kafka'nın çocukluk dönemindeki bir anısına yansımıştır. Okulda çıkan bu türden bir kavga esnasında Kafka'nın en yakın dostu Oskar Baum, bir gözünü kaybetmiştir.

Kafka lise dönemini Alman okulları yerine babasının seçimiyle Avusturya Hümanist Lisesi'nde geçirmiştir. Söz konusu okul ve benzeri eğitim kurumlarında öğrencinin kişisel değer ve yeteneklerini dikkate almayan, yararsız eğitim metotlarının kullanılmakta olduğu ve Kafka'nın da bu eğitim sistemine maruz kaldığı Wagenbach'ın (1997) eserinde belirtilmektedir (bkz. Wagenbach,1997, s.32-3-4). Böyle bir eğitim modeli içerisinde Kafka kendisini dış dünyadan daha çok kopuk hissetmiş ve kendi iç alanına dönmüştür. Kafka, çocukluk ve gençlik döneminin özeti olabilecek düşüncelerini, okul ve aile öğretilerine karşı duruşunu anlattığı 1916 tarihli Günlük notunda şöyle belirtir:

“Görüp yaşadığım kadarıyla, gerek okulda, gerek evimizde kendine özgülük yok edilmeye çalışılıyordu.Örneğin akşamleyin heyecanlı bir kitabı okumaya dalmışken, başkaları için söz konusu olmayan bir takım nedenler öne sürülerek kendisinden okumayı bırakıp yatmaya gitmesi bir çocuğun kafasına asla sokulamaz.Bu benim kendime özgülüğümdü.Kendime özgülüğümü baskı altına almak isteyerek gaz lambasını söndürüp beni ışısız bırakıyor, davranışları için de şöyle bir neden öne sürüyorlardı:Baksana herkes uyumaya gidiyor eh sen de uyuyacaksın herhalde.Böyle olduğunu görüyor aklıma yatmamasına karşım çaresiz söylenenlere inanıyordum.Çocuklar kadar çok devrimler gerçekleştirmek isteyen kimse yoktur” (Wagenbach,1997,s.42).

Kafka'nın iç dünyasını doğru değerlendirebilmek için onun içinde doğup büyüdüğü siyasi, sosyal ve kültürel çevreyi iyi tahlil etmek gerekir. "Kendisine yabancılaşmış, Kafka'nın büyüdüğü bu aile Prag'da, Habsburg İmparatorluğu'nun en çelişkilerle dolu kentinde yaşamaktaydı. Kent, anılarla doluydu. İmparatorluk iktidarı ve Çek özgürlük savaşımı, simya ve gökbilim (...) yoğun bir birliktelik oluşturmakta, insanın üstüne varmaktaydı. Tümü de taşlaşmış birer düş-büyü simgesi gibiydi (...)."'

1902 sonbaharında Münih'ten dönüşünde Kafka: "...Prag yakamı bırakmıyor... Bu kentin pençeleri var..." (Fischer, 1985, s.27) diye yazar. Yazarın bu şehirde ne denli bir yabancılaşma içerisinde olduğu yazın hayatında da kendini belli eder. Kentin sadece gelir durumu yüksek düzeyde olan elit kesimi Almanca konuşmaktadır ve bu kesim küçük azınlığı oluşturuyorken; büyük çoğunluğu oluşturan halk ise Çek diline sahipti. Azınlığın elinde yalnızca iktidar kalmıştı, gelecek artık onların değildi (Fischer, 1985, s.28).

Kafka'nın siyasi ve sosyal kırılmaların göbeğinde, bireylerin öz yıkımına kapı aralanan Prag atmosferinden etkilendiği görülür. Kentteki kimliksel bölünmüşlük ve siyasi belirsizlikler Yahudi aileden gelen Kafka'nın da benliğini sarsmıştır. Özellikle kentin çok dilli karmaşık yapısı diğer tüm bireylerde olduğu gibi Kafka'da da aidiyetsizlik hissini kuvvetlendirmiştir. Siyasi çalkantılar kentte konuşulan diller üzerinde olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Prag'ın kaotik ortamında toplum çeşitli fraksiyonlara ayrılmış ve çoğu birbiriyle çatışır durumdadır.

Prag'da Almanca, bir tür devlet desteğiyle varlığını sürdüren, bayram günleri konuşulan bir dildi. Yabancı bir egemen sınıfın, kendisine yabancı bir halkın içerisinde konuştuğu dildi Almanca. Bu dil canlı kaynaklardan değil, anıtlardan, tozlu evraktan, ayrıcalıklardan beslenmekteydi. (...) Prag'ta insana ait canlılık, yerini metanın gölgesine bırakmıştı, bu anlamda sosyal ilişkilerde insandışılaşma ve bunun sonucu olarak yabancılaşma belirgindi. Almanca konuşan Yahudiler, azınlık içerisinde azınlık oluşturmaktaydılar. Almanlarca Yahudiliklerinden ötürü, Çeklerce de Almanlıklarından ötürü hoş karşılanmayan bu insanlar, Prag'ın kültür yaşamının eksikliği düşünülemeyecek ögesiydiler. (...) Almanca konuşan bir Yahudi olan Kafka, hiçbir yere ait değildi. "Hiçbir zaman Almanlar arasında yaşamadım" diye yazar Milena'ya. Almanca benim ana dilim ve bu yüzden de bana doğal gelen bir dil, ama Çekçe'yi kendime çok daha yakın buluyorum..Prag'ta yaşayan, ana dili Almanca olan ve Yahudi kimliğine sahip Kafka için bu şehir tam manasıyla yabancılaşmanın kalbi gibiydi. Dar

bir alana sıkışmış olan Prag monarşinin kent biçiminde somutlaşan sorunsalıydı (Fischer, 1985,s.28-9).

*

Kafka yazı hayatına 1897-8 yıllarında başlar ve bu dönemde yazdıklarını kayda değer nitelikte bulmayıp yok eder. Kafka'nın bu dönemlerde yazın hayatı şekillenmeye başlamış, özellikle sol ideolojilere ve varoluşçu felsefeye yakın kuramcıların (Kropotkin, Kierkegaard vd.) eserlerine ilgi duymuştur. 16 yaşına geldiğinde onu sosyalist fikirlerle tanıştıran arkadaşı Rudolf Illowy, Kafka'nın siyasi fikirlerinin gelişmesine katkı sağlamıştır.

Bu dönemde Kafka; Herzen, Bezruc gibi düşünürlerin yazılarını okuyup onlardan etkilenir (Wagenbach, 1997, s.47). Kafka lise döneminden başlayarak Nietzsche, Bayron, Goethe, Schopenhauer ve Dostoyevski gibi önemli isimlerin yazılarını ve yaşam öykülerini de ilgiyle okumuştur. Kafka lise yıllarının sonunda hayatında önemli bir yere sahip olacak Oskar Pollak ile dostluk kurar. Kafka için Pollak'ın ne denli önemli olduğunu şu örnekle anlamak mümkündür: Yazılarını hiç kimse ile paylaşmayan, hiçbir edebi ve sanat ortamında yazdıklarını okumaya hevesli olmayan, bu türden etkinliklere sadece dinleyici olarak katılım sağlayan Kafka, Pollak'a kendi isteği ile yazılarını değerlendirmesi için sunmaktaydı.

Kafka arkadaşı Pollak ile olan mektuplaşmasında ilgilendiği yazarlarla ilgili görüşlerini şöyle dile getirir:

“Sanırım insanın yalnızca onu ısırın ve sokan kitaplar okuması yerinde olur. Okuduğumuz kitap bir yumruk gibi tepemize inip bizi uyandırmadıktan sonra neye yarar. (...) Ne var ki üzerimize bir felaket gibi çullanan, kendimizden daha çok sevdiğimiz birinin ölümü, bütün insanlardan koparılarak ormanlara götürülüp bırakılmamız ya da canımıza kıymamız gibi bizi acılara gömen kitaplar gerekiyor bize. Bir kitap içimizdeki donmuş denizin buzlarını kırıp parçalayacak bir balta olmalıdır” (Wagenbach, 1997, s. 55).

1901 yılına gelindiğinde dönemin üniversiteye giriş sınavı da denebilecek olgunluk sınavına girmeden önce Kafka, felsefe okumak istediğini ailesiyle paylaşırsa da; babası Kafka'nın bu isteğine karşı çıkmış; yazar, babasının isteği üzerine hukuk fakültesinde eğitimine başlamıştır. Fakat Kafka'nın hukuk fakültesi derslerine ilgisi yetersiz kalmış sonradan tekrar fakülte değiştirip; bu defa sanat tarihi bölümüne başlamıştır. Sürekli kendi istekleri ve ailesinin baskıları arasında kalan Kafka, nihayetinde tekrar hukuk fakültesine dönüş yapmış ve bu bölümden 1906'da hukuk doktoru ünvanı ile mezun olmuştur (Wagenbach, 1997, s.51-2).

*

Eğitim hayatından sonra Kafka, bir avukatın yanında staj yapmaya başlamıştır. Esasen meslek seğimi Kafka için fazla üzerinde durulacak bir sorun değildi. Seğtiği meslekten tek beklediği şey, baba evinden bağımsızlığı garanti etmesi, ama yazıp çizmelere olabildiğince çok zaman bırakması, daha doğrusu sadece yazı işiyle uğraşmasını sağlamasıydı (Wagenbach,1997, s.65). Kafka'nın ilerde yazın hayatını da etkileyecek olan işine başladığı tarih 1907 idi. "Assicurazioni Generali" adlı sigorta kurumunda ęalıřmaya başlayan Kafka, buradaki işinden ayrılıp; daha sonra 1922 yılına dek ęalıřacaęı Bohemya Krallığı İşci Kaza Sigortası Kurumu'na geçer. Söz konusu kurum o dönemde bürokratik sorunların yaşandığı kaotik bir yapıydı. Kafka'nın bürokrasiye bakışını oldukęa etkileyen, ona olan inanęsızlıęını ve sert eleştirilerinin dayanağını oluşturan bu kurum daha sonra Kafka'nın eserlerine (bkz. Dava, şato vd.) yansır. Kurumda ęalıřırken işçilerin şikayetleri ve uğradıkları haksızlıklar Kafka'yı derinden etkilemiştir. Kafka ęalıřtığı kuruma eleştirel bir bakış açısı getirmiş ve kurumun işçilerin karşılaştığı iş sorunlarına ęözüm üretme noktasında yetersiz ve ilgisiz kaldığını fark etmiştir. Janouch'un Kafka İle Söyleşiler Kitabı'nda geçen (Janouch,1994) Kafka'nın kurum için "karanlık bürokratlar yuvası" tabirini kullanması onun kuruma nasıl baktığını en açık göstergesidir. İşçilerin sorunlarına yönelik ęözümlede kurumun takındığı ilgisiz tavır ve kurumdaki bürokratik yozlaşma karşısında mağdur tarafta olan işçileri Kafka şöyle gözlemler: Bu insanlar ne kadar da alęakgönüllü. Bize gelip ricada bulunuyorlar. Kuruma saldıracak, her şeyi kırıp dökeceklerken ricada bulunuyorlar (Janouch,1994, s.88). Kafka'nın iş hayatındaki sorunlara bakışını lise yıllarındaki anarko komünist görüşleri şekillendirmiştir. Lise yıllarındaki siyasi etkinliklerinden en önemlisi 'Klub Mladych'in ve işçi derneği "Vilem Körber" in toplantı ve gösterilerine katılmasıydı (Janouch,1994, s.89). Lise yıllarında da "Özgür Okul"un toplantılarına katılan Kafka, genel olarak tek başına oturuyordu. Kimse tanımyordu kendisini, sessiz ve dikkatli bir dinleyiciydi (Janouch,1994, s.90). Sözü edilen klüpler ve toplantılar dönemin anarşist ideolojilerine eğilimli yapılardandı. Kafka'nın siyasi faaliyetlerine ilişkin kapsamlı bilgilere ulaşılamamasının sebeplerinden bir tanesi içinde yaşadığı devlet düzeninin otoriteryenliğinden ileri gelmektedir. Bu sebepten Kafka siyasi fikirlerini ve etkinliklerini taslaklarına veya Günlük'üne kaydetmekten imtina etmiştir. Kafka'nın düşüncelerini ve zamanındaki olayları kendisini tehlikeye atmadan Günlük'üne kaydetmesi mümkün değildi ve yine okuduğu kitaplarla ilgili olarak Bakunin'in Belinskij'nin, Herzen'in, Kropotkin'in yalnızca isimleriyle karşılaşıyoruz (...). Birinci Dünya Savaşı'ndan

önceki yıllarda Kafka, o zamanlar ismi duyulmamış en önemli Çek avangardistlerini tanıdığı gibi (Frana Sramek, S.K. Neumann, vd.) sosyalist kuramın temel ilkeleriyle de bir ölçüde ilgilenme olanağını buldu (Janouch,1994, s.91). Kafka sadece siyasi toplantılara ve gösterilere değil; dönemin önemli sorunlarının tartışıldığı ortamlarda da bulunmuş; edebiyat, sanat, bilim çevrelerinden oluşan grupların sohbetlerinde yer almıştır. O dönemin en önemli toplanma mekanlarından biri de Fanta'ların Evi'dir. Kafka, Fanta Evi'nde Eczacı Fanta'nın eşi Berta Fanta'nın düzenlediği, matematikçi Gerhard Kowalewski, fizikçi Philipp Frank, filozof Christian Von Ehrenfels ve söz konusu dönemde Prag'da öğretim görevlisi olarak çalışan Albert Einstein gibi zamanın önde gelen kişilerinin davet edildiği konferans ve toplantıları hiç kaçırmadı. Kafka bu evde Görecelik Kuramı, Planck Kuvantum Kuramı, psikanalizin temel ilkeleri üzerine yapılan söyleşileri dinledi. Böylece başyapıtlarının kaleme alınmasından kısa süre önce yeni çağın alabildiğine önemli sorunlarını tanıdı (Janouch,1994, s.92).

*

Kafka çocukluğunda dinsel etkinliklere uzak bir yaşam sürmüştür. 1910-1 yıllarında Lamberg'ten gelen bir konuk tiyatro topluluğunun sergilediği oyunların aracılığıyla Doğu Yahudiliği ile tanışır. Prag'daki Yahudi çevreleri bu topluluğu ve oyunlarını umursamaz. Konuk sanatçılar bu çevre tarafından; aç insanlar, serseriler, Yahudi bozuntuları sayılıp aşağılanmıştır. Yiddiş tiyatro yapıtları berbat tuluat parçaları olarak görülüp bunların sahnelendiği lokallere iyi gözle bakılmamıştır (Janouch,1994, s.93). Kafka Yiddiş tiyatro oyunlarını hiç kaçırmaz ve konuk oyuncularından Jischak Löwy ile dostluk kurar. Kafka'nın Yahudilikle ilgili ayrıntılı görüşleri yakın dostu Max Brod ile olan mektuplaşmalarında mevcuttur². Kafka, Yahudilerin yaşadığı zorluklara karşı her zaman duyarlı olmuş, kendisi de bu kimliği taşıyan bir birey olarak onların toplumsal, siyasi, dini taleplerini her zaman derinden duyumsamıştır. Kafka'nın ilahi kutsanmışlığı ve ona dair bütün varlık-yokluk mesellerini yazma eylemi ile bağdaştırdığı görülür. Bu anlamda Kafka'nın şu sözleri dikkat çeker:

“Bir tapınma biçimi olarak yazmak. İşte Kafka'nın kendini gözlemde ele geçirdiği temel bilgilerden biri. Bir başka yerde şöyle der Kafka: *İnanmak, içindeki Yok edilmez'i özgür kılmak, daha doğrusu kendini özgür kılmak, daha doğrusu yok edilmez olmak, daha doğrusu olmaktır*” (Brod,1994, s.5).

*

²Eine freundschaft-Briefwechsel, Şipal.K.(Çev.) (2019) *Bir dostluk Kafka-Max Brod mektuplaşmaları*, İstanbul, Cem yaymevi

Kafka yaşamının önemli bir dönemini ciddi sağlık sorunlarıyla geçirir. Kafka'nın sağlık sorunları 1917 yılında akciğer apeks nezlesi teşhisi konulmasıyla başlamıştır. Yazar hastalık teşhisi konulduktan sonra, Zürau'da bulunan kız kardeşi Ottla'nın yanına gitmiş ve bir süre orada zaman geçirmiştir. Kafka hastalığa ilişkin bir görüşünü 1921 sonlarında Brod'a yazdığı bir mektupta şöyle betimler: "Ortada bir hastalık vardır yalnızca o kadar ve bu hastalık tıp tarafından bir hayvan gibi sonu gelmeyen ormanlar içinden ordan oraya körü körüne kovalanır" (Şipal,2019, s.356-57). Çeşitli sanatoryumlarda kalan Kafka, 1924 yılının Temmuz ayında hayata veda etmiştir. Ölümünden önceki son zamanlarda dostluk kurduğu tıp öğrencisi Robert Klopstock Kafka'nın yaşamında önemli bir yer tutar.1920'lerin sonlarına doğru tedavi için Tatranské Matliare'deki Villa Tatra Sanatoryumu'nda kalan Klopstock, Kafka ile burada tanışmıştır (Derzsiova ve Mydlik, 2007, s.192).

Kafka'nın hastalık süreci ve özellikle hastalığının son dönemlerindeki yaşamından oldukça çarpıcı ayrıntılara sahip, bulunmuş en son mektuplar önemli bilgi kaynaklarıdır. Kamuran Şipal'in çevirisiyle Türkçe'ye "Yeni Bulunmuş Mektuplar" adıyla kazandırılmış eser, Kafka'nın son 2 yılında yaşadığı maddi zorlukları ve hastalığına ait korkunç süreci gözler önüne sermesi açısından önemlidir. Yeni bulunmuş mektuplarda geçen Kafka'nın gündelik yaşamına dair detaylar, dönemin Almanyasının içinde bulunduğu ekonomik çöküşü ve diğer siyasi, sosyal olayları da resmetmesiyle tam bir trajedi görünümündedir. Hüzünlü, sarsıcı ayrıntılarla dolu olan mektuplar Kafka'nın içinde bulunduğu umutsuz süreci tüm çıplaklığıyla gözler önüne seren tasvirlerle sahiptir.³

Mektuplar, Kafka'nın 1922-24 yılları arasındaki yazışmalarındaki belirgin boşlukları doldurmakta, böylece hastalığının doruk noktasına ulaştığı yıllara ilişkin Kafka literatüründe, önceki yıllara göre pek az belgeye rastlandığı yaşamının bu dönemini ayrıntılı şekilde tanımamıza katkı sağlamıştır (Şipal, 2018a, s.8). Söz konusu mektuplar, Berlin'de kaldığı süre içinde Kafka'nın Prag'la ilişkisine ışık tutar. Berlin'deki günlük yaşama ilişkin ayrıntılar içerir, söz konusu mektuplar; burada oturlan evlerin iç ve dış görünümü, enflasyon döneminde çekilen maddi sıkıntılar ve ağır yaşam koşulları üzerine uzun uzadıya bilgi sunmaktadır (Şipal, 2018a, s.21).

³ (Şipal, 2018a , s.14,20-21,34,37,44-45,48,51-52,54,56-57, 60-61-62-63,68-69,74,77,80-81,89-90-91)

2.1.2.Eserlerine İlişkin

Kafka yazın dünyasında Dostoyevski, Kierkegaard, Goethe gibi isimlerden etkilenmiştir [(bkz.Brod,1994), (Janouch,1994,s.42)]. Kafka'nın eserleri edebiyat, sanat vd. alanlara sirayet etmiş; yazarın eserleri geniş yorumlamalara tabi tutulmuştur.

“Her bir edebiyat ve felsefe okulu Kafka’da kendi görüşlerini yansıtan güçlü özellikler yakalamışlardır. Sartre ve Camus gibi varoluşçular Kafka’nın eserlerinde korku ve hiçlik unsurlarını işlediğini savunur. Marksist ve sosyalist yorumlar ise Kafka’nın yapıtlarında modern sanayi ve burjuva kapitalist toplumlarını eleştirdiğini belirtmiştir” (Diler ve Tokdemir, 2004, s.73). Bu anlamda yazarın eserlerinin farklı düşünce dünyalarını besleyen zengin temalara sahip olduğunu söylemek mümkündür.

Kafka'nın edebi eserlerini sınıflandırırken içinde yaşadığı dönem ve taşıdığı kimlikler dolayısıyla; Kafka'nın hem Avusturya edebiyatında hem de Alman edebiyatında önemli bir yere sahip olduğunu söylemek mümkündür.

“Praglı yazar üzerine çalışmaların çoğu altı büyük akımda sınıflandırılabilir:

1. “Bağlam”ı göz ardı ederek kasıtlı olarak metinle sınırlı kalan dar anlamda edebi okumalar,
2. Biyografik, psikolojik ve psikanalitik okumalar,
3. Teolojik, metafizik ve dinsel okumalar;
4. Yahudi kimliği açısından yapılan okumalar;
5. Sosyo-politik okumalar;
6. Kafka'nın yazılarının anlamının genellikle “karar verilemez” olduğu sonucuna varan post modern okumalar” (Löwy, 2018, s.12).

Söz konusu tasnif Kafka'nın özgün ve üretken yaratım dünyasının bir sonucu olarak görülür. Yazarın eserleri bir başka şekilde şöyle sınıflandırılabilir; Kafka'nın ölümünden önce yayımlanan eserleri ve ölümünden sonra yayımlanmış eserleri -notları, mektupları ve taslak yazıları-

Yazarın ölümünden önce yayımlanan eserleri; Gözlem, Değişim, Cezalılar Kolonisi vd. Kafka'nın, ölümünden sonra yayımlanan eserlerinden biri olan ve tamamlanmamış son eseri ise Şato'dur. Yazarın taslaklarının, yazılarının ve eserlerinin bir kısmı ölümünden sonra yakın çevresinin girişimleriyle yayımlanmıştır. Yakın dostu olan Max Brod; Kafka'nın kendisinden rica ettiği üzere ölümünden sonra yok etmesini istediği bütün yazı, taslak veyahut notlarını yok

etmemiş; aksine onların yayımlanması için çaba sarfetmiştir (Şipal, 2019, s.385,450-51). Kafka her ne kadar eserlerinin yayımlanmasını istemediğini belirtse de Janouch (1994) ile olan söyleşilerde bunun tersi bir durum söz konusudur: (...) Başta Max Brod olmak üzere dostlarım yazdıklarımı sanatsal ürünlere dönüştürmeyi kafalarına koymuşlardır bir kez, ben de yalnızlığımın söz konusu belgelerini yok edecek gücü gösterememişimdir. (...) Şimdi burada söylediklerim kuşkusuz bir abartma yalnızca, dostlarıma karşı ufak bir hınzırlık. Gerçekte o kadar rezil ve yüzsüz biriyimdir ki, yazılarımın yayımlanmasına ben kendim de katkıda bulunuyorum. Güçsüzlüğümü bağışlatmak için çevreyi olduğundan güçlü göstermeye bakıyorum. Kuşkusuz bir göz boyama bu (Janouch,1994, s.23).

Kafka'nın eserleri incelendiğinde baş karakterler güç motifiyle amansız bir mücadelenin içindedirler ve Kafka'yı çoğu zaman yitik ve umutsuz değerlendiren yaklaşımların aksine eserlerinin ana karakterleri kırılğan olmayan yapıdadır. Deleuze, Kafka'nın tüm kitaplarının "Bir Kavganın Tasviri" adı altında incelenebileceğini belirtir: "*Şatoya karşı, yargıya karşı, babaya karşı, nişanlılara karşı verilen kavga*" (Aras,2018, s.334). Bununla beraber yazarın eserlerinde umutsuzluğu içselleştirmiş, silik karakterler de mevcuttur. Bu dikotomi içerisinde hem umudun hem de umutsuzluğun hakim olduğu bakış açısı aynı gemide yol alır. Bu durumda her iki bireyin de (umutlu ve umutsuz) çok fazla bir kazanım içerisinde olmadığı dikkat çeker.

Kafka adı konmamış, niteliği tam olarak açıklanmamış otoriteler karşısında tüm çıkış yolları kapatılmış olan bireyin ne yazık ki hiçbir zaman başarıyla sonuçlandıramayacağı sonsuz savaşımını anlatmaktadır...Umutsuzluk hissi yaratan bu durumdan ötürü Kafka'nın yazılarında kasvetli, boğucu ve endişe verici bir hava sezilmesi mümkündür (Diler vd.,2004, s.73).

Kafka'da yöneten-yönetilen arasındaki çekişme, karakterlerin bütün çabalarıyla direnmesine karşın gücün bireyi alt etmesiyle son bulmaktadır. Edebiyat bilimcileri, yazarın eserlerinin bilmecemi örgüsüne girmek için çok çaba harcamışlar ama ona tek ve ortak bir yorum getirmemişlerdir. (...) Elde birbiri ile çelişen yorumlar vardır ki bunlar temelde ona ortak ve tek bir anlam verilmeyeceğini göstermektedirler. (...) Albert Camus'un bir zamanlar haklı olarak söylediği gibi Kafka'nın eserlerine getirilen ve doğru olduğunu iddia eden her yorum yanlıştır. "Onun anlatımındaki en ilginç nokta bozukluklar karşısında hayrete düşmemenin hayret verici olmasıdır" (Salihoğlu,1983, s.39,46). Yazarın hemen hemen bütün eserlerinde şaşkınlık ve rahatsızlık veren durumlarla o kadar sık karşılaşılmasına rağmen, eserlerdeki karakterler bu olağandışı halleri yaşarken hiçbir tepki vermemektedir. Bu kayıtsızlık halini

bireyin güç tarafından sindirilmesinin ve bireyin yabancılaşmasının bir sonucu olarak okumak mümkündür.

Yazarın labirente benzeyen eserlerinde, karakterler hiç bitmeyen karanlık koridorlardan geçirilip, sonsuz süreklilikte ortaya çıkan yeni mikro dünyalara bırakılır. Kafka'da okuyucu, karakterlerin karşılaştığı olayların şokunu henüz atlatmadan, yeni şaşkınlıkların kucağına düşer. Burada karşımıza yazarın ne kadar kendine özgü olduğunu gösteren Kafkaesk kavramı ortaya çıkar: Terimin ilk kullanımı 1936 yılında Malcolm Lowry tarafından "kusursuz Kafka durumu" ifadesinde kullanılır.(...) "Baskıcı atmosfer" "kişisellikten çıkmış, uğursuz güçlerin insanlar arası ilişkileri denetlediği kâbus gibi bir dünya" , "esrareniz, kaygılandırıcı (unheimlich) ve tehditkâr bir durum", "yönünü şaşırılmış bireyin kaybolduğu, labirent biçiminde bürokratik ve totaliter, dolambaçlı yöntemlerle birlikte, saçma ve şizofrenik olarak rasyonel bir örgütlenme" gibi ifadeler, yirminci yüzyılı karanlık bir perspektiften veren Kafka romanlarının atmosferini belirtmek için kullanılır.(...) Sözlük ve ansiklopedilerin çoğunda yapılmaya çalışılan tanımlamalardaki eksik yön, Kafka'nın eserlerindeki ironidir. "Kafkaesk durum" böylelikle; *karanlık, uğursuz, bürokratik kurumların gündelik işleyişindeki gülünç saçmalaktan, idari iktidarın en ölümcül tezahürlerine dek varan bir deneyim yelpazesini* tanımlamak için kullanılır. Google aramalarında Kafkaesk terimi 17 kültürel alanda kullanılır. Bu referanslar Kafkaesk teriminin dünyada birçok alanda yer bulduğunu ve birçok farklı duruma karşılık geldiğini kanıtlamaktadır (Aktaş, 2019, s.16).

Kafka'nın 1922 tarihli mektubunda Max Brod'a aktardığı görüşleri onun yazma eyleminin ve edebi kişiliğinin yol haritasını da vermektedir:

"Yazıp çizmelerim ayakta tutuyor beni. (...) Peki, şu yazarlığın kendisi nasıl bir şeydir? Yazıp, çizmek tatlı, harikulade bir ödüldür, ama ne için? (...) Şeytana hizmet karşılığında verilen bir ödüldür bu. Karanlık güçlerin yanına iniş için, sakıncalı kucaklaşmalar için. (...) Belki yazıp çizmelerin başka türüsü de vardır. Benim bildiğim bu türüdür yalnızca bu tür bir yazıp çizmedir. Ve bundaki şeytanlığı açık seçik görür gibiyim..." (...) Çünkü yazarın varlığı gerçekten yazı masasına bağlıdır, cinnetten yakasını kurtarmak istiyorsa yazı masasından asla uzak kalmaz, dişiyle tırnağıyla bu masaya tutunması gerekir" (Wagenbach, 1997, s.102-3-4).

Kafka'nın kendi yazın dünyasına dair söylemlerine başka bir örnek ise 1912 tarihli Brod ile olan mektuplaşmasından verilebilir: "Ben, bir şeyi ne pahasına olursa olsun gerçekleştiren bir insan olmadım hiç. Sorun da bu zaten. Ne yazdımsa ılık bir banyoda yazıldı. (...) Gerçek

yazarların o sonsuz cehennemini yaşamadım” (Şipal,2019, s.101). Kafka'nın gerçek yazarların yaşadığı o sonsuz cehennem tasviri ile vurgulamak istediği yazma eyleminin bencil doğasına teslim olma bilincidir. Öyle ki yazma edimi Kafka'ya göre bireyi korunaklı dünyasından çıkarıp; bilinmez yönler sevk eder. Sürekli yitimler içinde kalan birey artık kaybolmuşluğun karanlığından kaçma iradesi göstermez. Çünkü o da artık karanlığın bir parçası olmuştur. Bu haliyle yazarın yaşam döngüsünün yazma eylemini tam anlamıyla gerçekleştirmek için çok elverişli olmadığı anlamı çıkarılabilir. Kafka'nın burada bahsettiği kendi yaratım sürecine dair gözlemi, okuyucuda bu durumun yazarın mütevazî karakterinden ileri gelen değerlendirmeler olduğu hissini kuvvetlendirmektedir. Nitekim Kafka iş hayatı ve hastalık sürecinden ötürü sürekli kesintiye uğrayan yazın yaşamına çeşitli fedakarlıklarda bulunarak devam etmiştir. Kafka'nın yazma edimine ilişkin bir diğer betimlemesi Janouch'un (1994) söyleşilerinde kendine yer edinmiştir: “Örneğin Haydn görkemle pudralanmış peruk başında olmadan beste yapmazmış. Anlayacağımız, yazmak bir çeşit ruh çağırmadır” (Janouch,1994, s.30). Görüldüğü gibi Kafka'nın üretim süreci başlı başına insanı ürperten, onu geri dönülmez biçimde bilinmez yollara davet eden, tehlikeli ama güçlü bir histir. Eserlerine bu açıdan genel bir yaklaşım getirildiğinde Kafka'da karakterler ve olay örgüsü sembolik, düğümü kolayca açılmayan unsurlarla örülmüştür. Yalnızca kömürlük dilini⁴ bilen ya da bu dili anlayanların eserlerini çözümleyebilecekleri bir tür rüya katmanları biçiminde kendini gösteren olaylar, ilk bakışta okuyucunun zihnini alt üst ederek; etrafı sis perdesiyle çevreler, daha sonra eserlerde yavaş yavaş görünen sistem eleştirileri ve ironileri okuyucunun eserlerde kendi gerçekliğinden benzer örnekler bulmasıyla devam eder ve böylelikle biraz olsun sükunet sağlanmış olur. Kafka'nın eserlerine ilişkin bütün bu söylemlere eklenebilecek şey eserlerin okuyucuda adeta nefes darlığı yaptığıdır.

Yazarın eserlerindeki otorite-birey mücadelesi vurgusu özellikle sol ideoloji çevreleri tarafından uzun bir dönem yadsınmış olsa da 1960'lı yıllara gelindiğinde söz konusu çevreler Kafka'nın eserlerini işlediği konulardan ötürü sosyalist veyahut Marksist geleneğe yakın görmüşlerdir. Bu nedenle Kafka'nın Doğu Bloğu ülkelerince tanınması ise 1960'lı yıllara kadar mümkün olmamıştır.1963 yılında Liblice'de düzenlenen Kafka Konferansı bu anlamda bir

⁴ Özellikle 21.yüzyılda yer altı edebiyatına ait şiirlerde kullanılan sembolik, alegorik bir söylem. Örneğin : Nilgün Marmara, Özge Dirik, Ted Hughes, Sylvia Plath gibi şairlerin şiirlerinde hissedilen tekinsiz ve ürpertici dil.

milat olmuştur. Eduard Goldstücker ve Ernst Fischer'in konferansa ilişkin görüşleri önemlidir: Goldstücker konferansta yazarın sosyalist blok tarafından ön yargılı değerlendirmelere maruz kaldığını ve bu izlenimin Kafkaseverler tarafından düzeltilmesi gerektiğini dile getirmiştir (Goldstücker,1974, s.26). Fischer de, Kafka üzerine görüşlerini yine aynı konferansta şöyle aktarmıştır:

“Kafka, hepimizi ilgilendiren bir yazardır. Kafka'nın, düşünülebilecek en yoğun düzeyde sergilemiş olduğu yabancılaşma, kapitalist dünyada korkunç boyutlara vardı. Ama bu yabancılaşma, sosyalist dünyada da henüz kesinlikle aşılmış değil. Kafka'yı eskimiş saymak ya da önünde korkuya kapılmak yerine yapılması gereken şey, kitaplarını basmak ve böylece de yüksek düzeyde bir tartışmaya olanak hazırlamaktır. Kafka, son derece güncel olan bir yazardır” (Fischer,1985, s.10).

Gerçekten de Kafka'nın eserlerinde kendi üslubuyla işlediği kavramlar günümüz dünyasının da sorun alanlarının başında gelmektedir: yabancılaşma, otoritelerin baskıları ve keyfiligi, bireyin yönsüzlüğü, bürokrasinin yozlaşması gibi konular halen çağın çözüm bulmakta zorlandığı problem odaklarındandır.

3.BÖLÜM: ARAŞTIRMANIN KAVRAMSAL ARKA PLANI

3.1.TANIM ZENGİNLİĞİNE SAHİP KAVRAM: BÜROKRASI

Birçok disipline konu olmuş; sosyal bilimler literatüründe sayısız tanıma sahip bürokrasinin, klasik anlamlarından sıyrılmaya ve kavramın özenli biçimde oluşturulmuş yeni bağlamlara ihtiyacı vardır. Zira kavrama ilişkin literatür incelendiğinde; mevcut çoğu çalışmada bürokrasinin etimolojik kökeni hakkında söylemlerde bulunmak ya da adeta eski moda bürokrasi tarifleriyle yola çıkmak çok sık başvurulmuş bir yöntemdir. Bürokrasi tanımlamaları incelendiğinde, bu türden bilgi ve değerlendirmelere okuyucuların veya araştırmacıların çok sık karşılaştığı görülür. Bürokrasi tanımlamaları daha sistematik biçimde ele alınmak istenirse Jay M. Shafritz'in sınıflandırması (2017) işe yarar bir kategorizasyon olmuştur: Bürokrasinin; siyasi tanımları, hukuki tanımları, yönetsel tanımları ve mesleki tanımlarıdır (Shafritz,2017, s.1).

Çalışmada ise, bürokrasinin öncelikle nesnel tanımlarından örnekler verilmiş ve kavramın değişik ideolojiler nezdinde *maiyetine* ilişkin argümanlar değerlendirilmiştir. Bürokrasinin bir tanımı; önceden belirlenmiş politikaları gerçekleştirmek amacıyla oluşturulan, farklı nitelikte teknik becerilerden oluşmuş ve büyük ölçekli operasyonlar için uygun olan karmaşık bir örgüt anlamına gelir (Ergun ve Polatoğlu, 1988, s.43). Kavramın nesnel tanımlarına devam edilirse; söz konusu kavram “kamu yönetimi” ile eş anlamda da kullanılmaktadır. Kavram, siyasi mekanizmanın bir uzantısı olan idari yapıyı ve onun edimlerini ifade eder. Buna göre bürokrasi, devlet yönetiminde idari görevleri yerine getirmek için hükümetler tarafından yönetilen ve çeşitli kamu kurumlarından oluşan örgütler bütününe ve onların eylem-işlemlerine verilen addır (Çevik, Eryılmaz ve Sözen, 2013, s.76-7). Buradan yola çıkarak bürokrasi, devletin bütün kesimlerini ilgilendiren bir olgu olduğu gibi, vatandaşın nezdinde devletin somutlaştığı noktadır (Çevikbaş, 2014, s.78). Bürokrasi kavramına sistematik açıklamalar getiren Max Weber, bürokrasiyi örgütlerin yapı taşı ve ulaşılabilecek en iyi idare biçimi olarak tasvir eder. Bu yönüyle bürokrasinin en bilinen kavramsallaştırılması Alman bilim insanı Weber'inkidir (Waldo,1955, s.53). Kavrama ilişkin negatif tanımlar incelendiğinde; bürokrasinin genellikle

kağıtlar cehennemi, gereksiz idari seremoniler yığını vb. anlamlarla nitelendiği görülmektedir. Bürokrasi kavramının örgütlerin olumsuzluklarını ve yasal gücün kötüye kullanılmasını anlatmakta kullanılan pejoratif bir olgu olarak ta değerlendirildiği görülmektedir. Bu açıdan bürokrasi: “Verimsizlik, işlerin ağır yürümesi, kuralcılık, kırtasiyecilik, sorumluluktan kaçma, yönetimde gizlilik, yetki devretmekte isteksizlik, otoriteye aşırı bağlılık gibi olumsuz davranış ve işlemlerdir”. Buna benzer tanımlar bürokratik hastalıklardan biri olan bürokratizm olgusuna işaret etmektedir (Özdoğan, 2018, s.598). Bürokratizm; kurallara aşırı bağlılık ve bunun sonucunda görülen irrasyonel davranışların bütününe verilen isimdir. Bürokrasi kavramına atfedilmiş negatif tanımlar kavrama yönelik eleştirel yaklaşımları da içinde barındırmaktadır. Özellikle sol ideolojilerin ve post-modern kuramların bürokrasi üzerine değerlendirmeleri bu kapsamda ele alınabilir. Bürokrasi, devlet ile vatandaş arasında uzlaşmazlıklara sebep olan önemli etkenlerden bir tanesidir. Bürokratik kurumlar genellikle olumsuz yönleri ile yansıtılmaktadır. Bu olumsuz özellikler; işinin ehli olmama, haksız yollardan yükselme arzusu, idealizm eksikliği, halka uzak tutum ve davranışlar, halkı küçümseme, onun dertlerini anlamama gibi olgulardır (Baykan, 2014, s.29,45). Honore De Balzac’a göre bürokrasi; doğru şeylerle onları yapacaklar arasına çekilmiş kalın perde, Carl Friedrich için; modern devletin özünü tarafsızca ve sükunetle görmemize yarayacak bir lenstir. Bürokrasiler, eşitsizliğin bilimsel örgütlenmesidir (Öztaş,2019, s.5-6). Bürokrasi açıklamalarında en dikkat çekici olan açıklama Hannah Arendt’e aittir. Arendt Totalitarizmin Kaynakları 2: Emperyalizm adlı kitabı’nın (2014) Kanunsuzluk Mirası Bürokrasi: Despotizmin Mirası adlı Bölümü’nde (Arendt, 2014, s.215) bürokratik yönetimin kararnameler yönetimi olduğunu ve anayasal bir yönetimde yasaları uygulayan iktidarın bütün yasamanın doğrudan kaynağı haline geldiğini vurgular. Sırf kararnameleri uygulamakla sürekli bir eylem halinde olduğu yanılması yaşayan bürokrat, sonsuza dek ‘yasal incelikler’in içine gömülmüş, dolayısıyla bürokrat için her şeyin kaynağı olan iktidar alanının dışında kalmış insanlara karşı devasa bir üstünlük duygusu taşır (kısaltılmıştır). Çünkü kendi başlarına kararnameleri anlamamanın olanaksızlığı ve özel durumlar ile bunların pratik anlamları konusunda bütün idarecilerin uyruklarını içinde tuttıkları özenle düzenlenmiş bilgisizlik hali nedeniyle kararnameyle yönetilen insanlar, kendilerine hangi kuralların hükmettiğini bilmezler (Arendt,2014, s.216-17). Bürokrasi kavramının birçok disiplinde (Sosyoloji, Edebiyat vd.)

yansıması vardır. Bu durum kavramın ne kadar popüler olduğunu göstermekle birlikte sahip olduğu sorunlardan ötürü güncelliğini yitirmediğine de dikkat çekmektedir.

3.2.KAVRAMIN TARİHSEL SERÜVENİ

Bürokrasi tarihiyle ilgili çalışmaların özelliklerinden bir tanesi kavramın devlet olgusuyla ortak olarak ele alınmasıdır. Bu anlamda bürokrasi, devletin yönetsel işlevlerinin bir çıktısı olarak görülmekte ve bundan dolayı kavramın kökeni Çin, Eski Mısır ve Eski Hint uygarlıklarına kadar götürülmektedir. Kavramı bu denli geniş biçimde tanımlanması onu evrensel bir olgu hâline dönüşmesine sebep olmaktadır. Bu yaklaşım bürokrasiyi örgüt düzleminde değil, devlet düzleminde ele almakta ve bürokrasinin geçerlik zamanını aşırı bir şekilde genişletmekte ve olgunun modern devletle olan bağı koparmaktadır (Övgün, 2010, s.3).

Literatürdeki bürokrasi çalışmaları incelendiğinde; sadece Çin, Mısır, Roma medeniyetlerinin bürokrasi pratiklerine değinildiği; fakat Antik Doğu Medeniyetleri'ne (Pers, Asur vb.) çalışmalarda yer verilmediği görülür. Bu anlamda çalışmaların, kavramın tarihsel sürecini de sınırlı bir bakış açısıyla ele aldığı ortadadır.

Bürokrasi kavramının tarihsel süreci iki başlık altında incelenebilmektedir: Bunlardan birincisi geleneksel dönem, diğeri ise modern dönemdir. Geleneksel dönemde bürokrasinin tarihsel verilerle tespit edilebilir ilk oluşumu Milattan Önce 4. bin yılda Sümer Dünyası'nda görülür. Bürokrasi bu anlamda dini, ideolojik, kültürel veya iktisadi olarak yöneten-yönetilen ilişkilerini kurumsallaştıran her türlü olgunun kendisine kaynaklık ettiği bir ırmak gibidir (Kocaoğlu, 2019, s.22). Antik Çağ diye de adlandırılabilir bu dönemden 18.yüzyıla değin geçen süreç geleneksel dönemi ifade etmektedir. 18. yüzyıla gelindiğinde kavramın ortaya çıkışı ile ilgili çeşitli argümanlar öne sürülmüştür. Bunlardan birincisi, bürokrasinin modern dönemde icat edilen bir olgu olduğudur. Bürokrasi kavramının bir icat olduğu tezinin öne sürüldüğü çalışma olarak Françoise Dreyfus'un "Bürokrasinin İcadı" kitabı incelenebilir (Kocaoğlu, 2019, s.10). Dreyfus'a göre bürokrasi kavramı 18.yüzyıla dek hiçbir pratik bulmamış; ancak 18.yüzyıla gelindiğinde ortaya çıkmıştır. Bu açıdan Dreyfus'un görüşleri incelendiğinde onun devletlerin oluşumu ile bürokrasi kavramının paralel ortaya çıkmadığı

yaklaşımına sahip olduğunu söylemek mümkündür. Morstein Marx, kavramın “bureaucratie” şeklinde 18. yüzyılda hükümet faaliyetlerini yürüten birimleri ifade etmek için ilk kez bir Fransız Ticaret Bakanınca kullanıldığını belirtmektedir. Nitekim kavramın ilk olarak 1745 yılında Vincent de Gournay tarafından kullanıldığı hususunda görüş birliği vardır (Öztürk,2017, s.13). Kavrama metodolojik bir bakış açısı kazandıran Alman sosyolog kuramcı Max Weber olmuştur. Weber yasal-ussal zemin üzerine inşa edilmiş ve tüm subjektif değerlerden arınmış bir bürokrasi yaklaşımını öne sürerek kavramın tarihinde önemli bir dönüm noktası haline gelmiştir.

3.2.1.Geleneksel Dönemde Bürokrasi

“Tarım Devrimi” (Neolitik Devrim) ile birlikte üretim araçları kullanılmaya başlanmıştır. Artan üretim sonucu olarak toplum hem üretim faaliyetlerinin düzenlenmesi hem de artan ürünün paylaşılması için örgütlenme gereği duymuştur. Bunun neticesinde kabile toplumundan zamanla örgütlenmiş sosyal yapılara geçildiği görülmüştür. Bugün bilinen anlamdaki kamu yönetiminin ilk olarak binlerce yıl önce Mezopotamya’da görüldüğü belirtilir. Mezopotamya’da sulama kanalları ve savunma tesisleri için duyulan ihtiyaç yapılacak işi örgütleyecek bir yönetsel grubun oluşmasına zemin hazırlamıştır (Uyarlanmıştır, Ergun ve Polatoğlu, 1988, s.45-6). Sümerler’in Milattan Önce 3000 yılında kurduğu şehirlerdeki sanat ve mimarinin, yönetim ve sosyal organizasyonların gelişim temellerinde sulama sisteminin önemli bir rol oynadığı görülür. Sümerler, vergilerin toplanmasında, tapınak ve alt yapı tesislerinin kurulmasında, kaynakların ve hizmetlerin bölüşümü ihtiyacının doğmasında idari yapının gelişimini sağlamıştır. Sümerler’de idari yapının bu gelişimini takiben iş bölümü, rütbe, görev ve statü farkı ortaya çıkmıştır (Uyarlanmıştır, Eryılmaz, 2009, s.236).

Eski Mısır’da idari pratiklere bakıldığında; Mısır’ın da köklü bürokrasilerden biri olduğu görülür. Milattan 3000 yıl kadar önce, Nil Nehri’nin konumundan ötürü ulaşım yolu ve sulama amacıyla kullanılmasının kurallara bağlanması ve bu kuralların uygulanmasına dair ilk yazılı belgeler ve kurulan bürolar, Eski Mısır Bürokrasisi’ni oluşturmuştur (Akçakaya, 2016, s.277).

Mısır Bürokrasisi'nin en önemli özelliklerinden biri firavunun bürokrasi üzerindeki mutlak iktidarıydı. Mısır firavunları tanrıların yeryüzündeki temsilcileriydiler, bu sıfatla firavun hem hükümdar hem de tanrıydı. Eski Mısır'a ait papirüslerde bu kutsal otoritenin (firavunun tanrı temsilcisi sıfatıyla sahip olduğu otorite) yönetsel işlevler üzerindeki etkisi açıkça belirtilmektedir. Bürokratların yönetsel takdir hakkı yoktu, onlar sadece verilen buyruklara uymak zorundaydılar (Ergun, Polatoğlu, 1988, s.47).

Dünyanın bir diğer köklü bürokrasisi Çin'dir. Çin Bürokrasisi'nin gelişmesinde en önemli etken sık sık ortaya çıkan dış tehditler olmuştur. Bu tehditlere karşı önlem almak amacıyla büyük ordular kurulmuş ve Çin Seddi gibi büyük imar işlerine girişilmiştir. Weber'e göre tüm imparatorluk dönemleri boyunca Çin Bürokrasisi'nin patrimonyal bir yapıda olduğu belirtilmiştir. Bununla birlikte: "(...) idari ve askeri kademelere yeteneklerine göre memurların alınmasını sağlayan bürokrasi sınavları bu gelenekte önemli bir istisna oluşturmaktadır. (...) Dünya üzerinde rekabete dayanan yazılı sınavların ilk örneğini oluşturan sınav sistemi gündelik pratiklerden bireylerin tutum ve davranışlarına kadar çok farklı yönden tüm toplumu etkilemiştir. (...) Ayrıca bu sınavlar basit bir merkezi sınav olmaktan ziyade Çin siyasal sisteminin önemli bir yüzü; ayrılmaz bir parçasıdır. Bürokrasi sınavları, devlet kademelerinde meritokratik bir geleneğin oluşmasını sağlamış, aristokrasinin gücünü ve etkisini sınırlamış, aydın sınıfının devleti benimsemesini ve desteklemesini sağlamıştır (...)" (Kaçer,2017, s.146-47).

Antik Çağ'dan bahsedilirken (Ege Uygarlıkları/Yunan-Roma Medeniyetleri), bu uygarlıkların gelişmiş ve diğer dünya medeniyetlerini etkilemiş bürokrasi sistemlerinden bahsetmemek mümkün değildir. Nitekim Atinalı bir soylu ve devlet insanı olan Perikles'in söylevinde dile getirdiği düşünceler söz konusu uygarlıkların bürokrasi, yönetim, siyaset ve hukuk öğretilerinin ne derece idealize edildiğinin önemli bir göstergesidir: (...) "Yönetimimiz komşularımızın yasalarını örnek almaz, çünkü biz başkalarını örnek almaktan çok başkalarına örnek oluştururuz. Yönetimimiz az sayıda insanın değil, çoğunluğun yurttaşlık haklarına saygı duyulmasına izin verdiği için adına demokrasi denir. Yasalar karşısında şahsi çıkarlar açısından herkes eşittir, devlet idaresinin halka yaklaşımı açısından da herkes toplumsal sınıflarına göre değil; belli bir alanda gösterdiği başarı doğrultusunda tercih edilir. (...) Yöneticilere ve haksızlıklara uğrayanları korumak için oluşturulan kurumlara, hatta yazılı olmasalar da yasaları ihlal edenleri utandıran saygımız, yasaları ihlal etmemize engel olur" (...) (Eco,2018, s.17,19).

En uzun süre varlığını devam ettiren bir imparatorluk olarak Roma, dünya tarihinin ve medeniyetinin şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Roma'nın yeri ve önemi, yalnızca varlığını sürdürdüğü uzun döneme ve tüm Akdeniz Coğrafyası'nda kurduğu siyasal mekân birliğine bağlı değil; güçlü idare geleneğine uygarlık ve kültür başarılarına da bağlı bulunmaktadır (İnan,2015, s.309). Roma Bürokrasisi, Milattan Sonra 1. yüzyılda ücretli bir memur teşkilatı kurulması ile meydana gelmiştir. Kleopatra'nın ölümü ile Roma İmparatorluğu'na geçen Mısır'da Roma tarafından daha ileri götürülüp geliştirilen otoriter bir idare sisteminin örneği verilmiştir. Yeni Roma İmparatorluğu'nun bu anlamda geliştirdiği yapıda, seçime dayalı mahallî idare sisteminin son kalıntıları tasfiye edilmiş ve devletin yetki alanı salt mesleki bilgilerle donatılmış bir memurlar topluluğu aracılığıyla genişletilmiştir. Roma İmparatorluğu'nun ikiye bölünmesinden sonra, Batı Roma'ya nispetle on yüzyıldan fazla bir süre ayakta kalan Bizans İmparatorluğu, Akdeniz çevresinin merkezî devlet tiplerine uygun olarak "Sezaropapizm" adı verilen kutsallaştırılmış, otoriter bir rejime bürünmüştür. Bu rejim koyu merkezîyetçi, bürokratik bir bünyeye sahiptir (Çanaklı,2007, s.6).

Geleneksel bürokrasiden bahsederken Orta Çağ boyunca etkinliğini korumuş Kilise Bürokrasisi'ne değinmemek imkansızdır. Dinde yenilenme ihtiyacından güç alan Papalık, merkezi, idari ve mali yapının da tanımlanması yoluyla hem ruhani hem de dünyevi açıdan üstünlük kazanmayı amaçlayan bir siyaset gütmüştür (Eco,2017, s.32). Papa hükümetinin merkezileşme süreci, hiyerarşik örgütlenme ve bürokratik sistemdeki kayda değer büyümeyle paralel şekilde gerçekleşir ve idari işler dairesini içeren *curia romana* ile mali işler için *camera apostolica* oluşturulur. Bu karmaşık yapıyı idame ettirmek için bir dizi vergi getirilir. Bu konularla ilgilenmek üzere elçiler atanır. (...) 12.yüzyılda papalık, monarşik merkezîyetçiliğin o kadar ileri bir şekli almayı başarır ki, Avrupa devletleri tarafından da örnek alınmaya başlanır. Bu dönemde rahiplerin iktidarının dünyevi iktidar üzerindeki üstünlüğü anlamına gelen, Yunanca kökenli deyimle, *hiyerokrasi* doruk noktasına ulaşmıştır (Eco,2017, s.36-7).

3.2.2.Modern Dönemde Bürokrasi

Modern dönem bürokrasi yapılanmalarının nasıl olduğu ve bu yönetsel durumların ne şekilde ortaya çıktığını kavramak için öncelikle modernite ve onunla ilintili öğelerin genel hatlarıyla ortaya konulması gerekir. Modernite, ilkel toplumun rasyonalizmden uzak öğretilerini zayıflatmış; teoloji içermeyen, olguculuğu temel alan yeni bir toplum düzeni inşa etmiştir. Modernitenin tarihsel odağı, Batı dünyasında Rönesans, dinsel alanda Reform ve sınaî kapitalizmin hazırlık fazlarını (Merkantilizm, coğrafi keşifler, kolonyalizm, liberal düşünce sistemlerinin gelişimi vb.) içerecek biçimde 16. ve 17. yüzyıllara kadar gitse de, söz konusu olgu, 19. yüzyıl sonlarından itibaren Batı kültür hayatını tamamıyla saran ve onu tanımlayan bir değerler dizisi haline dönüşmüştür. Modernite en temel anlamda; “giderek artan sekülerleşme, araçsal ussallığın evrensel geçerlik iddiası, yaşam dünyalarının değişik kısımlarının farklılaşması, ekonomik, siyasi ve askeri pratiklerin bürokratizasyonu, değerlerin metalaşması ile karakterize edilen bir dönem”e işaret etmektedir (Baştan, 2012, s.39). Modernizm, Orta çağ dogmalarından uzaklaşmayı, aklın öncülüğünde yeni bir toplumsal, siyasi ve ekonomik yapılanmayı anlatan bir kavramdır. Modernizm, Orta Çağ’ın dağınık örgütlenmesine bir tepki olarak dünyanın, yeni bir gözle bütünleştirilmesi, yeniden anlamlandırılması sürecidir. Bu açıdan o; geçmişten ve onun sembollerinden uzakta bir süreç başlatma projesidir (Yıldırım,2010, s.705).

Modernizm, bir kavram olarak belirli olguların toplamıdır. Bunun içinde örneğin pozitivizmi, teknosentrizmi, evrenselliği ve akılcılığı bulmak mümkündür. O halde modernizmi, belirlenen bu özelliklere sahip düşünsel bir projeksiyon olarak tanımlamak doğrudur (Babaoğlu ve Çobanoğlu, 2018, s.178). Modernizm bu noktada dünya üzerindeki her birey ve her düzen için geçerli olan *tek doğru yol* önermesiyle dikkat çekmekte tek tipleştirici ve homojenleştirici bir görünüm sergilemektedir (Baştan ve Özer,2012, s.40).

İngiliz Sosyolog, Antony Giddens ise modernlik olgusunu; “17. yüzyılda Batı Avrupa’da başlayıp, zamanla bütün dünyaya yayılan, yaşantı ve örgütlenmede ortaya çıkan yeni durum olarak tanımlar” (Yavuz, Zavalı, 2015, s.128).

Giddens, tıpkı Jürgen Habermas’ta olduğu gibi modernizm ile postmodernizm arasında keskin bir sınırın olmadığını, postmodernizm diye adlandırılan durumun da modernizmin başka bir sureti olduğunu vurgulamıştır. Modern dünyayı denetimden çıkmış ve kendini oluşturan uyumsuz parçaları yok etme gücü olan “ezici makine” olarak betimleyen Giddens, bu anlamda yeni dünya düzeninin belirsizliklerle dolu olduğunu belirtmiştir (Saygı, 2013, s.76).

Buradan hareketle Giddens’in modernizm yaşayan toplumları, aynı zamanda risk toplumu olarak betimlediği görülmektedir. Söz konusu kuram, Giddens tarafından popüler hale getirilmekle birlikte, asıl kaynağı Ulrich Beck’e aittir. Beck’in 1986 yılında kaleme aldığı Almanca metin 1992 yılında ‘Risk Society: Towards a New Modernity’ adıyla İngilizce’ye çevrilmiş, çok okunan bir eser haline gelmiştir (Esgin, 2016, s.686). Beck’in risk toplumu kavramı, küreselleşmiş; politik, ekonomik, kültürel ve çevresel olabilen risklerle örülü bir dünyayı betimlemektedir. Beck’e göre, “modern toplumda riskler, sistematik bir biçimde ve sıklıkla tersinemez zararlara neden olmaktadır (Esgin, 2016, s.687).

Modernizmin dinamikleri olarak; total ideoloji olan Katolikliğin yeniden akla uygun biçimde yorumlanması (reformasyon), dinsel kozmoloji yerine bilimin geçmesi, kentlerin ön plana çıkması, monarşi ve oligarşilerin yıkılıp siyasal sistemlerin demokratikleşmesi ve yeni türden toplumsal kimliklerin (ideolojiye bağlı olarak ulusal ya da sınıfsal türden kimlikler gibi) toplumsal bütünleşmede belirleyici konuma gelmesi gibi olgular sıralanabilir (Şaylan,2002, s.57).

Modernleşme felsefesi bireycilik, hümanizm ve özgürlük kavramları üzerinde şekillenmiştir ve modernizmin en belirgin teması, insana ve insan aklına olan sınırsız güvendir (Şaylan,2002, s.57). Bu yaklaşıma göre rasyonalitenin yükselişi modernizmin her çağda sorunsuz akmasını sağlayacak ve sürekli ivme kazanan ilerleme, kavramın ölümsüzlüğünü garanti altına alacaktır. Fakat durum böyle olmamıştır. Modernizmin bu anlamda tükenişi Alex Callinicos’un aktarımında görülebilir: Bizler gerçekleştirilmemiş bir geleceğin ilk insanlarıyız, bizler oluşmamış bir büyük çağa aidiz. (...) Bunun açıklaması şudur: Dikkatinizi herhangi bir sanata yöneltirseniz (...) her an söylediğim gibi ticarileşmenin, her defasında onu en etkili biçimde harap ediyor olan ya da en etkili biçimde harap etmiş olan şey olduğu sonucuna varmak

zorunda kalacaksınız. Toplumsal yaşamın metalaştırılması, Anderson'un 1945'ten sonra parçalanan modern duruma ilişkin saptamasının da bir parçasıdır (Callinicos, 2001, s.100-101). Bu bağlamda modernizm bütün değerleri alt üst ettikten sonra onların taklitlerini ortaya çıkarmış ve taklitler aracılığıyla değersizleştirme sürecine devam etmiştir.

Modernizmde yaşamın anlamı, artık kamu yaşamı, siyaset ve iş alanında aranmamaktadır; bunun yerine tüketim özel yaşam dünyasına göç etmiştir (Callinicos, 2001, s.82). Kurumların giderek güçlendiği ve insanın kaderi üzerine hükmettiği bu yapıda, toplum bir yığın, insan da bu yığının bir unsuru haline gelmiştir. Kendisini kısa vadeli inançların, ani duyguların ve kısa ömürlü modaların seline kaptırmış olan modern insan, kendi kaderine yönelik bir tavır ortaya koyamamaktadır. O bir uzmandır, bir görevlidir. Kişiliği görevleri tarafından belirlenen bir tüketim vasıtasıdır artık. Kısacası özgürlüğüne kavuşmak için tanrıyı öldüren Batılı insan, ne özgürlüğünü kazanabilmiş, ne de putlardan kurtulabilmiştir. (...) Tanrı'nın ölümü, pek çok yeni putun doğmasına bir neden oluşturmuştur (Zijderfeld,1985, s.8).

*

Modern bürokrasi teorileri ele alınırken öncelikle Max Weber'in bürokrasi olgusuna ilişkin yaklaşımları açıklanmış daha sonra söz konusu olgu ile ilgili öncü isimlerin (Georg Wilhelm Friedrich Hegel, Karl Marx, Ludwig Von Mises, John Stuart Mill) görüşlerine çalışmada yer verilmiştir.

Weber bürokrasiye dair düşüncelerini paylaştığı "Ekonomi ve Toplum" adlı çalışmasında (2012) bürokratik örgütlenmenin diğer örgütlenme biçimlerine göre salt teknik üstünlüğünü dile getirmiş ve bir bürokrasi yapılanmasının özelliklerini sıralamıştır: Hassaslık, hız, açıklık, dosya bilgisi, devamlılık, gizlilik, birlik, katı bağlılık, anlaşmazlığın, materyallerin ve kişisel giderlerin düşürülmesi. Bütün bunlar sıkı biçimde bürokratik bir yönetimde ve yönetimin özellikle monokratik formunda en üst düzeye çıkarılmıştır. Eş sorumluluk, onursal ve meslek dışı yönetim biçimleriyle karşılaştırıldığında eğitilmiş bürokrasi bütün bu noktalarda üstündür (Weber, 2012, s.340).

Weber ileri devlet pratiklerinde bürokrasinin *Sine ira et studio* ile güçlendiğini belirtmiştir. *Öfke ve tutku olmadan* anlamına gelen deyim; profesyonel, formal, tutkularından arınmış, rasyonel makineler kavramlarına vurgu yapmaktadır. Romalı tarihçi ve devlet adamı olan Tacitus'un kullandığı söz konusu deyim bu anlamda, meritokrasi içerisindeki oldukça güvenilir, profesyonel uzmanlardan yararlanmak için en iyi idari enstrümanı ifade etmektedir

(Maravic & Rubinstein 2010, s.32). Bu anlamda Weber'in bürokrasi modeli benimsediği bilimsel yönetim yaklaşımlarından ötürü Ortodoks Kamu Yönetimi'nin olmazsa olmazı haline gelmiştir.

Bürokrasiyi tanımlamak yerine ideal bir bürokrasinin nasıl olması gerektiğini vurgulayan Weber, her çağda güncelliğini yitirmeyecek bir idari sistem olarak, bürokrasiyi bu anlamda vazgeçilemez ve geri dönüşü imkansız bir yapı olarak idealize etmiştir. İnsan davranışları pek çok kere akılcı olmayan, kural dışı ve keyfi olabilmektedir. Weber bu anlamda bürokrasiyi insani özelliklerden soyutlamıştır (Maravic & Rubinstein 2010, s.99). Weber çalışmasında bürokrasinin kapitalizmle olan ilişkisinden bahsetmiş; onunla en uyumlu yapının akılcı dinamikler üzerine inşa edilmiş örgütlenme tipi olduğunu vurgulamıştır. Bürokratik devlete doğru "gidiş", rasyonel olarak tesis edilmiş yasa ve yönetmeliğe göre yargı ve yönetim bugünlerde modern kapitalist gelişmeyle çok yakından ilişkilidir. Modern kapitalist işletme öncelikle hesaplamaya dayanmaktadır ve işleyişi en azından prensipte, bir makinenin beklenen işleyişi gibi, sabit genel normları sayesinde rasyonel olarak tahmin edilebilen bir hukuk ve idare sistemini öngörür (Weber,2012, s.756-57).

Weber'in bürokrasiye ilişkin yaklaşımlarından sonra Hegel'in bürokrasi görüşleri "Hegel's Philosophy of Right" adlı çalışmasında (1952) görülebilir. Hegel çalışmasında geniş yer ayırdığı yasama, yürütme, yargı olgularına ilişkin felsefi tahlillerinde aynı zamanda bir otoritenin nasıl olması gerektiği, onun görev ve yükümlülüklerini değerlendirmiş, bunun yanı sıra yönetim biçimlerinden aristokrasi, monokrasi ve demokrasi üçlüsünün zayıf ve güçlü yönlerini vurgulamıştır. Hegel'in çalışmasında dikkat çeken ve bürokrasi ile ilişkilendirilebilecek görüşlerinden bazı fragmanlar sıralandığında esasen onun bu kavrama bakışı açıkça izlenebilir. Hegel Goethe'den örneklendirdiği alıntıda: / "Goethe'de (sağlam bir otorite) /Mephistopheles, aşağı yukarı bu konuda, başka bir yerde daha anmış olduğum şu sözü söyler: İnsanlığa vergi en yüce hasletler olan bilimi ve akılcı hor gördün mü, kendini şeytana teslim etmişsin ve mahvolmaya mahkûmsun demektir" / (Hegel,1952, s.6). Bir otoritenin sahip olması gereken en önemli meziyetlerinin rasyonel ve genellik esasına uygun olma olarak niteleyen Hegel'de yönetim mekanizmasının meşruluğu, bireyin hak ve ödevlerinin yasal bir düzen içerisinde korunması ve geliştirilmesinden ileri geldiği vurgulanmış; diğer tür lüsünün çatışma ve düzensizliklere kapı aralayacağı belirtilmiştir. Hegel çalışmasında önemli düşünce insanların görüşlerine Montesquieu'yla devam eder, demokrasiye ilişkin söylemlerinde gücü

elinde bulunduranların sahip olması gereken meziyetleri şöyle değerlendirir: Montesquieu, demokrasinin prensibi olarak erdemi gösterir; çünkü, gerçekten de, böyle bir siyasî anayayı yurttaşların duygularına dayanır ve bu da, (*kendiliğinde ve kendisi için*) iradenin, henüz kendisini içinde gösterebildiği biricik cevheresel(özel) formdur. Fakat, Montesquieu daha ileri giderek, "XVII (17). Yüzyıl İngilteresi'nin, liderlerin erdemden yoksun oldukları bir yerde demokrasi kurmak için harcanan çabaların ne kadar beyhude olduğunu gösteren güzel bir örnek sunduğunu" ekliyor. Ayrıca, şunu da ekliyor: "Bir cumhuriyette erdem ortadan kaybolduğu zaman, tabiatı elverişli olan kimselerin gözünü hırs bürür ve tamahkârlık herkesi pençesine alır ve herkesin talan yerine dönen devletin elinde birkaç kişinin iktidarından ve herkesin herşeyi yapmakta serbest olmasından başka bir güç kalmaz"(Hegel,1991, s.224). Bu alıntılar şu şekilde yorumlanabilir: nispeten daha olgun sosyal şartlar içinde, özellik güçleri gelişip özgürleştiği zaman, devlet liderlerinin erdemi yetersiz kalır. Erdemi ideal bir yönetimin olmazsa olmaz prensibi olarak değerlendiren Hegel, güç artışının yönetenlerde erdemsiz davranışları pekiştirebileceğini öngörmüştür. Hegel'de yöneten-yönetilen arasındaki ilişkilerin değerlendirilmesi büyük oranda kendi döneminin Prusya Monarşisi'nden etkilenmiştir. Yönetilenler ancak devlet aklına uygun hareket ederse ideal bir düzen sağlanabilir keza Hegel'in momentlerine göre ikilikler yerine uyum ve birliktelik her zaman öncelenmiştir. Bunu şöyle açıklamak gerekirse devletin yarattığı kurallara uygun hareket etmek ve onun rasyonalitesine itibar göstermek aynı zamanda bireyin de kendini gerçekleştirme ve kendi değerlerini korumasıyla eşdeğerdir zira devlet ve birey bütünün parçalarıdır.

Hegel, devletin edimlerinin sübjektiviteden uzakta olması gerektiğini şöyle dile getirir: Devlet, ihtiyarî ve keyfi hizmetlere (meselâ, gezgin şövalyelerin adalet dağıtması gibi) bel bağlayamaz, çünkü bu hizmetler, söylediğimiz gibi, ihtiyarî ve keyfidir ve bunları yapanlar, kendi sübjektif gayelerine göre davranmak hakkını ellerinde tutarlar. (...) Devlet hizmeti; bilâkis, bireysel ve keyfi tatminlerin, sübjektif gayelerin feda edilmesini ister.

Hegel'in çalışmasında önemle üzerinde durduğu bir moment olan sivil toplum ve onun yönetim ile olan ilişkisi de yine yazarın bürokrasi veyahut güç ile ilgili olan görüşlerini içerir:

Her türlü hırstan arınmışlığın, hakseverliğin ve nezaketin bir davranış alışkanlığı haline gelmesi [sivil hizmetlilerde], kısmen, doğrudan doğruya ahlâkî ve entelektüel bir eğitime bağlıdır. Böyle bir eğitim, yönetimle ilgili konulardaki sözde bilimsel incelemelerin, gerekli pratik uygulamaların ve gerçek [reel] çalışmanın, vs. mekanik yanını dengeler. Öbür yandan, devletin

büyüklüğü de, kişisel aile, vs. ilişkilerinin önemini azaltan, intikam ve kin tutkularını zayıflatan ve körelten esaslı bir faktördür. Büyük bir devlette ortaya çıkan büyük menfaat sorunlarıyla uğraşan kimselerde bu gibi sübjektif görüşler kendiliğinden kaybolur ve yerini, giderek yaygınlaşan, evrensel [kolektif] görüşleri, menfaatleri ve işleri benimsemiş alışkanlığına bırakır (Hegel,1991, s.296).

Hegel'in görüşlerine eleştirel yaklaşımlar getiren Karl Marx'ın bürokrasiye yönelik düşünceleri önemlidir. Marx, "Hegel'in Hukuk Felsefesinin Eleştirisi" adlı çalışmasında (Marx,2009) bürokrasinin devletin başka bir sureti olduğunu, onun somut hali anlamına geldiğini şöyle dile getirir: Bürokrasinin tini, "devletin biçimsel tini" demektir ve bu da Tini oluşturan her şeyin [bilinç, etkinlik vb.] devletteki gerçek yokluğundan başka bir anlama gelmiyor. "Devletin biçimsel tini"ni olumlamak ve bu edilgenlik, özgürlüksüzlük, bilinçsizlik vb. durumunu koruyup sürdürmek, bürokrasi için kesin bir buyruk oluşturuyor. (...) Devletin erekları bürokrasinin erekları ve bürokrasinin erekları de devletin erekları durumuna dönüşüyor. Bürokrasi, kimsenin içinden kaçamayacağı bir daire oluşturuyor. Bürokrasinin hiyerarşisi, bilginin hiyerarşisi durumuna geliyor. Tepe, ayrıntıyı bilme işini aşağı halkalara havale ediyor, aşağı halkalar geneli bilme işinde tepeye güveniyor ve böylece birbirlerini karşılıklı olarak aldatıyorlar. (...) Ama bürokrasinin içinde tinselcilik, gerçekte kaba bir özdekçiliğe, edilgen boyun eğme, yetkeye inanç özdekçiliğine, biçimsel pratiklerin, donup kalmış ilke, görüş ve geleneklerin görenekçi yinelenmesine dayanan mekanik özdekçiliğe dönüşüyor. Bireysel olarak alınan bürokrata gelince, devletin ereği onun özel ereği durumuna, bir mevki avcılığı, bir kariyer yapma durumuna dönüşüyor. İlk olarak bürokrat, gerçek yaşamı özdeksel bir yaşam olarak görüyor, çünkü ona göre bu yaşamın tini, gerçekte ayrı ve özerkleşmiş bir gerçeklik oluşturan bürokraside bulunuyor. Bu nedenle bürokrasinin, yaşamı elden geldiğince özdeksel [edilgen] bir duruma getirmesi gerekiyor. (...) Bürokrasi, yukarda sözünü ettiğimiz tiksindirici özdekçiliği oluşturuyor. Buna karşılık bürokrasinin tiksindirici tinselciliği de her şeyi yapmak istemesinde, yani istenci bir causa prima, bir ilk neden durumuna getirmesinde ortaya çıkıyor; çünkü bürokrasi kendini etkinliğe adanmış ve içeriğini dışardan aldığı için, varoluşunu ancak bu içeriğe bir biçim ve bir sınır vererek gösterebiliyor. Bürokrat dünyada kendi etkinliğinin basit bir nesnesinden başka bir şey görmüyor (Marx,2009, s.71-2). Marx Hegel'i bürokrasiye ayrı bir tinsel değer atfettiği için eleştirmekte; onun, asıl olandan bilinçli biçimde uzaklaşmak için böyle bir yol seçtiğini, devletin sadece tek bir görünümünün olduğu gerçeğinden kaçmak için

bürokratik tiple zaman harcadığını iddia eder: Bürokrasinin kaldırılması ancak genel çıkar, Hegel'de olduğu gibi salt düşüncede, salt soyutlamada değil ama gerçekten özel çıkar durumuna geldiği zaman olanaklıdır ve bu da ancak özel çıkar gerçekten genel çıkar durumuna geldiği zaman gerçekleşebiliyor. Hegel gerçek olmayan bir karşıtlıktan hareket ediyor ve sonuç olarak imgesel ve gerçeklikte karşıtlığı yeniden kuran bir özdeşlikten başka bir şeye erişmiyor. Bürokrasi işte bu tür bir özdeşlik oluşturuyor (Marx,2009, s.73). Devlet bilincini bir bilgi hiyerarşisi olan bürokrasinin uygun olmayan biçiminde keşfettiğini sanan ve en küçük bir eleştiri duygusu olmaksızın devlet bilincinin bu uygun olmayan varoluş biçimini gerçek ve tamamen uygun bir biçim olarak kabul eden aynı imgesel soyutlama, aynı gizemli soyutlama, şimdi de aynı saflıkla devletin görgül gerçek tininin, kamusal bilincin "yığının görüş ve düşünceleri"nin basit bir yamalı bohçasından başka bir şey olmadığını ilan ediyor. Tıpkı bürokrasiye kendine yabancı bir öz yüklediği gibi, devletin gerçek özünü ancak görgül görüngünün uygun olmayan görünümünde görüyor. Hegel bürokrasiyi ülküselleştiriyor ve kamusal bilinci görgül bir şey derekesine düşürüyor. Devlet tininin gerçek bürünümü ile Hegel çok az ilgileniyor, çünkü onun aldatıcı bürünümleri içinde tamamen gerçekleşmiş olduğunu sanıyor. Devletin tini gizemli olarak bekleme odasında sık sık boy gösterdiği sürece Hegel, yerlere kadar eğiliyor. Karşımızda *in persona* [bizzat] boy gösterdiği şu anda, yüzüne bile bakmıyor (Marx,2009, s.91).

Auguste Cornu, Marx'ın görüşlerinin şekillenmesinde dönemin Prusya Devleti'nin, içinde bulunduğu siyasal ve yönetsel sorunlardan ötürü oldukça irrasyonel ve yozlaşmış olmasının etkili olduğunu ve bu durum Hegel'in ussal devlet anlayışını geçersiz kıldığı için Marx'ın Hegel'in çalışmasını eleştirerek gözlemlerini aktardığını belirtmiştir (Marx,2009, s.210).

Hegel, mutlakiyetçi ve feodal bir sistem ile parlamenter rejim arasındaki uzlaşmayı gerçekleştirebileceğini düşünüyordu. Her biri kendi tarzında genel çıkarı simgeleyen bürokrasi ve sınıflar, keyfi ve mutlak bir gücün uygulanmasını engelleyecek ve kral ile halk arasındaki bağı oluşturacaklardı. Prusya Krallığı'nın gerici niteliğini maskeleyen başka bir şeye yaramayan bu sözde-liberal hükümet anlayışını kınayan Marx, ilkin Moselle bağcılarını üzerindeki makalesinde yapmış olduğu gibi, halkın bütününe karşıt özel bir memurlar kastı, tek düşüncesi her şeyden önce kendi özel çıkarlarını savunmak olan ve hiçbir zaman genel çıkarı simgelemeyen ayrıcalıklı bir korporasyon oluşturduğundan dolayı sitemlerde bulunduğu bürokrasiyi eleştiriyordu (Marx, 2009, s.228).

Daha önce doktora tezinde takındığı aynı devrimci tavrı takınan Marx, karşıtlar arasında bir uzlaşma içeren yavaş ve sürekli bir evrim görüşünü reddediyor ve onun karşısına, devrimci bir gelişme zorunluluğunu çıkarıyordu. Hegel'in devlet ile toplum arasında kurduğu karşıtlık da Marx'a göre yanlıştı, çünkü gerçek devlet, kendi evrenselliği içinde tasarlanan insanın yaşamından ayrılmıyordu (Marx,2009, s.233).

Her şeyden önce Prusya Krallığı ile birlikte onun iktisadi ve toplumsal temelini oluşturan feodal rejimi doğrulamak ardında koşan Hegel, toprak mülkiyetine özel bir önem ve üstün bir siyasal ve toplumsal görev veriyor, böylece ilerlemeci burjuvaziye karşı gerici feodalitenin çıkarlarını savunuyordu. Bu durum özellikle, özel mülkiyetin özünün kendini bütünüyle gösterdiği, toplumdaki ve devletten bağımsız, devredilmesi olanaksız toprak mülkiyeti biçimi olan meşrutalar üzerine yaptığı övgüde ortaya çıkıyordu. Özellikle devlet ile toplum arasındaki ayrılmanın nedenini Marx, özel mülkiyette görüyordu. Özel mülkiyet rejimi insanların, doğurduğu rekabet nedeniyle, toplumda kendi gerçek doğalarına uygun kolektif bir yaşam sürmelerini engellediğinden, kolektif yaşamın gerekliliklerine, evrensellik niteliği nedeniyle, hiç değilse teorik olarak yanıt veren siyasal devletin oluşmasına yol açıyordu (Marx,2009, s.235-36).

Devleti, halkın tümünün yaşamını kendi içinde toplayan somut evrenselliğiyle değil ama siyasal devlet olarak soyut evrenselliğiyle inceleyen Hegel, onu anayasaya indirgiyordu. Hegel'in düşündüğünün tersine anayasa, devletin özünü değil ama yalnızca dış biçimini oluşturuyordu. Örneğin cumhuriyetçi bir anayasaya sahip olan ABD ve bir krallık olan Prusya gibi gerçek içeriklerini özel mülkiyete dayanan aynı toplumsal düzenin oluşturduğu devletlerin çok farklı anayasalara sahip olabilmeleri de bunun böyle olduğunu gösteriyordu (Marx,2009, s.238).

Marksist Bürokrasi Kuramından sonra Ludwig Von Mises'in liberteryen perspektiften bürokrasi görüşleri dikkat çekicidir. Mises "Bureaucracy" adlı çalışmasında (1944) söz konusu olguyu geniş biçimde karşılaştırmalı metodla ele almıştır. Mises'in çalışmasında önemle üzerinde durulan bürokratizm, bürokratizm ve totalitarizm ilişkisi, despotik ve demokratik yönetimler altında bürokrasi gibi başlıklar ilgi çekici eleştiriler barındırmaktadır. Mises totalitarizmden bahsederken onu bürokrasiden ayrı görmemekle beraber; bürokrasinin daha kapsamlı formu olarak niteler: Totalitarizm, bürokrasinin sadece çok daha fazlasıdır. Her bireyin iş yerinde, boş zamanlarında iktidarın ya da ofisin kurallarına tabi olmasını ifade eder.

Bu durum insanı bütünüyle kucaklayan bir makinede onu bir dişliye indirgemeye zorlayan bir sistem olarak ta değerlendirilebilir. Söz konusu sistem; bireyi, iktidarın ya da yönetimin onaylamadığı bir fiili yapmaması adına zorlar ve hiçbir muhalefet ifadesini tolere etmez. Bu durum toplumun katı disiplinli bir iş dünyasına dönüşmesi ya da sosyalistlerin belirttiği gibi toplumun bir cezaevine dönüşmesi ile aynı anlama gelmektedir (Mises,1944, s.17). Mises'in totaliter yönetimi bürokratik yönetimle eş değer tutmasından ötürü bu konudaki değerlendirmeleri önem kazanır zira Mises'te yönetimin, bürokrasinin tek tipleştirici ve farklılıkları sevmeyen yapısından ötürü totalitarizme doğru evrilme tehlikesiyle karşı karşıyadır. Bürokratizm (herşeyin kurallara bağlı olduğu, yönetilenlerden uzak ve kapalı yürütülen yönetim biçimini ifade eder) totalitarizmin ön safhasıdır. Mises, bürokratların durumunun yönetilenlerden çok ta farklı olmadığını onların da bu yönetim formunun kurbanları olduğunu belirtmiştir. Mises yönetimin işimize, diyetimize ve hatta zevklerimize karıştığını, devletin bize neyi sevip neyi sevmememiz gerektiğini söylemesinin ve bunlar gibi birçok müdahalenin uygulayıcısı olarak bürokrasinin karşımıza çıktığını söyler. Mises insanların kızgın olduğu şeyin esasen bürokratizm değil; onun hayatın her alanına etki etmesi olarak değerlendirir ve bununla baş etmenin tek yolunun demokrasiden geçtiğini ifade eder (Mises,1944, s.17-8). Mises olması gereken bürokratik yönetimde bütçenin kesinlikle halkın elinde olan bir anahtar olması gerektiğini, yasa ve kanunların öngördüğü, keza yine halkın iradesinin ön planda olduğu hukuki şartlar içerisinde gerçekleştirilen işlemlerin ve kararların önem kazandığını belirtir. Mises'le paralel bir düşünce izleğini Arendt'te de yakalamak mümkündür: (...) Gizemlilik, bürokrasinin bir alametidir. Bürokrasinin hakimiyeti altında halk, gerçekten hiçbir zaman bir şeyin neden öyle olduğunu bilemediğinden ve yasaların ussal yorumu da söz konusu olmadığından geriye hesaba katılacak tek bir şey kalmaktadır: yalın, üryan ve vahşi haliyle olayın kendisi.(...) Bu radikal verimliliğin sonucu, totaliter bürokrasinin egemenliği altında halkın siyasi kendiliğindenliğinin ölmesi oldu; öyle ki, eski bürokrasilerde sırf siyasi olan sterilliğin yerini totaliter egemenlik altında total bir sterillik almıştır (Arendt,2014,s.218-9).

Bürokrasi kuramlarından bahsederken Mill'in eleştirilerine değinmek yerinde olacaktır. Mill, "Considerations on Representative Government" (2009) adlı çalışmasında bürokrasi olgusundan bahsederken onun pedantokrasiye (bilgiçlik taslayanların ve ayrıntılara aşırı derecede takıntılı olanların yönetimi) eğilimli olduğunu belirtmiştir (Mill,2009, s.141). Mill

hiçbir otoritenin yanılmazlık taslamasının kabul edilebilir bir şey olmayacağını, en iyi otoritenin en kötü otoriteden bunu yapacak daha fazla hakkı olduğuna hiçbir biçimde ikna edilmenin mümkün olmaması gerektiğini hatırlatmıştır. Mill'e göre, tek bir birey çoğunluğa karşı haklı konumda ise bütün çoğunluğun çıkarları bir kenara itilip o haklılığa sonuna dek sahip çıkılması gerekmektedir ve bu haklılık otoritenin haklılığının zıttı dahi olsa o tek bir doğru sonuna dek korunmalıdır. Mill'in düşüncelerinde bireysel özgürlük alanı ve toplumdaki saadet katsayısı ancak bireyin kendi değer ve düşüncelerinin korunmasıyla mümkün görünmektedir. Bir otoritenin de meşruluğu yine bireyin haklarının ve özgürlüklerinin genişliği derecesinde ölçülür. Mill'in otoritelerin haksız edimleri ya da tahakkümler üzerine söylediği şu sözler onun ne derece realist olduğunun göstergesidir: "(...) Şu -hakikat, zulme daima galip gelir- sözü hoş bir yalandır. İnsanlar bunu tekrarlaya tekrarlaya sonunda beylik bir lakırdı haline getirmişlerdir. Ama bütün tecrübe, onun doğruluğunu yalanlamaktadır. Tarih zulüm tarafından susturulmuş hakikat örnekleri ile doludur" (Mill,2003, s.73). İnsanların özgürlüklerini ve ilerlemelerini tehlikeye düşüren noktayı belirlemek, yönetim sanatının en zor yönlerinden birisidir (Mill,2003, s.197). "(...) Hayırlı maksatlar için bile olsa halkı kendi elinde itaatkar birer alet olarak görüp onları küçeleştiren bir devlet işin sonunda küçük insanlarla büyük hiçbir şeyin başarılamayacağını anlayacaktır. Bu devlet, uğruna herşeyi feda ettiği makine mükemmelliğinin, kendisine sonunda hiçbirşey sağlamadığını; bunun da makine daha iyi işlesin diye uzaklaştırmış olduğu hayati gücün yokluğundan ileri geldiğini fark edecektir (Mill,2003, s.199). Mill'in görüşlerine dayanarak, onun; bireyin iradesini her türlü gücün üzerinde tuttuğunu bununla birlikte faydacılık yaklaşımını da benimsediğini söylemek mümkündür. Şöyle ki örneğin; yönetilenlerin bireyin entelektüel kapasitesinin artması için eğitimi zorunlu hale getirmesi bir tahakküm değil; olumlu bir yaklaşımdır. Bu türden bireyin gelişimi veyahut yararına olan edimlerin zorunlu olması Mill için yönetilenlerin özgürlüklerinin gasp edildiği anlamını taşımamaktadır.

Mill'in düşünce sisteminde antagonistik motiflerin varlığı da belirgindir. Mill liberal düşüncede antagonizmanın kurucusu olarak ta değerlendirilebilir. O, politik teorisinin merkezine iki karşıtlık/antagonizma yerleştirir: Bir yanda temsili hükümetteki popüler ve bürokratik unsurlar arasındaki gerilim, diğer yandan modern toplumdaki demokratik ve aristokrat unsurlar arasındaki gerilim (Turner,2010, s.25). İlk antagonizma *polis/şehir*'teki *demos*/toplum ile hükümetin düzgün ve verimli çalışması için gerekli olan profesyonel bürokratlar arasındaki

gerilimdir. Turner, Mill'den demokrasilerdeki olumlu kötülükleri ortadan kaldırmak için bu gerilimin elzem olduğunu aktarır. Mill'e göre bürokrasi, tek başına rutinlerini ve görevlerini tamamlamayı amaçlamaktadır. Onun müzakere, çeşitli sesler veya demokrasi için çok az zamanı vardır (Turner,2010, s.33). Mill'in antagonistik fikirlerine karşı John Gray; Mill'de okuyucuların tutarlı bir düşünce bulmada hayal kırıklığı yaşadıklarını ve fikirlerinin eklektik olduğunu iddia ederek onu eleştirmiştir. Gray, Mill'in fikirlerinin liberalizmden etkilendiği kadar pozitivism, faydacılık, idealizm, romantizmden etkilendiğini vurgular (Spicer,2014, s.20). Mill'in güç ilişkilerine bakışı ve felsefi düşüncelerinin kaynağını anlamak adına Roger Crisp'in ve Nicholas Capaldi'nin çalışmaları önem arz eder (Wright,2012).

3.3. POSTMODERNİZM VE BÜROKRASI İLİŞKİSİ

Postmodernizmi, farklı seslerin yer aldığı, sınırları belli olmayan bir alan olarak ifade etmek mümkündür (Uyarlanmıştır, Köseoğlu ve Sobacı, 2015, s.12). Zengin kuramsal arka plana sahip olması onun yönsüz ve sınırları muğlak devinimini belirginleştirmektedir. 1980'li yıllardan itibaren hemen hemen her disiplinin içerisinde kendine yer edinen kavram günümüzde de popülaritesini korumaktadır. Kavramın ilk olarak İhab Hassan tarafından edebiyat alanında kullanıldığı düşünülse de Hassan kavramı kendisinden önce kullanan bilim ve sanat insanlarının (John Watkins Chapman, Frederico de Onis, Bernard Smith, Dudley Fits, Arnold Toynbee, Vd.) olduğunu vurgulamıştır (Cioffi,1999, s.358).

Jean-François Lyotard'ın 1979 yılında yayımladığı "Postmodern Condition" adlı çalışması kavrama kuramsal bir kök sağlamıştır. Lyotard da postmodernizmin modernizmin bir uzantısı olduğunu vurgularken (...) Postmodern, modernin içinde sunulamayanı, sunulmanın kendisinde ileri götüren olacak (...) sunulamayanın güçlü bir anlamını veren yeni sunulmamaları araştıracaktır (Lyotard,1997, s.158).

Postmodernizmin kavramsal dünyasının kaotikliğini değerlendirmek, adeta kuramlar yığını içinde debelenip, sürekli düşmeye benzer. Bu sebepten kavramı ele alırken dağınık bir anlatım söz konusu olmaktadır. Bu anlamda Alex Callinicos'un (2001) postmodernizm yaklaşımları

önemlidir. Callinicos, postmodernizmi değerlendirirken saygın kuramcılardan Gilles Deleuze, Jacques Derrida ve Michel Foucault'un yaklaşımlarını analiz ederek çalışmasını oluşturmuştur. Callinicos'a göre; üç kuramcının vurguladığı ortak bir yön vardır: Gerçekliğin plüral doğası. Nitekim gerçeklik tek bir boyutu değil, birden fazla hatta belki sayısız değişken ve olasılığı içinde barındıran girift bir olgudur. Bu anlamda postmodernizmin, modernizmden farklı olarak gerçekliğe bakışının çok merkezli ve kalabalık olduğu görülmektedir. Modernizmdeki evrensel hakikat iddiası postmodernizmde erimiştir. Bununla birlikte Callinicos, postmodernizmi meta söylemlere karşı bir duruş ya da onlara olan güven yoksunluğu olarak nitelendirir. Ona göre postmodernizm, düzensizlikler peşinde koşan ve kuralların çiğnenmesine başvurarak kendisini meşrulaştıran oyunlar kümesidir (Callinicos,2001, s.16). Bütün bu değişimin sebeplerini ise siyasal süreçlerde aramak gerekmektedir. Değişen dünya düzeni, ulus-devletlerin siyasi ve sosyal taleplere cevap vermekteki başarısızlığı, özellikle 60'lı ve 70'li yıllarda gerçekleşen politik çalkantılar ve teknolojik gelişmeler postmodernizmi görünür hale getirmiştir. Callinicos Suzy Gablik ve Hugo Von Hofmannsthal'ın metinlerini karşılaştırır:

“Postmodernizmin çok boyutlu ve kaygan zemininde, kuralı olmayan bir oyun gibi, her şey her şeye yarar” (...) - Gablik

“Yaşadığımız dönemin doğası, çokluk ve belirsizlik”(…)-Hofmannsthal (Callinicos,2001,s.27).

Callinicos farklı dönemlere ait her iki görüşü karşılaştırırken postmodernizmin modernizmden keskin biçimde ayrılması durumunu değil; modernizm içinde var olduğunu ispat etme amacı gütmüştür. Zira Hofmannsthal 1900'lü yıllarda bu düşünceye kapılırken, Gablik 21.yüzyılda benzer yaklaşıma sahiptir. Buradan hareketle postmodernizm kavramının adı konulmasa da tarihi süreçler içerisinde örneklerine rastlamak mümkün olmuştur.

Postmodern savları değerlendirirken Arendt'in görüşleri de önemlidir: "Değerleri yeniden değerlendirirken (...) Gerçek dünyayı ortadan kaldırdık: Geriye hangi dünya kaldı? Görünüm dünyası mı? (...) Yo, Hayır! Gerçek dünyayla birlikte görünüm dünyasını da yok ettik" (Arendt, 2012, s.48). Postmodern dünyamızın bir manevi boşluk ve yapaylık kültürüne dönüşmesi pek muhtemeldir. Böyle bir dünyada toplumsal pratikler sonu gelmez biçimde yinelenip gülünçlük derecesinde taklit edilmekte, benlik veya tarih duygusu olmayan, binlerce televizyon kanalını seyreden, birbirine yabancılaşmış bireylerin, parçalanmış bir dünyası halini almaktadır. (...) Jean Baudrillard'a göre böyle bir dünya simulacra/suretler dünyasıdır. Artık gerçeklik ile yüzeydeki görüntü arasında ayırım kalmamıştır (Robinson,2000, s.54-5).

Postmodernizmin her olguyu yapı-bozuma uğratması yoluyla edindiği yeni deneyimler onu aynı zamanda belirsiz bir noktaya da itmiştir. Buradaki yapı-bozum, dilin içindeki oyunlar, kavrayışlar, çözümlerin doğasının karmaşıklığı vb. gündelik yaşamdan kopuk kavramlar postmodernizmi anlamlar evreninde adeta bir hayalete çevirmiştir. O her yerde olabilir ve her durumda karşımıza çıkabilir. Postmodernizmin belirsizliğini, Hassan şöyle ifade etmiştir:

"(...) Bunlar toplumu ve bilgiyi etkileyen belirsizlik (ambiguity), kırılmalar (ruptures) ve yer değiştirmeleri (displacement) içerir. Karl Heisenberg'in belirsizlik ilkesini, Kurt Gödel'in eksiklik teoremini, Thomas Kuhn'un paradigmasını ve Paul Feyerabend'in bilimin dadaizmini buna dahil edebiliriz" (Oppermann,1999, s.53).

Modern dönemi herhangi aksayan bir yönünden yakalayıp onu yapı-söküme uğrattıktan sonra süzülen metin üzerine değerlendirmeler inşa eden postmodernizm, bu anlamda kendisine geniş eleştirel alan bulmuştur. Modernitenin yol açtığı dijital dönüşüm, özgürleşen bireyin yabancılaşması, siyasi yapıların çatlak vermesi, demokrasinin her şeyin cevabı olmadığına anlaşılması gibi argümanlar postmodernizmin her olguya daha hızlı nüfuz etmesine olanak sağlamıştır. Bununla birlikte postmodernizmin modernitenin bir uzantısı ve onun sorunlu yönlerinden bir çıkış olarak ortaya çıktığı görüşünden hareketle bu çıkış yolu geçmişin yeniden istila edilmesinde bulundu. (...) Postmodernist bu anlamda Oscar Wilde'ın ünlü cümlesini- Herkes öldürür sevdiğini- 'herkes sevdiğini taklit eder' biçiminde değiştirebilir (Adair,1994, s.25).

Aydınlanma Çağı'nın ürünü olan modernizme post-modernist eleştirilerden biri de Foucault'a aittir. Foucault tektipleşmenin yaygınlaştığı, kendine özgülüğün aşırı yasal-ussal siyasal sistemlerce yok edildiği ve adeta "panoptikon" düzenine dönüşen ortamda, bireyin üzerindeki baskı ve incinmişlik durumundan bahsetmiştir. Modernizmin bütün özelliklerini içselleştiren bürokratik kurumlar, otorite aygıtlarıyla bireysel alanın bütün noktalarına sızmaya çalışır.

Bürokrasi, rasyonel bir aygıt olmanın ötesinde bizatihi bu ratio'ya uygun olarak yeryüzünde toplumların tabi olacağı evrensel rasyonel kuralların uygulayıcısı/aktarıcısı işlevini görmekte olduğu için önemlidir. Ancak bu rasyonel örgütlenmenin bir ayağı daha vardır ve bürokratik rasyonalizasyon tek başına ele alındığında eksik kalmış olur. Bu diğer ayak, kapitalizmle birlikte üretim sürecinin kârı sürekli kılacak şekilde rasyonelleşmesidir. Habermas'ın ifadesiyle, modern dönemde kendi iç işleyişine sahip, görece özerk, örgütlenmiş iktidar formuna bürünen iki alan kapitalizm ile bürokrasidir (Özalp,2017, s.4). Kapitalizm ve bürokrasi ilişkisi, kamu yönetimi disiplininin dönemlere ayrılmasında önemli bir etkide bulunmuştur. Zira kapitalizmin gün geçtikçe artan gücü bürokrasilerdeki dönüşümleri de beraberinde getirmiştir. On dokuzuncu yüzyıl boyunca sanayileşmiş toplumlar bürokratikleşmenin sonucu ortaya çıkan artan verimlilik değerlerinden ötürü kamu yönetimi disiplini bürokrasinin işlevselliğine daha çok eğilmiştir. Bununla birlikte 21.yüzyılda modernizmin yaratılarından olan Weber Bürokrasisi'ne yönelik ciddi eleştiriler getirilmiş; bürokrasinin güncel sorunlara çözüm bulmada yetersiz kaldığı, hatta sorunun bizatihi kaynağını teşkil ettiği hususunda görüş birliğine varılmıştır.

Aşırı bürokratikleşmiş yapılarda büropatolojik etkilerin görülmesi kaçınılmazdır. Bu etkiler tipik katı bürokrasilerin sonucu olarak yolsuzluk ve keyfilik, aşırı gayrişahsilik sonucu ortaya çıkan makineleşme ve yabancılaşma, duyarsızlık ve yönetilenler üzerinde manipülasyonlar vd. olarak sıralanabilir. Bütün bunlardan hareketle ussal bürokrasiye olan eleştiriler, onun hantallığı ve büropatolojik eğilimlerinden ötürü ortaya çıkan irrasyonel tutumları üzerine yoğunlaşmıştır. Weber sıklıkla ideal tip bürokrasi olgusunun Durkheim'ın görüşlerine paralel olarak bireylerdeki yabancılaşmayı artırdığına, yabancılaşmanın disfonksiyonel etkilerine dikkat çekmiş olsa da, söz konusu yabancılaşma unsurunu bürokratikleşmenin doğal bir sonucu ve gerekçesi olarak analiz etmiştir. (...) Bu sebepten politika yapıcılar, etkinliğin artması için alternatif yönetim yolları aramaya koyulmuş ve neticede bürokratikleşmenin azaltılması için Kamu Hizmeti Yaklaşımı'nı önermiş ve bu yeni yaklaşımın klasik bürokrasi yapısından daha

çok performansı artırdığına yönelik bir anlayış benimsenmiştir (Caiden,1985, s.21). Blau da örgütsel verimliliğin, bürokratik kurallara uyulduğu zaman değil, aksine uyulmadığı zaman daha fazla olduğunu iddia etmiştir (Akçakaya,2016, s.288).

20.yüzyılın sonlarına gelindiğinde modernizmin diğer değerleri gibi (evrensellik, ussallık vb.) modern bürokrasi anlayışı da sorunlara cevap vermede yetersiz kalmıştır. Nitekim yönetsel bilimlerin içerisine yönelişim, yatay örgütlenme, bürokratik etik vb. kavramlar dahil olmuş, Weberyen Bürokrasisi'nin katı ve işlevsiz çehresi dönüşüme uğramıştır. "Kamu yönetiminde Yeni Yaklaşım" olarak kavramsallaştırılan yeni bürokrasi anlayışı, özellikle 1990'lı yıllarda Amerika Birleşik Devletleri'nde Clinton Dönemi'nde ortaya çıkmıştır. ABD'de bu durum 'yeniden yapılanma' çerçevesinde dönemin Başkan Yardımcısı Al Gore'un "Ulusal Performans Değerlendirme" olarak tanımladığı düşünceleri ile uygulamaya geçmiştir. 20.Yüzyılın son çeyreği özellikle Ekonomik Kalkınma ve İş birliği Örgütü, Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu gibi kuruluşlar kamu yönetiminin değişimi için yeni gelişmelere uygun hale getirilmesini önermekteydi (Arslan,2010, s.27). Bununla ilintili olarak postmodernist eğilimlere sahip söz konusu "Yeni Kamu Yönetimi Yaklaşımı" klasik bürokrasinin çağın taleplerine karşı isteksiz ve duyarsız kaldığını, tek aktörün devlet olduğu idari sistem dilinin yetersizliğini, günceli yakalamadaki başarısızlığın sürekliliğini vurgulamıştır. Bu bağlamda postbürokrasi modelinin tanımlamış olduğu yeni yönetim yaklaşımının taşınması gereken genel özellikler şu şekilde belirtilebilir:

- Weber'in kendi bürokrasi tipolojisinde belirttiği gibi değişimlere karşılık veremeyen bir örgüt yapısının yerine, değişimlere karşı direnç göstermeyen ve yenilikleri kucaklayabilen bir örgüt,
- Piyasa etkinliğindeki rolü minimum olan ve hakem rolündeki bir devlet,
- Bürokrasi ve siyasetin birbirlerine karşı hesapçı değil, sorunların çözümünde ve kamu yönetimi sürecinde paydaşçı olmaları,
- Devlet rasyonel davranış sergileyerek, piyasadaki başarılı uygulamaları kendi bünyesine transfer etmelidir (Ateş ve Banazılı, 2019, s.60).

Yukarıda bazı özellikleri verilen postmodern bürokrasi yapısı tek seslilikten çok sesliliğe, katı devletçi pratiklerden esnek piyasa düzenine, anti-demokratik eğilimlere sahip idare biçiminden açık yönetimlere evrilmenin dinamiğini oluşturmuştur.

Bürokrasiye yöneltilen eleştiri doğrusalına bakıldığında; bürokrasinin kamunun her kesimine hitap etmediği algısı, kapalılığı ve kaotikliği, özellikle alt gelir gruplarındaki vatandaşların ve

büyük örgütlerin alt kademelerinde çalışanların bürokratik süreçlerden yılgınlık göstermesine ve onların yabancılaşmasına sebep olmaktadır. Ayrıca bürokrasinin aşırı ussallık takıntısı, etkinlik, etkililik, verimlik gibi ilkelerini önceleyen yapısı onun sosyal ihtiyaçlara ve insan faktörüne karşı ilgisiz bir tavır sergilemesine neden olmuştur (Akçakaya,2016, s.164). Klasik bürokrasinin sahip olduğu şekilci hiyerarşi ve kırtasiyecilik yapısı ona yöneltilen bir diğer eleştiridir. Yönetimin üst kademelerinin karar alma süreçlerine hiyerarşinin diğer basamaklarını dahil etmemesi, örgüt çıkarları adına inisiyatif kullanmak yerine bireysel çıkarlar için idari gücü kullanma, yönetimde aşırı kapalılık vb. olgular bürokratik yozlaşmaya neden olan faktörlerdendir. Bilhassa üstlerin kendilerini hiyerarşinin diğer kademelerine ve kamuya karşı hesap verme zorunluluğu içinde hissetmemeleri bürokrasi faaliyetlerinin hesap verilebilirlikten uzak ve gizlilik içinde yürütülmesi, bürokrasinin etik değerler alanından uzaklaşp; subjektif ve irrasyonel tutumlar sergilemesinin yolunu açmaktadır. “Bürokratik yapılar, kuruluş amaçlarına ya da kamu yararına hizmet etmek yerine bir süre sonra kendi varlıklarını devam ettirmek için amaçlarını değiştiren, bağımsızlık eğilimi gösteren, Kamu Tercih Okulu’nun tespit ettiği üzere bütçesini, yetkisini, personel sayısını artırmayı fayda gören ve bürokratik anlamda rasyonel olmayan davranışlar sergileyebilir. Aynı zamanda bürokrasilerde bütün yetkiler üst makamda toplanarak orta kademe yöneticilerinin inisiyatif kullanmaları ve sorumluluk üstlenmeleri engellenmektedir. Bu durum, astlarla üstler arasında bir çeşit törenciliğe yol açmaktadır. İşlerin yürütülmesindeki biçimsellik, özden daha önemli hale gelebilmektedir” (Akçakaya,2016, s.286-87).

Bürokrasinin negatif tanımlanmasında kullanılan kırtasiyecilik verimsizliğin ve örgütsel rehabetin en önemli sebebidir. Karar verme ve işleyiş mekanizmalarında hantallık ve kamunun taleplerini karşılamadaki yetersizlik sonucunda hizmet sağlayıcılar ve alıcıları arasındaki ilişkilerin bozulmaya başladığı görülmektedir. Bunun yerine kısa ve açık iletişim kanallarına sahip, hiyerarşi merdiveninin az olduğu, proaktif iletişim yürüten örgütler üzerine birçok çalışma, bir bürokrasi içindeki katılımcı yönetimin, bürokratın kaygılarını açıkça azalttığını ve kişisel etkinlik hissini arttırdığını göstermiştir (Smith,1971, s.663).

Kayırmacılık, yolsuzluk, bilgi kirliliğinin yaratılması, sorumluluk almaktan kaçınma, üst kademelerdeki elitist eğilimler gibi gayri ahlaki davranışları örgütü çalıştıran dışlılara yani birey faktörüne bağlayan davranışçı yaklaşımlar da mevcuttur (bkz.Alvin Gouldner, Victor Thompson,Vd.). “Bugün ülkede hüküm süren tüm bozukluğun, kanunsuzluğun, kaosun, suçun,

yalanın, şiddetin ve kötü yönetimin temel nedeni nedir?” Diye soran Gupta’ya (1987) göre mevcut durumdan sorumlu olan, insan doğasının onuruna aykırı davranışlardır. Kişinin aldığı tüm eğitimin insani değerlerle bir ilişkisi yoktur. İster politik davranış, ister sosyal davranış, ekonomik faaliyet veya manevi arayışlar alanında olsun, herkesin eylemleri 'zihnin' bencil eğilimlerine dayanır. Bu temelden çürümüş 'zihin' değiştirilmediği sürece herhangi bir faaliyet biçiminde değişiklik yapılamaz. Bugün ihtiyaç duyulan şey, hem siyasetçinin hem de idarenin toplumun hizmetine yararlı araçlar olabilmesi ve bütünlük duygusunu geliştirmeyi sağlaması insani değerlere dayalı disiplin ve karakterle mümkündür (Gupta,1987, s.137). Yönetim-müşteri ilişkisi yetişkin ile bir çocuk arasındaki ilişkiye benzer. Bu konumda hizmet talep eden taraf birtakım çocuksu davranışlar sergiler, yönetim ise yetişkin rolündedir. Çocuksuluk kavramı hizmet alan kesimin aşırı taleplerini, özel işlerinin daha hızlı neticelendirilmesi için bürokrasiye hukuk dışı, veyahut etik olmayan teklifler sunma, rüşvet, kayırmacılık ve yolsuzluk faaliyetleri vb. tasvir etmek için kullanılabilir (White ve Orion, 1969, s.33). Bürokrasinin sadece yönetim -yönetilen ilişkisinde değil kendi hiyerarşik yapısında da birtakım patolojik eğilimler gözlenmektedir. Hiyerarşi kademesinde yükselmek, belirli mantıksızlıkları pekiştirebilmektedir (LaBier, 1983, s.227, 229).

Klasik kuramsal bürokrasiye yönelik eleştirilerden biri de Karl Marx’a aittir. Weber’in **dünyanın tatsızlaşması** deyimini felsefenin temel direği olan rasyonelleşme için kullanmayı sevdiği bilinir. Weber’in bürokrasi nitelendirmesiyle ideal tipi üretirken beslendiği kaynak Marx’ın da eleştirdiği bürokrasinin olumsuzluklarıdır (Şat,2009, s.103). Marx’a göre bürokrasinin gizlilik ve kapalılık özelliği tamamen üst düzey yöneticilerin şahsi çıkarlarına hizmet eden bir yapıdadır. Örgütün çekirdek kadrosunu oluşturan elit grup zamanla bireysel çıkarlarını örgüt çıkarlarından öncelikli bir yere koyar ve bu çıkarlarını koruma adına bürokraside gizemli bir atmosfer yaratır. Kamunun bu hususta bürokratik elitlere soru sorma ya da onlara fikir, öneri sunma gibi durumları söz konusu değildir. Yolsuzluk, kayırmacılık, spoils sistem/yağma ise siyasetten arınmamış bürokrasi yapısının sonucudur. Özer’e göre; “gevşek devlet tanımında, bu tür devletlerde, kamu kuruluşlarındaki işlerini herhangi bir yere takılmadan ya da hızlandırarak görmek isteyenler, rüşvet vermek durumundadır. Özellikle az gelişmiş ülkelerde yaygın olan bu uygulamaya bürokratik çarkın yağlanması adı da verilir” (Özer,2005, s.40-1). Bürokraside siyasetin baskın rolünün sonucu olarak patronaj sistemi adı verilen sistemin içselleşmesi örgütlerde antidemokratik durumların ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Patronaj sisteminde bürokrasinin

kademelerinde siyasi güç çevrelerinin kolayca manipüle edebilecekleri bürokratlar hiyerarşinin önemli kademelerinde bulunarak; bürokrasinin adeta siyasetin bir uzantısı olmasını kolaylaştırır. Özellikle üst düzey yöneticilerin bürokrasinin kendilerine verdiği yetkiyi, bir *bürokratik kılıç* olarak kötü niyetli kullanmalarından kaynaklanan sorunlar yönetilenlerin bürokrasiden uzaklaşmasına ve örgüte yabancılaşmasına neden olmaktadır (Güven,2017, s.616-17).

Bürokrasinin zaman içinde “kamu hizmeti” anlayışından uzaklaşması ve kendini toplumun geri kalanından soyutlayan bir “elit” gruba dönüşmesi sonucunda bürokratlar kendilerini kültür ve eğitim yönünden toplumdaki üstün görmeye başlar. Bunun doğal bir sonucu olarak toplumun bürokratlardan hesap sormaya hakkının olmadığı fikrine ulaşılmaktadır (Erdağ, 2009, s.96).

Kavrama geniş kapsamda eleştiriler getiren Gaetona Mosca, Vilfredo Pareto, Joseph Schumpeter, Robert Michels gibi kuramcıların bürokrasinin siyasileşmesini, yönetici grubun bürokrasiyi çıkar savaşlarının bir alanı haline getirmesini vurguladıkları argümanları halen güncelliğini korumaktadır. Michels, siyasal partiler ve döneminin demokrat olarak görülebilecek kurumları üzerine yaptığı araştırmalar sonucunda bütün örgütlerin yönetimde antidemokratik davranışlara sahip olduğunu, bu anlamda “Kim örgütten bahsediyorsa, oligarşiden bahsediyordur” sözü ile istisnasız tüm örgütlerde (sosyal demokrat/sosyalist partiler de dahil) oligarşik yönetim biçiminin kaçınılmaz olduğu sonucuna varır (Erdoğan, 2018, s.64). Michels bu kaçınılmaz olgu haline gelen durumu Oligarşinin Tunç Kanunu olarak adlandırmıştır.

Sonuç olarak postmodern kuram, bürokrasinin modern tek başlı, gözetimci ve homojen yapısının karşısına; çok katmanlı, uzlaşmacı, yeniliklere duyarlı ve katılımcı örgüt yapısını koymaktadır. Yönetim bilimlerinde söz konusu kuramın derinleşmesine önyak olan David Farmer, Hugh Miller ve Charles Fox’un postmodernizm ve bürokrasi arasındaki ilişkiyi analiz ettikleri çalışmaları önemlidir. Fox ve Miller, 1995 yılında yayınladıkları “Postmodern Kamu Yönetimi: Diyaloga Doğru (Postmodern Public Administration: Towards Discourse)” adlı kitabında kamusal sorunların çözümünde ve kamu politikalarının alınmasında demokrasinin daha işlevsel hale gelmesi için halk katılımını ve açık iletişimi bir zorunluluk olarak görmektedir (Doğan,2017, s.34). David John Farmer’ın da 1995 yılında yayımlanan “Kamu Yönetimin Dili” ve 2005 yılına ait “To Kill The King: Post-Traditional Governance And Bureaucracy” adlı çalışmaları literatürde önemli bir yer tutmaktadır. Farmer, To Kill The King: Post-Traditional Governance and Bureaucracy adlı çalışmasında okuyucu ile geleneksel

parametreler dışında açık bir dille konuşmanın gerekli olduğunu, yaratıcı dışunme olgusunu ve kreatif yönetim anlayışlarını vurgulamıştır (Farmer,2005, s.9,12).

Yukarıda adı geçen kuramcılar haricinde McSwite, Catlaw, Denhardt, Bogason, Spicer kamu yönetiminin geçirdiği dönemleri değerlendirerek, yönetim bilimindeki merkezietçi, kapalı bürokrasi ve katı kurallara bağlı denetim yerine; yerellik, açıklık, esneklik, şeffaflık ve serbestlik olgularını içeren demokratik bir kamu yönetimi yaratma amacında olmuşlardır (Doğan, 2017, s.38-9).

4.BÖLÜM: KAFKA’NIN ESERLERİNDE BÜROKRASI

Çalışmanın odağını oluşturan Kafka’nın Şato Romanı üzerinden bürokrasi algısını incelemek, bürokrasinin sorunlarını yönetsel bilimlerin alanı dışından gözlemlemek disipline yeni bir bakış açısı getirmek adına önemlidir. Burada disiplinlerarasılığı kavramının hatırlanmasında fayda vardır. Disiplinlerarasılık, sınırları keskin biçimde ayrılmış olan alanların bile birbirine yaklaşmasına olanak vermiş ve alanların kuramsal kökünü zenginleştirmiştir (Değirmenci,2011, s.72). Bununla birlikte yönetim bilimlerinin edebiyat alanındaki çalışmalara gözünü kapatması onu kuramsal üretkenlikte zayıflığa götürmektedir. Sosyal bilimlerin gerçeklik kavramına ilişkin evrensel olma, tek doğru kaygısı onun diğer gerçeklik biçimlerine olan ilgisini azaltmıştır. Jane Bennett’in söylemlerini de bu noktada değerlendirmek gerekirse; Bennett edebiyat ile siyasal alanın pratiklerinin farklı olduğundan; edebiyatın çok geniş biçimde yarattığı dünyayı politik alanda yaratmanın zorluğundan bahsetmiştir: Örneğin; Kafka’yı çalışmalarda kullanmanın anlamı, edebiyat ve siyasetin karşılaştırılabilir şeyler olduğu, bu alanlardan birinde geliştirilen strateji ve tutumların diğerine kolayca sızdığı varsayımdır. Bu sorunlu bir varsayımdır. (...) Çünkü politik eylemin gereklilikleri yazma olanaklarından daha zordur (Bennett,1994, s.669). Edebiyat yapıtlarında ortaya konan gerçeklik ile sosyal bilimlerin gerçekliğe bakışı bu bakımdan birbirinden oldukça farklı özellikler içermektedir. Sosyal bilimler alanı, bilimsel kayguların verdiği sınırlılıklardan ötürü edebiyatın olgulara ilişkin cesur değerlendirmeleri, zengin imgeleme gücü ve yorumlama yeteneği karşısında çorak bir görüntü sergilemektedir. Halbuki kurmaca eserlerin sosyal bilimler içerisinde yer edinmesi, gerçekliğin boyutlarını arttıracak, birden çok sesten örülmüş analizler kuramsal sınırların ufkunu genişletecektir.

“Edebi dil; yer yer retoriğe dayalı, mecazlar, istiareler, kapalı anlamlar, yan anlamlar, ironi, estetik, söz oyunları gibi daha birçok unsurun bir araya getirilmesi ile meydana gelir. Bütün bunlar edebi eserlerin toplumsal gerçekliğin çok uzağında oldukları anlamına gelmemelidir. Ortaya çıktıkları toplumun değerleri, dönemin siyasi yapısı, yazarın yönelimi gibi belirleyici etkenler edebi eserlerin içeriği hakkında ipuçları vermektedir. Edebi eserlerin kurmaca dahi olsa tekabül ettiği bir sosyal zemin mutlaka vardır. Dolayısı ile toplum gerçeklerinden tümüyle soyutlanmış değildirler” (Gündüz, 2011, s.54).

Bu bağlamda çalışmada Kafka'nın yönetsel bilimler alanında sıkça rastladığımız kavramlara bakışını işlediği yapıtları önemlidir. Zira Kafka'nın eserleri bürokrasiyi ve sorunlarını, yabancılaşma problemini, siyasal ve yönetsel bilimlerin ilgi alanına giren diğer olguları ele alma biçimiyle, kamu yönetiminde yer edinmesi kaçınılmaz görünmektedir. Kafka'nın Şato, Yargı, Değişim ve Amerika adlı eserlerinde çok sık vurguladığı karanlık bürokrasi atmosferini yazarın döneminde yaşadığı Habsburg Yönetimi'nin ve aile ilişkilerinin bir yansıması olarak nitelendirmek yanlış olmaz. Kafka'nın kişisel deneyimlerinden süzülen betimlemeler eserlerinde kendini belli etmekte, özellikle bürokrasi ile kurduğu bağlamlar dikkat çekicidir. Geri kalmış bir imparatorluk olan Habsburg Monarşisi'nde demokratik seçme hakkının özellikle işçi kesiminin çabalarıyla kazanılmasından sonra da yürütme organının yetkileri olağanüstü geniş kalmıştı; karmakarışık bir parlamentonun gerçekleştirebildiği denetim ise en alt düzeydeydi. İktidarın denetlenmesi imkansız bir bürokrasi tarafından kullanılması, en büyük yabancılaşmayı doğuruyordu. Kafka bu durumu döneminde çok iyi gözlemlemiş ve Avusturya deneyimine dayanarak bürokratik sistemi, bireyin bürokrasiye başkaldırışındaki, yenilgisindeki ya da yazgısına boyun eğişindeki hallerini eserlerine yansıtmıştır. “Bürokrat için insanca ilişkiler değil, yalnızca nesne ilişkileri vardır. İnsan, evraka dönüşür. (...) Resmi dairelerin koridorları aşığılanma kokar. Sigara içmek kesinlikle yasaktır. Bu yasağın kapsamına soluk almak ta girer. Buna karşılık yürek çarpıntısına izin vardır, dahası çarpıntı, olması istenen bir şeydir. Her türlü ümit uçup gider. Kapıdan kapıya gönderilen kişiye suçluluk duygusu aşılanır” (Fischer,1985, s.28-9). Avusturya'da bürokrasinin nasıl acı ve nasıl da çaresiz ve mizahi bir şekilde takallüs ettiğini en iyi gösteren, Avusturya'nın 20.yüzyılda çıkardığı en büyük nesir yazarı Franz Kafka'dır. Rus edebiyatını hicveden tekinsiz bir parça gibi de okunabilecek Şato'daki Barnabas'ın mükemmel öyküsüne özellikle bakınız. Ailenin üzerinde bir lanet vardı: Sırf küçük kızlarından biri önemli bir memurun uygunsuz tekliflerini geri çevirme cüreti gösterdi diye kendilerini neredeyse cüzzamlı gibi hissediyorlardı. En ince ayrıntısına kadar bürokrasi tarafından denetlenen, hatta düşüncelerinde bile gücü her şeye kadir memurların kaptislerinin kölesi olan ova köylüleri, uzun süredir, kendileri için haklı ya da haksız olmanın değiştiremeyecekleri saf bir kader meselesi olduğunu düşünmekteydiler (Arendt,2014, s.220-21). Max Brod ile konuşmalarından yola çıkılarak Kafka'nın eserlerinin kendi yaşamından fragmanları da kapsadığını söylemek yanlış olmaz. Brod ile mektuplaşmalarında bürokrasiye dair izlenimleri bunu kanıtlar niteliktedir: “(...) Büro biraz canımı sıkıyor, önemli değil, büro

bunun için vardır zaten” (Şipal,2019, s.96). Kafka’nın Brod ile mektuplaşmasında geçen bir diyalogta kendisi yerine müdürü ile Brod’un konuşmasını rica ettiği paragraftan yazarın Çek Dili ve bürokrasi arasındaki ilişkiye dair izlenimi ilginçtir. Kafka Çekçe’nin oldukça canlı ve zengin bir dil olduğunu fakat bunun bürokrasi açısından iyi bir şey olmadığını dile getirmiş ve Brod’un doktor raporu için müdürünü ziyaret ettiğinde bunu göz önünde tutması gerektiğini vurgulamıştır:

“(…) Belki, diyeceğim bir rüşvet olarak değil de-çünkü benimle ilgisi yok bunun-, gönlünü etmek için, çünkü kendisine gerçekten çok teşekkür borçluyum, benim konuşmasındaki yaratıcı üsluptan sık sık söz ettiğimi ve konuşulan Çekçe’deki o canlılığa onun sayesinde hayranlık duymaya başladığımı şöylece dile getirirsin. Belki sen böyle bir canlılıktan bir şey fark etmeyeceksin, konuşmasındaki canlılık müdür oldu olalı adeta kaybolmuş durumda. Bürokrasi bu canlılığın kendini açığa vurmasına izin vermiyor, fazlasıyla çok şey konuşması gerekiyor çünkü. Öte yandan bir sosyoloji profesörü kendisi, bu alanda yazılar kaleme alıyor, ama bilmesen de olur bunu” (Şipal,2019, s.339).

Kafka’nın müdürü hakkındaki çıkarımları Weber’in bürokrat tipolojisini anlamak açısından dikkate değer bir gözlemdir. Kafka bürokratların az konuşan, bir dilin zenginliğini ayırt edecek kadar diyalog geliştirmeyen kapalı yapılarına atıfta bulunmuştur. Yazar bu gözleminde bürokrasilerin kişinin kendine özgü farklılıklarını gölgelediğini ve insanı sıradanlaştıran, tektipleştiren yapısına vurgu yapmıştır.

*

Kafka’nın eserlerini oluştururken Kierkegaard’dan etkilendiği görülmektedir. Üniversite yıllarından beri varoluşçu filozofların yaklaşımlarını benimsemenin yanı sıra yazarın Goethe’nin de çalışmalarına büyük bir ilgiyle yaklaştığı bilinmektedir. “(…) Adler’le belki Kierkegaard üzerine de konuşmuşundur. (...) Öyle görülüyor ki sen de benim gibi kendini onun terminolojisinden, onun icat ettiği kavramlardan uzak tutamıyorsun. Örneğin ondaki *diyalektik kavramı* da bunlardan biri, ondaki ya *sonsuzluğun şövalyesi* ya da *inancın şövalyesi* ayrımı ya da hatta devinim kavramı yine bunlar arasında” (...) (Şipal,2019, s.249-50).

Kafka’nın eserlerini çözümlmek, her şeyden önce minör edebiyat ta denilen azınlık edebiyatına ait oldukları için önemlidir. Minör edebiyat türü, minör bir dilin edebiyatı değil, daha ziyade, bir azınlığın majör bir dilde yaptığı edebiyattır. Ama temel özelliği dilin, güçlü yersizyurtsuzlaşma katsayısından fazlasıyla etkilenmiş olmasıdır (Deleuze & Guattari, 2000, s.25-6). Buradaki yersizyurtsuzlaşma kavramı; dilin işlevini kaybetmesi ve özgünlüğünden uzaklaşp yabancılaşmasıdır. Minör bir edebiyatın sorunu, ama aynı zamanda hepimizin de

sorunu olarak belirir: “Dili e eleyebilecek ve bunu yalın bir devrimci çizgi boyunca geliştirebilecek minör bir edebiyat, öz dilden nasıl çekip çıkartılır? İnsan nasıl kendi öz dilinin g cebesi, göçmeni ve  ingenesi olur? Kafka bu durumu çocuğu beşikten  almak, gergin ipte dans etmek, diye niteler” (Deleuze & Guattari, 2000, s.29).

Çalışmada Kafka’nın Şato Romanı’nın geniş analizine başlamadan önce diğer bütün eserlerinde geçen bürokratik havayı okuyucuya sunmak adına, yazarın diğer eserleri de çalışmaya dahil edilmiş ve eserler önceden belirlenmiş bürokratik  l tler göz önünde tutularak özenle incelenmiştir. Eserlerden alıntılanan pasajlar yazarın anlatım zenginliğini göstermekle birlikte Kafka’nın çarpıcı dilini de vurgulamıştır.

4.1.YARGI/DAVA ADLI ESERDE BÜROKRATİK ÖGELER

Kafka’nın Yargı adlı eseri 1915 yılında yayımlanmış ve işlediği temalar itibariyle okuyucuda tedirgin edici bir his bırakmış, yazar; yabancılaşan, sistem dışı kalan, adalet mekanizmasının ve bürokrasinin aşkınlığının ezdiği birey Josef K. karakteri üzerinden okuyucuya korkunun g ndelikliği ve sıradanlaşmasını yaşatmıştır. Eserde Josef K. birgün bilinmeyen bir sebepten ötürü dairesinde tutuklanmakta ve kendisine tutuklanma sebebi bildirilmemekle birlikte onu tutuklayarak görevini tamamladığını beyan eden kişi, K.’ya dava edildiğini söylemeyeceğini, daha açık deyişle dava edilenin o olup olmadığını da bilmediğini söyler; evet, tutuklanmıştır, ama doğru olan tek Şey Şimdilik sadece tutuklandığıdır (Kafka,2002, s.14). Josef K. tutuklanmasına rağmen günlük rutinini devam ettirmekte serbesttir. Yani işine gidip gelebilir, uğraması gereken yerlere uğrayabilir, evinde kalmaya devam edebilir.

Buradan hareketle K.’nın aslında zaten yaşam ya da dünya tarafından tutuklanmış, fakat bunun bilincine hiçbir zaman varamamış oluşudur (Kafka,2002, s.15). “(...) Nasıl insanlardı bunlar? Neden söz ediyorlardı? Hangi resmi makamdandılar? K., bir hukuk devletinde yaşıyordu, her yerde barış ve huzur vardı, tüm yasalar yürürlükteydi, kimdi bu durumda evini basma cüreti gösteren?” (Kafka,2002, s.20).

Josef K.'nin yukarıdaki alıntılanan pasaja göre içinde bulunduğu durum tam anlamıyla sistem tarafından saldırıya uğramış insanı betimlemektedir. Yasaların ve uygulayıcıların keyfiliği, adalet düzeninin bozulmaya yüz tutmuş yapısını göstermektedir. Görevlilerin onu tutuklamasının meşru bir dayanağını net biçimde izah edememeleri üzerine K.'nin cevabı düşündürücüdür: “(...) Ben bu yasayı bilmiyorum dedi K...Bu yasa sanırım yalnızca sizin kafalarınızda var” (Kafka,2002, s.22).

K.'nin içinde bulunduğu ve itibarsızlaştırılmaya başladığı mevcut ortam onu bir nevi kara mizah içinde yürütülen bir tutuklama sürecine iyiden iyiye dahil etmiştir. Bu anlamda Kafka'nın vurgulamak istediği bireyin yasal düzen ve bürokrasi sarmalı içinde kaybolmuşluğu ve yabancılaşmasıdır:

“Bana dava açan kim? Soruşturmayı hangi makam yürütüyor? Sizler memur musunuz? Hiç kimsenin üstünde üniforma yok...Görevlilerden biri: Üstümüzde en eski üniformalar bulunsaydı bile sizin durumunuzda herhangi bir değişiklik olmazdı. Ayrıca size davalı olduğunuza da söyleyemem, daha doğrusu davalı olup olmadığınızı bilmiyorum. Tutuklandınız bu doğru ama bundan fazlasını bilmiyorum” (Kafka,2002, s.27-8).

Yargı adlı eserde Kafka bürokrasi kavramına en sert eleştirilerini aşağıdaki pasajta dile getirmiştir. Ona göre bürokrasi adı verilen örgüt mekanizması yozlaşmış, empati yeteneği bakımından fakir kalmış, büropatolojik eğilimler gösteren ve iyileşmesi imkansız bürokratların oluşturduğu bir sistemdir. Ve bu sistem bireylere yasallık adı altında her türlü şiddeti uygulayan enstrümanlara sahiptir. Böyle acımasız bir öğütücü karşısında bürokratik gaspa uğrayan bireyin kendiliğine bürünmesi ve yaşamdan sıyrılıp, kimliksizleşmesi normal bir durumdur. Zira Kafka'nın yapıtlarındaki baş karakterlerine verdiği isimler bunun apaçık bir göstergesidir. Kafka karakterlerin isimlerini kısaltmayı tercih etmiş ya da sadece harflerle karakterlerini temsil etmiştir. Bu noktada yazar okuyucuyu yabancılaşmanın uğultulu tepesine çıkarmıştır.

“Kafka'nın romanları temelsiz karabasanlar değildir; düşlerin ve gülmececinin çarpıtması içerisinde, milyonların yaşadığı bir gerçeklik, bir örneğine daha rastlanılması olanaksız gibi görünen iktidar yoğunlaşmasından ve güçsüz bireylerden oluşma bir dünyadır; bu dünyada kitleler, toplumun büyük kararları asla etkileyemeyeceği duygusunun egemenliği altındadır” (Uyarlanmıştır, Fischer,1985, s.68-9).

“(…) Tutuklanmanın ve bugünkü sorgulanmanın arkasında büyük bir örgüt bulunuyor. Bu, emrinde yalnızca rüşvet alan nöbetçiler, budala gözetmenler ve en iyi olasılıkla, fazla açgözlü olmadıkları söylenebilecek sorgu yargıçları çalıştırmakla kalmayıp yüksek ve en yüksek düzeydeki yargıçlarla, uşaklardan, yazıcılardan, jandarmalardan dahası-korkmadan söylüyorum- cellatlardan oluşma, böyle durumlarda varlığı kaçınılmaz bir topluluğu da çatısı altında barındıran bir örgüt. Peki bu örgütün varlık nedeni baylar? Bu neden, suçsuz insanların tutuklanmasından ve bunlar hakkında anlamsız, çoğu zaman da benim durumumda olduğu gibi, sonuçsuz bir soruşturma açılmasından başka bir şey değil. Bütün bu saçmalığın ortasında, memurların en kötü yozlaşmalara sürüklenmeleri nasıl önlenebilir? Bu olanaksızdır ve böyle en yüksek düzeydeki yargıç, bunu kendisi için bile başaramaz. İşte bu nedenle nöbetçiler, tutuklananın sırtındaki giysileri çalmaya çalışıyorlar, gözetmenler başkalarının evlerine zorla giriyorlar ve işte yine bu nedenle suçsuz insanların, sorguya çekilecek yerde, bütün bir kalabalığın önünde aşağılanmaları yeğleniyor, nöbetçiler bana tutuklananların eşyalarının konulduğu depolardan söz ettiler. Tutuklananların binbir çabayla edindikleri eşyaların –elbet hırsız depo bekçilerinden arta kaldığı ölçüde- çürümeye terk edildiği bu depolardan birini görmek isterdim”(Kafka,2002,s.63).

Yukarıdaki geniş kapsamlı paragraf yazarın yozlaşmış bürokrasi betimlemesinin özetidir ve söz konusu bu düzende hiçbir şey aklın kurallarını içermez. Keyfi ve absürd idari eğilimler göze çarpar.

Geniş bir çerçevede ele alındığında aslında Kafka'nın edebi eserleri tutunamayanların, dışlanmışların, ezilenlerin çaresiz çırpınışlarını ifade eder. Örneğin Peter Weiss, Kafka'yı doğrudan sosyalist bir yazar olarak görmese de tasvir ettiği dünya, eserlerinde ele aldığı sorunlar, gençlik yıllarında radikal olmamakla birlikte siyasi duruşu da –örneğin lise yıllarında yakasında dönemin sosyalist gençliğinin simgesi olan kırmızı karanfil taşıması, yine 1909'da 'Gençlik Kulübü' adlı anarşist bir grupta yer alması – onun ezilenlerden yana olduğunu gösterdiğini belirtmektedir (Yurtsever,2016, s.9).

Kafka memurların içinde bulunduğu ahlaki çöküntüyü ve kurdukları keyfi düzeni çarpıcı biçimde eserinde şöyle örneklendirmiştir: “Ne var ki K. rüşvetlerden ve zimmete geçirilen paralardan oluşma yan gelirlere sahip değildi; ayrıca bir kadını kolunun altına sıkıştırıp bürosuna getirebilecek bir adamı da yoktu” (Kafka,2002, s.78).

Yazar bürokrasinin herhangi bir talebini dile getirmek için başvuran bireylere karşı tutumunu ve resmi evrakların takıldığı bürokratik kancaları şöyle ifade etmiştir: “İlk dilekçe genellikle bir yere kaldırılır ya da tümüyle kaybolup giderdi, sonuna kadar kaybolmadan kalsa bile hemen hiç okunmazdı” (Kafka,2002, s.124). Kırtasiyecilik, işleri aksattığı gibi bu durum idarenin bir sorun karşısında hızlı ve doğru karar almasını da kısıtlamaktadır. Kafka adalet sisteminin saydamlıktan ve meşru süreçlerden ne derece uzakta kaldığını ve kişisel çıkarların savaştığı bir alan haline geldiğini şöyle dile getirmiştir:

“(…) Şimdi K. kendi deneyimleriyle mahkemenin en alt düzeydeki örgütünün kusursuz sayılamayacağını, görev bilincinden yoksun ve satın alınabilir memurlar içerdiğini, bunlardan ötürü de mahkemenin dışarıya karşı sınıksız kapalı perdesinde delikler açıldığını herhalde öğrenmişti. İşte avukatların çoğunluğu bu deliklerin önüne yığılmaktaydı, rüşvet ve bilgi alma işleri buralarda görülüyordu, dahası, en azından bir zamanlar dosya hırsızlıkları bile olmuştu”(Kafka,2002, s.126) .

Yazarın adalet anlayışının en belirgin örneğini şu cümlelerden çıkarsamak mümkündür: “(…) Resim hem adaleti, hem de zafer tanrıçasını temsil ediyor. Bu iyi bir bileşim değil dedi K. gülümseyerek. Adalet dingin olmalı, aksi takdirde terazi sallanır ve adil bir karar verilemez” (Kafka,2002, s.155).

Özetle; Dava’daki yüce yargıçlar, Kafka’nın alegorilerindeki aşkınlığı temsil ederler. Her şey onlara yönelir ve her şeye onlar bir anlam verebilir. Herkes onların varlığına ve mutlak kudret sahibi olduklarına inanır; fakat onları ne kimse tanır, ne de onlara nasıl erişilebileceğini bilir. (...) Bu arada bir sürü sevimsiz alt makamlarla karşılaşırız; bunlar insafsız, ahlâksız, bilgiç aynı zamanda da güvenilmez ve sorumsuz kişilerdir. Kafka’nın tanıdığı burjuva toplumunun Prag’ın yerel renkleriyle karıştırılmış bir görüntüsüdür bu (Lukács,1975, s.50). Romanın sonunda K. meşruluğunu kaybetmiş bir güç tarafından infaz edilmiş ve yazarın diğer eserlerinde olduğu gibi (bkz. Şato, Amerika vd.) birey bu savaştan yine yenik çıkmıştır.

4.2.CEZA SÖMÜRGESİ’NDE BÜROKRATİK ÖGELER

Kafka’nın bir diğer dikkat çeken yapıtı Ceza Sömürgesi/Ceza kolonisi’dir. Yazar eserini baş karakter olan bir gezginin bir adada kurulmuş infaz makinesini incelemesi üzerine kurgulamış,

suç-ceza diyalektiğinde örölmüş olay örgüsü, suçluların sistem tarafından mağduriyetini ve görevli subayların acımasız ve insanlıktan uzak tutumlarını gözler önüne sermesi açısından önemlidir. Söz konusu yapıtta ceza aygıtı sayısız iğnelere dönüşen ve bu iğnelerin suçlunun vücuduna uymadığı kuralın kazanması işlevini gördüğü ve suçluya korkunç acılar veren bir makine olarak tasvir edilmiştir. Kafka eserinde suçluların sistem karşısındaki teslimiyetini ve aciz duruşunu şöyle vurgulamıştır:

“(...) Mahkum öyle köpek gibi itaatkar görünüyordu ki, sanki bayırlarda dolaşım diye serbest bırakılsa idam başlarken geri dönmesi için ısıklık çalmak yeterli olacaktı” (Kafka,2018b, s.5).

Bu bağlamda bireyin mutlak güç karşısında korkaklığı ve kayıtsız şartsız her emre boyun eğişi yitık bilinç uzamıdır. Birey öyle umutsuz bir konumdadır ki sistemin kendisine layık gördüğü infazı bile minnet duygusuyla karşılamakta ve onu hak etmek için adeta çalışmaktadır. Kafka'nın eserde üzerinde sıkça durduğu önemli bir nokta da birey ile sistem arasındaki iletişimsizliktir. Yazar bürokrasinin anlaşılmaz kaide ve işlemlerle dolu olduğunu gezgine uzatılan ceza aygıtına ilişkin yönetmeliğin okunamaz bir dilde olmasıyla tasvir etmiştir. Subayın gezgine incelemesi için verdiği belgeler anlamlı bir yazıya sahip gibi durmamakta, okunaksız ve çok sık çizilmiş yatay ve dikey doğrulardan başka bir görüntü içermemektedir. Kafka'nın bu anlatımla elde etmek istediği bürokrasinin saçma ve karmaşık iletişim dilinin ironik bir göstergesidir. Kafkaesklığı; “korku, güvensizlik, hayal kırıklığı, yabancılaşma, bürokratik güçlere karşı acz, terör, dehşet, karamsarlık, suçluluk, çaresizlik, amansızca yargılanma, çözümsüzlük, anlamsızlık ve absürdlük” gibi durumlarla bir bütün halinde sunan Kafka, modern toplumsal hayatın getirilerini madde tapıncı (meta fetişizm) ekseninde, bürokratik ve hiyerarşik düzenin adaletsizliğiyle sosyo-psikolojik ve otobiyografik bir boğuntu içerisinde sergiler (Çelik ve Sivri, 2016, s.78). Eserdeki subay karakterinin soğukkanlılığından ve olayın vahşet sunumundan yola çıkarak; distopik bir cehennem tasviri karşımıza çıkmaktadır. Bu derece kötülüğün olabileceği bir dünya düzeninin, daha doğrusu ceza sisteminin adil olmaktan çoktandır uzakta olan yapısı ve ceza vermekten tuhaf bir haz duyan görevlilerin varlığı okuyucudaki standart iyi-kötü dengesini bozmuştur. Bu eserle kötülüğün sınırlarının veya yaratıcılığının ne kadar geniş olduğu görölmüştür.

“Ama mahkumiyet aldığımı biliyor değil mi? Diye sordu. Onu da bilmiyor dedi subay...Bilmiyor demek dedi gezgin...Öyleyse bu adamın savunmasının nasıl değerlendirildiği hakkında da bir bilgisi yok. Kendisini savunma fırsatı olmadı dedi subay...Kendini savunmak için fırsatı olmalıydı diyen gezgin oturduğu yerden kalktı” (Kafka,2018b, s.14).

Eserde ceza sömürgesi ile ismi anılan ve sömürgeye büyük hizmetlerde bulunmuş en büyük komutanın ise hem asker, hem teknik ressam, hem kimyacı, hem yargıç olarak tasvir edilmesi yazarın eleştirel bir ironisi olarak değerlendirilebilir. Bürokrasilerin üst katmanlarına gidildikçe her türlü konuda bilgi sahibi olduğunu düşünen elitist bürokratlar kamu ile arasına büyük mesafeye koymakta ve bir politika belirlerken kamunun ve hiyerarşinin alt kademelerinin görüş ve önerilerini almanın zaman kaybı olduğunu düşünmektedirler. Güç zehirlenmesi diye de anılan bu durum bürokrasinin en yaygın ve içselleşmiş sorunudur.

4.3.AMERİKA ADLI ESERDE BÜROKRATİK ÖGELER

Kafka'nın Amerika adlı eseri okuyucuyu sürreal bir bürokrasi dünyasının içine davet etmektedir.¹⁶ Yaşındaki Karl Rossmann'ın ailesi tarafından Amerika'ya zorunlu olarak gönderilmesini konu edinen yapıt, bürokrasinin toplumun en küçük yapılarından büyük örgütlenmelerine dek her alana nasıl sirayet ettiğini ve insanların gündelik hayatlarında dahi sıkı hiyerarşik ilişkiler kurduğu kötü bir rüya gibidir.Kafka, Rossmann'ın bu sıkı ve korkunç kurullarla çevrelenmiş toplumsal yapıdan kaçışını bütün ürkütücülüğüyle gözler önüne serer.Yazar diğer eserlerinde olduğu gibi Amerika'da da farklı bürokrasi görünümünü okuyucu ile buluşturmuştur. Bu bağlamda söz konusu yapıtta bu defa okuyucunun karşısına üç farklı hiyerarşi mekanizması çıkmıştır: Birincisi gemi yönetimi, ikincisi otel idaresi ve sonuncusu ise Rossmann'ın bir tiyatro grubunda işe alınma sürecidir.

Eserde anlatılan bozulmuş bürokrasi örneğinin ilkinde romanın baş karakteri Rossmann çaresiz bir biçimde yolculuğunu sürdürürken; gemide çalışan bir görevlinin/ateşçinin diğer gemi elemanları ve geminin üst düzey yetkilileri tarafından uğradığı haksızlığa şahit olmuş ve ona yardım ettiği esnada varlığından haberdar olmadığı öz dayısı senatör Jacob ile tanışmıştır. Rossmann'ın Senatör Jacob'un yeğeni olduğunun öğrenilmesi sonucunda ateşçiye dair

soruşturma daha yumuşak hale gelmiş ve Rossmann'ın gemi yönetimi üzerindeki etkisi artmıştır. Bu betimlemede Kafka bize bürokratik kararların kişisel güç ve yetkinlik alanından etkilenecek kadar subjektif ve hassas olduğunu göstermektedir. Zira Rossmann'ın gemi idaresi karşısındaki konumu senatörün yeğeni olduğu öğrenildikten sonra güçlenmiştir. Yazarın tasvir ettiği bu düzen bürokraside alınan kararların şeffaf ve objektif değerlendirmelerden oldukça uzak olduğunu ve güç odaklarına yakın bireylerin örgütlerde işlerini daha hızlı ve pürüzsüz biçimde gerçekleştirdiklerinin bir kanıtı olarak sunulmuştur.

“Zavallı küçük bir göçmen olarak karaya ayak basmış olsaydı, nerede kalırdı acaba? Evet, belki de onu –göçmen yasaları konusundaki bilgisine dayanarak bunu çok olası buluyordu dayı– Birleşik Devletler’e almazlardı bile, artık bir yurdu olmadığını umursamadan eve yollarlardı. Çünkü burada kimse kimseye acımazdı” (Kafka,2014, s.64).

Yukarıdaki pasajta Rossmann'ın senatör olan dayısı Jacob'la Amerika'da karşılaşması ve dayısının himayesine girmesine ilişkin durumda Rossmann'ın tek başına büyük bir ülkede kaybolmuşluk hissinden ve yabancılaşmadan dayısı sayesinde arındığı ve eserde dayısının bürokratik kimliğinden ötürü kendisini şanslı hissetmesi gerektiği telkin edilmiştir. Kafka'nın eserinde, bürokrasinin alt kademelerinde olan veyahut bürokrasinin hiçbir kademesiyle organik bağı olmayan bireylerin sistem tarafından önemsenmediği ve tehlikelere açık bir yaşam sürdürdükleri; buna karşılık bürokrasinin üst hiyerarşik katları ile iletişim halinde olan kesimin ise yaşam karşısında şanslı olarak görüldüğü vurgulanmıştır. Kafka burada bürokrasideki en önemli sorunlardan birisi olan kayırmacılık olgusuna dikkat çekmektedir.

“Karl'ın İngilizcesi ilerledikçe, dayı onu tanıdıklarıyla bir araya getirmeye daha çok heveslenir oldu, ancak her olasılığa karşı, böyle buluşmalarda şimdilik İngilizce profesörünün hep Karl'ın yakınında bulunmasını ayarladı” (Kafka,2014, s.73-4).

“İngilizce derslerim sona ermediği ve ticaretin inceliklerini yeterince kıvıramadığım sürece, tamamen dayımın iyiliğine muhtaç durumdayım, aramızda kan bağı olduğundan bu iyilikten yararlanabilirim kuşkusuz” (Kafka,2014, s.131).

Dayımın, yeğeni Rossmann'ı elit bürokrasi çevresine entegre etmek adına ona İngilizce öğretilmesine karar vermesi bürokratik ukalalığın ve bürokrasideki yöneticiler ile yönetilenler arasındaki uçurumun örneği olarak düşünülebilir. Rossmann statüsüz bir birey olarak küçümsenir ve yetersiz görüldüğü için bürokrasi cemiyetinin içerisine uygun hale gelinceye dek alınmasından kaçınılır. Kafka burada Rossmann ve dayı ilişkisi tasviri ile esasen yöneten ve yönetilen arasındaki çarpık iletişimi vurgulamayı amaçlamıştır. Yönetenler nezdinde yönetilenler herhangi bir konu hakkında görüş ve düşünceleri alınmaması gereken kesimdir. Bu

noktada yöneten güç onlar için her şeyin en iyisini planlamaya muktedir taraftır. Zira yöneticilere göre yönetilen kesim bürokrasiye dair hiçbir olguyu kavrayabilecek yetkinlikte değildir. Ayrıca Rossmann'ın dayısı ile yaşadığı iki aylık süre zarfında toplumdan kopuk bir hayat yaşadığı aşağıdaki pasajta gözler önüne serilmiştir. Rossmann'ın dayısı ile olan hayatı tıpkı kuş yuvası tasvirine benzemektedir. Toplumun gerçekliğinden izole edilmiş, korunaklı bürokratik yaşam söz konusu metinde şöyle vurgulanmıştır:

“Karl'ın iki aydan fazladır New York'ta olup da bir caddeden başka bir şey görmemiş olmasını akılları almıyordu. Butterford'da yeterince para kazanırlarsa onunla birlikte New York'a dönmeye ve görülmeye değer her şeyi, özellikle de insanın keyif sarhoşu olana kadar eğlendiği yerleri ona göstermeye söz verdiler” (Kafka,2014, s.180).

Kafka söz konusu metinde yönetici kesimin toplumun gerçekliğinden uzak fildişi kulelerinde bir yaşam sürdürdüğünü ve yönetilen kesimin ihtiyaç ve isteklerine karşı gözleri görmez kulakları duymaz bir yapıda olduğunu betimlemiştir. Kafka'nın senatör Jacob Dayı karakterinin romandaki göçmen birey Rossmann'ın içinde bulunduğu umutsuzluğu ve kaybolmuşluğu ne derece azaltabildiğini romanın ilerleyen süreçlerinden anlamak mümkündür. Rossmann göçmen olarak başka bir ülkede karşılaştığı bu bürokratik kişilik ile kısa süreli ilişkisi dahilinde aidiyetsizlik halinden bir süreliğine sıyrılmış olsa da Jacob Dayı'nın Rossmann'a sunduğu imkanlar ve hayat tarzı da esasen onun kimliksizlik hissini ortadan kaldırmamış hatta yabancılaşma anksiyetesini artırmıştır.

Rossmann'ın birgün dayısının evine başına gelen ilginç olaylardan ötürü gecikmesinden sonra dayısı tarafından formal bir mektupla kovulması sonrasında iki tane adamla tanışmasını konu edinen ve Rossmann'ın Amerika'daki hayatının ikinci perdesini oluşturan olaylar otel bürokrasisi etrafında şekillenir.

Kafka, Rossmann'ı bu defa bürokrasinin koruduğu nesne olmaktan çıkarıp ezdiği bir nesneye dönüştürmüştür ve bunu otel idaresi aracılığıyla okuyucuya hissettirmiştir. Romanda geçen otelde idare tamamen başına buyruk ve peşin hükümlü bir profilde resmedilmiş, asansörcü olarak işe başlayan Rossmann'a karşı otel yönetiminin alt kadrolarında görev yapan ahlaki bakımdan zayıf ve manipülatif görevliler tarafından sürekli olarak üst yönetime yapılan muhircilik faaliyetleri, baskılar ve otel yönetiminin her kademesinin içinde bulunduğu yozlaşma aşağıdaki alıntıda okuyucuya sunulmuştur:

“(…) Ama elbette sizi her görüşümde değil, çünkü günde yüz kez önünüzden geçiyorum. Beni her seferinde selamlayacaksın, istisnasız her seferinde, benimle konuştuğun süre boyunca kepini elinde tutacaksın, bana hep ‘Başkapıcı’ diye hitap edeceksin, ‘siz’ diye değil. Ve bunların hepsini her seferinde, her seferinde yapacaksın. ‘Her seferinde mi?’ diye tekrarlardı Karl usulca ve sorarak. Şimdi anımsıyordu: Burada bulunduğu bütün süre boyunca kapıcı hep sert ve eleştirel bakışlarla süzmüştü onu (…)” (Kafka,2014, s.288-9).

“(…)Ve insana sürekli köpek gibi davranılırsa sonunda gerçekten köpek olduğunu düşünür (…)”(Kafka,2014,s.379).

Otel Occidental üzerinden anlatılan bürokrasi modelinde Rossmann’ın yaşadıkları esasen herhangi bir bürokrasinin alt kademesinde görevli bireyin yaşadıklarından farklı değildir. Zira bürokrasilerde tabir yerindeyse alt kademe zincirleri sistemin nimetlerinden faydalanmak, daha fazla imtiyaz kazanmak adına kendisinden daha aşağı kademede görev yapan kişilere karşı acımasız ve yıkıcı davranışlar sergileyebilmekte ve üstlerine yaranmak adına görevlerinde aşırıya kaçan tutumlar gösterebilmektedirler. Bu durum tamamen bürokrasilerin kendi doğasından kaynaklanmaktadır. Ve Kafka’ya göre bu hastalıklı davranış kalıplarının hiçbir çözümü bulunmamaktadır. Sonuncu bürokratik tipoloji ise Rossmann’ın tiyatrodaki işe başlaması örneğinde karşımıza çıkar. Şaşılacak nitelikte detaylara takılan tiyatro bürokrasinin yarattığı boğucu ortam gerçek olamayacak kadar korkunç unsurlar içermektedir. Kafka’nın eserlerinde, karakterler her zaman yozlaşmış bürokrasilerle ciddi savaşım halinde olmuşlar ve güçlerinin sonuna dek bu acımasız devasa makinelerle savaşmışlardır. Bununla birlikte bu sonu görünmeyen bürokrasi-birey savaşında her zaman galip gelen taraf bürokrasi olmuştur. Rossmann’ın yaşadıkları hususunda okuyucuda uyanan ufucuk bir umudu bile yok eden olay örgüleri bürokrasinin bireyi yıldırان gerçekliğini duyumsamak adına önemli bir göstergedir.

“(…)Ama Karl, Avrupa’da bir ortaokula gittiğini söyleyince, oradakiler de kendilerini yetkisiz gördüler ve onu, Avrupa’da ortaokul okumuşlar için olan büroya yolladılar…Karl büro yöneticisini görünce, yurdundaki ortaokulda muhtemelen hâlâ ders veren bir profesörle olan benzerliği karşısında neredeyse irkildi. Ne var ki benzerlik, hemen ortaya çıktığı gibi, yalnızca ayrıntılardaydı…yasal belgelerinin bulunmadığı burada da kaydedildi ve büro yöneticisi bunu akıl almaz bir savsaklık olarak tanımladı (…)” (Kafka,2014, s.469-70).

Yukarıdaki pasajta Kafka, Rossmann’ın bürodaki görevliyi okulundaki profesöre benzetmesiyle bürokrasilerin insanı tek tipleştiren ve en nihayetinde yabancılaştıran yönünü vurgulamayı amaçlamıştır. Kafka’nın bürokrasinin insanı aynılaştıran ve bütün örgütlerde tek

tipleşmeyi amaç edinen bürokrasiye olan eleştirisi Amerika yapıtında olduğu gibi diğer eserlerinde de (bkz.Şato, Dava, vd.) kendini baskın biçimde belli etmektedir.Yapıtlarda bürokrasinin köhnemişliği ve aksaklıkları gri alanlarla resmedilirken Kafka'nın Marksist bir tavırla yarattığı bürokrasi eleştirileri dikkat çekicidir.Weber'in (...) alışmaları bir bürokrasi teorisi geliştirirken Kafka'nın çalışmaları bir bürokrasinin 'mitolojisi' olarak tanımlanabilir. Kafka'nın çalışmalarında bürokrasi yalnızca diğerleri arasında örgütlenme sistemlerinden biri değil, gerçekliğin kendisinin örgütlenmesidir (Zijderfeld,1985, s.8). Weber'in gözlemlediği gibi, bürokratik rasyonalizasyonun dünyanın hayal kırıklığına yol açtığı doğru olabilir, ancak Kafka mitolojileri bu hayal kırıklığına uğramış dünyada hala devam etmektedir. Kafka'nın mitolojisi çok kötümser olsa da, hiçbir şekilde pasif değildir (Zijderfeld,1985, s.10).

Kafka yapıtlarındaki irrasyonel bürokrasi atmosferine yönelik eleştirel dili büokrasiden olumsuz anlamda etkilenen karakterler üzerinden ve bazen de bürokrasi çarkına ait bir görevli tipi üzerinden gerçekleştirmiştir. Kafka'nın söz konusu eserinde bürokrasinin bireyi ne derece yalnızlığa ittiğini, aşağıladığını ve silikleştirdiğini vurgulamak adına tiyatroda işe girmek için bütün gereksiz bürokratik kaideleri zar zor aşan Rossmann'a iş yerinde herkesin bir takma adının olması gerektiği kuralı gereğince 'Negro' adının verilmesi düşündürücüdür. "Negro" kavramının seçilmesi tesadüfi bir sebepten ileri gelmemekte; Kafka'nın bürokrasi tarafından yağmalanan ve ihmal edilen bireyi anlatmak için başvurduğu bir yöntem olmuştur. Yazarın eserlerindeki karakterleri anonimleştirme çabası bağlamında pejoratif takma adlar kullanarak oluşturduğu tipler, bürokrasinin cehenneminden nasibini alan, görünmez hale bürünmüş, yabancılaşmayı ruhunun her zerresinde yaşamış, dışlanmış bireylerdir.

"(...) Karl aşağı inerken merdivenin yanındaki ilan tahtasında şu yazı yukarı çekildi: Negro, teknik işçi. Burada her şey yoluna girdiği için, tahtada gerçek adı okunsa Karl'ı o kadar üzmezdi artık. Hatta her şey son derece titizlikle düzenlenmişti "(Kafka,2014,s.480).

Kafka'nın Amerika Romanı onun ölümünden sonra yayımlanan ilk romanı olma özelliği taşımasının yanı sıra bir göçmenin yaşadığı bürokratik açmazları ve en önemlisi de içinde bulunduğu yabancılaşmayı çarpıcı motiflerle işlemesi açısından mühimdir. Baş karakter Rossmann Almanya'dan Amerika'ya bir sebepten ötürü gelmek durumunda kalmış ve burada 3 farklı idari örgü içerisinde kaderini şekillendirmeye çalışmıştır.

4.4.DÖNÜŞÜM ADLI ESERDE BÜROKRATİK ÖGELER

Türkçe'ye "Değişim" ve "Dönüşüm" adlarıyla kazanılan Kafka'nın 1915 yılında yayımlanan uzun hikayesi Gregor Samsa'nın iş hayatı ve aile içindeki yabancılaşmasını konu edinmiştir. Kafka'nın çarpıcı ve aynı zamanda hüznü eserinde yazar, Gregor Samsa üzerinden bireyin üzerinde tahakküm aracı haline gelen iş hayatındaki bürokratik sisteme ve aile kurumuna eleştirel bir bakış sunmaktadır. Söz konusu eser Kafka'nın hayatından da parçalar içermektedir. Kafka, yazılarını topografik olarak hayal eder: oğlunun kitaplarını okumayan babasının bedenine yazılar aracılığıyla "biraz mesafe" koyar- kazanılan bu mesafe sadece bir solucan kadar olsa bile (!)- (Zilcosky,2002, s.18). Baba figürünün yazarın yazın hayatını etkilediğine dair literatürde ilgi çekici psikanalitik çalışmalar mevcuttur (bkz. Çataloluk, 2011, vb.). Kafka'nın Dönüşüm'de böceğe evrilen bedeni esasen onun babasının iktidarından kendini soyutlamak istemesi olarak ta okunabilir. Kafka babasını hiçbir biçimde alt edemeyeceğinin bilincindedir bununla birlikte babasına karşı küçük te olsa bir zafer kazanmıştır: Böceğe dönüşmek. Bu sayede babası ile arasına belli bir mesafe koyan Kafka hiçbir zaman babasından daha büyük, daha güçlü olamayacağı inancı içerisinde en azından oldukça küçük kalarak ondan uzaklaşmanın yolunu bulmuştur.

Dönüşüm eserine gelinecek olursa; Gregor Samsa yapıtta iş hayatında haksızlıklara maruz kalan ve aile içinde nesneleşmiş ve aile bireyleri tarafından duygusal ve ekonomik anlamda sürekli sömürülen bir bireydir. Birgün yatağında böceğe dönüşmüş şekilde uyanan Gregor, iş hayatının ve ailesinin kendi üzerinde kurduğu baskıyı ve acımasızlığı iyice hissetmiş ve kendini yabancılaşmanın soğuk ve keskin kollarına bırakmıştır. "Son derece iğrenç bir öykü" diye nitelediği küçük öykünün yazılış serüvenini Kafka'nın belirli tarihlerde Felice Bauer'e yolladığı mektuplardan eksiksiz izleyebilmekteyiz (Kafka,2018c, s.18).

“(...) Öyle ya, sigorta doktoru için insanların hepsi sapasağlamdı, işten kaçarlardı yalnız (...)”(Kafka,2018c, s.76).

Samsa'nın böcek olarak uyanması ve bu değişime adaptasyon sağlayana dek geçirdiği süreçte iş yerine haber verememesi üzerine patronun evine sigorta doktoru ile gelebileceği ihtimalinin aklına gelmesi üstlerinin kendisine önyargı ile yaklaşabileceğini ona düşündürmüştür. Kafka burada bürokrasilerin bireye karşı güvensiz, mesafeli ve soğuk duruşlarını pazarlama

şirketindeki hiyerarşi ilişkileri aracılığıyla okuyucuya aktarmıştır. Yazara göre bürokrasilerin üst kademeleri, kendi alt kademe zincirlerindeki bireyler de dahil olmak üzere yönetilenlerin görüş ve önerilerine karşı sürekli bir kuşkuyla yaklaşmaktadır. Ve bu güvensizlik ortamı bürokrasilerin özellikle karar kademelerinin yönetilenlerden kopmasına, her türlü bilgi ve donanımına kendilerinin sahip olduğu inancının artmasına, aldıkları bütün kararların kayıtsız şartsız kabul edilmesi gerektiği fikrinin doğmasına yol açmıştır. Bürokratik ussallık hiyerarşinin aşağısında kalan bireylerin hikayedeki örnekte olduğu gibi çeşitli sorunlarına karşı mesafeli ve şüpheli bir yaklaşım sergilemekte; hastalık, kaza gibi öngörülemeyen durumlarda birey yerine önceliği her zaman bürokrasinin işlerliğine vermektedir. İşte insanı ikinci plana atan ve sadece örgütleri yüceltmeyi temel alan bu bürokrasiler bütün insani duygulardan arınmış, deyim yerindeyse bir makineye dönüşüp, bireyin tüm haklarını öğütmektedir.

“(…) Ne diye sanki işe en ufak bir gecikmede insanın hakkında hemen en kötü kuşkuyla beslendiği bir firmada çalışmaya mahkum edilmişti! Firmada çalışanların hepsinin de hiç ayrıcalıksız alçak kişiler mi olması gerekiyordu? Bunların arasında şöyle birkaç sabah saatini bile firma yararına geçirmese vicdan azabından deliye dönüp, adeta bir daha yataktan çıkamayacak duruma düşen sadık ve işine bağlı kimseler yok muydu? (...) Diyelim bir soruşturmada ille Müdür Bey'in kendisi mi çıkıp gelmeli, hiçbir günahı olmayan aile bireylerine kuşku uyandırıcı bu geç kalma işiyle ilgili soruşturmanın ancak Müdür Bey'in zekasına havale edilebilecek kadar önemli olduğu mu gösterilmeliydi? (...)” (Kafka,2018c, s.80).

Kafka yukarıdaki pasajta Samsa'nın yaşadıkları üzerinden bürokrasilerde çok sık görülen durumlardan iş ahlakının yoksunluğu veyahut yozlaşma eğilimlerine, bürokrasinin idaresinde uyumsuzluk ve işten kaçma, sorumlulukların yerine getirilmemesi gibi olgulara vurgu yapmıştır. Bütün katı bürokrasi yapılanmalarında olduğu gibi Samsa'nın da çalıştığı şirket bu tür özellikleri bünyesinde barındıran bir yapıdadır. Çalışanların etik iş değerlerinden uzak tutum ve davranışları, yönetimin üst basamaklarındaki bireylerin idarede alınan en sıradan kararlara dahi müdahale etmesi ve sıkı kontrolçülük halleri idarenin gelişmesini ve verimli bir yönetim düzenini sağlamak yerine, aksine idare kanalları arasında iletişim sorunlarının üst seviyede yaşandığı ve sorunlara cevap vermede yetersiz bir ortamın oluşmasına zemin hazırlar. Yazarın eserinde kurduğu olay örgülerinde en çok göze çarpan kavram yabancılaşma ve Samsa'nın iş yaşamında karşılaştığı kötü idari davranışlardır. Yaşadığı dönüşümden ötürü iş yerine gidememesi ve iş yerine bu konuya ilişkin bilgi verememesi, idare açısından olayın bambaşka biçimde yorumlanmasına neden olmuş ve hatta Samsa'nın iş düzenini bilerek aksattığı

izlenimini uyandırmıştır. Samsa'nın içinde bulunduğu değişimden ötürü kendisini hüznü, çaresiz ve yalnız hissetme durumu iş çevresinin hoşgörüsüz yaklaşımlarıyla ve ailesinin de iş çevresi kadar anlayışsız ve katı halleriyle derinleşmiştir. Kafka bireyin yalnızlığını ve iç sıkıntılarını tamamen bağlantı içinde olduğu idari ve özel ilişkilere indirgemiş; böceğe dönüştüğü halde canla başla yataktan çıkmaya ve işe yetişmeye çalışan, ailesinin bütün sorun ve ihtiyaçlarına duyarlı bir birey olmasına rağmen haksızlık ve kötülüğe maruz kalan Samsa bunun en iyi örneğini oluşturmuştur. Hikayede sürekli vurgulanan bozuk aile ilişkisi Kafka'nın ailenin de bürokratikleşmesini anlatması açısından önemlidir. Samsa'nın ailesi de tıpkı iş yeri yönetimi gibi bürokratik reflekslere sahiptir.

4.5.DİĞER BÜTÜN ÖYKÜLERİNDE BÜROKRATİK ÖGELER

Kafka'nın diğer eserlerinde olduğu gibi (Şato, Dava vd.) çoğu öyküsünde de bürokrasilerin açmazları, irrasyonelliği, şeffaflıktan uzak görünümü, yönetilenlerden kopuk ve soğuk yönetim biçimi gibi konular ele alınmıştır. "Çin Seddi'nin İnşasında" adlı eseri de yazarın bu anlamda yönetim biliminde incelenmeye değer metinlerdendir. Kafka bürokrasi olgusunu ele alırken akademik dilin kuru ve formal yapısından kaynaklanan dar kavram setine karşı, edebiyatın ve kendi yaratım dünyasının uçsuz bucaksız inceleme malzemelerini kullanmış, kurmaca metinlere yöneltilen gerçeklikten yoksun olma durumunun aksine alternatif gerçeklik durumları inşa etmiştir. Mevcut kısa öyküde, kuzey bölgesinde yapılacak Çin Seddi'nin gerekli olup olmadığının kamuya sorulması tartışması üzerine çıkan yaklaşımlar ve seddin inşasının sadece imparatorluk ve çevresine fayda sağladığını, bununla birlikte yönetimin alt kademelerindeki ve yönetilenlerin bu inşaatın herhangi bir yarar sağlamak yerine aksine olumsuz etkileneceği, seddin inşaatında çalışan ve olayları bütün gerçekliğiyle görebilen bir karakter kullanılarak anlatılmıştır.

“(...) Yöneticiler bürosunda - büro nerededir, içinde kimler oturur, şimdiye dek sorduğum kimseler bilemedi ve şimdi de kimsenin bildiği yok - işte bu büroda galiba insanların tüm düşünce ve istekleri çemberler çizip duruyor, insanların tüm amaçları ve bu amaçlara ulaşmaları ise karşıt çemberleri oluşturuyor. Ve büronun penceresinden, yöneticilerin planlar çizen ellerine pırıl pırıl yansıması vuruyor tanrısal dünyaların(...)”(Kafka,2018c,s.346).

Yukarıdaki alıntılanan paragrafta olduğu gibi Kafka yönetilenden oldukça kopuk ve kapalı bürokrasinin, işlerini yaparken aşırı gizleme bürünen yapısına ve yönetilenle kurduğu bağın zayıflığına dikkat çekmiş; ulaşılamaz, sorgulanamaz idari süreçlerden ötürü yönetilenler ile yönetenler arasındaki ilişkinin aşkın ya da tanrısal bir konuma geçtiğini belirtmiştir. Kafka'nın bürokrasi yergileri ve eserlerinde açıkça görünen bürokrasiye dair kara mizah unsurları onun verilen pasajtaki bu görüşlerini yönetim bilimleri alanında incelerken postmodernist eleştiri kuramlarına dahil etmeyi kolaylaştırmıştır.

“(...) Biz Çinlilerde kimi halk ve devlet kuruluşlarımızın saydamlıkta üzerlerine yok; öte yandan, kimilerinin de kapalılıkta bir benzerine daha rastlanacak gibi değil. Bu sonuncu durumun nedenlerini araştırıp ele geçirmek kendimi bildim bileli beni büyülemiştir, hala da büyüleyip durur (...)”

“(...) Bizim en kapalı ve karanlık kuruluşlarımızdan biri de hiç kuşkusuz imparatorluğumuzdur. Elbet Pekin'de, özellikle saray erkânı arasında biraz saydamlık sezilir sezilmeye; ne var ki, bu da gerçek olmaktan çok görünürde bir saydamlıktır (...)”
(Kafka, 2018c, s.349).

Kafka “Çin Seddi'nin İnşasında” adlı kısa öyküsünde Çin İmparatorluğu üzerinden eleştirilerini oluştururken, bürokrasinin bu merkezileşmesinin ve geniş idare ağının yarattığı sorunları yönetilenin gözünden okuyucuya aktarmıştır. Şeffaflık ve saydamlık kavramlarına vurgu yapan yazar, kurumların bu kavramlardan yoksunluğunu ve idari işlerin adeta büyüdü biçimde ilerlediğini ve bilinmezliklerle dolu olduğunu belirtmiştir. “Şeffaf ve açık yönetim” veya “gün ışığında yönetim”, siyasi rejimlere ve ülkelerin yönetim geleneklerine göre değişse bile, karar alma süreçlerinin önceden belli olan usul ve esaslara göre belirlenmesi; idare dışında olanların gizliliği olmayan bilgi ve belgelere kolayca ulaşabilmesi ve vatandaşın katılımını kolaylaştıracak şekilde yönetimin “aleni” yani açık olması durumlarını içermektedir (Akpınar,2011, s.235). Kafka'nın eserinde idarenin bu denli kapalı olmasının sebebi onun aynı zamanda bir imparatorluk olarak örgütlenmiş olmasından ileri gelmektedir. İmparatorlukların doğasında normal karşılanan bu antidemokratik idare biçimleri yazarın dikkat çektiği hususlardan olmuştur. Yönetimdeki kapalılığın ve idari işlerin sorgulanamazlığının yolsuzluk, kayırmacılık vd. faaliyetlere sebebiyet vereceği ve yönetilenlerin idarenin bu keyfi

hareketlerinden olumsuz şekilde etkileneceğinin unutulmaması gerekir.

“(…) Pekin ise ancak bir nokta, imparator sarayı desen bir noktadır. Orası öyle; imparator, imparator olarak dünyanın bütün yüce katlarından daha yücedir. Ama hayattaki imparator, bizim gibi bir insan olan imparator bizim gibi bir yatakta yatar, yatak yapılırken cömertçe davranılmıştır, ama belki yine de dardır ve kısadır boyu. Bizim gibi imparator da bazen uzanıp gerinir, çok yorulmuşsa narin ağzıyla esner. Ama bizlerin nasıl haberimiz olsun bütün bunlardan, binlerce mil uzakta, güneyde yaşayan bizlerin; öyle ya, nerdeyse Tibet yaylasına komşudur sınırlarımız. Hem bir haber bize kadar ulaşsa bile pek geç ulaşır, çoktan bayatlamış olur. Saray erkânı ıslık ıslık, ama yine de karanlık bir topluluk halinde sarar imparatorun çevresini – hizmetkârlar ve gözde kişiler giysisine bürünmüştür imparatorluk ölümsüzdür. Ama imparatorlar birer birer devrilip gider, hatta bütün bir hanedanlığın yıkıldığı, tek bir hırıltılı solukla can verdiği görülür. Bütün bu çekişmelerden ve başa gelen felaketlerden halkın asla haberi olmaz. Gecikmiş haberciler, kente yabancı kişiler gibi sokak başlarında tıklım tıklım dikilir. Pazar meydanının göbeğinde, çok çok ileride efendileri idam edilirken yanlarında getirdikleri azığı sessiz sakin atıştırırılar” (Kafka,2018c, s.350).

“(…) Hangi imparator ülkeyi yönetiyor, bildiği yoktur; hatta imparator sülalesinin adı üzerinde bile kuşukları vardır. Okulda buna ilişkin bir sürü bilgi sırayla öğretilmektedir; ama ortadaki genel belirsizlik havası o kadar büyüktür ki, en değme öğrenci bile bu havaya kapılır kendini” (Kafka,2018c, s.352).

Kafka yukarıdaki metinlerde yöneten ile yönetilen arasındaki aşılabilir mesafeyi ve merkezden uzaklaştıkça yönetilenlerin idari ve siyasi sisteme olan yabancılaşmasının arttığını betimlemiştir. Hem coğrafi olarak hem de değerler dünyası bakımından yönetilenlerden bir hayli uzakta olan idari erk; yönetilenlerin talep ve isteklerine karşı bilgisiz ve duyarsız bir görünüm içindedir. Kafka'nın anlatısına göre bütün gücü tek bir odakta toplayan idareler zamanla yönetilenlerden soyutlanır ve meşruluğunu yitirir. Devlet içerisinde bürokratik merkeziyetçiliğin ağır basması, yönetici grubun doymuşluğunun, kendi aşağılık imtiyazlarını sürdürmek için karşı çıkacak güçleri kontrol altında tutan, hatta doğmadan boğan dar bir klik haline geldiğinin belirtisidir (Öztaş ve Diğerleri, 2019, s.59).

“Şimdi bu tür olaylara bakıp, doğrusu bizim bir imparatorumuz bulunmadığı sonucu çıkarılmak istenirse, gerçekten pek te uzaklaşmış sayılmaz. Ben onu bilir, onu söylerim. Bizim güneydeki halk gibi imparatoruna bağlı bir başka halk belki yoktur yeryüzünde; gelin görün ki, bu bağlılığın imparatora bir yararı dokunmamaktadır. Köyün çıkış yerindeki küçük sütun üzerinde kutsal ejderha dikilmiş, bildik bileli alevden soluğunu doğruca Pekin üzerine üfleyip durur; ama Pekin'in kendisi köyümüzdeki insanlara öbür dünyadaki yaşamdan çok daha yabancıdır. ... Eh, böylesi görüş ve düşüncelerin sonucu da özgür ve başıboş bir yaşam sürmek oluyor. Hiç de öyle ahlaksızca değil hani, ben kendi yurtdışındaki kadar bir ahlak temizliğine gezip dolaştığım yerlerde asla rastlamadım (...)” (Kafka,2018c, s.354).

“(…) Çünkü hükümetler yeryüzünün bu en eski ülkesinde şimdiye dek imparatorluk kurumunu, ülkenin en uzak sınırlarına kadar doğrudan ve sürekli olarak etkisini hissettirecek gibi bir saydamlığa ve açıklığa kavuşturamamış ya da bu görevi başka görevler yanında savsaklamıştır (…)” (Kafka, 2018c, s.355).

Kafka, güney halkından biri aracılığıyla Çin İmparatorluğuna ilişkin eleştirileri aktardığı hikayesinde, özellikle yukarıda verilmiş olan alıntılardan da çıkarım yapılacağı üzere baskın bir aidiyetsizlik ve merkezi yönetimden uzaklaşma durumu mevcuttur. İmparatorluğun nüfuz alanı genişledikçe merkez erişilemeyecek uzaklıkta görünmeye başlamış ve imparatorluğun aldığı kararlarda halka yeterli bilgi sağlanamadığından; yönetilenler nezdinde idarenin işlerinde hiçbir akla uygun ve kabul edilebilir durum görülmemeye başlanmıştır. Özellikle Çin Seddi projesi hususunda yönetimin hiçbir kararına onay vermeyen kamu kesimi, bu seddi keyfilik, idari ve siyasi güç kazanmak için imparatorluk ve çevresinin giriştiği bir plan olarak değerlendirmiştir. Weberyen bürokrasilerin doğal bir sonucu olarak yönetimde gizlilik ve kapalılık ilkesi zamanla saydamlık, etkinlik, şeffaflık kavramlarını ortadan kaldırıp, bürokrasiyi sadece çıkarlar savaşının yapıldığı bir alana dönüştürmektedir. Özellikle hikayede vurgulanan seçkin bürokrasi modelinde de olduğu gibi yalnızca idari ve politik gücü elinde tutan elitlerin istek ve görüşleri mühim olmuş, yönetilen kesimin ise sadece elitlerin kendi çıkarları doğrultusunda aldığı kararlara uymaları beklenmiştir.

Kafka'nın “Geri Çevrilme” öyküsünde de yönetimin kararlarının meşru olup olmadığına dair sorgulamaların olduğu bir olay örgüsü göze çarpmaktadır. Tıpkı “Çin Seddi'nin İnşasında” hikayesinde olduğu gibi bu hikayede de aşırı merkezileşmiş yönetimin yönetilenlerin talep ve görüşlerinden haberdar olmaması durumu merkeze uzak bir köyde yaşayan karakter aracılığıyla anlatılmıştır.

“(…) Ama başkentin bizim kente uzaklığı...sınırım bize uzaklığından çok daha fazla. Sınır boyundaki savaşlardan zaman zaman haber alabilirken, başkente ilişkin hemen hiçbir şey öğrenemiyoruz. Biz halktan olanları söylüyorum kuşkusuz, yoksa başımızdaki yöneticiler elbet başkentle çok sıkı bir bağlantı içindeler. İki üç ay gibi kısa bir zamanda başkentten haber alabiliyor, en azından aldıklarını ileri sürüyorlar. Ve durum böyleyken, ne garip şeyse- dönüp dolaşıp şaşarım buna doğrusu- başkentin bizden bütün istediklerine sessiz sakın boyun eğeriz. Yüzyıllardır bizde halkın ön ayak olduğu siyasal bir değişiklik görülmemiştir. Başkentte yüce hükümdarların biri gelip biri gitti, hatta kimi hanedanların kökü kazındı ya da saf dışı bırakılıp yerlerini yenileri aldı, geçen yüzyıl başkentin kendisi bile yıkılarak çok uzağına bir yenisi kuruldu ama sonra o da yıkılıp eski kent yeniden yapıldı, bütün bunlar doğrusu küçük kentimizi hiç etkilemedi.”

“(…) Albay bizim kenti yönetir. Sanırım yönetim yetkisini kendisine veren bir belgeyi henüz kimseye göstermiş değil. Allah bilir, böyle bir belge de yok elinde. Belki gerçekten baş vergicidir. Ama bu kadarı yeter mi? Bu kadarı yönetimin tüm alanlarında söz sahibi olma yetkisini de verebilir mi kendisine? Devlet için çok önemli bir görevin başında, orası öyle; ama biz halk için bundan da önemlisi var. Bizler sanki şöyle der gibiyiz: Eh, nemiz varsa aldın, buyur bizim kendimizi de al bari! Çünkü gerçekte yönetimi zorla ele geçirmiş değil Albay, dolayısıyla bir zorbadır denemez (…)” (Kafka,2018c, s.356-57).

Yukarıda alıntılanan paragraflardan yönetimin başına buyrukluğu, karar ve eylemlerinin kamudan uzak, meşru köklerinin olmaması gibi idare sorunları yazar tarafından vurgulanan noktalardandır. Merkezde yaşanan hiçbir gelişmenin taşrada bilinmemesi, hikayede aynı zamanda yönetimin karar alma süreçlerine kamunun dahil edilmemesi; taşranın yönetime yabancılaşan ve merkezin işlerini yürütürken irrasyonelliğin ve tutuculuğun tüm idari atmosfere yayıldığı bir ortam betimlenmiştir. Bu durum sadece merkezde değil taşra yönetiminde de kendini göstermektedir. Yönetimin üst kademelerinin birinde görevli bürokratin güç zehirlenmesi denilen büropatoloji hastalıklarından birine tutulduğu ve elitist anlayışla her türlü karar ve yaptırımda ön safhada bulunmak istediği ve idare erkini tekelci zihniyetle kullandığı belirtilmiştir.

“(…) Yani nerede askerler boy gösterse, orada bizim cıvıl cıvıl halkın üzerine bir durgunluktur çöküyor (…)”(Kafka,2018c, s.359).

Kafka'nın sadece bürokrasiye değil, kamunun üzerinde tahakküm aracı haline gelen yönetimin diğer güç unsurlarına da eleştirileri dikkate değerdir. Bunun yanı sıra yasaların kim için ve ne maksatla yaratıldığına dair sorgulamaların baskın olduğu “Yasalar Sorunu Üzerine” adlı kısa hikayesi de seçkin bürokrasi eleştirilerinin güzel bir örneğini oluşturmaktadır.

“Yasalarımız bilinmez herkesçe, bizi yöneten o küçük soylular grubunun elinde bir sırdır. (...) Bu eski yasalara tıpatıp uyulduğundan kuşumuz yok, ama bilinmeyen yasalara göre yönetilmek gene de enikonu rahatsız edici bir şey. (...) Hem soylular yasaları yorumlarken, yalnızca kendi çıkarlarını düşünüp bizim zararımıza davranmak için besbelli bir neden görmüyor. (...) Çünkü yasalar daha başta soylular için konmuş. Hani bunda bir hikmet olduğu kuşkusuz - eski yasaların hikmetinden kim sual edebilir? - ama beri yandan bir üzüntü kaynağı bizler için; sanırım bu da kaçınılmaz bir şey”

“(…) Belki de bir zeka oyunudur hepsi; çünkü belki bizim ele geçirmeye çalıştığımız yasalar diye bir şey yoktur hiç. (...) bir yasa varsa, şudur ancak: Soylular ne yaparsa, yasa odur. (...) Söz konusu durum, soylulara karşı bir nefret duygusuyla açığa vurulmuyor, yo asla, kimse yapmıyor bunu. Bizler, daha çok, yasalara henüz layık görülemediğimiz için kendi kendimizden nefret ediyoruz”

“Hem yasaların varlığına inanacak, hem soylulara sırt çevirecek bir parti hemen bütün halkı arkasında bulacaktır. Böyle bir partinin doğması ise olanaksız; çünkü soylulara sırt çevirmeyi göze alamaz hiçbirimiz. İşte tepemizde bu keskin kılıç, yaşayıp gidiyoruz. Yazarın biri bunu şöyle özetlemişti: Bizim uymakla yükümlü kılındığımız, gözle görülüp varlığı kuşku götürmeyen tek yasa varsa soylulardır; nasıl olur da kendimizi bu tek yasadan yoksun bırakırız’ (Kafka,2018c, s.362-63).

Kendilerini yönetime layık görmediğini iddia eden ve bu durumun değişmesi için kendilerinde başkaldırma cesareti gösteremeyen bir halk tasviri ile karşı karşıyayız. Alımlanan pasajlarda elitler tarafından yönetilenlerin, yozlaşmış ve adeta tiranlığa dönmüş idaresinden memnun olmadıkları açıktır. Fakat yapabilecekleri bir şey olmadığını; yasaların daha en başında soylular için konulduğunu düşünen yönetilenler bunun geçmişten gelen bir kural olduğunu söyler dururlar. Yönetilenlerin öğrenilmiş çaresizlik durumu yaşadıkları görülür. Bu bağlamda Etienne de La Boetie, gönüllü kulluktan vazgeçip özgürleşmenin yolunun hiçbir eylem yapmadan sadece biat etmeyi bırakmayla ve bu eşitsizlikler üzerine kurulmuş yönetim ilişkisine inanmaktan vazgeçerek mümkün olabileceğini dile getirmiştir:

“Bunun için kurtulmaya çalışmanız gerekmez, yalnızca kurtulmak istemeniz yeterli olacaktır. Kulluk etmemeye karar verdiğiniz an özgürsünüz demektir. Onu itmenizi ya da dengesini bozmanızı istemiyorum. Fakat yalnızca onu desteklemeyin; işte o zaman onun altından kaidesi çekilmiş bir Colosse gibi tüm ağırlığıyla düşüp parçalandığını göreceksiniz” (Boetie, 2011, s.26).

Yukarıdaki alıntılanan paragraflarda yargının da elitler tarafından idare edildiğini vurgulayan Kafka, yargı elitleriyle ilgili söylemlerini kamunun içerisinden hiçbir ayrıcalığa sahip olmayan bir karakter üzerinden okuyucuya ulaştırmıştır. Kafka, aynı zamanda yönetilen kesimin yetersizlik bilincini içselleştirdiğini, yasa yaratım sürecine ve yasaların sunduğu ayrıcalıklardan yararlanacak yetkinlikte olmadıklarını düşündüklerini, bunun kamuda bir sıkıntı yaratmasına karşın bu noktada yönetilen kesimin harekete geçmeyip içinde buldukları duruma boyun eğdiğini hikayede resmetmiştir. Bu bağlamda Vilfredo Pareto'nun da yaklaşımları akla gelmektedir: Pareto; elitlerin, yönetimde inisiyatif almaktan çekinmeyen ve başarılı olan taraf olduğunu belirtirken; kamunun da bütün idari ve siyasi karar alma süreçlerine ilgisiz ve yetkinlik noktasından oldukça uzakta olduğunu vurgulamıştır. Bununla birlikte Pareto'nun elit-yönetilen ayrımında yönetici sınıfın hareket halinde olduğu tezi bilinmektedir. “Tarih, bir

aristokrasiler mezarlıdır'' diyen Pareto, bu sözüyle elit tabakasının bütün toplumlarda zamanla değiştini ve eski elitlerin yerlerini daima yenilerine bıraktını ifade etmiştir. Buna göre toplumda her zaman mutlaka bir yönetici elit mevcut olacaktır ve toplumun temeli her zaman ve her yerde kitle-elit ayrımına dayanmaya devam edecektir (Kapani,1995, s.116).

5.BÖLÜM: ŞATO ROMANI'NDA BÜROKRASİ OLGUSU

5.1. ŞATO ROMANI'NA DAİR

Prag'ta kaleme alınmaya başlanan, Kafka'nın son derece memnun bir dille sözünü ettiği Şato Romani'nin yazılması Plana'da da sürdürülür. Ne varki, ağustos sonunda karar verir Kafka. Bundan böyle bir roman üzerinde kesinlikle çalışmayacaktır. Görünürde önemsiz nedenlerle dört kez sinir krizi geçirir art arda, kendisi bunları çöküntü diye niteler (Kafka, 2018a, s.9). Şato'nun şekillenmesinde Zürau'da geçirdiği yılların önemi büyüktür. (...) Bu konuda ilk kez tank olduğu ve pek çok günlük notunda şöyle denir: Köylülerin bendeki izlenimi: Kurtuluşu tarımda bulmuş soylular; işlerini öylesine bilgece ve alçakgönüllü düzenlemişler ki, hiç boşluk bırakmaksızın Bütün'e uyum sağlıyor, dolayısıyla her türlü sallantıdan ve deniz tutmasından mutluluk içinde ölüp gidinceye kadar korunuyorlar. Yeryüzünün gerçek sakinleri (Wagenbach,1997, s.148). Kafka'nın köy tasviri şehirlerdeki bürokrasi ağına takılmamış izole yaşantısı ve sistemden uzak yabancılaşmış birimler olmasından ileri gelmektedir. Kafka'nın Şatosu' nun şimdiye dek onun gerçek hayatıyla en çok birleşen unsurlara sahip olan eseri olarak nitelendirmek yanlış olmaz. Şato'daki gerçeklik parçaları başka hiçbir romanda karşılaşılamayacağı kadar açık seçiktir (Wagenbach,1997, s.170). Yarım kalan ve yazarın yayımlanmış son roman olma özelliğine sahip Şato, 1926 yılında okuyucuya sunulmuştur. Romanın kısaca konusunu Şato yönetimi tarafından köye kadastrocu olarak atanan K.'nin bürokrasi ile olan amansız mücadelesi düzleminde yaşadığı olaylar, bürokrasiye olan yergiler, yabancılaşma olgusu ve daha bir dizi bürokratik açmazlarla harmanlanan izlek oluşturmaktadır. Yapıttaki kurgu örüntülerinin gerçekliğimize ne kadar yakın olduğunu görmek çarpıcıdır. Edebiyat yazarı ve profesyonel yazar (concipist/yasal belgeler yazmaktan veya amirleri tarafından yazılan belgeleri imzalamaktan sorumlu uzman) olarak ikili mesleği olan Franz Kafka, Habsburg Monarşisi'nin sonuna doğru, sigorta ve kaza önleme alanındaki gelişmeleri

gözlemlemek için ideal aday gibi görünür (Kostopoulou,2020, s.1-2). Kafka'nın bir yandan sigorta için bir yandan özel ilgisi olduğundan teknolojik yeniliklere olan coşku ve tutkusu (örneğin döneminin uçak ve otomobil inovasyonlarını yakından takip etmesi gibi) öte yandan, insan faktörüne yönelik mizahi duyarlılığı ve farkındalığıyla birlikte yazılı raporları, henüz yazmadığı edebi metinler için prototip "proto-edebi metin" teşkil etmektedir (Kostopoulou,2020, s.3).

Kafka, çok dilli, çok ırklı ve parçalanmış bir monarşinin iki dilli Sigorta Bürosu'nda (AUVA) bürokratik bir dönüştürücü değil, aynı zamanda tüm söylemleri bir araya getiren ve parçalayan, farklı sesleri katmanlaştıran biriydi (Kostopoulou,2020, s.18). Kafka'nın burada bürokrasiyle eleştirmen olmaktan çok bir reformcu olarak karşı karşıya kaldığı görülür. Öngördüğü modernleştirilmiş otoritenin- dosyalar ve raporlar da dahil olmak üzere- aynı zamanda, biyo-politik bir duruma uygun olarak tüm tarafların duyguları, adalet duygusu ve istekleri de hesaba katılarak eski feodal, despotik idari düzenin yerini almasını öngörüyordu. (Kostopoulou,2020, s.3).

Bu anlamda Kafka'yı salt edebiyatçı kimliğiyle ve eserlerini de korkunç edebi tasvirler olarak nitelendirmek doğru olmaz. Bürokratik mekanizmayı dışarıdan değil bizzat hiyerarşi içerisinde mühim bürokratik sorunların yaşandığı, kötü şöhrete sahip döneminin İşçi ve Kaza Sigorta Kurumu'nda (AUVA Arbeiter-Unfall-Versicherungs-Gesellschaft für das Königreich Böhmen) baş hukuk sekreterliği (oberkonzipist) yapmış biri olarak incelemiş Kafka'nın gözlemleri çok değerlidir.Kafka bürokratik hayatında sadece kazaları önleme analizlerini değil bulunduğu departmanın bürokratik prosedürlerinin modernizasyonunda da hayati rol oynamıştır (Kostopoulou,2020,s.3).

5.2.ŞATO ROMANI'NDA BÜROKRATİK ÖGELER

Kafka'nın Şato Romanı'nda -diğer eserlerine kıyasla- eserlerinde işlenen ortak temaların yoğunluğu daha fazladır. Özellikle bürokrasi, toplumun bürokratikleşmesi, mikro bürokrasi, yabancılaşma gibi kavramlar Şato'da vücut bulmuştur. Kafka bu kavramlardan gelen kötü

kokuları okuyucuya hissettirirken biçare uğraşlar, mekan unsurunun karmaşıklığı, karakterlerin yitilik içindeki salınımları göze çarpar. Kale meth-odos'un romanıdır (odos = yol / sokak). Bürokratik yollar ve prosedürlerin yanı sıra yoldan çıkmalar ve sapmaların (Kostopoulou,2020s.10).

Peki Kafka'nın eserlerinde bürokrasi kavramına bu denli yoğun biçimde yönelmesinin ardında yatan gerekçeler nelerdir? Kafka'nın yaratım sürecini şekillendiren gerçekliklerin kaynağı nerede aranmalıdır? Bu soruların cevabı Kafka'nın yaşam serüveninde ve bilincinde dürüldür. Yazar, çalışmanın 2.Bölümü'nde açıklanan yaşam öyküsünde de değinildiği üzere çürümüş bir imparatorluğun yıkılışından ulus-devlet düzenine geçişin travmalarını birey olarak deneyimlemiş, aynı zamanda aile merceğinden yazarın etkilendiği kaynaklara bakılırsa ; otoriter bir baba figürünün ve maladaptasyon yaşadığı ailesinin boyunduruğu altında çocukluk ve gençlik dönemini geçirmiştir.Bütün bu gerçeklikler Kafka'nın eserlerine güçlü biçimde sirayet etmiş, kurmaca içerisinde sunulan gerçeklikler okuyucuyu ısırın bir yaratığa dönüşmüştür.

Kafka Habsburg Monarşisi'nin bürokrasi yapısını eleştirirken; bizatihi kendi meslek yaşamından izlenimleriyle de eserlerini beslemiş, bozulmuş devlet aygıtlarının içler acısı halini, bireyin gitgide yabancılaşan ve kurumlardan uzaklaşan durumunu, aidiyetsizlik hissini ve bilinmez bürokrasi dilini okuyucuya rüya denklemine ilerleyen yapıtlarıyla aktarmıştır. Kafka'nın kendi çağında söylediklerinin hala güncel olması ve sosyal bilimlere dahil edilmesi bürokrasinin günümüzde de geçerliliğini koruyan sorunlarından ileri gelmektedir. Yazarın eserlerindeki gerçekliğin yansımalarına okuyucunun ne derece itibar etmesi gerektiği Kafka'nın şu sözleriyle onaylanmaktadır.

“(...) Her sanat yapıtı bir belge, bir tanık niteliği taşır (...)” (Janouch,1994, s.65).

Kafka, Janouch ile gerçekleştirdiği söyleşisinde toplumu anlamının yolunun bireyleri anlamak olduğunu ima etmiş: “(...) Maddenin niteliğini belirleyen, atomlardaki elektronların sayısıdır. Bir toplumun düzeyi, tek tek bireylerin bilinç düzeyine bağlıdır” (Janouch,1994, s.65) sözleri ile Kafka, yaşanan bütün siyasal ve sosyal süreçlerin mikro evrenini bireyin bilincinde aramak gerektiğini belirtmiştir. Yakınılan toplum tek tek bireylerin bilincinin bir çıktısıdır Kafka'ya göre.

Kafka'nın Taylorizm hakkındaki görüşlerinin bilinmesi de önemlidir. Eserlerinde Taylorizm eleştirileri oldukça görünür olan yazarın kavrama dair görüşleri şöyledir:

“(…) İnsanların bu yoldan köleleştirildiğini düşünüyorsunuz sanırım, Sayın Doktor? Bununla kalsa iyi. Böylesine müthiş bir cinayet, insanların Kötü tarafından köleleştirilmesinden başka bir sonuca yol açmayacaktır...Evrendeki en yüce, el sürülmekten en çok kaçınılacak bir nesne olan zaman, o kirli ekonomik çıkarların ağı içine tıklılacak. Böylelikle de yalnız evrenin kendisi değil, özellikle onun bir parçası olan insan aşağılanacak ve haysiyetine leke sürülecek. Böyle Taylorlaşmış bir yaşam tüyler ürpertici bir beladan başka şey değil. Özlenen zenginlik ve kazanç yerine bağrından sadece açlık ve sefalet doğup çıkacaktır. Bu da bir ilerleme. Dünyanın çöküşüne doğru diyerek cümlesini tamamladım. Kafka başını salladı. Keşke böyle bir şey kesinlikle söylenebilseydi. Gelin görün ki hiçbir şey kesin değil, dolayısıyla hiçbir şey söylenemez. Yalnızca bağrabilir, kekeleyebilir, soluk soluğa kalabilirsiniz. Yaşamın yürüyen merdiveni sizi bir yerlere taşıyıp götürür, ama nereye, bilinmez pek. Sanki insan canlı bir yaratık değildir de, daha çok bir eşya, bir nesnedir” (Janouch,1994, s.75).

Kafka'nın Janouch ile söyleşisinde belirttiği Taylorizm olgusunu bürokrasilerin doğasında görmek kaçınılmazdır. Rasyonel aklın bütün imkanlarını zorlayan birey insani değerlerini yitirmiş ve yarattığı makinelere dönüşmüştür. Yazarın eserlerinde görünür olan bir diğer kavram ise Weber'in metaforlaştırdığı “demir kafes” yaklaşımıdır. Weber'e göre rasyonellik bireylerin insani özelliklerini ifade edememesine neden olan bir “demir kafes” gibi işliyordu (Erdem, 2019, s.59). Bütün insani özelliklerin adeta rendelenip yok edildiği rasyonelliğin bir sonucu olan bürokrasiler makine gibidirler, insani değerlerdir. Gündelik kaygılardan uzaklaşmışlardır (Waters,2008, s.293). Bu aşamadan sonra genel umursamazlık / public apathy gelişmiştir. Kafka bu durumun sonucu olarak bireyin bürokrasi makinesi altında ezilen, görülmeyen, duyulmayan acınası halini metinlerinde sarsıcı biçimde ele almıştır. Kafka'nın bürokrasi anlayışı “bir suçlama” ya da “bir itham” olarak da okunmalıdır. Bu, bir anlamda aklın trajedisidir. Özgürleşmeyi amaç edinen Aydınlanma akli, insanı köleleştiren rasyonel bir aygıt üretip, kendini bu aygıtın içine hapsedmiştir. Bu husus aklın trajedisi olarak görülmelidir. İnsanoğlunun kendi yarattığı rasyonel aygıt, adeta bir Frankenstein'a dönüşür. Ancak bu işin sadece vahim yanındır, bir de trajik yanı vardır ki, modern akıl sahibi birey, bu Frankenstein'a kul köle olur (Şener,2020,s.3,14).

Kafka, monarşilerin çözülüp ulus-devletlerin ortaya çıkması sürecinde, bürokraside pek bir değişikliğin olmadığını “(...) Gerçekten devrimci her gelişimin sonunda bir Napolyon Bonapart sahneye çıkar. (...) Bir taşkın ne kadar geniş alana yayılırsa o kadar sığlaşır, o kadar bulanır

suyu. Devrim buhar olup uçar, kala kala geriye yeni bir bürokrasinin batağı kalır. Acı içinde kıvranan insanlığın zincirleri, bürolarda harcanan kağıttan yapılır’’ (Janouch,1994, s.78-9) sözleriyle ifade etmiştir.

Kafka'nın eserleri üzerine düşünürken Michels'in yaklaşımlarının eserlerle bir ilişki içinde olduğu görülür. Michels, çağdaş toplumlarda artan bürokratikleşmenin, bürokratik örgüt yapılarını kaçınılmaz bir biçimde elit bir grubun kontrolüne verdiğini ve bu yapıların zamanla oligarşik eğilimlere doğru yöneldiğini ileri sürmüştür. Michels, bu bürokratik yönetimin teknik üstünlükleri karşılığında toplumun çok yüksek bir bedel ödediği görüşündedir (Çelik, ve Şimşek, 2011, s.104). Michels'e göre bir yönetim ne kadar üstün demokratik iddialarla ortaya çıkmış olsa da zamanla oligarşik eğilimler göstermeye başlayacaktır. Zira bu idarelerin doğasından kaynaklanan bir olgudur. Oligarşinin Tunç Kanunu denilen bu değişmez yasanın Kafka ile yolunun kesişmesi tesadüf değildir. Şato da dahil diğer eserlerinde (Çin Seddi'nin inşasında, Yasalar sorunu üzerine vd.) bu yasayı görmek mümkündür. Eserlerde yönetimi meşru yollarla ele geçiren yöneten kesim bir süreden sonra idari gücü özel çıkarları için kullanmakta bir sakınca görmez.

“Kafka bayraklı ve flamalı bir işçi gösterisinin hemen ardından şöyle der: Kendi değerine pek inanmış, kendinden emin ve keyifleri yerinde bir halleri var.Yola hakim durumda lar ve sanıyorlar ki dünyaya da hakimdirler.Oysa gerçekte yanılıyorlar.Arkalarında daha şimdiden sekreterler, memurlar, meslekten politikacılar, kendilerine iktidar koltuğunun yolunu açmaya çalıştıkları bütün o modern sultanlar bulunuyor’’(Brod,1994,s.39) .

Yukarıda sunulan değerlendirmeler ışığında Kafka'nın pesimist bir tablo yarattığının düşünülmesine karşın eserlerinde bu durumun aksine teslimiyet ve duyarsızlık üzerine kurulu bir yaşam yerine sistemin bütün araçları ile sonuna dek mücadele veren karakterler dikkat çekmektedir. Kafka'nın kendine özgü eleştirel üslubu onun marksizmle ortak değer paydasında bir araya gelmesini sağlamışsa da yazarın herhangi bir ideoloji şemsiyesinin altında kalamayacak denli özgünlüğü ‘‘Kafkaesk’’ tabiri ile dile getirilmiştir.

Kafka'nın modernizm eleştirisi dahilinde modern kurumlar hakkındaki görüşleri dikkate değerdir. Milletler Cemiyeti'ne yönelik eleştirileri günümüz kurumları için de geçerliliğini koruyan bir öngörü dinamiğine sahiptir.

“Cemiyet-i Akvam! Çeşitli ulusların bir topluluğu mudur gerçekten? Bana sorarsanız, Cemiyet-i Akvam, ardında yeni bir savaş arenasını gizleyen maskeden başka bir şey değil.(...) Cemiyet-i Akvam, savaşın bölgesel nitelik kazanmasını sağlayacak bir örgüttür.Çünkü savaş sürüyor; askeri birliklerin yerini günümüzde iş adamlarının kurduğu bankalar almakta. Endüstriyel savaş, potansiyel yerini parasal savaş gücüne bırakıyor. Cemiyet-i Akvam bir milletler topluluğu değil, yalnızca çeşitli çıkar çevrelerinin paketleme servisidir” (Janouch, 1994, s.85).

Endüstriyel ve teknolojik gelişmelere paralel güçlenen kapitalizm Kafka’yı kendi döneminde dahi tedirgin eden bir kötülük örneği olarak yaşamın içinde kendine yer etmiştir. Yukarıdaki bahsi geçen kurum vb. örnekleri ise yazara göre sermaye odaklı oluşturulmuş tahakküm araçlarından başka bir işleve sahip değillerdir. Kapitalizm içten dışa, dıştan içe, yukarıdan aşağıya, aşağıdan yukarıya bağımlılıklardan oluşan bir sistemdir. Her şey bağımlıdır kapitalizmde. Her şey zincire vurulmuştur (Janouch,1994, s.101). Yukarıda sözü edilen durumların vurgulanması Şato Romanı’na doğru kapıdan girmek adına önemlidir. Söz konusu olgular roman analizinde fener işlevi görecektir.

Kafka, bürokrasiyi bir metafor veya motif olarak değil, derin bir metonimi olarak tasvir etmeyi başarır, bu şekilde edebi ve psikanalitik söylem arasında temas noktaları sağlar (Kostopoulou,2020, s.23). Örneğin; Eser baş karakteri Bay K. (metaforik) Metonimik kale-köy mimarisinin gerektirdiği gibi Şato’da -Dava’daki metonimik tavan arası mahkeme odalarına benzer şekilde -istediğini gerçekten söyleyemez çünkü her zaman olduğunu düşündüğü yerden başka bir yerdedir (Kostopoulou,2020,s.21).

Henüz Şato tarafından durumu kesinleşmemiş olan K.’nın otelci ile diyalogunda; otelcinin sadece şato ile bağları olan bireyleri ve yalnızca şato tarafından tanınmışların güçlü olarak değerlendirilmesinden bahsedilir:

“(...) Sen her önüne geleni güçlü görüyorsun. Yoksa bende mi güçlüyüm ha? (...) Hayır diye cevapladı otelci. Seni güçlü görmüyorum” (Kafka,2000, s.12).

“(...) Ama bizler küçük insanlar kuraldan ayıramayız, bize darılmayın bu yüzden” (Kafka,2000, s.19).

“(...) Ama iş tepedeki beylere, beylerin lütuf ve bağışlarına kaldı mı, bu kapılar yalnız her vakit kapalı durmaz, ortada görünmezlerdi bile” (Kafka,2000, s.34).

Söz konusu cümlede küçük insan tabiriyle anlatılmak istenen, bürokrasinin yöneten değil de yönetilen tarafında olan bireylerin kastetilmesidir. Kafka’ya göre kurallar yönetilenleri sersemletmek adına konulmuş bariyerlerdir. Bu kurallar yöneten grup için geçerli değildir. Yazar burada bürokrasinin keyfilliğini de eleştiren bir tutum sergilemektedir. Alımlamaların

ikincisinde söz konusu ‘‘küçük insanlar’’ betimlemesi ile yazar ; köy halkının kendilerini öteden beri Şato yönetiminden oldukça aşağıda gördüğünün ve bu sebepten Şato’nun her türlü isteklerine karşı susmaktan başka bir çarelerinin olmadığını vurgulamıştır : ‘‘Boyunduruk altında doğan insanlar, kulluk, kölelik içinde büyütülüp eğitilirler.Bu insanlar daha ileriye bakmadan, doğdukları gibi bir yaşamı sürdürmekle yetinirler ve bulduklarından başka hakları ve malları olabileceğini düşünmemelerinden öte, doğumlarındaki durumu doğal durumu olarak kabul ederler’’ (Boetie,2011,s.33).

‘‘(...) Mektupta yazılanlardan nasıl bir sonuç çıkaracaktı? Şatoyla onurlandırıcı, ama ancak sözde bir bağlantı içinde bir köy işçisi olarak mı kalacak, yoksa sözde bir köy işçisi olup gerçekte Barnabas’ın getireceği haberlere mi bağlı bulunacaktı (...)’’ (Kafka,2000, s.33-4).

Kafka köye kadastrucu olarak çağrılan Bay K.’nin davet mektubunda iş tanımının belirsizliğini ve şatonun bu konudaki kapalı ve karışık bürokrasisinin yol açtığı bir dizi olayı yukarıda alıntılanan metinde dile getirmiştir. Yazar’a göre bürokrasiler anlaşılabilir bir dil kullanan ve ne istediğini tam olarak bilemeyen ehliyetsiz bürokratlar tarafından sarmalanmıştır.

‘‘(...) Hem köylülerde de vardı o kapalılık...’’ (Kafka,2000, s.37).

Roman karakteri Bay K. şato görevlileri ile yaşadığı iletişimsizliği köylüler ile yaşadığını sözü edilen cümleyle açıklar. Kafka burada toplumdaki ilişki türlerine bürokrasinin sızdığını ve toplumun da bürokratikleştiğini vurgularken, idarenin kapalı yapısının, bilinmezliğinin insan ilişkilerini manipüle ettiğini ve bozduğunu ima eder. Kurumun boş (ıssız, uzak, kapalı) olması onu daha az güçlü ya da daha az tehditkar hale getirmez. Arendt bunu şöyle tanımlar: The rule by nobody/hiç kimsenin kuralı. Kimsenin yönetimi kural dışı değildir ve herkesin eşit derecede güçsüz olduğu yerde tiran olmadan da bir tiranlığa sahip olabiliriz. Şato’da arazi sahibini (kalenin sahibi) Kont Westwest’i asla görmeyiz eserde ondan nadiren bahsedilir. Kalenin gücü, hem idari hem de fiziksel olarak erişilmezliğine dayanmaktadır. Kalenin mimarisi de öyledir. Mimari yapı karmaşık, belirli bir güç takımı yıldızının ittifakını sunar (Kostopoulou,2020, s.14-15).

Kafka’nın bürokrasinin aşırı kurallı ve irrasyonel karar mekanizmasını yansıttığı, hem kara mizah hem de ürkütücü atmosferle olay örgüsünü yansıttığı aşağıdaki pasaj dikkat çekicidir:

“(…) Ne yazık ki imkansız dedi otelci. Galiba siz bilmiyorsunuz henüz, burası yalnızca şatodaki beyler içindir. Yönetmelik öyle olabilir dedi K. Ama bana yatacak bir yer, yatacak bir köşe sağlayabilirsiniz sanırım. Size böyle bir lütufta bulunmayı çok isterdim dedi otelci. Ama yabancılara özgü bir dille sözünü ettiğiniz yönetmeliğin sertliği bir yana, bir başka bakımdan da isteğinizi yerine getiremeyeceğim. Beyler son derece alıngan kimselerdir; hiç değilse önceden hazırlıksız bir yabancıyı aralarında görmeye katlanamayacakları kuşkusuzdur. Ben sizi burada yatırırım da bir rastlantı sonucu –rastlantılar da hep beylerden yanadır- sizi gören çıkarsa, yalnızca kendim değil, siz de mahvolursunuz. Gülünç gibi geliyor ama, gerçek!” (Kafka,2000, s.45).

“(…) Yönetmeliğin önemini asla küçümsüyor değilim. Ancak bir şeye dikkat çekmemeye izin verin lütfen. Şatoyla aramda birtakım önemli ilişkiler var ve ilerde daha da önemlileri kurulacak. Söz konusu ilişkiler, benim otele kalmamın yol açacağı tehlikelere karşı kesinlikle korur sizi” (Kafka,2000, s.46).

Alıntılanan metinde görüldüğü üzere aşırı kuralcılık ve elitist eğilimler bürokrasilerin acımasız yüzünün bir parçası olmuştur. Kalacak yer bulamayan Bay K.’nın önüne çıkan bir dizi ağır protokoller ve bireye tepeden bakan bir yönetim anlayışı sadece şato tarafından yönetilen kesimin değil; günümüz bürokrasilerince yönetilenlerin de karşılaştığı sorunlardandır. Bu yönüyle Kafka’yı gerçekliklerden uzak ve eserlerini de imgeleme boğulmuş gereksiz fantezi yığınları olarak görmek ne derece doğrudur? Şüphe yoktur ki Kafka’nın Şatosu ve bürokratları çağdaş bürokrasilerde de yaşamaya devam etmektedir. Kafka daha sonra karakter aracılığıyla bürokrasilerin ufacık bir yerinden tutunanın bile günlük hayatında işlerinin aksamadan devam edeceğini ima eder. Özellikle bürokrasinin herhangi bir hiyerarşik katmanında yer alan ya da bürokratik bir yetkisi olan birine yakınlık, bireyin idari ve diğer işlerinin pürüzsüz bir biçimde yürütmesine etki etmektedir. Tıpkı Kafka’nın Amerika romanındaki karakter Rossmann’ın başka bir ülkede varlığından haberdar olmadığı senatör dayısı ile karşılaşmasından sonra göçmen psikolojisinden ve yabancılaşmadan kurtulup, geçici bir refaha ermesi örneğinde olduğu gibi Şato’daki Bay K. da iş daveti mektubuna sığınmış, şato ile arasındaki o cılız bağın dahi önemli bir aşama olduğunu sezinleyip, böylelikle işlerini yürütürken birtakım ayrıcalıklara sahip olmak istemiştir.

“(…) Klamm uyuyor. K nasıl diye yükseltti sesini. Uyuyor mu? Ama ben delikten baktığımda uyanıktı, masasının başında oturuyordu. Hala da oturuyor dedi Frieda.... Klamm’ın uyuması böyledir. Beyler o kadar çok uyur ki, insanın aklı almaz pek” (Kafka,2000,s.54).

Yukarıda alıntılanan metinde Frieda karakterinin vurguladığı beylerin çok uyuması fiili, esasen yazarın bürokratların çevrelerinde gelişen durumlara karşı kayıtsızlığı ve duyarsız kişiler olmasının tasvirinden başka bir gerçekliği yansıtmaz. Yazar bürokrasinin uykuya olan meyilini, bürokrasilerin çevrelerine karşı ilgisiz bir yapıda olduğunu anlatmak için bir metafor olarak kullanmıştır.

Aşağıda alıntılanan pasajlar memurlar ile yönetilen kesim arasındaki mesafenin ve iletişimsizliğin ne derece olduğunu örnekler niteliktedir:

“(…) Dinleyin sayın kadastrocu! Bay Klamm şatodan bir bey, işgal ettiği mevkiyi olduğu gibi bir yana bırakalım, yalnız bu kadarı bile çok yüksek bir payedir. Size gelince, (...) siz nesiniz peki? Şato’dan değilsiniz, bir hiçsiniz o kadar.Ama ne yaparsınız ki, bir şeysiniz yine de; bir yabancı, her yerde insanın ayağına dolaşan fazladan biri (...)” (Kafka,2000,s.65) .

“(…)Ama istediğiniz şeyin ne olduğunu da şöyle bir tasavvur buyurun şimdi:Klamm gibi bir adam kalkıp sizinle konuşacak!Frieda’nın delikten bakmanıza izin verdiğini duyar duymaz içim cız etti (...) Söyler misiniz kuzum, Klamm’ı görmeye nasıl dayanabildiniz?...Klamm’ı gerçekten görmeye hiç gücünüz yetmez hani.Böyle söylüyorum diye böbürleniyorum sanmayınız, çünkü benim kendimde de bu güç yok.Klamm kalkıp sizinle konuşacak ha!İyi ama onun köydekilerle bile konuştuğu yok ki!Hiç daha bugüne kadar köyden biriyle konuştuğunu görmedim (...)”

“(…) Klamm yalnızca Frieda diye seslenirdi, ama kimbilir neydi niyeti,...Ama Klamm’ın düpedüz Frieda’yı çağırdığı da asla ileri sürülemez...Bakarsın Klamm ileride de Frieda diye seslenecek, ama Frieda’yı bir daha kesinlikle yanına yaklaştırmayacaktır. Öyle ya, sizinle düşüp kalkmış bir kız. Bir şey var, bir şey var ki, benim bu zavallı kafam almıyor: Klamm’ın sevgilisi denilen bir kız-doğrusu ben bunu da pek abartılmış bir yakıştırma görüyorum- Nasıl olur da sizin kendisine el sürmenize bile izin verir” (Kafka,2000, s.66-7).

“(…) Klamm hakkında bir şey bildiğim yok şu an ve ileride de asla kendisiyle konuşmayacağım, benim için dünyada yanına ulaşılamayacak biri Klamm” (Kafka,2000, s.69).

Alıntılanan pasajlar Kafka’nın bürokratların ne derece ulaşılmaz, yönetilenlerden oldukça uzak, kopuk ve başına buyruk hayatlarını tasvir etmesi açısından dikkat çekicidir. Otelcinin karısı karakteri üzerinden bürokrat Klamm hakkında verilen görüşler, esasen toplumun bürokrasiye bakışının da özetidir. Yönetici kesim yönetilenlerden o derece soyut ve iletişimsizlik içindedir ki yönetilenlerin nazarında tanrısal güçleri olan, her istediklerine sahip olmakta sakınca görülmeyen insanüstü bir varlık olarak görülmektedir. Yönetenlerin bu denli bir gizeme bürünmesinin ve yönetilenlerle araya konulan mesafenin gerekçeleri Boetie’nin Gönüllü Kulluk Üzerine Söylev adlı çalışmasında anlatılır: ... Asur Kralları ve daha sonraları özellikle Med Kralları, toplumun karşısına mümkün olduğunca geç çıkarlardı; böylece bu “aşağı halk

tabakası’’nda kendilerinin insandan daha üstün bir şey olduklarına ilişkin bir kuşku yaratılırdı ve görmedikleri nesnelere üzerinde kolayca imgeler oluşturan insanlar bu düşünce içinde bırakılırdı. Uzun süre Asur İmparatorluğu’nda bulunan tüm uluslar, bu gizli etkisiyle hizmet etmeye alışmışlardı ve efendilerinin kim olduğunu bilmeden hatta bir efendileri olup olmadığını kendilerine sormadan daha gönüllü bir biçimde hizmet ederlerdi; hepsi de hiç kimsenin görmediği bu tek kişiden, bir inanç sonucu korkarlardı (Boetie, 2011, s.47). Bu bağlamda bürokrat Klamm hangi bireye nasıl davranmak isterse idari gücünden ötürü istediği gibi davranabilir ve hatta bireyi değersizleştirmek, onu suistimal etmek bile yönetilenler nezdinde bir lütuftur. Bunu Frieda’nın Klamm tarafından cinsel taleplerinin karşılanması için kullanılmasını örneğinde görmek mümkündür. Burada, Kafka’nın eserlerindeki kadın algısı üzerine bir şeyler söylemek yerinde olacaktır: Kafka eserlerinde kadınları idare ile yönetilenler arasında aracı konumunda, bürokratları baştan çıkaran ve toplum içerisinde bu ilişki ağları sebebiyle imtiyazlı olabilen ya da değersiz davranılan, cinsel edimlere maruz kalan ve şeytani güçlere sahip canlılar olarak resmeder. Kafka’nın Brod ile mektuplaşmasında, yazarın kadınlara bakış açısını yansıtan ifade eserlerinde neden kadın karakterlerin bu denli önemli rol oynadığını tasdikler niteliktedir:

“(…) Kadın olmadı mı ilginç olmaktan çıkıyor dünya, can sıkıcı bir şeye, bir engelle dönüşüyor” (Şipal, 2019, s.309-10).

Ona göre bu kadınlara yaklaşmadan bürokratik bir işi olumlu ya da olumsuz anlamda neticelendirmek imkansızdır ve kadınlar eserlerin bir yerlerinden çıkıp, birtakım bürokrasi zincirlerini geçmeye yardımcı olurlar. Bu yardımlar çoğunlukla kadınların kendi benliklerinin, fiziki ve ruhsal varlıklarının cinsel anlamda sömürsü sonucu elde edilen bürokratik kazanımlardır. Frieda karakteri ile Bürokrat Klamm ilişkisi de bu türden eşitsizlikler ve sömürü üzerine kurulu bir ilişkidir. Bu noktada Kafka’nın bürokrasinin özel ilişki biçimlerini dahi korkunç biçimde etkileyen yapısını gözler önüne seren kurgu motifleri önemlidir.

“(…) Klamm’ı görmeye dayanabilecek güçteyim... Klamm karşısında tutunurum, o zaman benimle konuşmasının hiç gereği kalmaz... sözlerimin üzerinde yapacağı etkiyi görmek elverir bana... Sözlerim üzerinde hiçbir etki yapmıyor mu ya da Klamm zerrece dinlemiyor mu bunları, o zaman da bir şey kazanmış, bir güçlü kişi önünde serbestçe konuşmuş olurum” (Kafka, 2000, s.67).

Yukarıda alıntılanan metinde Bay K.’nin bürokrasi ile mücadelesinde umutsuzluğa kapılmadan yoluna devam ettiği görülmektedir. Kafka’nın yarattığı kadastrocu karakterinin bürokrasi ile

mücadelede yılmayan hali ve iletişime girme isteği konusunda bu kadar ısrarcı olmasının altında yatan sebep yazarın vermek istediği özde saklıdır. Kafka eserlerinde kırılğan olmayan karakterler yaratarak okuyucuyu o tuhaf sona dek götürmek isteği içinde olduğundan karakterler bürokratik engellere uzun süre dayanıklı yapıda olmaktadır. Buna ilişkin şöyle bir benzetme yerinde olacaktır: Bazı dizi ve filmlerde baş kahramanların başına ne gelirse gelsin bir türlü ölmedikleri-ağır silahlı saldırılardan, kazalardan ilginç biçimde kurtulmaları gibi-ve izleyiciyi son ana dek götüren senaryolardakine benzer düşünce Kafka'nın eserlerindeki baş karakterler için de geçerli olma ihtimali yüksektir. Kafka da bürokrasinin daha ne kadar yozlaşabileceği, ne kadar etik dışı durumlar sergileyebileceğinin sınırını okuyucuya göstermek adına yarattığı karakterlerin yok olmalarına hemen müsaade etmez.

“(…)Bürolar yalnızca uzak ve göze görünmez beyler adına uzak ve görünmez çıkarların savunuculuğunu yapıyor...K'yı resmi nitelik taşımayıp başı sonu görülmeyen kasvetli ve yabancı bir yaşam içerisine çekip almaya çalışıyorlardı... Ama K'nın bilmediği bir kamusal düzen uğruna onun hesabını görürlerdi.Peki ama, neydi burada normal yaşam?Buradaki gibi görev ve yaşamı daha hiç böylesine iç içe görmemişti; o kadar ki bazen görev ile yaşamın sanki birbiriyile yer değiştirdiğini sanıyordu”(Kafka,2000,s.76-7).

Şato'daki bürokrasinin aşırı bilinmezliklerle dolu yapısı, bürokratların neyi, niçin, nasıl yaptıklarına dair hiçbir sorgulama ortamının olmaması Kafka'nın yukarıdaki pasajta vurguladığı olgular olmuştur. Yazar bürokrasilerin doğasının güvenilmez, giz dolu ve adil bir yönetimden uzak hallerini resmederken kamusal düzen kavramının bürokratların elinde adeta sihirli bir değnek görevi gördüğünü, bu kavrama sığınarak yapılan bütün işlerin hesap verilebilirlikten ve tarafsızlıktan uzak halde olduğunu belirtmiştir.

Aşağıda verilen alımlamalarda muhtar, Bay K.'ya resmi işlerde bir karışıklık yapıldığını aslında köyün bir kadastrocuya ihtiyacı olmadığını anlatmaktadır:

“(…) Ama nasıl olur! Diye sesini yükseltti K. Böyle uzun bir yolu, buradan çevrileyim diye tepmedim sanırım. Orasını bilmem. Dedi muhtar. Ama bu yanlış anlamam nasıl doğup çıktığını kuşkusuz açıklayabilirim size. Böyle kontluk gibi büyük bir idari örgütte karşılaşılır işte, bir büro bu kararı alır, öbürsü şu kararı, birinin ötekinden haberi olmaz. Gerçi hepsinin üzerinde kılı kırk yaran bir denetim mekanizması vardır; ama özü gereği, iş işten geçtikten sonra çalışmaya başlar bu mekanizma; dolayısıyla, bir karışıklığa yol açılması önlenemez” (Kafka,2000, s.79).

“(…) Resmi bürolarda bir çalışma ilkesidir; yanlışlıklar asla hesaba katılmaz. İdari örgütün bütünündeki mükemmellik, bu ilkeyi haklı göstermektedir ve işlerin alabildiğine ivedilikle görülmesi istendi mi, varlığı da gerekli bir ilkedir bu. Yani Sordini öbür bürolarda asla soruşturmalara girişemezdi, hem bu bürolar kendisine cevap ta vermezlerdi zaten, çünkü bir yanlışlıkların araştırıldığını hemen fark ederlerdi” (Kafka,2000, s.85).

“(…) Güvendiği kimse yoktur çünkü, diyelim birini sayısız fırsatlarla en güvenilir kimse diye tanımış bulunsun; sanki onu hiç tanımıyor, ya da onu alçağın biri diye tanıyormuş gibi, bakarsın yine ona güvensizlik besler. Bana göre doğru bir şey. Memur dediğin böyle davranmalı”(Kafka,2000, s.84).

“(…) Ama daha iyi anladığım bir şey varsa, burada benimle, hatta yasalarla korkunç bir oyun oynanıyor. Ben kendi şahsıma, buna karşı koymasımı bilirim” (Kafka,2000, s.91).

Alıntılanan paragraflarda vurgulandığı gibi büyük ölçekli örgütlerdeki bürokratik sorunlardan bir fragman veren yazar, karar çakışması ve karışıklıklarının bürokrasinin yine kendi doğasından kaynaklanan yapısal bir sorununa işaret etmiştir. Rasyonellik arttıkça aksine irrasyonel tutum ve davranışların da o boyutta baş gösterdiği bürokrasilerde işlerin görülmesinden ziyade kurallara bağlılık öncelenmektedir. Gerçek bürokrasilerde de bu idari hataları soruşturmak veyahut düzeltmeye çalışmak boşa kürek çekmek gibidir. Bürokrasinin hiçbir hiyerarşi katmanı işlerin tutarlı yürüyüp yürümediğini kontrole hazır değildir. Bu bakımdan kontrolden uzak, başıboş bir idare ve kimseye güvenmeyen, her şeye mesafeli, soyutlanmış memurlarla bürokrasi kör topal ilerlemektedir. Rasyonel yönetimin yokluğunda, resmi mekanizma kendi tutkuları ve kendine özgü patlamaları tarafından düzenlenir ve kontrol edilir. Aynı zamanda, yasanın boşluğunun iç kurumsal ateşle tamamlandığı yerde, arzu çok uzaktır (Kostopoulou,2020, s.17).

“(…)Diyelim Sordini’ye telefon ettiği zaman, kendisine cevap verenin gerçekten Sordini olduğuna hele bir yabancı nasıl inanabilir, bunu da kafam almaz benim. Cevap veren, belki bambaşka bir büronun kayıt memurudur daha çok” (Kafka,2000, s.95).

Kafka bürokrasilerdeki bilinmezliği yukarıda verilen alıntıda vurgulamıştır. Örneğin Memur Sordini’ye ulaşmak istense büyük bir idari örgüt olan Şato yönetiminde Memur Sordini ile iletişime geçmek imkansız ve yanıltıcı olabilmektedir. Kapalı kapılar ardında yapılan idare, bilinmezliklerle dolu memuriyet halleri yıpratıcı olmasının yanı sıra, güven teşkil etmeyen bir yapı sergiler.

“(…) Şu resme bakın dedi..Resim eskimekten sararmış, birçok yerinden kırılıp, bükülmüş, ezilip lekelenmişti. Pek te eller tutar yeri kalmamış dedi K.Ne yazık ki öyle!Ne yazık ki öyle! Diye cevapladı otelcinin karısı. Yıllar yılı insan hep yanında taşır..Ne görüyorsunuz resimde söyleyin!..Genç bir adam dedi K. Doğru dedi otelcinin karısı..Nasıl yüzünü de görüyor musunuz bari? Ancak pek az bir bölümünü dedi K...Pek güzel dedi otelcinin karısı...Onu bizzat görmemiş biri, resimde bundan ötesini zaten seçemez...Doğrusu hiç aklımdan çıkmayacak. Kimdi? dedi K. Klamın beni ilk kez çağırmaq için yolladığı haberci, dedi otelcinin karısı”(Kafka,2000, s.102).

Yukarda alıntılanan pasajtaki olayda, otelcinin karısı karakteri uzun yıllar önce gördüğü Şato bürokrasisinin en alt zincirine mensup memurun fotoğrafını yıllarca yanından ayırmayıp, bilfiil yanında taşıdığını Bay K.'ya anlatıyordu. Peki bu durumu nasıl açıklamalı? Kafka'nın eserlerinde çoğu zaman kullandığı bu kara mizah söz konusu alıntıda da kendini açıkça göstermiştir. Yönetilenler için bürokrasinin herhangi bir katmanında görevli memurlar görülemez, duyulamaz hatta hiç abartısız beş duyu organıyla sezinlenemeyecek nitelikleri olan insan üstü varlıklardır ve bir şekilde memurlar görülürse, yönetilenler tarafından hissedilirse bu onlar için bir lütuf, bir şanstır.Kafka hatta bu konuda çok daha ileri gidip eserlerinde memurlarla bir şekilde iletişime giren insanların da bir peygamber gibi toplum içinde ayrıcalıklı konumda olduklarını belirten durumlar yaratmıştır.Kendisini yöneten kesimden oldukça aşağıda gören bilinç, her konuda yönetimin doğru kararlar aldığına , iyilik ve kötülük dağıtırken de hepsinin mantıklı bir açıklaması olduğuna olan inançları müthiştir.Bu bağlamda Kafka'ya göre köylüler bürokrasi zehirlenmesi yaşamaktadırlar ve Şato'nun bürokratik cazibesi onları yok edici bir girdaba sürüklemiştir.

Söz konusu aşağıdaki pasajlarda Kafka'nın bürokrasinin kırtasiyecilik yönünü eleştirdiği ve daha önceki alıntılamaalarda yapılan vurguların devam ettiği görülmektedir. Şato bürokrasisinde sonu gelmeyen kağıt işleri, bürokratların keyfiliğini artıran etmendir. Her şeyin sıkı sıkıya yazılı kurallar tarafından belirlendiği ve yönetilenlerin sürekli bu kurallara uygun hareket edip etmediğinin gözlendiği ve hatta gözlem altında olmadıklarında bile köylülerin bu kuralları içselleştirmesinden ötürü hayatlarını bu kurallara göre düzenledikleri görülmektedir.

“(…) Bizim burada her şeyde sıkı bir düzen aranır…” (Kafka,2000, s.118).

“(…) Burada ne de çok yazılıp çiziliyor! Dedi K., uzaktan evraklara doğru bakarak. Evet, kötü bir alışkanlık diye cevapladı Bay (Kafka,2000, s.142).

“(…) Bir mektup yazmak istemiyorum, çünkü mektup yine o resmi evrakların sonu gelmez yolunu izleyecektir” (Kafka,2000, s.158).

Kafka'da memurlar keyfi idarecilerdir ve toplumun istek ve taleplerine karşı pasif durumdadırlar. Kafka'nın bütün eserlerinde görülen yöneten-yönetilen arasındaki anlaşılma dil ve bozuk iletişim mevcut paragraflarda da dile getirilir. Köylüler memurların nasıl biri olduğunu, ne iş yaptıklarını bilmemekle beraber onlara karşı büyük bir korku ve saygı beslemektedirler, görevlendirilmiş memurlar bile ne iş yaptıklarını bilmemektedir. Onlar sadece kuralların uygulanıp uygulanmadığını gözetken bekçi gibidirler. Aşağıda alıntılanmış 4 pasajta bu durumu görmek mümkündür:

“(…) Yani Klamm gitti mi şimdi diye sordu K...Gitti tabi dedi...Kızağın sürücüsü ayak izlerini bile süpürüp karı düzlemişti. (...) Ama gerçekte nasıldır, nasıl değildir, bildiğimiz yok. Klamm bir kimseyle konuşmak istemedi mi, bu kimse kendini nice zahmete soksa, nice bir usandırıcılıkla öne çıkmaya çalışsa, yine dünyada konuşmaz”(Kafka,2000,s.141).

“(…) Sekreter Bey'in ve köy kayıt defterinin önemini tastamam biliyor musunuz? Sekreter Bey'in sorgulaması ne demektir, haberiniz var mı? Belki bunu onun kendisi de bilmemektedir...Ama unutmayın ki, o Klamm tarafından atanmıştır bu göreve, Klamm adına çalışmaktadır; yaptığı her şey asla Klamm'a kadar ulaşmasa bile, daha baştan Klamm'ın rızasını taşımaktadır”(Kafka,2000, s.149) .

“(…)Otelcinin karısı bir defasında Klamm'ı bir kartala benzetmişti de, K.'ya benzetme gülünç gelmişti, ama artık öyle gelmiyordu;kartalın uzaklığını, o ele geçirilmez yuvasını, K'nın henüz asla işitmediği çığlıklarla,...belki salt bunlarla aralanan suskunluğunu, yukarıdan aşağı nüfuz eden, böyle olduğu da asla kanıtlanamayıp asla yadsınamayan bakışını, ancak birkaç dakika göze görünerek yukarıda anlaşılma yasalarına uyup çizdiği ve K.'nın aşağıdaki yerinden yok edilmesi olanaksız çemberleri düşündü.Bütün bunlar hem Klamm, hem de kartalın ikisinde de vardı”(Kafka,2000,s.150).

“(…) Bilmem ki ne diye kendimi sorgulattıracağımı diye cevapladı K. Niçin bir şaka ya da resmi bir kaprise boyun eğecekmişim?”(Kafka,2000,s.150).

Bütün bu bürokrasi betimlemelerine bakıldığında anlatılanları sadece bir roman, bir kurgu olarak değerlendirmek iç rahatlatıcı bir yaklaşım olarak görülmemelidir. Bürokrasinin özellikle modern dönemleri kapsayan süreçte işlevsizleştiği ve sorunlara çözüm üretmedeki başarısızlıkları ele alındığında; bireylerin hala Kafka'nın yarattığı korkunç bürokrasi simülasyonunda olduğunu söylemek yanlış olmaz. Kafka Bay K. üzerinden bürokrasinin bireylerden uymalarını istediği bitmek bilmeyen prosedürleri resmi şımarıklık veya kapis olarak nitelendirmekte ve bu noktada bürokrasinin bütün taleplerini gülünç ve irrasyonel olarak değerlendirmektedir.

“(…) Şatonun sert disiplininden dışarı salınmışlardı, dolayısıyla hep biraz tedirgin ve salak bir halleri vardı ve bu halleriyle de işte bazen sersemce işlere kalkışıyorlardı”(Kafka,2000, s.163).

Söz konusu yukarıdaki alıntılama Şato bürokrasisinden dışlanan bireyin hiçleşme süreci Bay K.'nin iki yardımcısı üzerinden anlatılmıştır. Bürokratik görevden uzaklaştırılma sonrası köy içerisinde değersiz ve yönsüz olarak resmedilen yardımcıları bu halleriyle ancak yabancı ve hiçbir yere ait olmayan K.'nin yardımcısı olmaya layıktırlar bunun ötesini düşünmek imkansızdır. Şato'nun bürokratik çemberinden atılmış birey veyahut bireyler artık amaçsız ve anlamsızdır. Şato'nun bürokratik gücünü kaybeden ve Şato tarafından dışlananlar köyde uzak durulacak, hoş karşılanmayan bireyler olarak görülmektedirler.

“(…) Otelcinin karısının ileri sürüldüğüne bakılırsa...sen beni tanımadan da tanıdıktan sonra da aynı tutkuyla Klamm'a ulaşmaya çalışıyormuşsun. Aradaki fark yalnız şuradaymış: Sen daha önce bu bakımdan umutsuzluk içindeyken, şimdi gerçekten ve pek kısa zamanda, hatta üstünlüğü elde bulundurup Klamm'a sokulabilmeni sağlayacak güvenilir aracı benim şahsımda ele geçirdiğine inanıyormuşsun”(Kafka,2000, s.199).

“Bana karşı bir sevgi duymuyorsun. (...) Senin için taşıdığım tek değer, bir zaman Klamm'ın sevgilisi olmam”(Kafka,2000, s.200).

“(…) Frieda, Klamm'ın eski sevgilisi, yani saygıdeğer bir kimse kuşkusuz”(Kafka,2000, s.303).

Yukarıdaki alıntılamaalarda ise önceki pasaj tahlillerinde vurgulanan konu tekrar aklı gelmektedir: Bürokratlara olan yakınlık ve onlarla kurulmuş özel bağlar bireylere birtakım imtiyazlar sağlamak için uygun bir durum mudur? Bu durumu Kafka, bürokrasinin herhangi bir hiyerarşik katında var olan bir görevlinin yakın çevresinden olmak veya onunla özel ilişkiler yürütmenin, işlerin daha kolay görülmesinde ve yaşamda belli başlı ayrıcalıklara sahip olmak anlamına geldiğini alıntılamaalarda otelcinin karısı karakteri ile aktarmıştır. Bu doğrultuda bürokrasilerde sıkça görülen durumlardan kayırmacılık, rüşvet, yolsuzluk vd. patolojik eğilimlerin varlığı karşımıza çıkar keza aşağıda romandan alınmış paragrafta da idarenin yetkin memurlarına olan yakınlıkla ve maddi gücün bürokratik kararlara olan etkisi bağlamında kahyanın oğlu Schwarzer karakterinin yardımcı öğretmenlik görevine getirilmesi bunu örnekler niteliktedir:

“(…) Schwarzer bir kahya oğluydu ama, Gisa'ya⁵ sevgisi yüzünden hanidir köyde yaşıyordu; eş dost yardımıyla köy meclisi tarafından yardımcı öğretmenliğe atanmasını sağlamıştır”(Kafka,2000, s.210).

⁵⁵ Gisa Şato Romani'nda köy öğretmenidir ve Schwarzer ona âşıktır.

“(...) Ama garson kız bir kez Klamm’ın sevgilisiyse, ne diye Klamm kendisini içki salonunda bırakır artık, hem de bunca zaman? Neden alıp daha yükseğe çıkarmaz onu?...bakarsın ansızın, belki yakın bir tarihte Frieda için bir yükselme söz konusu olabilir”(Kafka,2000,s.373).

Üstteki paragrafta yine Schwarzer’in durumuna benzer kayırmacılık sisteminin bir örneği anlatılmaktadır: Bürokrat sevgilisi olan Frieda’nın neden hala garsonluk yaptığı çevrede konuşulan bir konu olmuştur zira bürokrasilerle yakın ilişkiler yürüten bireylerin bürokrasi tarafından koruyup kollandığına dair toplumda bir algı vardır ve bu algının oluşmasına sebep olan şey yine bürokrasinin kayırmacılık işleridir.

“(...) Şato’da işler pek ağırdan alınıyor anlaşılın ve işin kötü yanı da bu ağırdan almanın ne demeye geldiğini bilen yok...Bu konuda daha fazla bir şey öğrenilemez, öğrenilse de ancak çok sonradan öğrenilir.Şöyle derler hani bizim burada,belki bilirsin:Resmi kararlar, genç kızlar gibi ürkek olur.Bak bu iyi bir gözlem dedi K....Resmi kararların belki genç kızlarla daha başka ortak özellikleri de vardır”(Kafka,2000,s.223).

Yukarıda alıntılanan paragrafta bürokrasinin karar almadaki yavaşlığı ve büropatolojik bir sorun olarak kırtasiyecilik olgusu dikkat çekmektedir. Kafka bunu yaparken resmi kararları oldukça çarpıcı bir betimlemeyle okuyucuya sunar. ‘Genç kızlar gibi ürkek’ benzetmesiyle resmi kararlara olumsuz bir anlam yüklemek isteyen yazarın; genç kızlar kavramını pejoratif bir imada kullandığı açıktır. Resmi kararların ‘genç kızlar gibi ürkek olmasına’ benzetilmesi yazarın genç kızlara özgü olduğunu düşündüğü birtakım absürd davranışların –ürkeklik gibi- bürokraside de var olduğunu belirtmiştir. Ne yazık ki Kafka’nın ima ettiği bu durumda cinsiyetçi bir üslupla bürokrasiyi eleştirdiği hissedilmektedir. Kafka’nın eserlerinde kadın imajı alışıl gelmişin dışındadır öyle ki eserlerdeki kadın karakterlerin çoğu bürokratlarla ve diğer erkeklerle aykırı ilişkiler içinde ve metalaşmış konumdadırlar. Eserlerin kırılma noktalarını oluşturan olay örgüsünün mimarları çoğunlukla bir kadın karakterdir. Kafka’nın kadınları bu anlamda çok farklı karakterlerde, güçlü kişilik özelliklerinin yanı sıra erkekler tarafından özellikle resmi makamlarda görevli erkekler tarafından bir biçimde değersizleştirilmeye maruz kalıp, yabancılaşmış bireylerdir. Söz konusu durum Şato Romanı’ndaki Barnabas Ailesi’nin başına gelenlerle tüyler ürpertici hal almıştır. Kafka resmi kararları genç kızların ürkekliğine benzetmesine olumsuz bir anlam yüklese de bay K. aracılığıyla şato tarafından ötekileştirilmiş, dışlanmış Barnabas Ailesi’nin üyeleriyle olan iletişiminden ve eserin genel olay akışından yazarın cinsiyetçilik konusunda hangi tarafta durduğu kestirilebilmektedir. Bay K. Barnabas Ailesi’nin başına gelen olaylarda bürokrasiye karşı tamamen Amalia’nın yanında olduğu

izlenimini vermiştir. Bu durum kendi bürokratik işlerinin görülmesi için herkesle kayıtsız şartsız iletişim kuran Bay K.’nin bürokrasi ile bu mücadelesi esnasında vicdanını ve objektif yönünü kaybetmediğini gösterdiğinin kanıtıdır.

Aşağıdaki paragraflarda Barnabas adındaki karakterin Şato haberciliği görevinin içeriği, bu göreve yabancılaşması ve Şato’nun bilinmeyen idari yapısı hakkında çıkarımlar verilmiştir:

“Bakalım Barnabas’ın işi Şato görevi mi? Diye soruyoruz kendi kendimize. Elbet kalemlere girip çıkıyor Barnabas, ama bakalım kalemler asıl şatonun kalemleri mi?” (Kafka,2000, s.225).

“(…) Barnabas’ın yardıma ihtiyacı var...Düşünsene canım: Orada, yukarıda o çözülmez karmaşıklıkla resmi makam duruyor...Barnabas’ta bu makamın karşısına çıkıyor, başka kimse de yok yanında, bir o var ve acımacak derecede yalnız” (Kafka,2000, s.238-39).

“(…) Resmi makamlara karşı saygı içinizde yaradılıştan var sizin; sonra, bu saygı bütün ömrünüz boyu alabildiğine değişik biçimlerde dört bir yandan size aşılınmaya çalışılıyor, siz de elinizden geldiğince bunu destekliyorsunuz. Hani aslında bir diyeceğim yok buna, bir resmi makam madem iyidir, ne diye saygı duymamalı. Gelgelelim o zaman, Barnabas gibi toy bir genci apar topar şatoya yollayıp ondan gerçeğe uygun haberler getirmesini beklememiz ve söylediklerinin her birini bir ‘ilahi vahiy’ gibi incelemeden geçirip kendi mutluluğumuzu bu sözün yorumuna bağlı kılmamız da doğru sayılmaz” (Kafka,2000,s.236).

“(…) Resmi makamlara karşı saygımız eksik değil, bunu sen kendin söylemiştin. Ama yersiz bir saygı. Dedi K. Yersiz bir saygı; böyle bir saygı, saygı konusu nesneyi alçaltır” (Kafka,2000, s.239).

Olayların bağlamından çok uzaklaşmadan alımlanan pasajlarda yazar bürokrasilerin yarattığı yabancılaşma kavramına dikkat çekmiştir. Barnabas şato için habercilik görevini yürüttüğünü düşünse de bir zamandan sonra işine karşı bir yabancılaşma başlamıştır. Barnabas memurlarını bilmediği, yöneticilerini görmediği iletişime bir türlü geçemediği şato bürokrasisinin gerçekte var olup olmadığını artık bilemeyecek kadar onlardan uzaktadır zira şato bu durumun böyle olmasını istemiş Barnabas’la arasına mesafe koyup, onu hiçsizleştirmiş, görmezden gelmiştir. Eserdeki atmosfere göre bürokrasi tarafından bu şekilde davranışlara maruz kalan birey savunmasız ve bütün tehlikelere açıktır. Ayrıca resmi makamlara olan korkudan ötürü geliştirilmiş saygı hali de patolojik bir durumdur. Eserin baş karakteri K. bu türden bir davranış abartılı ve gereksiz bulmaktadır. Resmi makamlar korkulması gereken yerler değil; yönetilenlerin isteklerini ve sorunlarını çözmek için oluşturulmuş mekanizmalardır. Buna göre yazar resmi kanalların salt idari güçle donanmış üstün nitelikleri yüzünden saygıyı hak eden

yapıda olmadığını ima etmiş ve bürokrasilerin bütün edimlerinin sorgulanamaz, hesap verilemez nitelikte olmasının saygı hak eden bir durum olmadığını okuyucuya sunmuştur.

“Söylenişine göre, köye indiği zaman Klammm’ın görünüşü başka, köyden ayrıldığı zaman başkaymış;bira içmeden başka,içtikten sonra başka,uyanırken başka,uyurken başka ve yine konuşurken başkaymış;bütün bunlardan anlaşıldığına göre; yukarıda şatoda adeta temelinden başkaymış....Hani bütün bu ayrılıkların sihirbazlıkla ilgisi yokmuş kuşkusuz, pek akla yakın şeylermiş,Klammm’ı gören kimsenin o an içinde bulunduğu ruh durumu ve heyecan derecesi ile umut ve umutsuzluğun sayısız aşamalarından doğuyormuş.Kaldı ki, Klammm’ı da ancak işte bir an görebilirmiş insan” (Kafka,2000,s.227-8).

Yukarıdaki pasaja göre yönetilenler nezdinde gizemini koruyan yöneten grup, her türlü bilinmeyenle korkulası ve tekinsiz bir görünümde dir. Bürokrasiler bu anlamda adeta bir gayya kuyusudur. Siyah alanda kalan ve yönetilenlerden bihaber idare bir süreden sonra kuruluş amaçlarını ve hedeflerini unutup; kişisel arzu ve hırslarının esiri konumuna düşer. Bürokrasilerdeki yönetilenlerin denetiminden uzak yönetim ussal olmaktan çıkıp kişisel çıkarların yarıştığı bir alana dönüşür ve ortada sadece canla başla kendi istekleri için çalışan bir bürokrat yığını kalır.

“(…) Memurlar çokluk birbirlerinin yerine bakar, dolayısıyla bu ya da şu memurun yetki alanını kestirmek zordur” (Kafka,2000, s.241).

“(…) Ama Sortini bizimle ilgilenmedi; bu da yalnız kendisine özgü sayılmazdı, memurların çoğu halkın içinde böyle vurdumduymaz davranır” (Kafka,2000, s.245).

Söz konusu yukarıda verilen ilk alıntıda memurların işlerini yaparken özverili çalışmamaları, üzerine düşen sorumlulukları yerine getirirken isteksiz halleri ve inisiyatif almakta zorlanmaları gibi durumlar bütün bürokrasilerde olduğu gibi şato bürokrasisinde de görünür bir sorundur. Memurlar işlerini yaparken şeffaflıktan uzak halde bazen her türlü konuya dahil olan bazen de hiçbir konuda çözüm üretmeyen halleriyle yönetilenleri tedirgin edebilmektedirler. Yetki sınırları bilinmeyen görevliler tarafından görevi kötüye kullanmanın ortaya çıkabileceği durumların yaratılma ihtimali yüksektir. Ardından gelen alımlamada ise Kafka memurların kendilerini yönetilenlerden üstün tutma eğilimlerinin olduğunu belirtmektedir. Halka karşı vurdumduymaz ve elitist düşünceler içerisindeki yönetici kesim halkın sorunlarını fark edecek ya da onların taleplerini duyabilecek kadar yakın mesafede değildir. Kibirli tutumlar yöneten-yönetilen arasındaki iletişim krizini derinleştirir ve bürokrasi meşruluğunu kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya kalır. Bir süreden sonra kendisini yönetilenlerden sakınan ve her

şeyden üstün gören yönetici elitler, sahip oldukları idari gücü kendi istekleri doğrultusunda kullanmaya başlar. Bu durum da bürokrasinin yasallığına gölge düşer.

Kafka'nın şimdiye dek Şato yapıtı üzerinden bürokrasi değerlendirmelerinin en dikkat çekici ve okuyucuyu sarsan kısmı Barnabas Ailesi'nin bürokrasi ile olan ilişkisidir. Olay örgüsünün genel çerçevesi çizilmek istendiğinde söz konusu durum şöyle özetlenebilir : Şato ile köyün ortak festival eğlencesinin olduğu bir gece Sortini isimindeki bir memur etkinlik esnasında köyden bir ailenin kızını uzaktan incelemeye koyulmuştur, bütün köy halkı ilk defa şatodan birilerini görmenin verdiği tuhaf heyecanla eğlenirken, Amalia adındaki kız memurun kendisine ilgi gösterdiğinin farkına varmıştır. Eğlence bitiminin ertesi sabahı memur Sortini bir ulakla Amalia'ya bir mektup gönderir, Sortini mektupta Amalia'yı en yakın otele acil gelmesini söylemekte, Amalia'ya kendisi ile cinsel ilişkiye girmesi için emretmekte, gayriahlaki söylemlerle mektup devam etmektedir. Hatta mektubun devamında Sortini Amalia'ya karşı öfkeli. Zira Amalia Sortini'yi işinden alıkoyacak ve bu mektubu yazdıracak denli çekicidir! Ve Sortini sırf Amalia için gece şatoya dönmek yerine köyde bir otelde kalmıştır ve sırf bunlardan ötürü bile Amalia'ya suçludur! Ve daha fazla Sortini'nin kıymetli vaktini! almadan belirtilen adrese gelmelidir.! Yoksa gereken yapılacaktır! Sortini mektubunda bu ifadeleri kullanmış ve bir insan ne derece aşağılanabilir, duygusal ve cinsel şiddete maruz bırakabilirse Amalia'da Sortini'nin şiddetine maruz kalmıştır. Mektubu okuyan kız bir çığlık atıp ulağa çıkmış ve mektubu paramparça edip ulağın yüzüne fırlatmıştır. Amalia'nın yaşadığı travma çok büyüktür. Hiç kuşkusuz ailesinin de durumu aynıdır. Kafka bürokrasi çarkı içinde ne kadar mide bulandırıcı ve etik dışı durumların ortaya çıkabileceğinin en uç örneğini Barnabas ailesinin maruz kaldığı olaylarla okuyucuya aktarmıştır. Yaşananlardan sonra süreç daha da korkunç hal almış, Barnabas ailesi hem bürokrasi kanadında hem de toplum nezdinde görülmeyen, varlığından haberdar olunmayan ve dışlanan bir konuma gelmiştir. Somut anlamda rutin hayatları devam etmişken, görünürde hiçbir olumsuz durum yokken esasen ayrıştırılmış ve ötekileştirilmişlerdir. Hem yönetenler hem de yönetilenler için Barnabas ailesi diye bir topluluk yoktur. Aile hiçleştirilmiş ve itibarsızlaştırılmıştır. Hatta köyde aileyle konuşanlar, onlara yakınlık gösterenler dahi şiddetle kınanmış, toplum dışına itilmekle tehdit edilmişlerdir. Oldukça üzücü ve karabasan gibi olan kurgusal olay bizlere bürokrasilerde idari gücün nasıl şuarsuzca ve daha uygun deyimle gayriinsani kullanılabileceğini gösteren karanlık bir örnektir. Peki yazarın kurgusal dünyasına ait bürokrasilerdeki Memur Sortini gibi

yetkilerini kötüye kullanan ve aynı zamanda bürokrasi tarafından kriminal olduğunun bilinmesine rağmen koruyup kollanan görevliler halen yok mudur? Hala bu tarz yönetimlere ses çıkarmayan ve idari gücün sahipleri neye karar verirse onu kayıtsız şartsız kabul edecek kitleler peki? Yoksa bütün bu anlatılar kağıtların içine hapsolmuş, sadece yazarların fantezi dünyalarının yansıması olgular mıdır? Maalesef çağdaş bürokrasilerde halen bu türden örnekler mevcuttur. Ve bürokrasinin kendisini arındırması için yürüyeceği yol bir hayli uzundur. Aşağıda alıntılanmış paragraflar anlatılanların ete kemiğe bürünmüş halidir.

Kafka'nın cesur tasvirleri okuyucuda boğulma hissi ve boşluk yarattığı kuşkusuzdur. Sinematografik tatta olaylar okuyucunun bilindik bürokrasi ve memurlar algısını yerle bir etmiştir.

“(…)Ertesi sabah şarapsız uykularımızdan Amalia'nın bir çılgılığıyla açtık gözlerimizi;...kalktığım gibi Amalia'nın yanına seğirttim.Amalia pencerenin önünde dikiliyor, az önce bir adamın pencereden uzattığı bir mektubu elinde tutuyordu; adam henüz oradaydı, cevabı bekliyordu.Amalia mektubu okumuş....gevşecik sarkan elinde tutuyordu....Yanı başına diz çöküp mektubu okumaya başladım.Ben daha bitirmeye kalmadan....Mektubu yine kaptı elimden.....parça parça edip parçaları dışarıdaki adamın suratna fırlattı ve pencereyi kapadı.Ne olduysa, işte o çok kritik sabah vaktinde oldu”

“(…)Mektup Sortini'den geliyordu....Amalia Beyler Oteli'ne Sortini'nin yanına çağrılıyor, hem de vakit kaybetmeden bunu yapması isteniyordu.Çünkü yarım saat içinde arabaya binip gidecekmış Sortini.Mektup benim o ana kadar hiç işitmediğim ve ancak sözün gelişinden anlamını yarı buçuk çıkarabildiğim en bayağı sözlerle yazılmıştı.Amalia'yı tanımayıp yalnız bu mektubu okuyan, böyle bir mektubun yazılmaya yeltenildiği kıızı ırzına tecavüz edilmiş biri gibi götürdü çaresiz, isterse kıza hiç el sürülmemiş olsundu.Sonra bir aşk mektubu da değildi, okşayıcı hiçbir söz yoktu içinde, tersine Sortini, Amalia'yı görünce ona gönülünü kaptırıp, işinden gücünden alıkonulmasına belli ki kızmıştı....Mektubu okuyan en serinkanlı kimse bile ilkin tepesi atmadan duramaz, ama derken Amalia'dan başkasında korku duygusu baskın çıkardı belki....” (Kafka,2000, s.246-7).

“(…) Mektup elimden alındığı için ancak yarısına kadar okuyabildiğim son cümlesini tekrarlayacağım: Yani işte hemen gel, yoksa...!”

“Demek memurlar böyle kimseler dedi K. duraksayarak. Böyle soysuz kimseler de var aralarında! Peki, baban ne yaptı?Umarım, yetkili makama varıp Sortini'yi bir güzel şikayet etmiştir;...Bu işin en çirkin yanı, Amalia'nın hakarete uğraması değil kuşkusuz”

“(…)Sortini, Amalia'yı değil, kendini aşağıladı.Yani Sortini içinde, güç ve nüfuzun böylesine kötüye kullanılabilmesinden korkarım ben.Söz konusu olayda bir başarı sağlayamadı diyelim,çünkü ne istendiği açık seçik dile getirilmiş,kapalı karanlık bir taraf kalmamış,üstelik Amalia'nın şahsında da üstün bir rakiple karşılaşmıştı;ama binlerce başka olayda,biraz daha elverişli durumlarda düpedüz başarıya ulaşabilir böyle bir davranış ve bütün gözlerden,hatta kötü davranışın kurbanı olan kişinin gözünden saklı kalabilir” (Kafka,2000,s.248).

“ (...)Gelgelelim kalkıp gitmemesi yok mu, ailemizin başına sardı uğursuzluğu;tabi bu durumda haberciye yapılanlar, bağışlanacak bir şey olmaktan çıktı,hatta köy halkı arasında en çok tartışılan konuya dönüştü.Nasıl diye bağırdı K.Onun kardeşi olan sen, yoksa Sortini'nin sözünü dinleyip, Amalia Beyler Oteli'ne koşup gitmeli miydi demek istiyorsun?Hayır dedi Olga.Böyle bir kuşkudan Allah korusun beni;buna nasıl ihtimal veriyorsun yani?Yaptığı her işte Amalia kadar haklı başka kimse bilmiyorum doğrusu; ne var ki,kalkıp Beyler Oteli'ne gitseydi, yine öyle haklı bulurdum kendisini, ama gitmemekle yürekli bir kız olduğunu gösterdi.Beni sorarsan,ne yalan söyleyeyim, böyle bir mektup alsam durmaz,ilerde başıma gelebileceklerin korkusuna dayanamazdım....Bazı çıkar yollar da yok değildi hani, ne bileyim başka biri iki dirhem bir çekirdek olur, bu arada da birazcık vakit geçer, ondan sonra kalkıp Beyler Oteli'ne varırdı; bir de öğrenirdi ki Sortini gitmiş....Hani hiç de olmayacak şey değil böyle bir durum,çünkü beylerin bir anı bir anına uymaz ki!Gelgelelim Amalia böyle bir şey yapmadı, alabildiğine aşağılanmış görüyordu kendini....Ne olurdu istenileni yapar görünüp yalnızca Beyler Oteli'nin kapısının eşliğinden adımı bir atıverseydi içeri, o zaman felaket üzerimizden savuşturulabilirdi”

“(...) Sortini'nin alçakça davranışlarından ötürü Amalia suçlandırılmaz, hele hele cezalandırılmazdı sanırım?...Amalia'da zaten doğrudan değil,bir başka yoldan cezalandırıldı kuşkusuz.Amalia ve onunla birlikte bütün aile.Bu cezanın da ne kadar ağır olduğunu sanırım anlamaya başlıyorsun” (Kafka,2000, s.249-50).

Yukarıda Amalia'nın kardeşi Olga'nın Bay K. 'ya Sortini olayını anlattığı alımlamalarda memur Sortini'nin gayriahlaki davranışlarının bedelinin Amalia ve ailesine ödetildiği, idarenin gücünü kişisel çıkarları için kullanan memurun cezalandırılması yerine; bu ceza bürokrasi ve toplumda Amalia ve ailesinin görmezden gelinmesi, değersizleştirilmesi olarak vücut bulmuştur. Yazarın Olga karakteri üzerinden aktardığı görüşleri ise dikkate değerdir. Olga Amalia'nın yerinde başka bir kadının ya da bu duruma düşmüş bir bireyin istenileni yapacağını hatta başına gelen olaylardan ötürü susacağını fakat Amalia'nın büyük bir cesaret örneği gösterip bunu yapmadığını belirtmiştir. Bütün güçlerin üzerinde olan yasal bir güç mekanizmasının yozlaşması nasıl önlenir? Şikayet hakkı hariç hiçbir güçle donatılmamış birey böylesi bir güç karşısında nasıl direnebilir? Keza Kafka'nın da Bay K.'nın söylemlerinden yola çıkılırsa yukarıdaki paragraflarda böyle bir durum yaşayan çoğu bireyin otele gidip memur Sortini'nin dediklerini yapıp, uğradığı saldırıdan ötürü çaresizlik içinde içine kapanıp, susacağını ima ettiği görülür. Bu anlatılanlar ışığında bürokrasi ve etik kavramını tekrar düşünmek yararlı olabilir. Bürokrasilerde en zor başarılan şey etik davranışlar sergilemektir. Zira sahip olunan idari erk bireylerin irrasyonel eğilimler sergilemesine zemin hazırlamaktadır. Hesap verilebilirlikten uzak, kapalılık içerisinde yürütülen idare, zamanla yozlaşma belirtileri gösterir ve kamusal amaçlardan sıyrılıp, kişisel menfaatlerin koruyucusu haline geçer. Bürokrasilerdeki dikey örgütlenme de bu bozulmuş idari yapıyı destekler

niteliktedir. İdari gücün yatay örgütlenmelere ihtiyacı vardır. Esnek güç dağılımı ile elit grubun oluşması engellenmiş ve böylece idari gücün kullanımı denetlenmiş olacaktır. Yukarıda alıntılanan pasajlarda vurgulanan memurların sahip olduğu özelliklere ilişkin şu çıkarımda bulunmak mümkündür; memurlar Sortini örneğinde olduğu gibi bürokrasinin gayrişahsilik ve rasyonellik gibi özelliklerini bazı zamanlar rafa kaldırıp; duyguları ile hareket eden yapıya bürünmektedirler ve bu duygusal durumlar, çoğunlukla olumlu anlamda değil de yönetilenlerin aleyhinde sonuçlanan kararlar olmaktadır. Bu bakımdan bir memurun acımasız, yozlaşmış ve tutkularının kölesi olması onun aşırı güç zehirlenmesi yaşadığının göstergesidir. Kendilerini kadir-i mutlak sanan yönetici grup sahip olduğu idari gücün büyüüne kapılıp; her türlü akla ve yasalara uygun olmayan davranışlar sergilemektedir. Bunun sonucunda Sortini gibi kriminal bürokratların ortaya çıkmasında şaşılacak bir durum yoktur. Bürokrasinin bizatihi kendisi bu türden memurları yaratmaktadır. Kafka'nın bürokrasisinde de, kamu görevlileri, hiyerarşide nerede yer alırsa alsın insan hayatına etki etme ve hatta, insan hayatını çekilmez ve yaşanmaz kılma gücüne sahiptir (Şener,2020, s.28).

“(…) Masalarından kalktılar mı hep böyledir beyler; insan içinde nasıl davranacaklarını bilemez, dalgınlıktan en kaba lafları ederler; hepsi değil ama pek çoğu yapar bunu...Beylerin kafalarından geçen düşünceleri biz ne biliriz ki?” (Kafka,2000, s.251-2).

“(…) Kadınların memurlarla ilişkisi üzerinde bir yargıya varmak, inan ki pek güç ya da her vakit kolay bir şeydir. Bu ilişkilerde sevgi eksik değildir asla. Bir memuru sevmenin insanı mutsuzluğa sürüklediği görülmez hiç...İyi ama Amalia Sortini'yi sevmedi ki diyeceksin. Evet, sevmedi, ama bakarsın sevdi gerçekten, kim bunu kestirebilir? Kendi bile kestiremez” (Kafka,2000, s.253).

“(…) Memurları sevmeden duramaz kadınlar; yeter ki memurlar kendilerine bir baksın hatta kadınlar istedikleri kadar inkar etsin, kendilerine bakmasalar da severler memurları” (Kafka,2000, s.254).

Kafka yukarıdaki ilk alımlamada güç zehirlenmesi yaşayan memurların zamanla toplumdan kopuk yaşam sürmelerinin onların iletişim biçimlerine de yansımalarını aktarmıştır. Yönetilenden uzak iletişim dili yıkıcı ve kaba unsurlar taşımaktadır. Devamında gelen alıntılarda ise Kafka idari güç sahiplerinin bireyler üzerindeki etkisinden bahsetmiştir. Bu durum psikolojik süreçlerle açıklanabilmektedir. Birey kendisinden üstün bir olguya koşulsuz biat ve patolojik bir sevgiyle karışık korku besleyebilmektedir. Bu durum tamamen gücün doğal yapısından kaynaklanan çıktılardır.

“(…)Gerçi burada kadastrucu olarak görevlendirilmişim, ama ancak görünürdeydi bu; benimle oynadılar, beni her kaldığım otelden kovdular, bugün de devam ediyorlar oynamaya, ama şimdi daha çok çabaya bakıyor bu iş, adeta şimdi daha geniş bir yer tutuyorum, bu da yine bir şeydir herhalde.Artık, ne kadar önemsiz görünse de, değil mi ki bir evim var, bir görevim, gerçekten bir işim var ; bir nişanım var ki...kendisiyle evlenecek, buradaki köy cemaatinin bir üyesi olacağım.Resmi ilişkilerimden ayrı Klamm’la aramda özel bir ilişki bulunuyor....Söz konusu bu güçleri de işte Frieda’ya borçluyum” (Kafka,2000,s.256).

Yukarı verilen paragrafta Bay K. ‘nın bürokrasi ile mücadelesinde taleplerine erişebilmek adına gerçekleştirdiği şeyler sıralanmıştır. Toplumda bürokrasiyle yakın bağlantıları olan kişilerin işlerini gerçekleştirmede daha başarılı olduğunu fark eden K. Memur Klamm’ın eski sevgilisi olduğu iddia edilen Frieda ile nişanlanarak idari işlerinde biraz olsun yol kattığını düşünmektedir. Topluma entegre olmanın ve insani olarak yaşamının tek koşulu Şato idaresi tarafından onaylanmaktadır. Köydeki bireylerin tek amacı da Şato’ya yaraşır şekilde yaşamak, kendi benliğinden vazgeçilmesi gereken durumlarda dahi Şato için bunu feda edebilmektir. Böylesi korkunç bir idare-yönetilen ilişkisinde artık farklılıklar yok, talepler yok sadece Şato’nun lütufu ve ussallık dışı beklentileri vardır. İşin en acımasız yanı ise idarenin haksızlıklarına, şımarıklıklarına karşı duruş sergileyen bireyler ölüm cezasından daha ağır bir cezayla cezalandırılmakta; idarenin ve bürokratikleşen toplumun arasında sıkışıp kalarak; onların yabancılaştırma uygulamalarına maruz kalmaktadır. Kafka mekandan mekana taşınır. Sayısız insanla tanışır, okul hademeliği gibi küçük bir pozisyonu bile kabul eder. En azından Şato’ya ulaşmak için geçici bir harita oluşturma adına bütün bunları yapar. Fakat hepsi boşunadır. O sonsuzlukta kaymaya devam ederken üstün güç ona sürekli hükmetmektedir (Nasir, 2012, s.46).

Kafka, Memur Sortini’nin Amalia tarafından reddedilmesinden sonra Amalia ve ailesinin maruz kaldığı akıl dışı hiçleştirme dışlanma faaliyetlerini aşağıda alımlanan pasajlarla okuyucuya aktarmıştır:

“(…) Bizi kimler küçümsemiyor ki! Bizi küçümsemeye karar verenler hemen en yüksek topluluk arasına karışıyor”(Kafka,2000, s.257).

“(…) Söz konusu küçümsemeye yol açan ilk neden, Amalia’nın Sortini’ye karşı davranışlarıdır...Haydi benim anlayamadığım bir duygudan ötürü Amalia küçümsemiyor diyelim; bu küçümsemeyi size, suçsuz aileye kadar genişletmek niye?”

“(…) Eğer K. dedi Olğa. Bizi küçümseyenlerin hepsini davranışlarından caydırmak niyetindeysen, çetin bir bu, çünkü hepsi de şatodan geliyor” (Kafka,2000, s.268).

‘‘ (...) Beylerin bu gibi konuşmalarına pek güvenmemeliymiş, beyler böylesi fırsatlarda hoşla gider laflar etmekten memnunluk duyarlarmış, ama pek ya da hiç önemi yokmuş söylediklerinin, ağızlarından çıkar çıkmaz, bir daha anımsanmamak üzere unutulur giderlermiş’’ (Kafka,2000, s.259).

Kafka Amalia'nın Memur Sortini'yi reddetmesinin sonuçlarından bütün aile fertlerinin değişik biçimlerde etkilendiğini özetle şöyle aktarmıştır: Olaydan sonra Amalia'nın ayakkabıcı olan babasının yanında çalıştırdığı elemanı istifa etmiş ve ayakkabı işleri -tamirat, sipariş vb.-olan müşteriler bütün işlerini iptal etmiş; babasının üye olduğu dernekten yetkililer arayıp; babasının istifa etmesini kendisinden rica etmişlerdir.

‘‘Baskı karşısında ‘hayır’ diyebilme kurumsal alanın dışına çıkarılma ya da pek çok olanaktan yoksun bırakılmayı getirir. Bundan dolayı, örgüt içerisinde birey ‘itaatsizlik yetisini’ kaybeder. Her türlü zorlama ve dayatmalara karşı gönüllü ve bilinçsiz bir şekilde ‘evet’ der. Baskı ve müdahaleyi olağan bir tavır olarak algılar’’ (Aytaç,2005, s.337-8).

‘‘(...) Olanlarda şatonun etkisi seziliyordu’’ (Kafka,2000, s.263).

‘‘ (...)Yalnızca herkes uzaklaşmıştı bizden; Gerek buradakiler gerek şato olsun.Buradakilerin bizden uzaklaşmasını elbet görüp hissediyor,oyula şatoyla ilgili hiçbir şeyin farkına varamıyorduk.Zaten eskiden de şatonun bize karşı bir yakınlığını fark etmemiştik ki, şimdi durumda bir değişikliğin farkına varalım.İşin en kötü yanı da şatodaki suskunluktu, hiç te buradakilerin bizden uzaklaşması değil; çünkü onlar bunu herhangi bir inançtan yapmamışlardı;sonra,belki bize karşı bir düşmanlıkları yoktu,henüz bugünkü gibi bir küçümseme söz konusu değildi o zaman,herkes sadece korktuğu için öyle davranmış ve işin nasıl sonlanacağını gözlemeye başlamıştı’’ (Kafka,2000,s.266).

‘‘ (...)Hasat zamanıydı...kimse de bizi yanında çalıştırmıyordu, sanki hayatımızda ilk defa aylıklığa mahkum edilmiştik.Pencereler kapalı, temmuz ve ağustos yalımında evde pinekleyip duruyorduk.Hiçbir şey olmuyordu; ne bir çağrı,ne bir haber, ne bir bildiri,ne de bir ziyaret,hiçbir şey...İleride gerçekleşecek bir şeyden korktuğumuz yoktu; ancak içinde yaşadığımız durumu bizi üzen; cezanın ta içinde bulunuyorduk.Çünkü köydekiler, kalkıp kendilerine gidelim, babam atelyesini yeniden açsın, pek şık giysiler dikmesini beceren, ama kuşkusuz bunu yalnız eşraftan kimseler için yapan Amalia yine siparişler almak üzere kendilerine uğrasın diye gözlüyordu, bu oldu mu tamamdı, herkes yaptığını üzülüyordu çünkü;köyde saygın bir aile cemaat içinden böyle apar topar ve düpedüz kapı dışarı edilirse,herkes bir bakıma bundan zararlı çıkar.Köydekiler,bizimle ilişkilerini kopardıkları zaman yalnızca ödevlerini yaptıklarına inanmışlardı,onların yerinde biz olsaydık, biz de başka türlü davranmazdık’’(Kafka,2000,s.266-67).

‘‘Dediğim gibi, işin hayırlı bir çözüme ulaşması köydekileri herkesten çok memnun edecekti’’

‘‘(...) Değil mi ki bizden uzaklaşmaları korkudan olduğu kadar, en çok işin tatsızlığındandı, olayla ilgili ne bir şey işitmek, ne bir şey konuşmak, ne bu olayı düşünmek, ne de doğrusu böyle bir olaya karıştırılmak istemişlerdi’’ (Kafka,2000, s.267).

Olga'nın romandaki anlatılarından hareketle; bürokrasinin öteden beri mesafeli ve gayrişahsi duruşu mevcut olayla da pek değişmemesine karşın toplumun aileye bakışı bürokratik baskıdan ötürü değişmiştir. Toplum aileyle iletişime geçilirse kendilerine de onların başına gelen zorlukların geleceğini ve bürokrasinin onları da hiçleştirip öğüteceğinin farkındaydı. Bu sebepten ötürü köydeki yönetilen grup konu hakkında herhangi bir eylemde bulunmaktan veyahut söz söylemekten kaçınmışlardır. İdari gücün verdiği korku toplumun vicdanına ağır basmıştır.

“(…) Evimizden çıkmak zorunda kalmıştık...Bu zahmetli taşınma arasında bile-ayrıca pek utandırıcıydı bizim için-çünkü ikide bir yolda ekin arabalarıyla karşılaşıyorduk; arabadakiler önümüzden geçerlerken seslerini kesiyor, gözlerini üzerimize çeviriyordu”

“Hısmın akrabalarından gelen yardımların arkası kesilmişti. Elimizde para pul kalmamıştı nerdeyse; tam bu sırada senin bildiğin o küçümseme yavaş yavaş etkisini göstermeye başladı. Mektup olayından kendimizi kurtaracak gücümüzün olmadığını fark etmişlerdi” (Kafka,2000, s.270).

“(…) Herkes kapısını yüzümüze kapıyordu. Artık bizden insan diye söz etmeye başlamışlar, aile adımız anılmaz olmuştu...Oturduğumuz kulübenin adı bile kötüye çıkmıştı” (Kafka,2000, s.271).

“Ne yaptık dersin sonunda? Yapabileceklerimizin en kötüsünü, küçümsemeyi gerçektekinden daha çok hak edeceğimiz bir şey: Amalia'ya ihanet ettik...büsbütün umutsuz yaşamıyorduk; bu yüzden her birimiz, kendi bildiğince, bizi bağışlaması için şatoya yalvarıp yakarmaya başladı...İlkin babam koyuldu işe; muhtara, sekreterlere, avukatlara, yazıcılara varılıp o saçma yüzüsu dökmeler başladı. Çokluk huzura kabul edilmiyordu babam...hemen bir solukta baştan savılıyor, bir daha da içeri alınmıyordu” (Kafka,2000, s.271-2).

“(…)Ne istiyordu yani babam?Ne idi başına gelen?Ne için bağışlanmasını rica ediyordu?Şatodan kim, ne zaman onun bir tek kılına dokunmuştu.Doğru, yoksulluğa düşmüş, müşterilerini kaybetmişti, falan filan; ama bunlar günlük yaşamla,esnaflık ve piyasa işleriyle ilgili şeylerdi; ne yani Şato bütün sorunlarla ilgilenmek zorunda mıydı?Hani her şeyle de ilgilenmiyor değildi aslında....Yoksa şato memurlarını yollasın da bu memurlar,müşterilerinin ardından koşup onları zorla babama geri mi getirtilirdi?”

“(…) İyi ama canım, nedir şu bağışlanacak şey? diye cevap veriliyordu babama” (Kafka,2000, s.272).

“Gel gelelim,bağışlanabilmesi için önce suçun saptanması gerekmekteydi;oyşa resmi makamlar bir suçun varlığını kabule yanaşmıyorlardı.Derken şöyle bir düşünceye kapıldı babam:Ödediği para yeterli görülmediği için suçun ne olduğu gizleniyordu kendisinden....Çünkü bizim resmi dairelerde işin uzamaması, yersiz konuşmalardan kaçınılması için rüşvet alındığı doğrudur, ama bu yoldan da bir şey geçmez insanın eline....Araştırma ve soruşturmaları için gerekli parayı sağlamak üzere elimizde ne kalmışsa ...satıp savdık”(Kafka,2000,s.273-74).

Kafka, Olga karakteri üzerinden bürokrasilerdeki patolojik bir hastalık olan rüşvet olgusunu vurgulamıştır. Aile idare ve toplumun ortaklaşa hareket ettiği olayda itibarını tekrar kazanmak için yürüttüğü mücadelede en sonunda pes etmiş, görmezden, duymazdan gelinen aile hiçbir suçu olmadığı halde resmi makamlarla ve toplumla bağdaşmak adına haklı taraf ta olsa affedilmek ve makul olmak adına her türlü girişimde bulunmuştur. Aidiyetsizleşmeyi iliklerine dek yaşayan Barnabas Ailesinin durumu Arendt'in yorumunu hatırlatır: Arendt'de Kafka metnini okumanın bir yolu şimdiki zamanı bir "savaş alanı" olarak tanımlamasıdır. Ve "Kafka için bu savaş alanı, insanın yeryüzündeki evinin metaforudur (Erdle,2016, s.312). Kafka'ya göre huzur ve sukunet arayışı yeryüzünde uzak bir hayalden başka bir şey değildir. Otoritenin ve baskının çeşitli biçimlerde hayatımıza girmesi bizlerde korunaklı alandan ziyade bir savaş alanı hissiyatı verir.

"(...) Bir suçun varlığını kanıtlamayı başaramadığıma ve resmi kanaldan ilerde de bu yolda bir şey elde edemeyeceğine göre, çalışmalarımı salt yalvarıp yakarmalara yöneltmek ve memurların kişisel duygularına seslenmek zorundaydı. Memurlar arasında elbette iyi yürekli ve merhametli kimseler vardı; bunlar makamlarında öyle peki diyemez, ama makamları dışında uygun bir saatte ansızın karşılarına çıkıldı mı, bunu yaparlardı kuşkusuz" (Kafka,2000, s.275).

"(...) Merhamet ve benzeri şeyleri memurlarda boşuna ararsın...Babamız da biliyordu kuşkusuz...kendisine şöyle bir plan yapmıştı: Şato'ya yakın anayola çıkıp memur arabalarının gelip geçtiği bir yerde duracak, bir çaresini bulup bağışlanmak için ricada bulunacaktı...Hiç akıl karı sayılamayacak bir plandı bu. Bir tek memurun elinde mi ki bağışlamak? Bu olsa olsa resmi makamların tümünü ilgilendirir, hatta resmi makamlar belki bağışlayamaz, yalnız yargılar" (Kafka,2000, s.276).

Bu kağıt makinesinin kağıttan gücü bir içkinlik gücüdür...Sayısız ağırlık merkezine sahiptir. Bir kağıt diğerini harekete geçirecek şekilde devinimdedir ve bu etkileşim olmazsa makinenin genel çalışması bu durumdan olumsuz etkilenir. Bu etkileşim sayesinde güç birinden diğer güç koordinasyona atlar bu sistem arıza ya da kesintiye uğramayacak biçimde başkalaştığından bozulacak yapıda değildir. Bu anlamda hiperrasyonellik diğer alt hiperrasyonelitelerin merkezde toplamıdır (Nasir,2012, s.46). Söz konusu yukarıdaki anlatılanları Olga'nın gözünden şöyle okumaktayız: "Hiç akıl karı sayılamayacak bir plandı bu. Bir tek memurun elinde mi ki bağışlamak? Bu olsa olsa resmi makamların tümünü ilgilendirir." Bürokrasinin çalışma mekanizmasında kişilere bağlı olmayan ussal hiyerarşik yönetim Marx tarafından şu şekilde özetlenmiştir: "Bürokrasi, kimsenin içinden kaçamayacağı bir daire oluşturuyor. Bürokrasinin hiyerarşisi, bilginin hiyerarşisi durumuna geliyor. Tepe, ayrıntıyı bilme işini aşağı

halkalara havale ediyor, aşağı halkalar geneli bilme işinde tepeye güveniyor ve böylece birbirlerini karşılıklı olarak aldatıyorlar” (Marx,1997, s.71). Bu durumu memurların sorumluluk almalarındaki isteksizlik olarak ta değerlendirebiliriz: Örneğin, bürokratları inisiyatif almaktan mahrum kişiler olarak gören Ludwig Von Misses’e göre memurluk disiplini, inisiyatifin mahkum edilmesi demektir...bürokrasi yeni bir insan türünün doğumuna neden olmuştur. Bu tür, duygusuz ve isteksiz bir türdür (Öztaş Vd. 2019, s.357).

“(…) Memurlar pek kültürlü kişilerdir, ama işte tek yönlüdür kültürleri; bir memur kendi alanında, tek bir söz üzerine hemen karşısındakinin düşüncelerini dizi halinde boydan boya görebilir; gelgelim başka bir büronun çalışma alanına giren konuları saatlerce kendisine anlatsanız da belki nezaket gösterip başıyla evet diyecek, ama söylenenlerin bir kelimesini anlamayacaktır”

“(…) Ama babamız yetkili memura rastlasa da, bu memur, hazırlık dosyaları olmadan, hele sokak ortasında bir şeycik yapamaz; yani başlamak gelmez elinden, yalnızca resmidir gördüğü iş ve onun için de size yine resmi yolu gösterir; ama bu yolda da zaten şuncacak bir başarı elde edememişti babamız” (Kafka,2000, s.276).

Yukarıda alımlanan pasajlarda aktarıldığı üzere bürokrasilerdeki en küçük idari karar bile hiyerarşinin zorlu yollarını geçmek zorundadır. Bu anlamda bir idari karar sadece bir memurun iradesi ile şekil almaz ve bu kararların öncelikle kırtasiyecilikle boğuşması gerekmektedir.

“(…) Ve gerçekten söylendiğine göre, rahat yaşama bakımından uşaklar gerçek efendileridir Şato’nun...Şato yasaları çerçevesinde sessiz ve ağırbaşlı davranırlar...Köyde başkalaşmış halleri vardır; azgın, serkeş, yasalar yerine doymak bilmez içgüdüleri tarafından yönetilen kalabalıklırlar. Arsızlıkları sınır tanımaz” (Kafka,2000, s.282-83).

“(…) Şato’da bambaşka bir insana dönüşür, belki artık kimseyi tanımazlar, hele ilgili kişi köyde kendisiyle düşüp kalktıkları biriye. Sizi Şato’da gördüler mi pek sevineceklerine isterlerse daha önce ahırda yüz kez yemini billah etsinler, asla!” (Kafka,2000, s.284).

Yukarıdaki iki alıntıda bürokrasinin dışlisini oluşturan birey faktörü üzerinden değerlendirmeler sunulmuştur: “Örgütsel baskılar karşısında kişi iki tür tepki verir: ya örgütsel renge boyanarak uysal, tek biçimli, teslimiyetçi, soyut ve içe dönük bir kişilik geliştirir ya da dışa dönük saldırgan, kontrol dışı tepkiler verir. Her iki tepki türü de, ekstrem ifade biçimlerine karşılık gelir; birey, gündüz (yani mesai içinde) disiplinli, tertipli, uysal ve kurallı, gece (mesai dışı) tam aksine, haz düşkünü, lakayt, ilkesiz ve kural dışı bir kişilik yapısı sergiler” (Aytaç,2005, s.325).

Olga'nın memurların yardımcısı konumundaki hiyerarşinin en alt kademesindeki uşaklar hakkındaki çıkarımları da ilgi çekicidir. Buna göre; en alt kademedeki memurların yozlaşmaya daha yatkın oldukları ve bürokrasilerde kraldan çok kralcı olma deyiminin en canlı örneklerini bu memur grubunun oluşturduğu barizdir. Hiyerarşi zincirinde yukarıya çıkma hırsı adına her türlü gayri ahlaki işe giren küçük memurlar, pastadan pay almak için sürekli fırsat kollayan samimiyezsiz ve yozlaşmış halde ortalıkta gezinen kimselerdir.

Romanın ilerleyen sayfaları sistematik bir özetle anlatılmak istenirse; Bay K.'nın yardımcıları ile olan diyalogları dikkat çekmektedir (Kafka,2000,s.298).Bay K.'nın iki yardımcısının sersemce ve düşüncesiz davranışlarına daha fazla dayanamayıp onları kovduktan sonra yardımcılarının Bay K.'yı Şato'ya şikayet etmeleri ekseninde gelişen diyaloglar tam bir kara mizah örneği gibidir.Birbirinin aynısı olan yardımcıları-Kafka bu benzerlik durumunu romanlarında tektipleşme,aynılaşma ironisi açısından kullanmıştır ve Kafka'ya göre bürokraside bütün görevliler birbirinin aynısıdır veyahut birbirlerine oldukça benzemektedir – Şato'dan bir memur tarafından görevlendirilmiş ve yardımcıların Bay K.'nın astları olarak atandıkları iddia edilse de Bay K.'nın hizmetine neden verildikleri oldukça mizahi bir yöne sahiptir: Yardımcıların anlatımına göre Şato'dan bir memurun kendilerine verdiği görev tanımı şudur; Bay K.işe başlama prosedürlerini yerine getirene kadar onu neşelendirmek ve onu eğlendirmektir. Bu sebepten ötürü yardımcıları sürekli yerli yersiz şakalar yapmakta, Bay K.'ya sataşmakta ve tıpkı bir soytarı gibi hareket etmektedirler. Şato'nun yardımcılarına böyle bir idari görevi vermesine anlam veremeyen K. yardımcıların absürd hareketlerine ve şımarıklıklarına dayanamayıp, onları kendisinden uzaklaştırmıştır.

“(…) Hani memurların en hoşlandığı şey, resmi işleri içki salonunda ya da odalarında, mümkünse yemek yerlerken, ya da yatmadan önce veya sabah fazla yorgunluktan kalkamayarak biraz daha gerinip uzanmak istedikleri zaman yatakta görmektir” (Kafka,2000, s.307).

Yukarıdaki pasajta memurların idari kararlar alırkenki lakaytlığı ve keyfi hareketleri tasvir edilmiştir. Bu anlatıya göre memurlar idari kararlar üzerinde etraflıca düşünmekten, rasyonel ve objektif olmaktan çok uzak bir halde sorumluluklarını yerine getirirler. Esasen bu durum idari kararların sorumsuzluk içinde neticelendirildiğini göstermektedir.

“Hayır hayır dedi B rgel. D ş kırıklıklarından yılmamalısınız. Hani burada kimi Şeyler yıldırma temelli üzerine kurulmuş gibidir ve yeni gelen bir kimsenin gözüne büsbütün aŐılmaz görünür engeller. Gerçekte böyle mi, değil mi, bunun üzerinde durmak istemiyorum; ne bileyim, belki de görünüŐ sahidten gerçeğe uymaktadır. Bulunduğum mevkiide, bu konuya gereken uzaklıktan bakıp, işin iş yüzünü kavrayabilmekten uzağım” (Kafka,2000, s.331).

Yukarıdaki alıntıda Memur Bürger Bay K.’ya bürokrasi ile girdiği mücadelede pes etmemesini telkin etmekte ve kendi makamının Bay K.’nın resmi işlerine yardım etmek için yeterli bilgiye sahip olmadığını belirtmektedir. Bürokrasilerdeki uzmanlaŐma ve idari sistemin birbirinden bağımsız kendi yetki alanlarının varlığı işlerin pek te verimli yürütülmediğini göstermektedir. Şöyle ki Bay K.’nın halen kadastruculuk işine baŐlayamaması ve köyde yabancı olarak anılıp yaşadığı zorluklar bunun göstergesidir.

Bay K. köyde kendisine g c bela elde ettiği okul hademeliği işine girmiŐ olsa da halen kadastruculuk işinin neticelendirilmesi için uĐraŐ vermektedir ve en sonunda Şato’dan yetkili bir isim olan Memur Erlanger’in kendisini gece yarısı köydeki Beyler Oteli’nde beklediği kendisine bildirilmiŐtir. Şato bazı dosyalarını neticelendirmek için geceleri de mesai yapmakta ve çalışma alanı olarak bu oteli kullanmaktadır. Büyük bir heyecanla otele giden Bay K. Memur Erlanger’in yanına gelene dek değişik olaylarla karŐılaŐmıŐtır. Özellikle odaları karıştırıp yanlışlıkla Sekreter Bürger’in odasına girmesiyle oldukça fazla zaman kaybeden Bay K. Bürger’in sabahlara dek konuŐmasıyla birlikte uyuya kalmış ve Erlanger ile olan randevusuna gidememiŐtir. Şato romanı bu anlamda çok hüzünlü ve ŐaŐırtıcı biçimde sonlanmıŐtır. Bay K.’nın en çok istediği Şey Şato tarafından tanınmak ve işine baŐlamaktı. Bu yolda sayısız girişimde bulunmuş ve en nihayetinde Şato tarafından buna dair somut ve resmi ilk adım gelmesine karşın, Erlanger’in odasını bulmaya  alıŐırken yanlışlıkla Sekreter Bürger’in odasına girmesiyle en büyük hayalini gerçekleŐtirmekten uzaklaŐmıŐtır.

“Benim görebildiğim kadar...iş sahipleriyle yapılacak görüŐmeler için gece uygun bir zaman sayılamaz, görüŐmelerin resmi niteliğini gece vakti bütünüyle ayakta tutmak g c tür  nk ,hatta bayağı imkansızdır.Hani dış nedenlerden kaynaklanmaz bu; tabi geceleyin de, istenirse gündüz ki kadar formalitelere sıkı sıkıya bağlı kalınabilir...Geceleyin verilen resmi yargılar pek te sağlıklı nitelik taŐımaz.Geceleyin istemeyerek sorunları daha çok kişisel açıdan değerlendirmeye eğilim gösterir insan...iş sahiplerinin diğer durumları, üzüntü ve tasaları hiç yeri yokken düŐünülüp göz önüne alınarak verilecek kararda rol oynar; iş sahipleriyle memurlar arasında kolanması gereken zorunlu sınır, görünürde var olsa da tavsar yine...bakarsınız bir tuhaf ve düpedüz yersiz bir kişisel alıŐveriŐ işe karıŐmıŐtır” (Kafka,2000,s.333).

“(…)İş sahibi sizi kendisiyle birlikte üzülmeye çağırılmaktadır.Ve sessiz gecede baş döndürücü bir çağrıdır bu.Çağrıya uyar ve uyunca da resmi kişiliğinizden sıyrılıp çıkarsınız.Bu öyle bir durumdur ki, çok geçmeden hiçbir ricayı geri çeviremez bir kimseye dönüşürsünüz...Çünkü bizler bulunduğumuz mevkide, söz konusu ricaları yerine getirmeye yetkili değiliz; ancak gece gelen bu iş sahibinin yakınıımızda bulunmasıyla adeta resmi güçlerimiz büyür, kendi yetki alanımız dışında birtakım yükümlülükler altına girer,hatta bunları yerine getirmeye kalkarız.İş sahibi ormanda karşımıza çıkan haydut gibi, başka zaman asla üstesinden gelemeyeceğimiz özverilere sürükler bizi...Ama bütün bunlar geçip,iş sahibi, doymuş ve umursamaz, gidip te biz odamızda kalakaldık mı, biz bize, görevimizi kötüye kullanmanın bilinci karşısında çaresiz kaldık mı, nasıl olacaktır durum?Hiç tasarlanacak gibi değildir’’(Kafka,2000,s.341-42).

“Gece sorgulamalarının amacı..beylerin gündüz gözüyle görmeye katlanamayacakları iş sahiplerini tez elden geceleyin, yapay ışıkta, işin bütün çirkinliğini hemen yine uykuda unutmayı umarak sorgulayıp çıkarmakmış aradan’’ (Kafka,2000, s.357).

Yukarıdaki alıntılarda memurların gece mesaisinde tarafsızlıklarını korumakta güçlük çektikleri ve yetki gaspı yaptıkları belirtilmiştir. Kafka bu noktada bizleri bürokrasilerde sıkça rastlanan yetki ve fonksiyon gaspı kavramlarına götürmüştür. Memurlar kendi görev alanlarına girmeyen veyahut kendi sorumluluk alanlarını aşan konularda irade beyanında bulunmakta ve özel kişilerin de bu durumdan olumlu anlamda etkilenmesine olanak yaratmaktadırlar. Fakat bu durum bürokrasinin herkese eşit mesafede olma, yansızlık gibi sıkı sıkıya bağlı olduğunu iddia ettiği özelliklerinden oldukça uzakta bir tutumdur. Ve bu tutumu da yaratan ironik biçimde yine bürokrasilerin kendi doğasıdır.

“(…) Sonunda uşak dağıtım işini bitirmişti, yalnız bir tek evrak, aslında yalnız bir tek kağıt parçası, bir not defterinden bir pusula, yardımcı uşağın hatası yüzünden küçük arabada kalmıştı ve kime verileceği bilinmiyordu.Bu pekala benim evrak olabilir diye içinden geçirdi K...Pusulayı...parça parça edip parçaları cebine tıktırdı.Allah bilir, K.’nın buradaki büroların çalışmasında gördüğü ilk düzensizlikti bu...İçinde birikmiş öfke, birikmiş huzursuzluk bir an gelip ister istemez bir yerde patlak verecekti; küçük bir pusulanın yırtılmasıyla bunun kendini açığa vuruşu gene de yeterince masum bir olaydı’’(Kafka,2000,s.354).

Yukarıdaki alıntılarda kendisini baskı altında hisseden ast bir memurun görevi esnasında yaptığı davranış şaşkınlık ve üzüntü uyandıran bir sahnedir. Evrak dağıtımında bütün evrakların dağıtımının bitiminde kalan son evrağın hiçbir büro tarafından kabul edilmemesi üzerine memurun evraktan kurtulmak için onu yok etmesi esasen bürokrasiye karşı bastırılmış duyguların dışı vurumu ve bir başkaldırıdır. Bu direniş sadece kağıt parçasının yok edilmesi ile kendini gösterse de bürokrasinin birgün bireyin sahip olduğu öfkeyi ortaya çıkarması için elverişli durumlar yaratacağından şüphe yoktur.

“Çünkü oda hizmetçisi olarak, insan zamanla büsbütün yitik ve unutulmuş hisseder kendini tıpkı bir maden ocağında çalışılıyor gibidir...Ama beyler günlerce odalarda kalıp...Bir oda nihayet oda hizmetçisine teslim edildiği zaman öyle durumdadır ki, bir tufan bile onu arıtamaz. Neme gerek yüce beylerdir hepsi; ama peşlerinden odaları temizlemek için tiksinti denen duyguyu içinden enikonu silip atması gerekir insanın...Karşılığında tatlı bir söz işiteler bari! Hep azar, hep azar, en başta ikide bir tekrarlanan şu kahredici suçlama: Temizlik sırasında evraklar kaybolmuşmuş. Gerçekte bir şeycik kaybolmaz, ufak bir kağıt parçası bulursa hemen götürülüp otele teslim edilir.Doğru, evraklar kaybolur kaybolmaya, ama hizmetçilerde değildir suç.Ve bir de bakılır ki, bir kurul gelmiştir, hizmetçiler odalarından çıkar çaresiz, kurul üyeleri de yatakların altını üstüne getirip arama işine koyulur.Pek fazla bir şeyleri yoktur hizmetçilerin,birkaç parça eşyaları aralıklı bir sepetin içinde durur; gelgelelim saatlerce sürdürülür arama.Tabi bir şey bulunamaz, çünkü nereden gelecek evraklar oraya?”(Kafka,2000,s.368-9).

“(…) Zaten bizi bir arada tutan, gelecek kapılarının her üçümüzün yüzüne aynı ölçüde kapalı bulunması değil mi?” (Kafka,2000, s.393).

“(…) Kimseler uğramaz buraya, dünya bizi unutmuş gibidir” (Kafka,2000, s.403).

Yukarıda alıntılan uzun pasajta bürokrasilerdeki usulsüzlere-evrak kaybolması, sistem arızaları vb.- üretilen bahanelere güçlü betimsel öğelerle oluşturulmuş paragraf örnek verilmiştir: Kafka bu denli rasyonel bir örgütlenmede hiçbir evrağın bürokratların iradesi dışında kaybolamayacağını; ancak bir görevli isterse bu durumun gerçekleşebileceğini kat görevlisi bir karakter aracılığıyla okuyucuya aktarmıştır. Devam eden paragrafta kat görevlisi bir kadın karakter tarafından; yine kendisi gibi toplumun alt kesimini temsil eden emekçi arkadaşlarının yaşadığı izolasyon ve idare tarafından umursanmamaları, kendilerine tıpkı bir nesne gibi davranan yozlaşmış bürokratların varlığı aktarılmıştır. Devam eden alıntılarda onların nezdinde hiçbir umut ışığı yoktur. Bürokrasi onları çoktan sindirmiş ve içlerine büyük korkudan başka bir his bırakmamıştır. O korku da: bürokrasiye layık olamayan Barnabas Ailesinin sonudur. Halbuki kat görevlisi kadınlar tıpkı Barnabas Ailesi'ne yapılanlar gibi kendilerine de başka türlü bir dışlanmanın sunulduğunun farkında değillerdir ya da farkında olsalar da bunu dile getirmek ve buna başkaldırmak yok olmakla eşdeğerdir. Onlar halen bir işleri ve kalacak yerleri olduğu için şükrederken Barnabas Ailesi'nde bunların hiçbiri yoktur. Bu noktada bürokrasi bireyin yabancılaşmasının da bir hiyerarşisini yaratmıştır: Şato'ya tabi herkes bir şekilde ötekidir. Fakat bu dışlanmışlık seviyesi bireylere göre farklılık göstermektedir. Kimisinin Barnabaslarda olduğu gibi isimleri bile anılmazken kimilerinin en azından bir işi vardır!

Aşağıdaki paragraflar Kamuran Şipal'in (2000) romanın sonuna eklediği "EK" adlı Bölüm'den alıntılanıdığından alımlama sıralamasına romandaki düzene uyularak devam edilmiştir. Şato tam bir Yahudi romanıdır. Kahramanın açıkça bir Yahudi olduğu bellidir. K.'nın tipik bir Yahudi özelliği yoktur, ancak "Yahudi yaşamına özgü" olan durumlara ve şaşkınlıklara kapılır, Yahudilerin durumu karakterin icadına ilham vermiştir ... evrensel bir figür: yabancı, göçmen, hiçbir yere ait olmayan biri...yabancı...Ama sadece bir yabancı değil o; kişi eleştirmeye ve iddialara, yüce küstahlığa, haklara sahip olmaya cesaret edebilen biridir K. (Löwy,2004, s.54).

“(...) Örneğin Klamm sizi bırakır, çekip gidebilir kendisi. Bu bir şeyi değiştirmez ki! Dedi K. Yolunu keser, onu beni dinlemeye zorlarım. Sizi dinlemeye mi zorlarsınız! Dedi otelecinin karısı, zorlayacaksınız da aslana ot yedireceksiniz ha! Bu ne yiğitliktir böyle...Sonra ortada bir aslan değil bir büro şefi var. Hem aslanın elinden dışisini alıp evlenmek istediğime göre, sanırım söylediklerimi onun dinlemesine yetecek kadar bir önem taşıyacağım” (Kafka,2000, s.417).

“(...) Klamm sana haklı olarak erişilmez biri gibi görünüyor, bu yüzden Frieda'nın da Klamm'ın yanına sokulmadığını sanıyorsun” (Kafka,2000, s.390).

“(...) Klamm özel kişi ha! Şimdiye kadar özel kişi olarak Klamm'ı kim görmüştür? Görmeyi bırak, özel kişi olarak onu yalnızca düşünebilen var mıdır?...Frieda Klamm'ın sevgilisiydi ya, sanıyorsunuz özel kişi olarak seviyoruz Klamm'ı.Bakın, gerçek bir memur için bazen çok, bazen az memurdur denemez, her vakit tastamam bir memurdur o...Memur Klamm'dan, o yüce, alabildiğine yüce memurdan başka kimseyi sevdiğimiz yok bizim”(Kafka,2000,s.418).

“(...) K. susuyor, yalnız sekreterin yüzünü titizlikle izler görünüyordu; öyle ki, Klamm'ın görmeye katlanacağı gibi bir yüzün oluşturulmasında gözetilen yasayı ele geçirmek istiyordu adeta. Ne var ki, bir şey ele geçiremeyerek başını çevirdi” (Kafka,2000, s.422).

Eser boyunca Klamm'ın bu denli insanüstü resmedilmesi onun memur olmasından ileri gelen bir özelliğinin yanı sıra Kafka'nın Klamm karakterini yaratırkenki saiklerinden de ileri gelmektedir. Bürokrasinin katı, değişmez prosedürler dünyasında, memurlar inisiyatif gösteremeyerek “zombileşir”, insan kendi meydana getirdiği aygıtın aksesuarı haline gelir (Loo & Reijen, 2003, s.144). Klamm'ın Çekçe'de karşılığı sanrı veya hayalet ve Almanca'da ise soğukluk veyahut kişinin dayanılmaz sessizliği anlamlarını ifade etmektedir. K. Klamm'ı görünmez kaleye tek bağlantı olarak görüyor; köy sakinleri arasında da onun gerçek bir figür mü yoksa basit bir efsane mi olduğu merak ediliyor. Kağıt makinesi kendini hem bilinmeyen hem de bilinmeyen güç hattının dairesel bir sonsuzluğu etrafında döner (Nasir,2012, s.45).

Şipal'in romanın sonuna koyduğu "EK" adlı Bölüm'de (Kafka,2000, s.399) Bay K.'nın Klamm'ın sekreteri Momus tarafından sorgulanmayı reddetmesi olayı romanda daha önce

örneklendirilen kara mizah motiflerinin kendini gösterdiği paragraflardan olmuştur. Momus elindeki resmi sorgu evrakına dayanarak Bay K.'ya sormak istedikleri olduğunu belirtmiş ve evrakta K. hakkındaki birtakım ciddi iddiaların doğru olup olmadığına dair kendisinden bilgi almak istemiştir. Bay K. ise uzun süren direktörlerin ardından evrakta yazılanları merak edip, sekreterin çantasını zorla ele geçirmiş ve tutanağı almıştır. Fakat tutanağın gerek dili gerekse üslubu ve tutanağa çizilmiş resimler K.'nın resmi evrakın ve soruşturmanın ciddiliğine olan şüphesini haklı çıkarmış; K. tutanağı gülünç bir şaka olarak görmüştür. Kafka'nın resmi evrakları yermesinin gerçekten de en komik örneği söz konusu tutanak olayıdır. Resmi evraklar her ne kadar idarenin gücünü gösterecek denli korkunç ve heybetli görünseler de içeriği yararsız sözlerden oluşmuş kağıt parçalarıdır. Aşağıdaki tutanak olayının anlatıldığı alıntılarda bu açıkça hissedilmektedir:

“(…) Tutanak elinize geçse sanki bir değeri mi kalır? Koparılmış bir kır çiçeğine dönüşür hepsi...Ve alabildiğine kararlı, çantayı sekreterin koltuğunun altından çekip aldı.Sekreter de,dünden razı ona,bıraktı çantayı...Ne diye şimdiyi beklediniz dedi sekreter.Zor kullandıktan sonra daha hemen başta alabilirdiniz çantayı.Zora karşı zor dedi K.Daha önce bana buyur ettiğiniz sorgulamayı ya da hiç değilse evraklara bir göz atma iznini şimdi yok yere esirgiyorsunuz benden.Ben işte ikisinden yalnız birini zorla ele geçirmek üzere çantayı aldım...Sonra evrakı K.ya uzattılar, o okudu:’Kadastrucu K.’nın ilkin köyde yerleşmesi gerekiyordu.Kolay değildi bu, çünkü onun işine gereksinme duyan kimse yoktu köyde...K.görünürde anlamsız,sağda solda sürtüp duruyor, köyün dirlik düzenliğini bozmaktan öte bir şey yapmıyordu.Ama gerçekte işi başından aşkındı;pusuda,kendisi için bir fırsat kolluyordu ve kolladığı fırsatı da buldu çok geçmeden;Frieda’yı , Beyler Oteli’nin o toy garson kızını verdiği sözlerle kandırıp ayarttı...Burada son buluyordu evrak.Ayrıca kenarda çocuksu bir çiziktirmeyle yapılmış bir resim vardı.Adamın biri bir kızını kollarıyla kucaklamış tutuyordu’’(Kafka,2000,s.431-2).

“(…)Evraka gelince beni düş kırıklığına uğrattı. Otelcinin karısının dediği gibi,gerçekten de pek bayağı bir kır çiçeğiymiş.Bilmem, bir çalışma olarak bakılınca resmi değeri vardır belki; ama benim için laf ebeliği yalnız, allanıp pullanmış, içler acısı boş bir kadın dedikodusu; evet, bunu yazanın bir kadın yardımcısı olduğu kuşkusuz.Hani bu evrak dolayısıyla bir makam bulup şikayet için başvurabilirim, bu kadar adalet vardır sanırım burada, ama ben böyle bir şey yapmayacağım; pek çirkin bir davranış olacağından değil, daha çok size minnettarlığımdan.Tutanağı bana biraz korkunç gibi göstermesini becerdiniz.Bu izlenim şimdi tümüyle üzerimden silinip gitti.Benim için hala dehşetini yitirmeyen bir şey varsa,böylesi bir evrakın sorgulamaya temel yapılabilmesi ve Klamm adının bu iş için kötüye kullanılmasıdır’’(Kafka,2000,s.432-3).

“(…) Belki de uşaklar memurların eski giysilerini giyiyordu, Uşakların o herkesçe bilinen gururlanmalarında bunun da payı olabilirdi hani’’(Kafka,2000, s.454).

“(...) Hele büro yaşamı öylesine bitkin düşürücü ki, pek önem taşımayan en ufak durumlar titizlikle dikkate alınarak ve bu bakımdan olanaklar elveriyorsa, hiçbir değişikliğe izin verilmeyerek üstesinden gelinebilir ancak. Diyelim bir mürekkep hokkasının her zamanki yerinden alınıp bir karış öteye konması, alabildiğine önemli bir çalışmayı aksatabilir. Bütün bunlara dikkat etmek aslında uşakların işidir; ama uşaklar maalesef kendilerine o kadar az bel bağlanacak kimselerdir ki, işin büyük bir bölümünün bizim tarafımızdan yapılması gerekiyor” (Kafka,2000s.455).

Yukarıda alımlaması yapılan pasajta her şeyin ufak bir mürekkep okkasının yerinin bir milim oynamasının bile yazılı belgelere dayandırılması gerektiği ve eğer bu sistemle devam edilmezse işlerin daha da karmaşık hale geldiği bir memur karakteri üzerinden anlatılmıştır. Kafka, Weber Bürokrasisi'nin kağıt fetişizmine olan düşkünlüğünü absürd biçimde yansıtmıştır: “Diyelim bir mürekkep hokkasının her zamanki yerinden alınıp bir karış öteye konması, alabildiğine önemli bir çalışmayı aksatabilir” burada okuyucuların Kafkaesk bir gülüş sergilediklerini hayal etmek hiç te zor olmasa gerek.

Şato'da çok istenen tanınma, kayıp kişisel dosyanın izini sürme girişimi ve dolayısıyla hayatın kurumsallaşmış anlatımı, aslında suçluluğunun kanıtıdır, çünkü suçluluk burada tek kesinliktir. Dava'da Josef K.'nin infazıyla sona eren suçluluk aksine Şato'da aksiyomatik boşluğunu korumakta ve başka bir deyişle hukuki olarak sonuçsuz kalmakta ve bir infaz veya yaptırıma yol açmamaktadır (Kostopoulou, 2020, s.17).

Kafka'nın bürokrasisi nereden tutsanız elinizde kalır. Dolayısıyla Kafka'yı anlayabilmek için Weber kardeşlerden Max Weber'e değil, Alfred Weber'e; teknik olarak üstün bürokrasiye değil bir “itham olarak bürokrasi” anlayışına bakmak daha yerinde olacaktır. Weber'e göre temel sorun devasa bir aygıtın (*an immense apparatus*) ayağa kalkması ve varlığımıza her geçen gün nüfuz etme eğilimde bulunmasıdır. Bunu yaparken de bizleri, odalara, kompartımanlara bölmektedir. Bu devasa aygıt şemalaştırma zehrini saçmaktadır (*a poision of schematization radiating out from this apparatus*). Bu zehir, içinde bireysel ve bağımsız olan ne varsa, kendisine yabancı olan ne varsa onu öldürmekte “*özgür yaşamın tüm güçlerini emmekte ve eritmektedir*” (Şener,2020, s.21,24).

6.BÖLÜM: METODOLOJİ

6.1.ARAŞTIRMA PLANI

Çalışmanın 1.Bölümü'nü geniş biçimde ele alınmış teorik arka plan oluşturmuştur. Çalışmanın 2.Bölümü Franz Kafka'nın hayatını kapsar. Çalışmanın 3.Bölümü'nü araştırmanın kavramsal arka planı oluşturmuştur. Araştırmanın 4.Bölümü'nde ise Kafka'nın eserlerindeki bürokratik temalar incelenmiştir. Söz konusu bu bölümde Kafka'nın ilgili eserleri sistematik olarak incelenmiş, nitel veri analiz biçimlerinden metin analizi ve yorumsamacılık metotlarıyla eserlerdeki bürokrasi tasvirleri öne çıkarılmıştır. Eserlerden farklı bürokrasi hallerinin alımlanması çalışmayı zenginleştirdiği gibi çalışmanın çekirdeği olan Şato Romanı'nda bürokrasi kavramının incelemesine de ön bir hazırlık olmuştur zira Kafka'nın bütün çalışmaları aynı tözden meydana gelmiştir. Bu tözde yazarın kişisel hayatına dair parçalar olduğu gibi yoğun bürokratik öğeler de mevcuttur. Çalışmanın 5.Bölümü'nü ise Şato Romanı'nda bürokrasi olgusu oluşturmuştur. Kafka'nın en kapsamlı bürokrasi betimlemesine sahip eseri Şato'dur. Eser, katı bir bürokratik geleneğin boğucu ortamında geçen bireyin görmezden geldiği ve her şeyin sıkı sıkıya kurallar zinciriyle örülü olduğu korkunç bürokratik cehennem tasviridir. Çalışmada, Weberyen Bürokrasi'de yöneten ile yönetilenler arasındaki sorunları ve Kafka'nın bürokrasi tasvirlerini vurgulamak amacıyla; Kafka'nın 3 büyük eseri (Dava, Dönüşüm, Amerika) ve bürokratik temaların ağır bastığı diğer öyküleri ile birlikte Şato Romanı nitel veri analizine dahil edilmiş; buna ek olarak Şato Romanı'ndan seçilen örneklem olan Barnabas Olayı Harry F. Wolcott'un (1994) analiz yöntemiyle ayrıntılı biçimde ele alınmıştır.Sözü edilen örneklem bürokrasinin olumsuzlarını ve yönetilenlerin bürokrasi yüzünden yaşadığı derin mağduriyet ve korkunç bürokrasi hallerini tasvir etmesi bakımından önemlidir.

Çalışmanın 4. ve 5. Bölümleri'nde yazarın bütün eserlerinin detaylı biçimde incelenmesiyle alıntılanan pasajlar, Harry F.Wolcott'un (1994) betimsel analiz yöntemiyle ve Juliet Corbin ve

Anselm Strauss'un metoduyla (1990) değerlendirilmiş ve yorumsamacı metotla çalışmanın ana sorunsalları ilişkilendirilmiştir. Bunun yanı sıra 5.bölümde şato Romani'ndan alınan örnekleme olay olan Barnabas Olayı MAXQDA 2020 Nitel Veri Analiz Programı aracılığıyla değerlendirilmiş ve bulgular çalışmaya yansıtılmıştır. Aynı zamanda yine söz konusu program aracılığıyla oluşturulan Memurlara Atfedilen Anlamlar Tablosu da (bkz.Tablo 10) şato Romani'nin belirli ölçütler içinde alıntılanmış pasajlarının nicelleştirilmesiyle oluşturulmuş ve çıktılar nitel verilere entegre edilip araştırma sürecine dahil edilmiştir. Araştırmanın 6.Bölümü'nü metodoloji ve 7.Bölümü'nü ise ayrıntılı bulgular oluşturmuştur. Tezin Sonuç Bölümü'nde ise elde edilen bulgular değerlendirilmiş ve doyurucu bir tartışma izleği sunulmuştur.

Çalışmanın amaçlarından yöneten ile yönetilenlerin arasındaki sorunların ne olduğunu şato aracılığıyla yeniden değerlendirmek ve onlarla yüzleşmek; Kafka'nın tasvir ettiği bürokrasi biçiminin Weber Bürokrasisi'ne benzer ve onlardan farklılaşan halleri, Weberyen bürokrasilerin dönüşümü ve geleceğiyle ilgili dikkat çekici yorumlar Sonuç Bölümü'nde yer almıştır.

Çalışmanın zengin yerli ve yabancı literatür taramasına sahip olması, Kafka'nın yukarıda adı geçen eserlerinin bürokratik temalar çatısı altında bir arada okuyucuya sunulması, şato Romani'nda ve romandan alınan örnekleme deki bürokrasi örüntülerinin iki farklı betimsel yöntemle sistematik biçimde değerlendirilmesi onun özgünlüğünü ve cesaretini kanıtlar niteliktedir zira tez çalışması bu haliyle alandaki "Kafka ve bürokrasi" temalı çalışmalardan daha kapsamlı bir yapıdadır ve dikkate değer noktalara sahiptir.

6.2. ARAşTIRMANIN YÖNTEMİ

Çalışmanın 4. ve 5.Bölümleri'nde yazarın eserlerinden alınan pasajlar rastgele bir seçime tabi tutulmamış; önceden oluşturulmuş bürokratik temalar ışığında seçilmiştir. Çalışmanın 5.Bölümü'nde yer alan pasajlar nitel veri analizlerinden Juliet Corbin ve Anselm Strauss'un yöntemine (1990) göre yorumlanmıştır. Nitel araştırma mecazi anlamda incecik iplik, birçok renk, farklı doku ve çeşitli malzemelerin karışımından oluşan girift bir kumaşa benzer. Bu

kumaş kolay veya basit bir şekilde açıklanamaz. Kumaşın dokunduğu tezgah gibi, genel varsayımlar ve yorumlayıcı çatı nitel araştırmayı bir arada tutar (Creswell,2013, s.42).

Nitel araştırmalar için araştırma süreci zamanla ortaya çıkar. Bu, araştırma için başlangıç planının net bir şekilde belirlenemeyeceği anlamına ve araştırmacılar alana girdikten ve veri toplamaya başladıktan sonra sürecin her aşamasının değişebileceği veya yön değiştirebileceği anlamına gelir (Creswell, 2013, s.47).

Araştırmacının kendi alt yapısı, ilgisi ve araştırmaya kattıkları da dikkate alınmaktadır. Araştırmacılar araştıran-sorgulayan olarak kişisel geçmişlerini konumlandırırlar. Ayrıca araştırmaya karşı bir yönelime ve araştırmaya bilgi sağlayan kişisel bir etik duygusu ve politik duruşa sahiptirler. Norman K. Denzin ve Yvonna S. Lincoln araştırmacıları "çok-kültürlü özne" olarak adlandırır ve geçmiş, gelenek, benlik algıları, etik ve politikalarını, araştırma için bir başlangıç noktası olarak görürler (Creswell, 2013, s51).

Juliet Corbin ve Anselm Strauss'un yöntemine (1990) gelinecek olursa; yöntem çeşitli aşamalardan oluşur. Buna göre nitel veri analiz sürecinin belli başlı özelliklerinden bazıları şunlardır:

1. Veri toplama ve analizi birbiri ile ilişkili süreçlerdir.

2. Kavramlar analizin temel birimleridir.

3. Oluşturulan kategoriler geliştirilmeli ve birbiriyle ilişkili olmalıdır (Corbin ve Strauss,1990, s.6-7).

Corbin ve Strauss'un çalışmasında (1990) aynı zamanda 3 farklı kodlama yönteminden bahsedilmiş ve mevcut tez çalışmasının 4.ve 5. Bölümleri'nde seçici kodlama türü kullanılmıştır. Bu kodlama türüne göre bütün alt veyahut zayıf görünüme sahip kategoriler daha geniş kapsamlı bir ana kategori etrafında hikayeleştirilir ve geniş anlam bağlarıyla analizler detaylandırılır. Çalışmanın evrenini; 4.Bölüm'de adı geçen Kafka'nın çalışmaları ve yine yazarın çalışmalarından olan "Şato" Romanı oluşturur. Çalışmanın 4.ve 5. Bölümleri'nde Kafka'nın romanlarından seçilmiş paragraflar romandaki olay örgüsü sıralamasıyla ve olasılıksız/amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme ve yargısal/kararsal/kasti örnekleme türleri birlikte kullanılmıştır. Ölçüt örnekleme biçimine uygun olarak; belirlenmiş bürokratik kategoriler temel alınarak blok alıntılar seçilmiştir. Bununla birlikte çalışmada

“Barnabas Olayı”nın anlatıldığı pasajlar ise aşırı/aykırı durum örnekleme ve yargısal/kararsal/kasti örnekleme için uygun olarak incelenmiştir. Kasti örnekleme araştırmacı tarafından zengin bulgulara erişileceğine inanılan belirli ölçütler dahilinde seçilmiş örneklemedir, aşırı/aykırı durum örnekleme ise araştırma sorularına paralel olarak incelenmek istenen bütün noktaların mikro düzeyde görülmesini sağlayan ve bu noktaların yoğun biçimde ele alındığı örneklemedir. Örneklem olarak Şato Romanı’nın bütünü yerine sadece Barnabas Olayı’nın seçilme sebebi ise söz konusu olayın romandaki Şato bürokrasisinin ve yönetilenlerin olumsuz ekstrem bürokratik davranışlarını betimlemesinden ileri gelmektedir. Örneklemde idarenin ve bürokratlaşmış kesimin bütün halleri mevcuttur. Bu bakımdan örneklem zengin bir yorum demetine sahiptir. Sunulan pasajların analizi ve pasajlardaki semantik ağın çıktılarını MAXQDA 2020 Nitel Veri Analiz Programı kullanılarak elde edilmiştir. Çalışmanın 4.Bölümü’nde yer alan eserler çalışmada verilmiş ölçüt tablolarında yer alan ölçütler göz önüne alınarak seçilmiş ve betimsel analize tabi tutulmuştur. Ölçütler oluşturulurken eserlerin bütününde bürokratik ve yönetsel temalar aranmıştır.

Şato Romanı’nın analizi yapılırken yazarın 4.Bölüm’de diğer eserlerinin incelenmesinde izlenen yöntemler kullanılmıştır. Romandan sırasıyla alıntılanan metinler önceden belirlenmiş kodlarla, yorumsallığa dayanılarak bürokrasi kavramı ile bağdaştırılmıştır. Şato Romanı’nda 4.Bölüm’den farklı olarak alımlanan pasajlar ilgili kodlarla kodlanmış ve MAXQDA 2020 Programı aracılığıyla pasajların kod yakınlığı ve görselleştirmeleri gerçekleştirilmiştir.

“Şato” nun nitel analizinde 4.Bölüm’deki Strauss ve Corbin’in metodu yerine Harry F.Wolcott’un veri analiz yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntem 3 temel aşamayı içerir : İlk aşama betimleme, ikinci aşama analiz ve son aşama ise yorumlamadır. En sade biçimiyle tanımlanan bu yöntemde Wolcott dönüştürmeyi önemser. Veriler ham halinden işe yarar biçime getirilirken araştırmacının yaratıcı olması önemlidir. Betimsel analiz vurgusu Wolcott’un metodunun odak noktasıdır.

Betimleme verilerin kendi başına konuşması gerektiği sayılısından hareket eder (Kuş,2006, s.17). Bu sebepten ötürü betimsel analizde ham veriyi doğrudan aktarmak veya bloklanmış alıntılara rastlamak kabul gören bir yaklaşımdır. Şato’nun betimsel analizi MAXQDA 2020

Programı aracılığıyla işlenmiştir. Programda kullanılan kodlar ve analiz haritaları “Bulgular” adlı Bölüm’ün altında incelenebilir.

6.2.1. Analiz Araçları

Şato’nun nitel analizinde takip edilen sıralama şöyle gerçekleştirilmiştir: Ölçüt örnekleme ve kasti örnekleme türü kullanılarak seçilen örneklemeler Wolcott’un betimsel analizi ile yorumlanmıştır. Bununla birlikte Şato Romanı’ndan seçilen “Barnabas olayı” ise ölçüt örnekleme, kasti ve aykırı durum örnekleme olarak belirlenmiş ve söz konusu örneklemede nitel veriler nicelleştirilerek veri analizi sağlanmış ve Şato Romanı’ndan toplanan nitel bulguların sağlanması bu örneklemeden elde edilen çıktılarla birleştirilmiştir. Daha açıklayıcı bir tabirle Şato Romanı’nın bütününden elde edilen bürokratik temaların aralarında anlamlı bir ilişki olup olmadığı; eğer bir bağıntı varsa bunun nasıl bir ilişki olduğunun ortaya çıkarılması için “Barnabas Olayı” adındaki aykırı durum örnekleminin sahip olduğu bürokratik temaların arasındaki ilişkiler MAXQDA 2020 aracılığıyla oluşturulmuş yakınlık kodları ve çatışan kodlar haritaları ile ortaya çıkarılmıştır.

MAXQDA 2020 Programı aracılığıyla oluşturulmuş “Memurlara Atfedilen Özellikler Tablosu” ve “Barnabas Olayı” örnekleminin kod örgüsü arasındaki bağıntıların ortaya konulması yine söz konusu program sayesinde gerçekleştirilmiştir.

6.2.2. Temsiliğin Sınanması: Ölçüt Örneklemede Kullanılan Tablolar

Nitel veri analizinde örneklem belirlenirken önemli sorunlardan biri örneklem yanlılığıdır zira nicel araştırma süreçlerindeki sayısal malzemeler yerini araştırmacının araştırılan olguya dair gözlemine, birikimine ve yargılarına bırakır bu sebepten ötürü nitel çalışmalarda dezavantajlı durumları ortadan kaldırmak veyahut asgari düzeye indirgeyebilmek için örneklem türü belirlerken karma yaklaşımların benimsenmesi çalışmayı daha tutarlı ve güvenilir yapacağından, mevcut tez çalışmasında da örneklem belirlenirken tek bir örneklem türüne bağlı kalınmamış birden fazla örneklem biçimiyle çalışma yürütülmüştür. Çalışmanın 4. ve 5. Bölümleri’nde kullanılan ölçüt örnekleminde kullanılan ölçütlerin yer aldığı tablolar (bkz.

Tablo 3, Tablo 4, Tablo 5, Tablo 6 ve Tablo 7) aşağıda belirtilmiştir: Kafka'nın söz konusu eserlerinden örneklemeler belirlerken ölçüt örneklemenin yanında kasti örnekleme türünden de faydalanılmıştır.

Tablo 3: *Yargı/Dava Adli Eser İçin Ölçüt Tablosu*

ANA ÖLÇÜT 1	ANA ÖLÇÜT 2
BÜROPATOLOJİK FAKTÖRLER	BÜROKRASİNİN YARATTIĞI OLUMSUZLUKLAR
Kapalılık	Sistem dışı bırakılma
Yozlaşma	İtibarsızlaştırılma
Bürokratik gasp	Kaybolmuşluk
Ehliyetsizlik	
Etik dışı davranışlar	
Bilgisizlik	
Saydamlıktan yoksunluk	
Rant	
Görev bilincinden yoksunluk	
Abstürdite	
Kırtasiyecilik	

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4: *Ceza Sömürgesi Adli Eser İçin Ölçüt Tablosu*

ANA ÖLÇÜT 1	ANA ÖLÇÜT 2
BÜROPATOLOJİK FAKTÖRLER	BÜROKRASİNİN YARATTIĞI OLUMSUZLUKLAR
İletişimsizlik	Karamsarlık
Etik dışı davranışlar	Korkaklık
Adaletsizlik	Aşırı itaat
Kırtasiyecilik	Mağduriyet
Güç zehirlenmesi	
Pedantokrasi	

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 5: *Amerika Adli Eser İçin lüt Tablosu*

ANA ÖLÇÜT 1	ANA ÖLÇÜT 2
<i>BÜROPATOLOJİK FAKTÖRLER</i>	<i>BÜROKRASİNİN YARATTIĞI OLUMSUZLUKLAR</i>
İletişimsizlik Kırtasiyecilik Güç zehirlenmesi Kayırmacılık	Toplumun bürokratikleşmesi Aşağılanma Aynılaşma Aidiyetsizlik Aşırı itaat

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 6: *Dönüşüm Adli Eser İçin lüt Tablosu*

ANA ÖLÇÜT 1	ANA ÖLÇÜT 2
<i>BÜROPATOLOJİK FAKTÖRLER</i>	<i>BÜROKRASİNİN YARATTIĞI OLUMSUZLUKLAR</i>
Mesafeli yönetim Aşırı ussallık Yozlaşma	Yalnızlaşma Aşağılanma Haksızlığa uğrama Aidiyetsizlik

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Kafka'nın Çin Seddi'nin İnşası'nda ve Geri Çevrilme adlı öykülerinden alınmış ölçüt örneklemeler için oluşturulmuş ölçütler ise “saydamlıktan, şeffaflıktan, meşruluktan uzak, irrasyonel, kapalı ve aşırı merkeziyetçi yönetim”dir. Yasalar Sorunu adlı öyküsünde ise ölçütler “itaatkar ve korkak yönetilenler” ile “elitist eğilimlere sahip yönetim”dir.

6.2.2.1.Şato Romanı için örneklem deseni

Yazarın Şato adlı eserinde ölçüt örnekleme, aykırı durum örnekleme ve de kasti örnekleme kullanılmıştır. Şato'dan alıntılanan bütün pasajlar dahil edilerek oluşturulmuş ölçüt tablosu aşağıdaki gibidir.

Tablo 7:Şato Adlı Eser İçin Ölçüt Tablosu

ANA ÖLÇÜT 1	ANA ÖLÇÜT 2
<i>BÜROPATOLOJİK FAKTÖRLER</i>	<i>BÜROKRASİNİN YARATTIĞI OLUMSUZLUKLAR</i>
Aşırı gizlilik	Bürokrasi zehirlenmesi
Pedantokrasi	Dışlanmışlık
Ulaşılamaz yönetim	Anlamsızlık
Kapalılık	Hiçsizleştirilme
Elitist davranışlar	Çaresizlik
Keyfilik	Koşulsuz biat
Belirsiz kurallar	Küçümsenme
Yetkinsizlik	Aidiyetsizlik
Bilinemez yönetim	Korkaklık
İrrasyonelite	Değersizlik hissi
Aşırı kuralcılık	Kurallara aşırı bağlılık
Kayırmacılık	Toplumun bürokratikleşmesi
Kayıtsızlık	Umutsuzluk
Başına buyrukluk	Sistem dışı bırakılma
İletişimsizlik	İtibarsızlaştırılma
Mesafeli yönetim	Kaybolmuşluk
Adaletsizlik	
Saydamlıktan ve şeffaflıktan uzak yönetim	
Tarafsızlık ve hesap verilebilirlikten uzak yönetim	
Karar çakışmaları	
Bozuk iletişim	

Etik dışı davranışlar
Hantallık
Gayriahlakilik
Yozlaşma
Rüşvet
Görevi kötüye kullanma
Bürokratik kapris

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

6.3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ VE SINIRLILIKLARI

6.3.1.Araştırmanın Önemi

Çalışmada ayrıntılı biçimde sunulmuş literatür taramasından sonra tezin öneminin ne olduğunun vurgulanması ve söz konusu tezin alandaki çalışmalardan ayrılan yönlerinin ve alana olan katkısının ortaya konması önemlidir. Tezin odağını oluşturan Şato Romanı ve örneklem olay üzerinden bürokrasi kavramı açıklanırken; Şato'da bürokrasi ve onunla ilintili olguların yer aldığı pasajlar romandaki olay örgüsü sıralamasıyla alımlanmış ve her bir alımlanma ayrıntılı bürokratik ve yönetsel analizlerle açıklanmıştır. Bununla birlikte sadece Şato Romanı kapsamlı nitel analize dahil edilmekle kalmamış; Kafka'nın, yönetsel ve bürokratik temaları işlediği Dava, Dönüşüm vd. eserlerinin de analizi gerçekleştirilmiştir. Bu eserlerin teze dahil edilme sebebi ise Kafka'nın çalışmalarının yönetim bilimi için araştırma alanı olabileceğinin kanıtlanma istencidir. Bu noktada Gregor Roy'un düşüncelerini hatırlamakta fayda vardır: Roy (1966) çalışmasında Şato, Amerika ve Dava romanlarının üçleme eser/Trilogy olarak değerlendirmenin doğru olup olmadığını ve eğer böyleyse bu üç eseri bir arada tutan benzerliklerin neler olduğuna dair sorgulamalarda bulunur. Gerçekten de Kafka'nın çalışmaları birbiri ile bağlantılı yapılardan oluşur. Tezde bu 3 eserin yanı sıra Dönüşüm, Ceza sömürgesi ve incelenen diğer hikayeler de yazarın çalışmalarında değişmez ortak temaların varlığını ortaya koymuştur. Derin nitel analizler sonucu ortaya çıkan temalardan en yoğun olanları aşırı bürokrasi ve bireyin adalet ararkenki yalnızlık halidir. Bu

eserlerin yönetsel ve bürokratik açıklamalarla birlikte tezin içerisinde sunulması, tezin ne derece özenli ve detaylarla bezenmiş olduğunu göstermektedir.

Tezde sunulan Kafkaesk bürokratik yapı ile Bauman Bürokrasisi arasında kurulan ilginin literatüre kapsamlı bir yaklaşım sunduğu görülmektedir. Söz konusu tez aynı zamanda alandaki ilgili bürokrasi kuramları ile ilişkilendirilmiş diğer Şato Romanı değerlendirmelerinden daha ayrıntılı bir çalışmadır. Bu açıdan çalışma, literatürdeki Şato Romanı hakkında süregelen bir diyalogun içerisine dahil edilmiş ve önceki çalışmalardan daha geniş bir bakış açısı ortaya koymuştur.

Tezin alandaki çalışmalardan ayrılan bir diğer yönü ise Kafka'nın "Geri Çevrilme" ve "Yasalar Sorunu" adlı öykülerinin değerlendirmesini içermesidir. Belirtilen öyküler yönetsel bilimlerin olgularını ilginç biçimde ele alması bakımından önemlidir. Öykülerdeki anlaşılmasız bürokratik ve hukuki ağlar dikkat çeker.

6.3.2.Araştırmanın Sınırlılıkları

Kafka'nın bürokrasi olgusunu en yoğun işlediği eseri Şato'dur. Söz konusu yapıt bütünüyle MAXQDA 2020 Programı'nın analizlerine dahil edilmesi gereken yoğun yönetsel öğeler içermesine rağmen; zaman kısıtından ötürü romanın bütünü yerine; romanda geçen bir olay örgüsünün (Barnabas Olayı) örneklem uzay olarak seçilmesi araştırmanın sınırlılıklarına dahil edilebilir. Bu anlamda sadece romanda geçen Barnabas Olayı'nın matrisini ve kavramsal ağ ilişkilerini oluşturmak çalışmanın sınırlılıklarından olmuştur.⁶

⁶ Bununla birlikte Şato'daki memurlara atfedilen anlamların ne olduğunun ortaya çıkarılması için romandan belirli ölçütler dahilinde seçilmiş pasajların bütünü MAXQDA 2020 Programı'nda kodlanmış ve bu anlamda Şato Romanı'nın bütünü programa dahil edilebilmiştir.

7.BÖLÜM: BULGULAR

Çalışmanın 4.Bölümü'nde yer alan yazarın eserleri incelenirken nitel veri analiz yöntemlerinden betimsel analiz tercih edildiği için olgusal bulgular yerine yargısal bulguların sunumu gerçekleştirilmiştir. Ölçüt örnekleme göre belirlenmiş pasajlar nitel veri desenlemelerinden Juliet Corbin ve Anselm Strauss'un yöntemine (1990) göre değerlendirilmiştir. Evrensel küme olan eserlerden (Dava, Dönüşüm, vd.) alınan örneklemler "büropatolojik faktörler" ve "bürokrasinin yarattığı olumsuzlar" ölçütleri dahilinde incelenmiş ve yorumlanmıştır. Ölçüt örneklemlerin incelenmesi sonucunda araştırma problemleri ilişkilendirilmiş, Kafka'nın eserlerindeki bürokratik temaların varlığı ortaya çıkarılmıştır. Kafka'nın incelenen çalışmalarına dayanılarak bürokrasinin yönetilenler üzerindeki olumsuz etkilerinin olduğu ve eserlerdeki birbiriyle savaşım halindeki zıt karakterlerden veyahut gruplardan söz etmek mümkündür. Yöneten ile yönetilenler arasındaki çözümü imkansız görünen sorunlar incelenen bütün örneklemlerde açık biçimde okuyucuya sunulmuştur. Çeşitli bürokratik ilişkilerin incelendiği çalışmalarda ortak temalar yönetilenlerin sorumsuz ve keyfi davranışları, iletişimsizlik, kapalı yönetim vb.dir. Yönetenler açısından ise aidiyetsizlik, bürokratik güvensizlik, korkaklık vb. duygu durumları göze çarpan bulgulardandır. Bu temalar Kafkaesk üslupla tasvir edildiği için okuyucuyu sarsan bir görünümde ve gerçeklikle bağlantısının olmadığı izlenimini verse de yazarın bürokratik olay örgüleri halen bir geçerliliğe sahiptir (İlerleyen bölümlerde bu çıktıların sağlaması gerçekleştirilmiştir). Tüm betimsel analizler "Şato" da kullanılan Wolcott'un betimsel yöntem yaklaşımına dahil edilmiş ve çalışmanın nitel basamakları böylelikle tamamlanmıştır. 4.Bölüm'den elde edilen bulgular tez çalışmasının araştırma sorularını daha anlamlı hale getirmesi ve çalışmanın odağını güçlendirmesi açısından önemlidir. 4.Bölüm'deki birbirinden farklı olay örgüsüne sahip

eserlerde yer alan yönetilenlerin büropatolojik eğilimleri ve bu durumun yönetilenler üzerinde yarattığı sonuçların analizlerinin ortaya konulması çalışmayı yönetsel ve bürokratik bulgular bakımından zenginleştirmiştir.

Çalışmanın 5.Bölümü'nde ele alınan Şato Romanı'ndan (sistemik biçimde) alınmış ölçüt örnekleme temel alınarak seçilen pasajlar alt ölçüt birimleri de dahil edilerek betimsel analize tabi tutulmuştur. Bununla birlikte Şato Romanı'ndan seçilen "Barnabas Olayı" adlı örneklem de ölçüt örnekleme içine dahil olmuştur.Seçilen söz konusu örneklem aynı zamanda kasti ve aykırı durum örnekleme içine de dahil edilmiştir. Bu temsiliğin sınanması ve verilerin elde edilmesi için MAXQDA 2020 Nitel Veri Analiz Programı kullanılmıştır. Yöneten ile yönetilenlerin ya da çatışan unsurların arasındaki ilişkinin ortaya konulması ve bürokrasinin yarattığı olumsuzluklar karşısında yönetilenlerin içinde bulunduğu süreci ayrıntılı ele almak adına ve yöneten-yönetilen ilişki ağını daha derli toplu biçimde sunmak için söz konusu örneklem matris ve diyagramlara dönüştürülmüştür. Programda analiz birimi olarak alınan "Barnabas Olayı"nda bürokrasinin olumsuzları ve büropatolojik eğilimlerin ne olduğuna dair sonuçlar elde edilmeye çalışılmıştır. Nitel veri analizi yapılırken bulguların güvenilirliğinin üst düzey olması araştırmacının çalışılan konuya hakimiyeti, entelektüel kapasitesi vb. hususlarla doğrudan bağlantılıdır. Kodlamada zorlukların yaşanması nitel veri girişlerinin öngörülebilir bir yanı olarak değerlendirilebilir bununla birlikte araştırmacının yetkinliği güvenilir nitel bulgular elde etmede önemli bir kilometre taşıdır.

Aşağıda MAXQDA 2020 Programı'ndan aktarılmış kod raporu ve ilişki matrisleri görülmektedir. İlgili tablo ve görseller çalışmanın güvenilirliğini arttırmanın yanı sıra çalışmada sunulan yoruma dayalı verilerin görsel açıdan pekiştirilmesini ve verilerin sınanmasını sağlamıştır. Nitel veri analizi sonucunda MAXQDA 2020 Programı aracılığıyla "Memurlara Atfedilen Anlamlar" adlı tablo da (bkz. Tablo 10) çalışmayı zenginleştiren bir unsur olmuştur.

Tablo 8:Kodlara Genel Bakış Tablosu (Maxqda Programı ile elde edilmiştir)

Kod Sistemi	Barnabas Olayı	TOPLAM
hantallık	2	2
taciz(sözlü-yazılı)	4	4
disiplinsizlik	12	12
tehdit	2	2
yetkinin kötüye kullanımı	14	14
kayıtsızlık	4	4
elitist yaklaşımlar	1	1
kayırmacılık	1	1
liyakatsizlik	1	1
işinin ehli olmama	1	1
irrasyonelite	6	6
merhametsizlik	5	5
kırtasiyecilik	3	3
gayriahlakilik	10	10
rüşvet	2	2
yozaşma	10	10
kapalılık	2	2
keyfilik	3	3
dalkavukluk	4	4
aidiyetsizlik hissi	2	2
kurallara aşırı bağıllık	3	3
güvensizlik	2	2
umutsuzluk	4	4
çaresizlik	9	9
bozuk iletişim	6	6
adaletsizliğe uğrama	4	4
hiçleştirilme	6	6
aşırı itaat	6	6
toplumun bürokratikleşmesi	11	11
yıldırılma	9	9
sindirilme	6	6
korkaklık	9	9
direnme	6	6
adalet arayışı	4	4
hakarete uğrama	5	5
aşağılanma	7	7
küçümsenme	6	6
değersizleştirilme	7	7
mağduriyet	11	11
öfke	2	2
itibarsızlaştırılma	12	12
şaşkınlık	6	6
Σ TOPLAM	230	230

Kaynak: Yazar tarafından Maxda 2020 Programı aracılığıyla oluşturulmuştur.

Tablo 8’de “Büropatolojik faktörler” ve “Bürokrasinin olumsuzlukları” kategorileri altında oluşturulmuş alt kodlar ve bu kodların örneklem olan Barnabas Olayı’ndaki kullanım sayısı ve örnekleme dağılım oranı belirtilmiştir. Söz konusu 2 adet kategori ve 42 adet alt kod detaylı yorumsamacı yaklaşım sonucu titizlikle belirlenmiştir. Belirtilen kategoriler alt kodların temasını oluşturduğundan kod sistemi tablolaştırılırken gizlenmiştir. Büropatolojik faktörler kategorisi mavi renkle gösterilirken bürokrasinin olumsuzlukları kategorisi ise pembe renkle gösterilmiştir. Tablo 8’de kare sembollerin gösterildiği sütunlarda kodların örnekleme dağılım oranına göre sembollerin büyüklükleri belirlenmiştir. Toplam bölümünde ise hangi kodun örnekleme kaç defa kullanıldığı görülür.42 adet kod “Barnabas Olayı” adlı örnekleme toplamda 230 defa kullanılmıştır. Sıklık düzeyine göre en çok kullanılan kod “yetkiyi kötüye kullanma” iken; en az kullanılan kodlar “elitist yaklaşımlar”, “kayırmacılık”, “liyakatsizlik” ve “işinin ehli olmama”dır. Söz konusu 4 kod örneklem içerisinde sadece birer defa kullanılmıştır.

Tablo 9:Kodların Belgedeki Oranını Gösterir Tablo

Kod	Etkinleştirilmiş belgelerin kodlu bölümleri	Etkinleştirilmiş belgelerin % kodlu bölümleri
yetkinin kötüye kullanımı	14	6,09
disiplinsizlik	12	5,22
itibarsızlaştırılma	12	5,22
toplumun bürokratikleşmesi	11	4,78
mağduriyet	11	4,78
gayriahlakilik	10	4,35
yozaşma	10	4,35
korkaklık	9	3,91
yıldırılma	9	3,91
çaresizlik	9	3,91

değersizleştirilme	7	3,04
aşağılanma	7	3,04
irrasyonallite	6	2,61
bozuk iletişim	6	2,61
küçümsenme	6	2,61
direnme	6	2,61
sindirilme	6	2,61
hiçleştirilme	6	2,61
aşırı itaat	6	2,61
şaşkınlık	6	2,61
hakarete uğrama	5	2,17
merhametsizlik	5	2,17
umutsuzluk	4	1,74
adaletsizliğe uğrama	4	1,74
adalet arayışı	4	1,74
taciz(sözlü-yazılı)	4	1,74
dalkavukluk	4	1,74
kayıtsızlık	4	1,74
kırtasiyecilik	3	1,30
kurallara aşırı bağlılık	3	1,30
keyfilik	3	1,30
rüşvet	2	0,87
hantallık	2	0,87
aidiyetsizlik hissi	2	0,87
kapalılık	2	0,87
tehdit	2	0,87
öfke	2	0,87
güvensizlik	2	0,87
işinin ehli olmama	1	0,43
liyakatsizlik	1	0,43
kayırmacılık	1	0,43
elitist yaklaşımlar	1	0,43

Kaynak: Yazar tarafından Maxda 2020 Programı aracılığıyla oluşturulmuştur.

Tablo 9’da “Barnabas Olayı”nın kodları en çok kullanılan koddan en az kullanılan koda doğru sıralanmış ve yüzdesel olarak örneklemdaki yeri belirtilmiştir.

Şekil 6:*Kod İlişkilerini Gösteren Görsel*

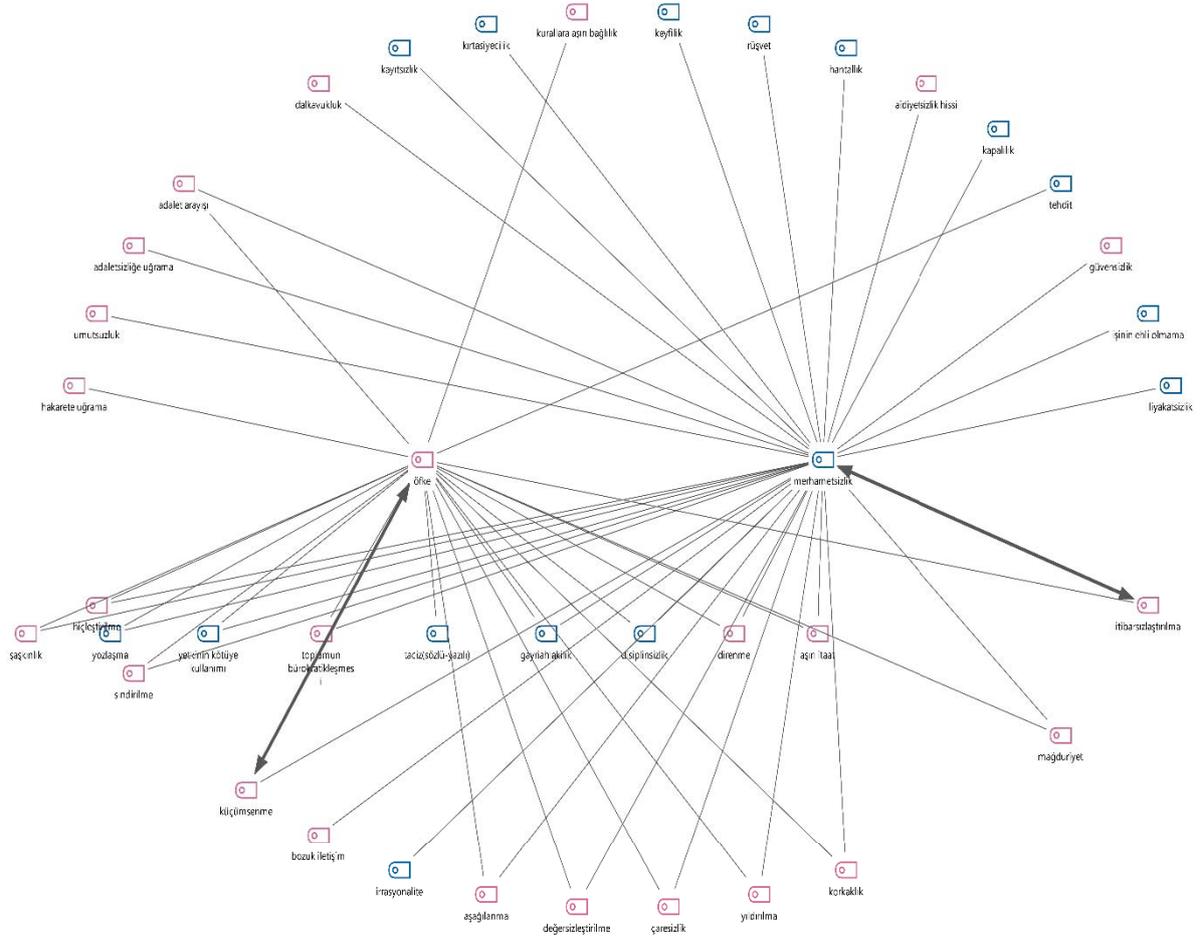
Kaynak: Yazar tarafından Maxda 2020 Programı aracılığıyla oluşturulmuştur.

Maxqda 2020 Programı sayesinde erişilmiş kod ilişki ağ görseli (bkz. Şekil 6) örneklemdaki en çok kullanılan kodlardan minimum kullanım sıklığı 5 olan kodlara dek dahil edilerek oluşturulmuş ve aralarında en çok ilişki bulunan kodlar arasındaki doğrular sıklık durumuna göre kalınlaşıp incelmıştır. (Kod ilişkilerini gösteren görselde max 14 ve min 5 aralığındaki [14-5] kodlar arasındaki yakınlık yansıtılmıştır.) Doğruların üzerindeki sayılar kodların birbiri ile oluşturduğu yakınlık derecesinin kurulduğu paragrafların satır numaralarıdır. Ağ haritasının okumasına geçilecek olursa; örneğin haritada büyük mavi daire sembolüyle gösterilen “yetkinin kötüye kullanılması” kodu ile “disiplinsizlik” kodunun birbirine oldukça yakın olduğu görülür buradan çıkarılacak sonuçlardan biri yetkinin kötüye kullanılmasının aynı zamanda bir disiplinsizlik edimi de olduğudur. “Yetkinin kötüye kullanılması” kodunun hemen sağında ise bu kodla yakın ilişki içerisinde bir kod daha görülecektir söz konusu kod pembe renkle gösterilmiş “hakarete uğrama”dır. İlişki doğrusalının da kalınlığı her iki kod arasında ne derece yakından bir ilişki olduğunu gösterir. Görselde ölçeklendirmeden ötürü bazı kodların isimlerinin okunabilirliği (Örn: Toplumun Bürokratikleşmesi) yetersiz olup; görselin ölçeklendirmesi büyütüldüğünde kod isimleri görünür olabilmektedir.

“kapalılık” kodu ilişki eksikliğinden ötürü görüntülenememiştir. Görsel 7’ye göre kodlar arasındaki yakınlık şöyle okunabilir: Örneğin, “hakarete uğrama kodu” ile “adalet arayışı” kodu arasında yakın ilişki vardır. Bu, aralarındaki ağ çizgisinin kalınlığından anlaşılmaktadır. Görsel 7 birbiri ile ilişkili kodları göstermesi açısından okuyucuya ilginç sonuçlar da sunmaktadır. Örneğin sadece farklı kategorilere ait alt kodlar arasındaki ilişki değil; aynı kategoriye dahil alt kodlar arasındaki ilişki de görselde sunulmuştur. Örneğin; “rüşvet” ile “kırtasiyecilik” kodları “büropatolojik faktörler” kategorisinin altında olup; aralarında güçlü bir yakınlık ilişkisi görülmektedir. Bu yakınlık ilişkisini kırtasiyeciliğin sebep olduğu hantallığın giderilmesi adına, işlerin daha hızlı yürütülmesi ve sonuçlandırılması için rüşvete başvurulması olarak okumak mümkündür. Görsel 7’nin ölçeğinin çalışmanın yazım kurallarına uyması açısından sunulan boyutta olması kodların isimlerinin okunmasını zorlaştırmıştır. Bununla birlikte ilgili çalışmanın ölçeği büyütülerek Görsel 7’deki kodlar rahatlıkla görülebilir.

Kod yakınlığını ve kodlardaki çakışmaları gösteren şekillerde (bkz. Şekil [8-26]) “büropatolojik faktörler” kodlarının diğer kodlarla olan ilişkisi sunulmuştur. MAXQDA 2020 Programı aracılığıyla oluşturulan söz konusu görsellerde, odak noktasında konumlanan kodun diğer kodlarla olan bağlantısı açıkça izlenebilir. Görsellerde (bkz. Şekil [8-26]) mavi kodlar “büropatolojik Faktörler” in ve pembe kodlar ise “bürokrasinin olumsuzlukları” kodunun alt kodlarını temsil etmektedir. Kodlar arasındaki doğru parçaları, kodların birbiri ile çakışma sıklığına göre kalınlaşıp incelmeindedir. Kodların yanında parantez içerisinde yer alan sayılar kodların pasajlarda geçen sayısını (sıklığını) temsil ederken; doğru parçaları üzerindeki sayılar ise kodların geçtiği pasajların satır numaralarını ifade etmektedir.

Şekil 8:Kod Yakınlığı Görseli

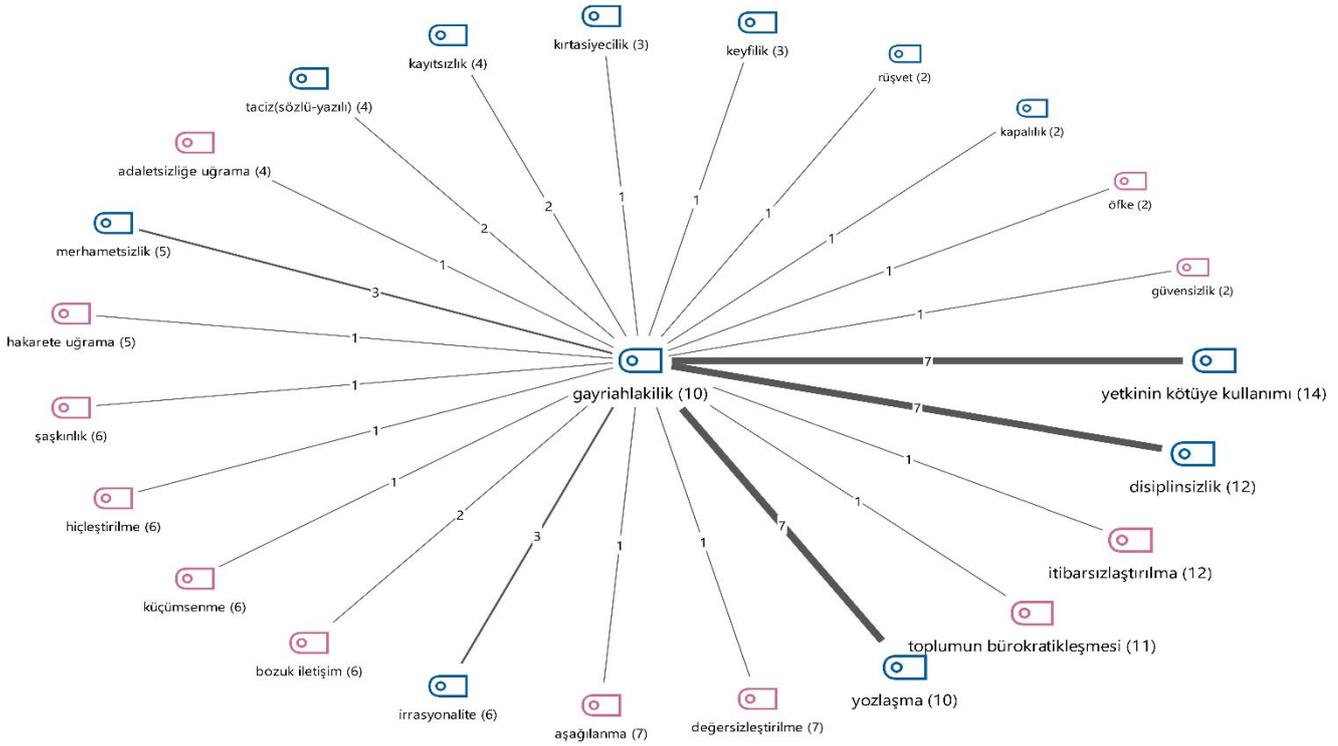

Kaynak: Yazar tarafından Maxda 2020 Programı aracılığıyla oluşturulmuştur.

Kod yakınlığı görselinde (bkz.Şekil 8) kodlar arasında yakınlık ilişkisini görüntülemek için örnek olarak seçilmiş öfke ve merhametsizlik kodları arasındaki ilişki ve bu iki kodun diğer kodlarla olan durumu görülmektedir. Görselde (bkz.Şekil 8) kodların teorik biçimde ilişkisini ortaya koymak adına iki tane örnekten faydalanılmıştır: Örneğin, iki yönlü kalın doğru parçalarıyla gösterilmiş kodlar arasındaki ilişkiler şöyle okunabilir: Öfke ve küçümseme kodu arasındaki bu iki yönlü ilişkiye göre yönetilenlerin küçümseyici davranışları yönetilenlerde öfke duygusunu arttırmaktadır. İkinci iki yönlü kalın doğru parçası ile gösterilen kodlar arasındaki ilişkide şöyle açıklanabilir : merhametsizlik kodu ile itibarsızlaştırılma kodu birlikte

yozaşma kodları ile çakıştığını görmek mümkündür. Buradan hareketle yetkinin kötüye kullanılması; gayriahlakilik ve yozaşmanın bir çıktısı olarak görülebilir.

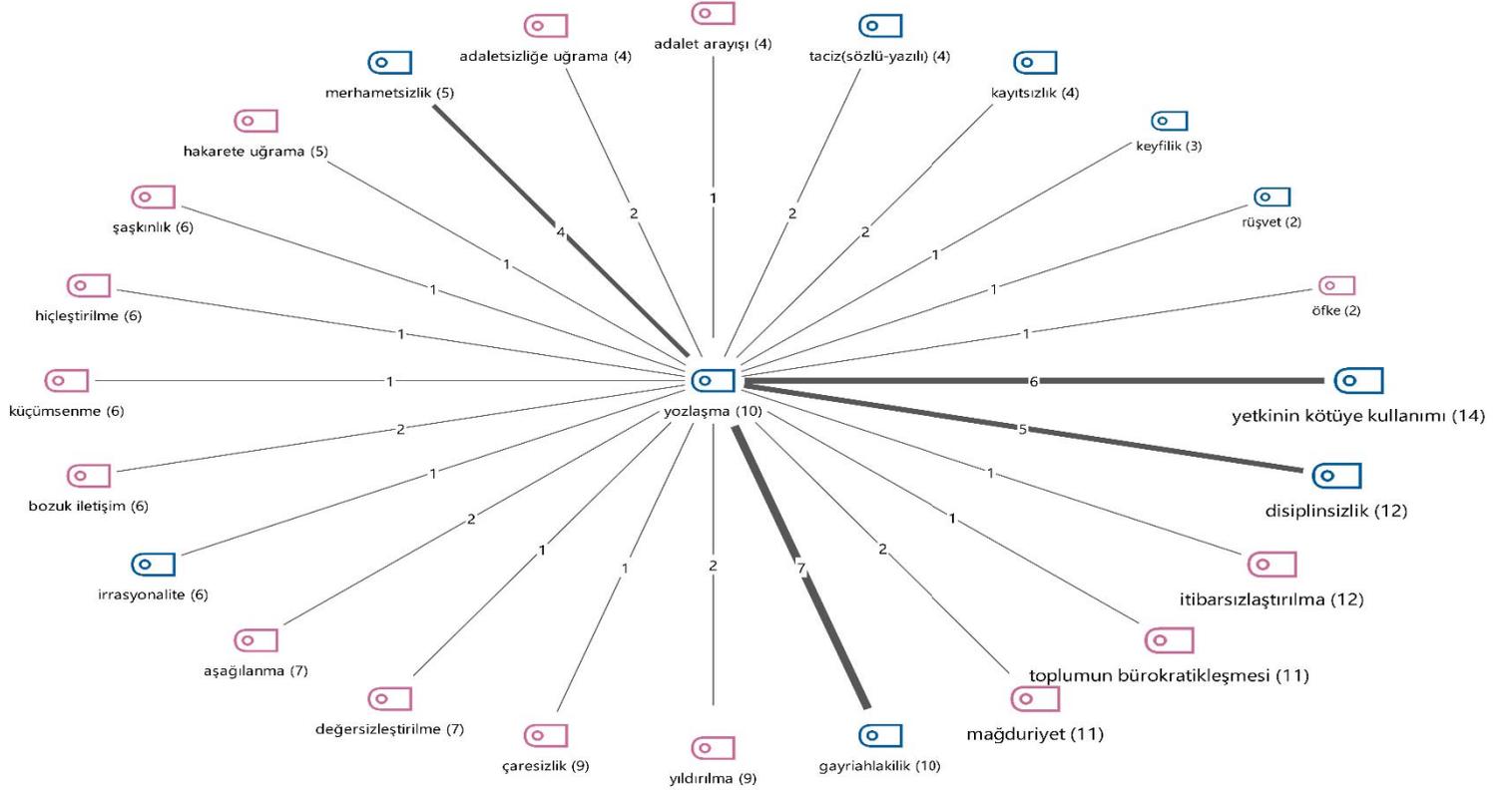
şekil 10: “Gayriahlakilik” Kodunun Kod Birlikte Oluşma Modeli /Kod Yakınlık/ Görseli

Kaynak: Yazar tarafından Maxda 2020 Programı aracılığıyla oluşturulmuştur.

Görsel 10’da gösterilen gayriahlakilik kodunun en çok çakıştığı 3 kod yetkinin kötüye kullanılması, disiplinsizlik ve yozaşmadır. Kodların sıklık derecesinden de görüleceği gibi (aralarındaki doğru parçasının kalınlık-incelik durumu) aralarında anlamlı bir ilişki mevcuttur.

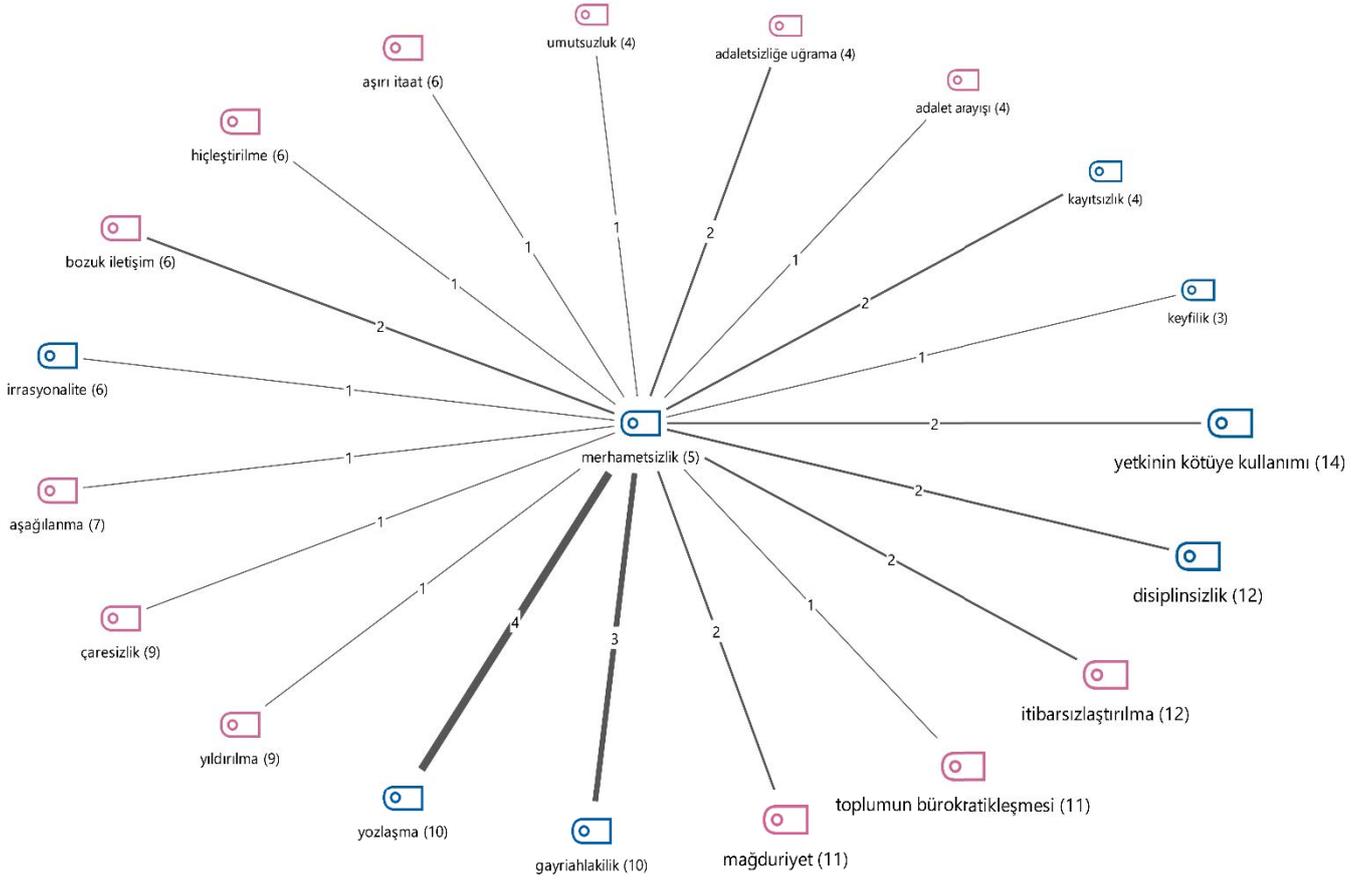
Şekil 11: “Yozlaşma” Kodunun Kod Birlikte Oluşma Modeli /Kod Yakınlık/ Görseli

Kaynak: Yazar tarafından Maxda 2020 Programı aracılığıyla oluşturulmuştur.

Yozlaşma kodunun en çok keşiştiği kodlara bakıldığında merhamet kodunun da dikkat çeken sıklıkta olduğu görülür. Bu ilişkiye göre yozlaşmanın beraberinde merhametsizliği de getirmekte olduğu görülür.

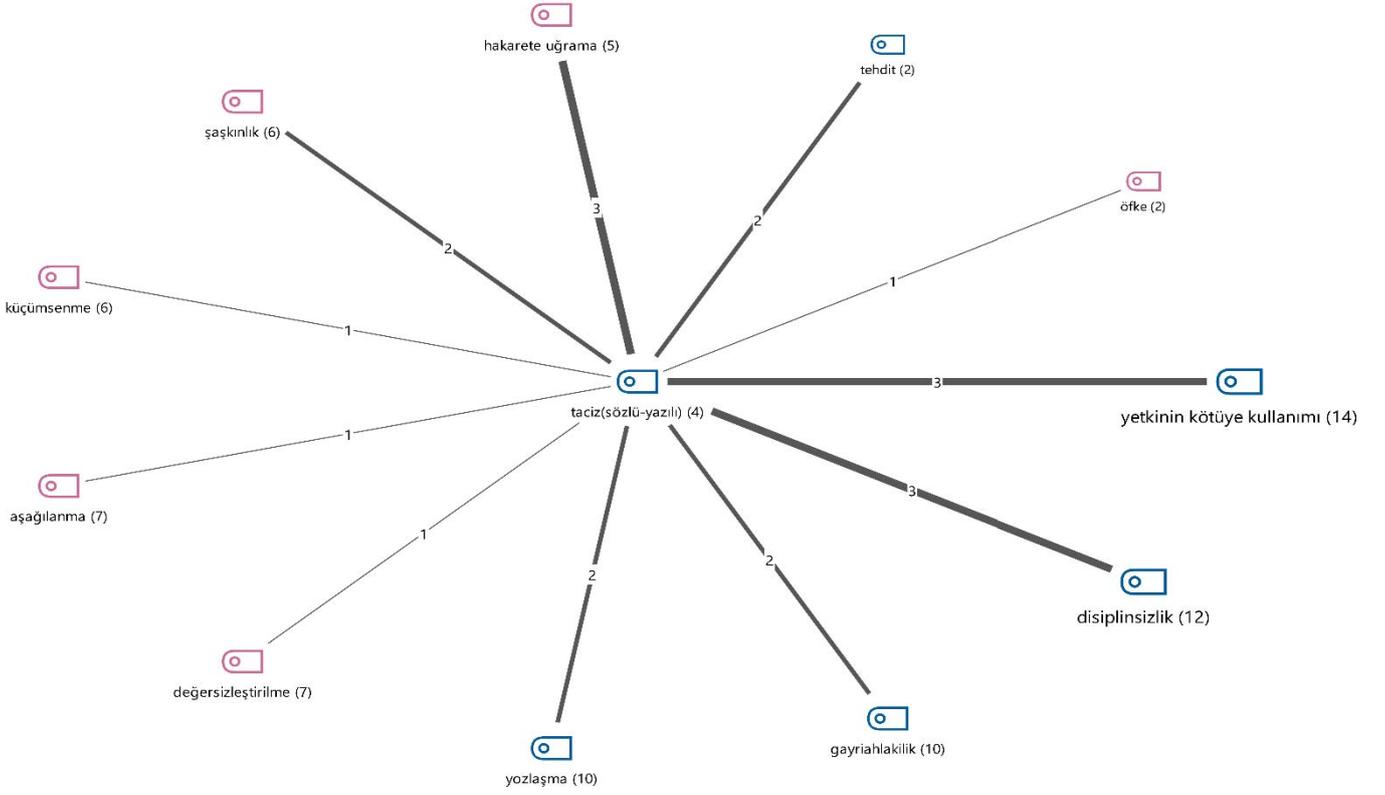
Şekil 13:“Merhametsizlik” Kodunun Kod Birlikte Oluşma Modeli /Kod Yakınlık/ Görseli

Kaynak: Yazar tarafından Maxda 2020 Programı aracılığıyla oluşturulmuştur.

Görsel 13'te merhametsizlik kodunun en çok yozlaşma ve gayriahlakilik ile rastlaştığı görülmektedir. Barnabas Olayı'nın müsebbibi memurlar gayriahlaki edimlerinden pişmanlık duymak veyahut bu davranışlarını değiştirmek yerine yönetilenlere merhametsizce davranmaya ve onları hiçleştirmeye devam etmişlerdir.

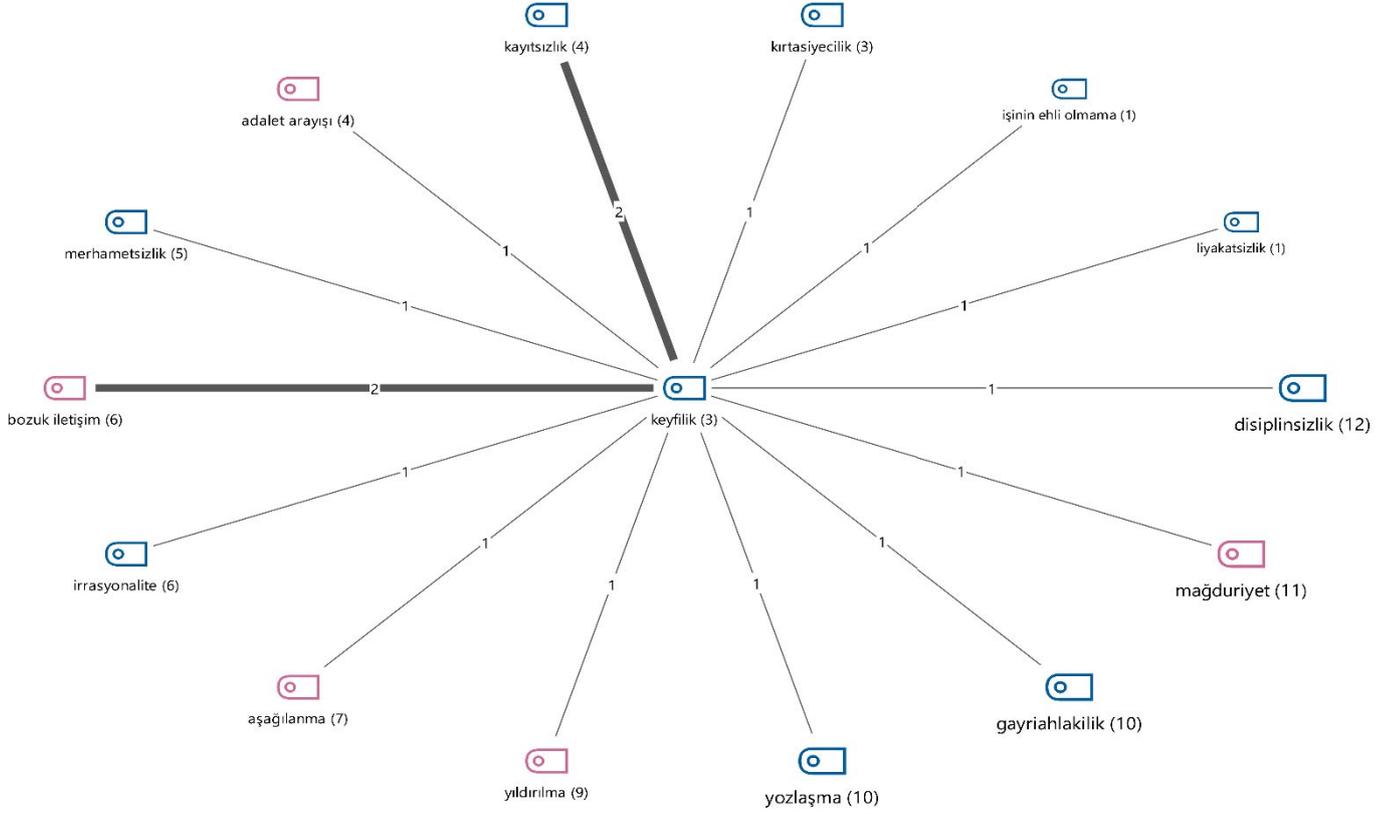
Şekil 14:“Taciz (sözlü/yazılı)” Kodunun Kod Birlikte Oluşma Modeli /Kod Yakınlık/Görseli

Kaynak: Yazar tarafından Maxda 2020 Programı aracılığıyla oluşturulmuştur.

Görsel 14'te verilen taciz (sözlü/yazılı) kodunun en çok çakıştığı kodlar yetkinin kötüye kullanılması, disiplinsizlik ve hakarete uğrama olarak görülür. Yetkisini aşan faaliyetlerde bulunan idari güç sahibi kimselerin sözlü ya da yazılı biçimde tacizleri bu edime örnek olarak teşkil eder.

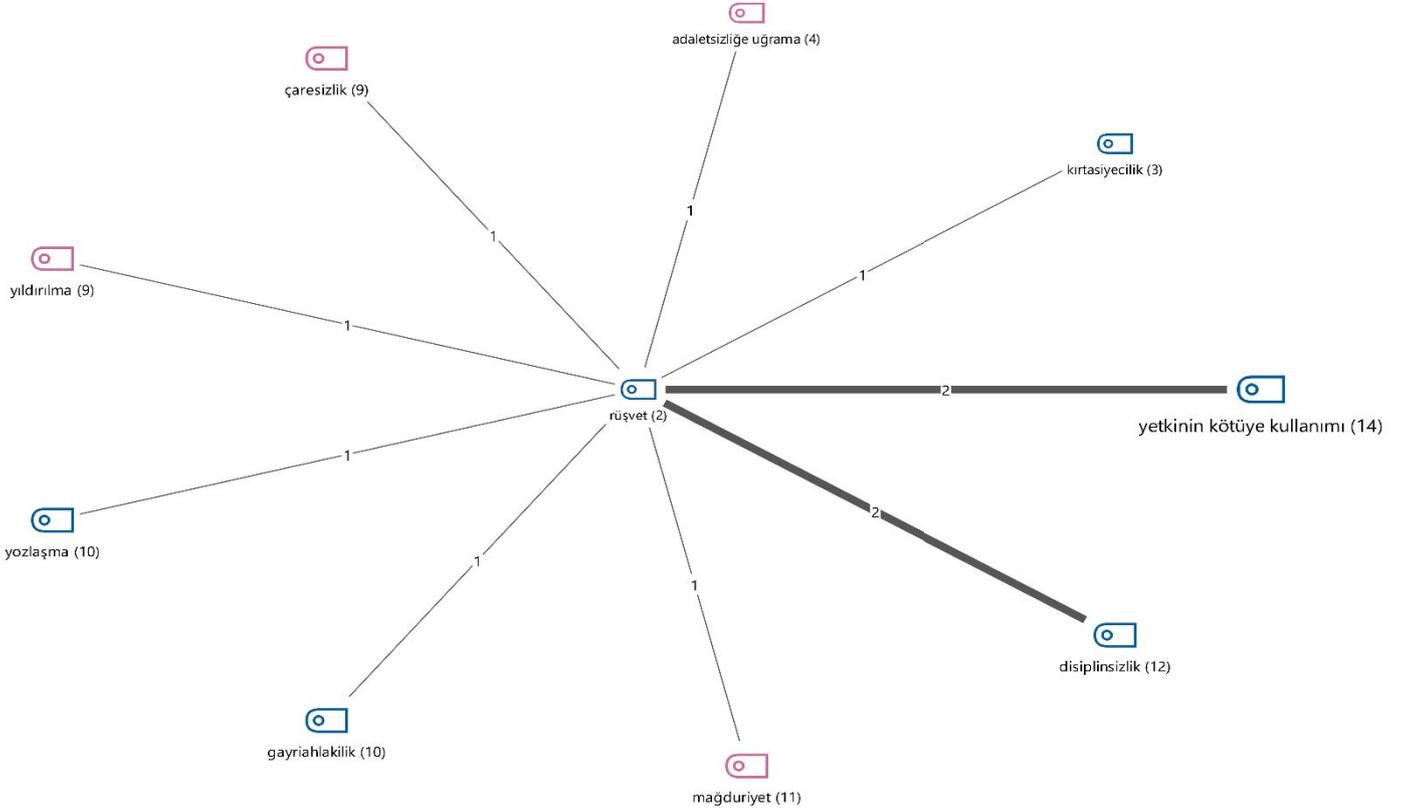
Şekil 15: “Keyfilik” Kodunun Kod Birlikte Oluşma Modeli /Kod Yakınlık/Görseli

Kaynak: Yazar tarafından Maxda 2020 Programı aracılığıyla oluşturulmuştur.

Görsel 15’te yer alan keyfilik kodunun kayıtsızlık ve bozuk iletişim ile kesiştiği görülür. Yönetenlerin keyfi davranışlarının bir çıktısı kayıtsızlıktır zira bu durumu örneklem olay olan Barnabas’ta babanın idareye ulşama mücadelesinde yaşadıklarından izlemek mümkündür. Memurlar ailesinin ve kendi hayatının tekrar normale dönmesi için talepte bulunan babaya karşı ilgisiz, oyunbaz ve keyfi biçimde davranmaktadırlar. Onunla kurdukları dil değışken, tutarsız, belirsiz ve kapalıdır.

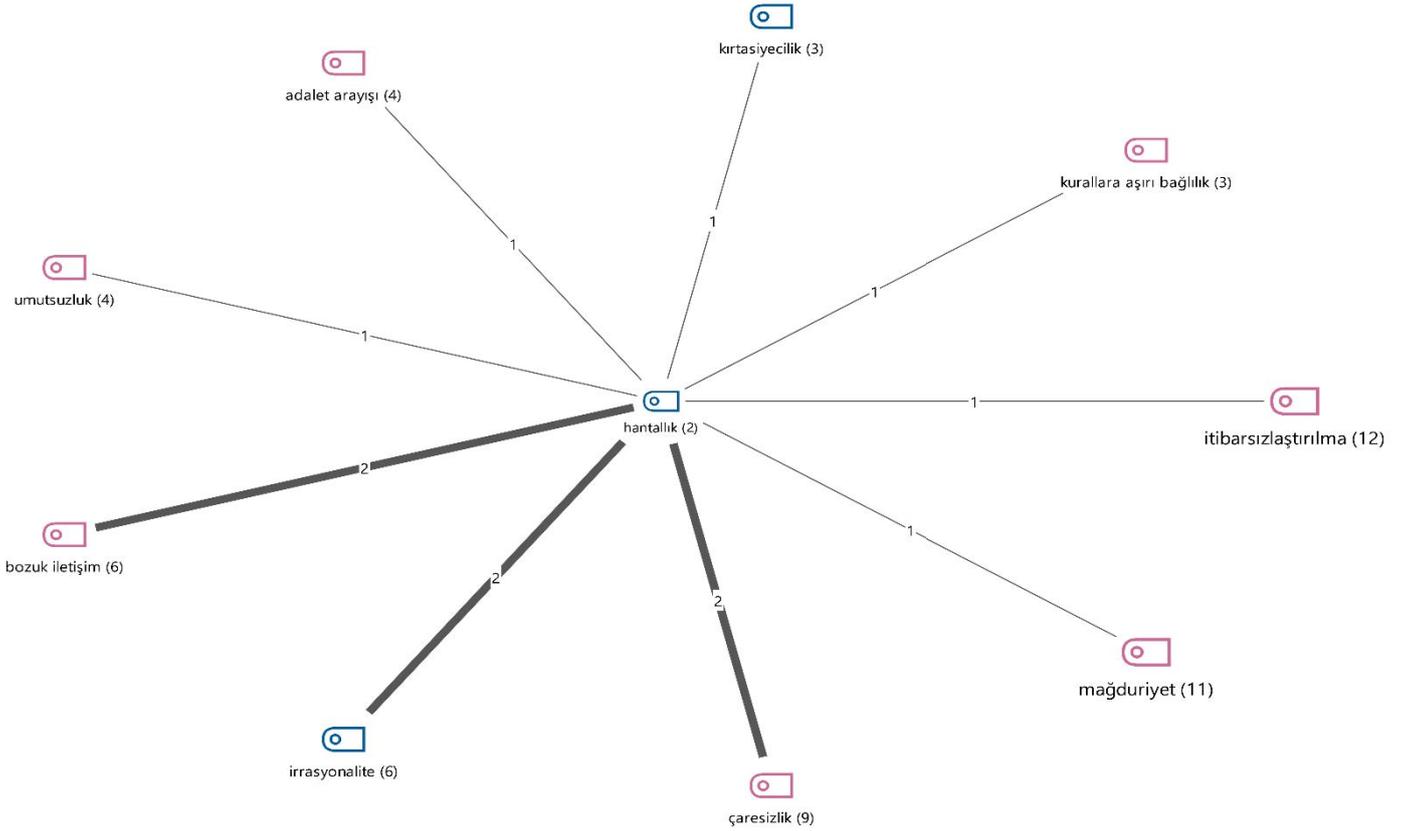
Şekil 16: “Rüşvet” Kodunun Kod Birlikte Oluşma Modeli /Kod Yakınlık/Görseli

KaynakYazar tarafından Maxda 2020 Programı aracılığıyla oluşturulmuştur.

Görseldeki ağdan (bkz. Şekil 16) anlaşıldığı üzere rüşvet kodu yetkinin kötüye kullanılmasının ve disiplinsizliğin bir örneği olarak görülmektedir. İdari mekanizmayı harekete geçiren unsur olarak görülen rüşvet örneklem olay olan Barnabas'ta en içler acısı örneğini barındırır. Haksızlığa uğrayan aile Barnabaslar idareden haksızlığa uğradıklarının araştırılması için talepte bulunurken dahi bunu binbir minnet içinde istemektedirler.

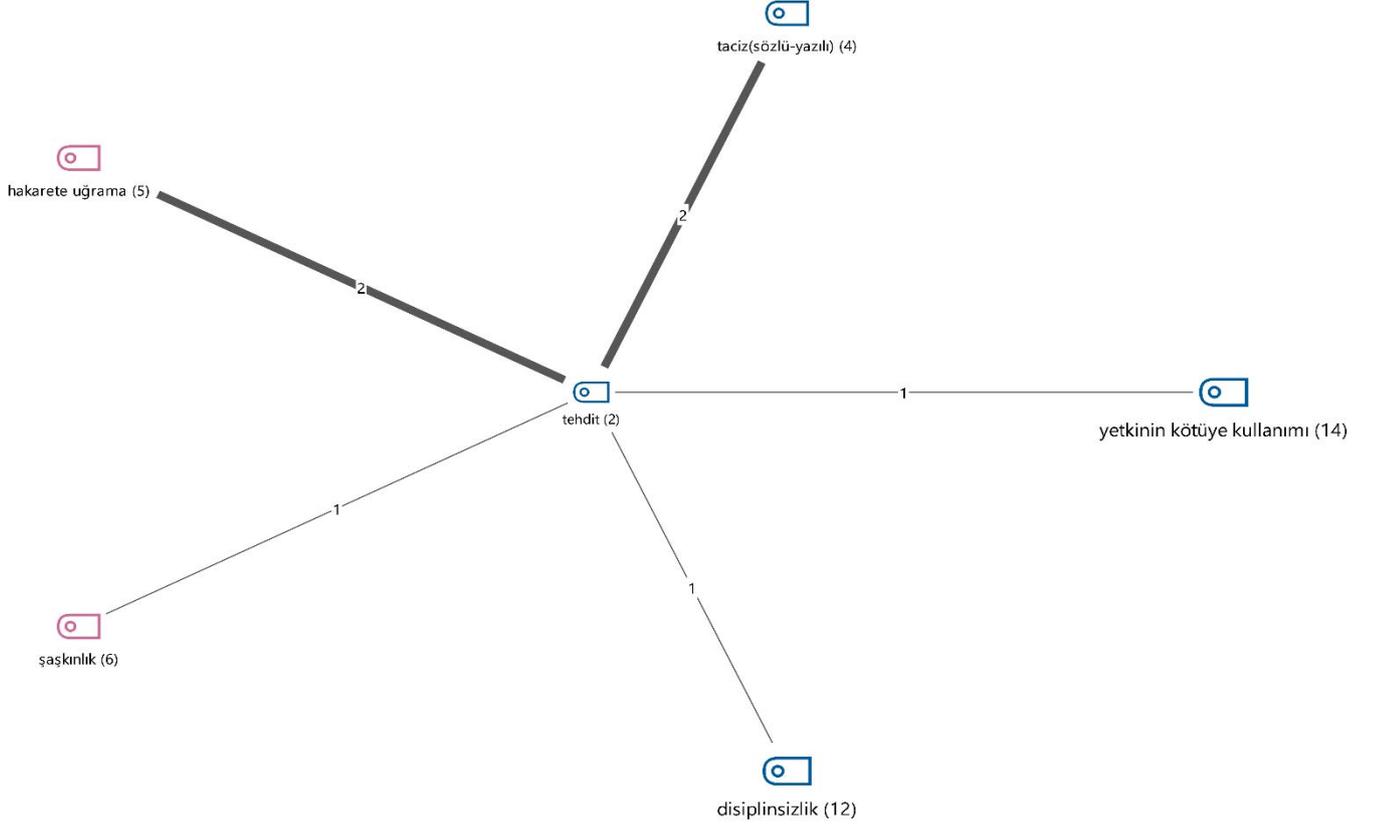
Şekil 17: “Hantallık” Kodunun Kod Birlikte Oluşma Modeli /Kod Yakınlık/Görseli

Kaynak: Yazar tarafından Maxda 2020 Programı aracılığıyla oluşturulmuştur.

Hantallık kodu ile en çok çakışan kodlardan birinin çaresizlik kodu olduğu görülmektedir. İdarenin çözüm üretmedeki hantallığı yönetilenlerin kendilerini çaresiz hissetmelerine sebep olabilir. Görsel 17'deki ilişki ağından idarenin irrasyonel davranışlarının da hantallığa sebep olduğu görülür. Örneklemede idarenin irrasyonel talepleri (gereksiz yazışma düşkünlüğü gibi) ailenin haklarını ararken yaşadığı mağduriyet sürecini uzatmıştır.

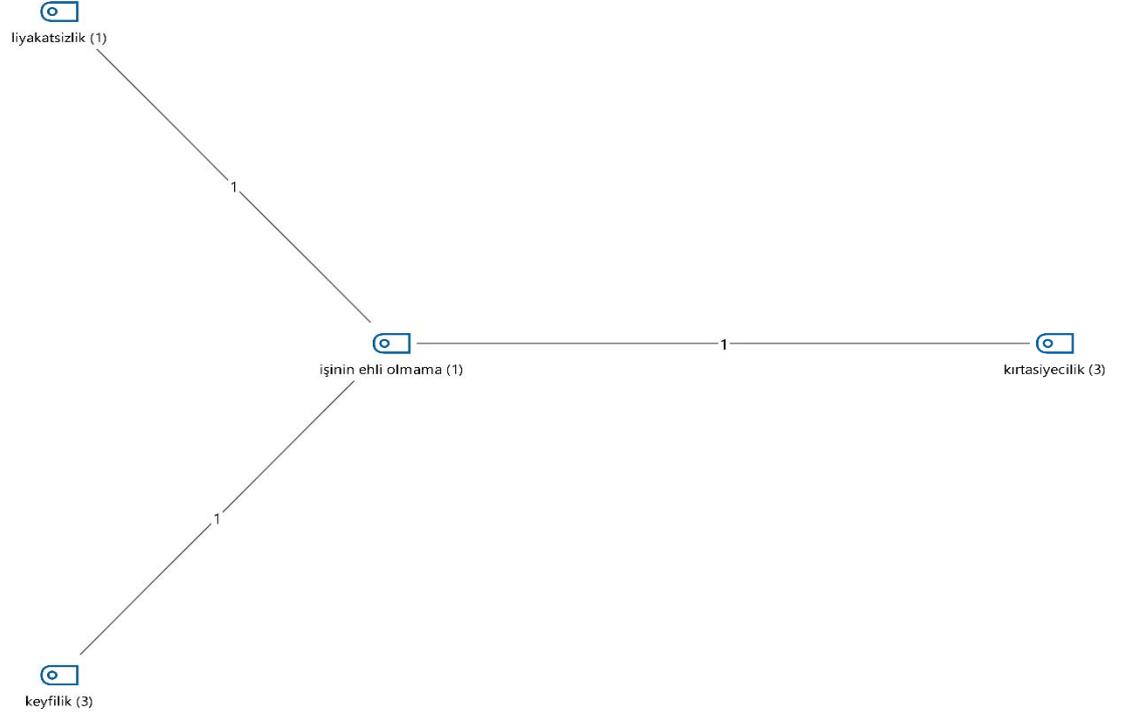
Şekil 18:“Tehdit” Kodunun Kod Birlikte Oluşma Modeli /Kod Yakınlık/Görseli

Kaynak: Yazar tarafından Maxda 2020 Programı aracılığıyla oluşturulmuştur.

Tehdit kodu ile en çok ilişkili olan kodların hakarete uğrama ve taciz(sözlü/yazılı) olduğu görülür.Örnekteki memur Barnabas Ailesi'nin kızlarına gönderdiği mektupla onu hem taciz etmiş, aynı zamanda onu aşağılayıp tehdit içerikli sözler sarfetmiştir.Tehdit kodunun ağdaki diğer kodlarla ilişkisine bakıldığında yetkinin kötüye kullanılması ve disiplinsizlikle de ilintili olduğu görülür.Şaşkınlık kodu ile kurduğu bağlantı da tehditin yönetilenler tarafından yansması nm şaşkınlık olarak belirmesidir.

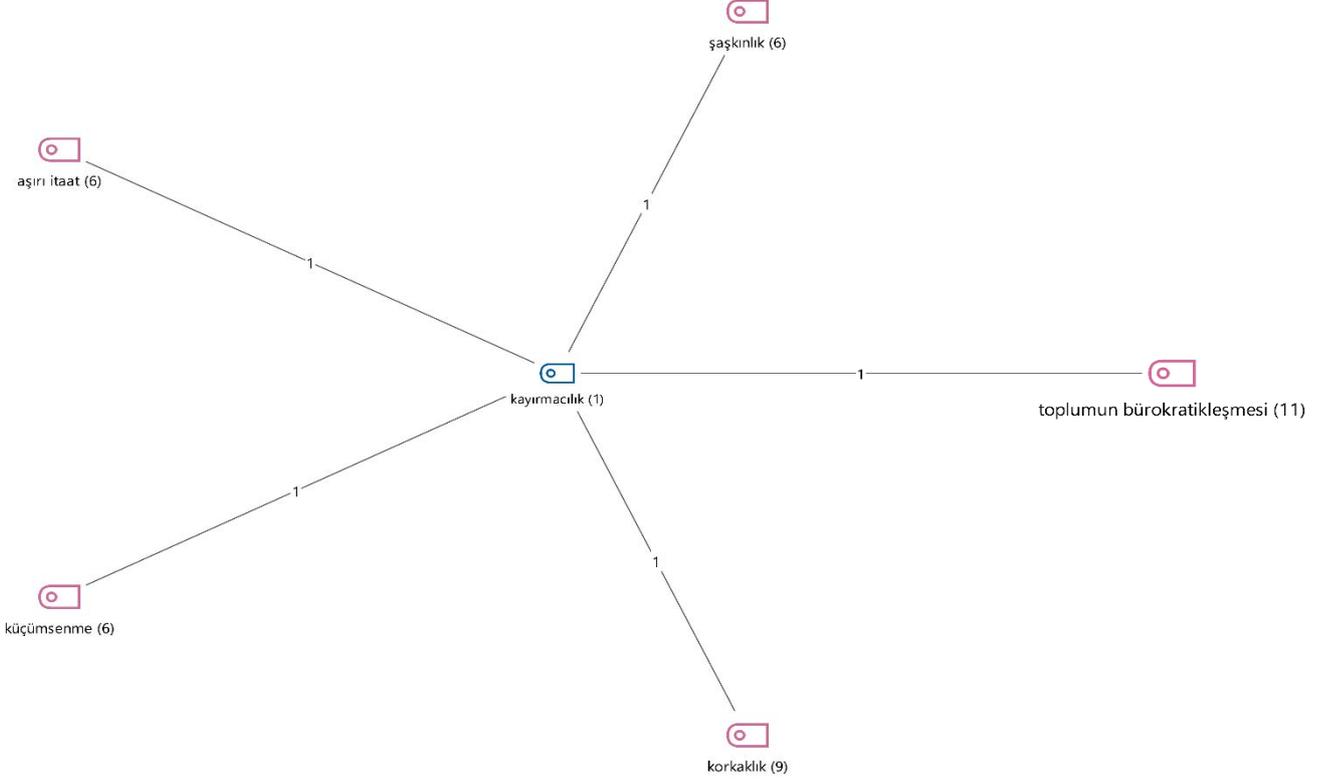
Şekil 19:“İşinin ehli olmama” Kodunun Kod Birlikte Oluşma Modeli /Kod Yakınlık/ Görseli

Kaynak: Yazar tarafından Maxda 2020 Programı aracılığıyla oluşturulmuştur.

Söz konusu kod görselinde işinin ehli olmama durumu kırtasiyeciliği artırıyor veya keyfi davranışların altında yatan sebeplerden biri olabiliyor okuması yapılabilmektedir.

Şekil 20: “Kayırmacılık” Kodunun Kod Birlikte Oluşma Modeli /Kod Yakınlık/Görseli

Kaynak: Yazar tarafından Maxda 2020 Programı aracılığıyla oluşturulmuştur.

Kayırmacılık kodunun ilişki içerişinde olduğu diğer kodlara bakıldığında; kodlar arasında ilginç bir bağıntının varlığı göze çarpar: bürokratikleşen toplum kayırmacılık faaliyetlerine karşı tepkisiz kalmakta, şaşkınlık hali olmasına karşın aşırı itaat, küçümsenme, korkaklık kodlarının varlığı kayırmacılığa karşı bir duruşun olmadığına işaret etmektedir.

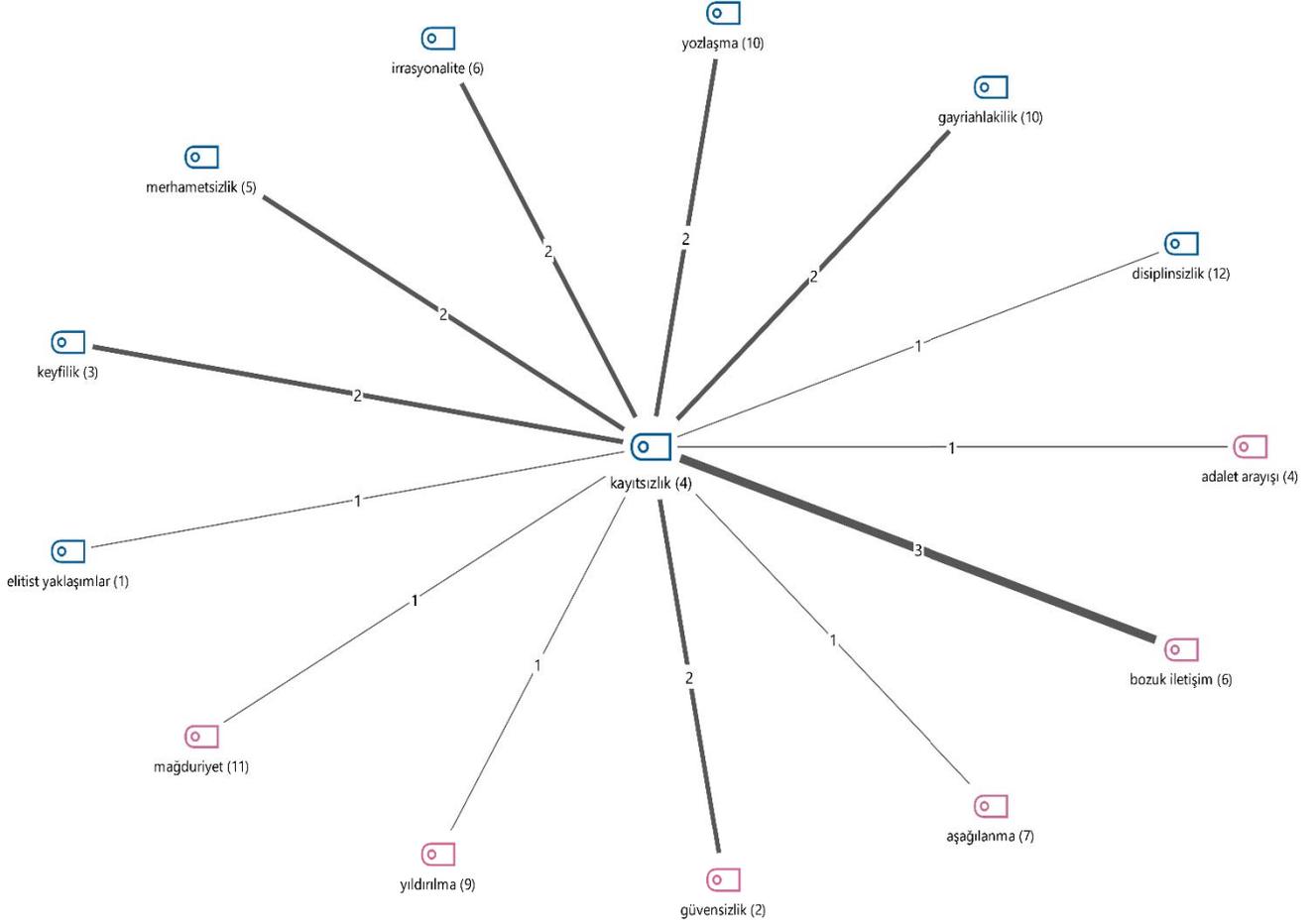
Şekil 21:“Elitist yaklaşımlar” Kodunun Kod Birlikte Oluşma Modeli /Kod Yakınlık/Görseli

Kaynak: Yazar tarafından Maxda 2020 Programı aracılığıyla oluşturulmuştur.

Görselde (bkz. Şekil 21) elitist yaklaşımlar kodu ile kayıtsızlık ve güvensizlik kodlarının varlığına bakılarak kayıtsızlığın elitist davranış biçimlerinden olduğunu söylemek mümkündür aynı zamanda elitist davranışlara maruz kalan yönetilenlerde idareye karşı bir güvensizliğin olduğu da buradan elde edilebilecek bir sonuç olabilir.

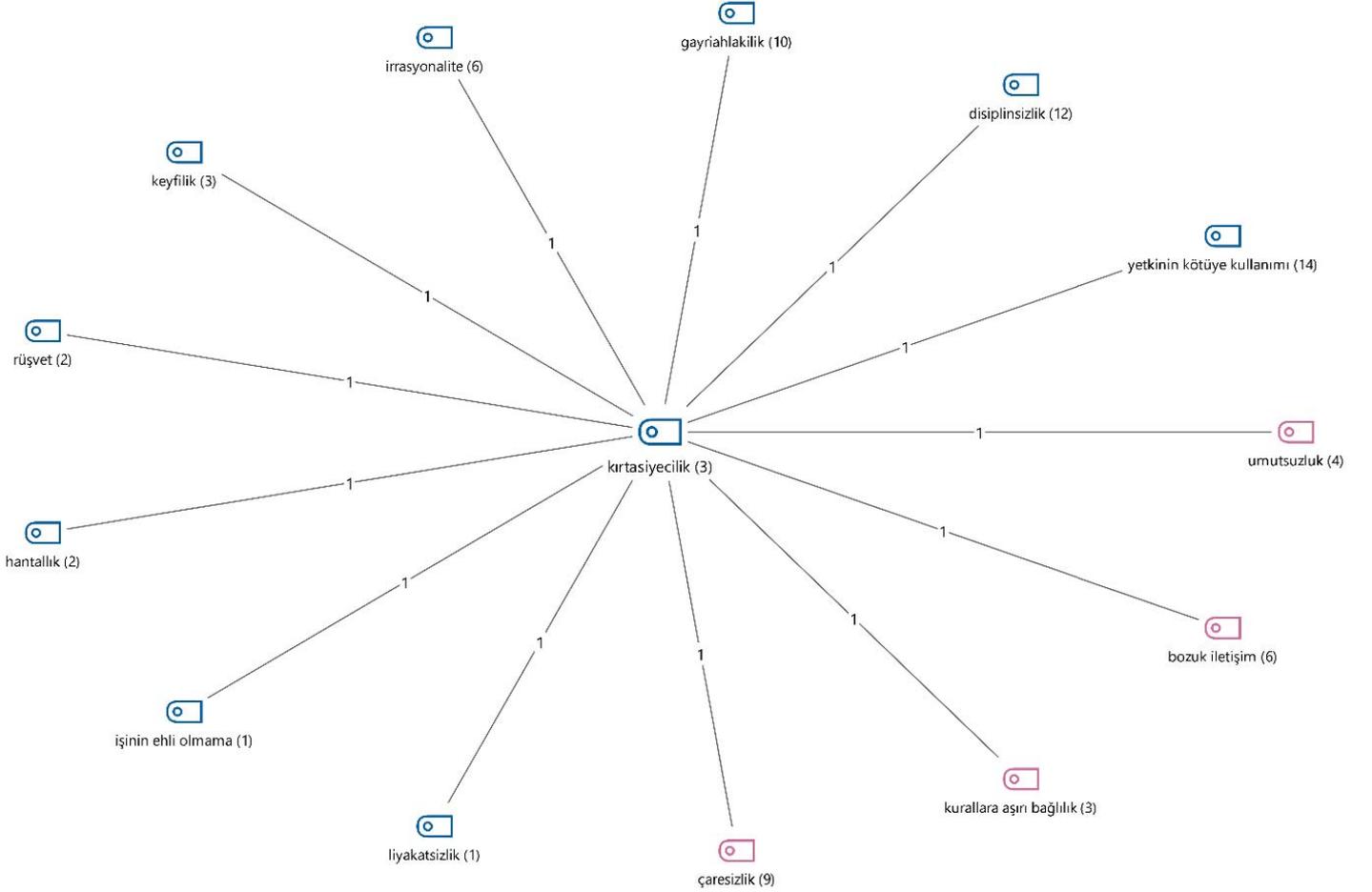
Şekil 22: “Kayıtsızlık” Kodunun Kod Birlikte Oluşma Modeli /Kod Yakınlık/Görseli

Kaynak: Yazar tarafından Maxda 2020 Programı aracılığıyla oluşturulmuştur.

Görselde (bkz. Şekil 22) kayıtsızlık kodu ile en çok bozuk iletişim kodunun ilişkili olduğu görülür bunun yanı sıra diğer kodlardan da söz konusu kodun sebep-sonuç ilişkisi dahilinde incelenmeye uygun olduğu izlenmektedir. İdarenin kayıtsız davranışları güvensizliğe sebep olmakta, ya da mağduriyetin ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır. Örneklemedeki memurların kayıtsızlığı ailenin haksızlığa karşı gelirken idareye olan güvenini kırmıştır.

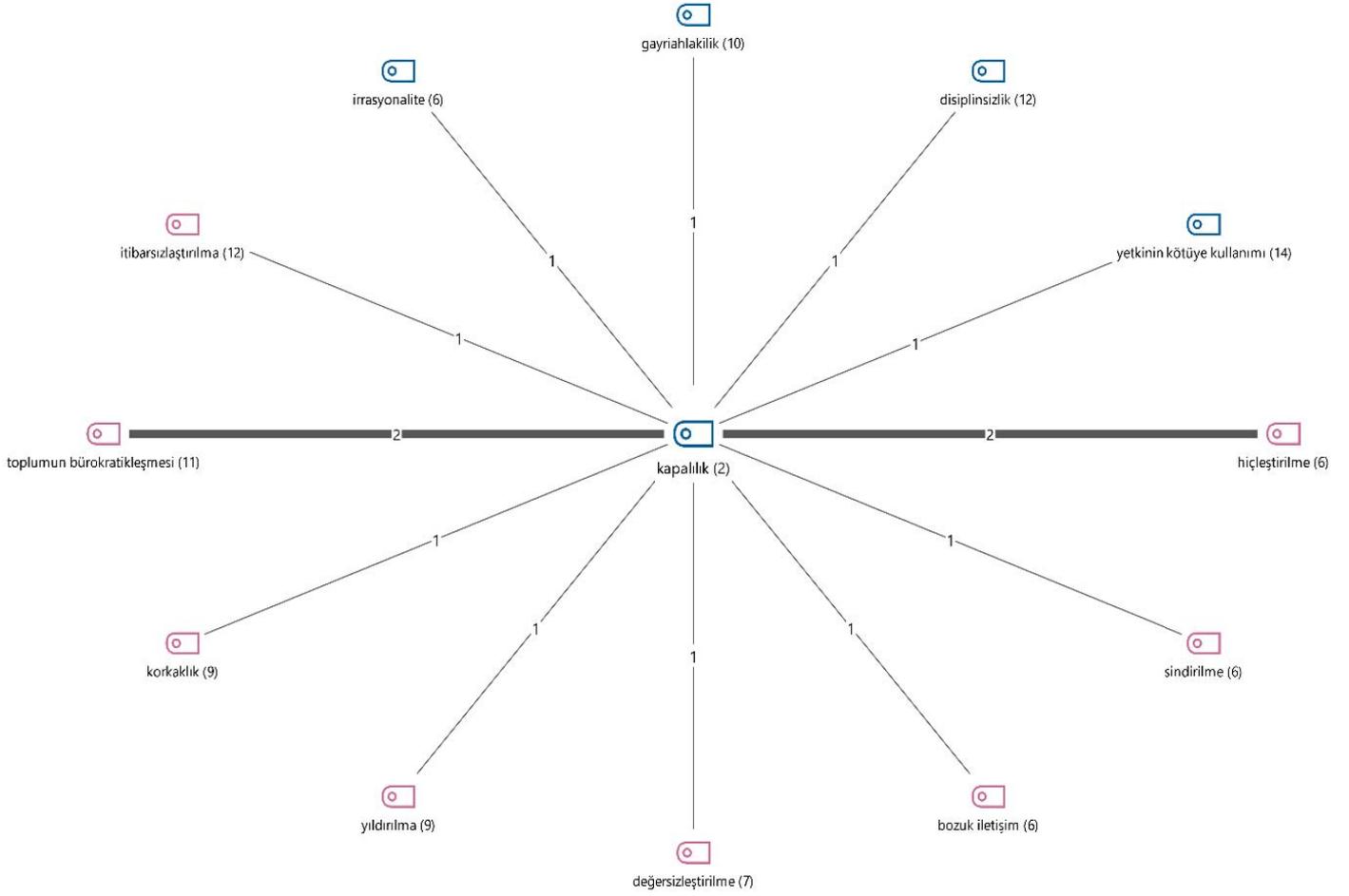
Şekil 24: “Kırtasiyecilik” Kodunun Kod Birlikte Oluşma Modeli /Kod Yakınlık/Görseli

Kaynak: Yazar tarafından Maxda 2020 Programı aracılığıyla oluşturulmuştur.

Kırtasiyecilik kodunun çaresizlik ve umutsuzluğu artırdığının örneklemde de hatırlanmasında fayda vardır. İdarenin mağduriyetine uğrayan Barnabaslar hiçbir çözüm yolu kalmadığına olan inançlarından ötürü çaresizlik içinde kendilerine layık görülen korkunç hayatı kabullenmek zorunda kalmışlardır zira talepleri bürokrasinin bilinmez, uçsuz bucaksız yolunda kaybolmuştur. Bu yolu kırtasiyecilik olarak tasvir etmek te mümkündür.

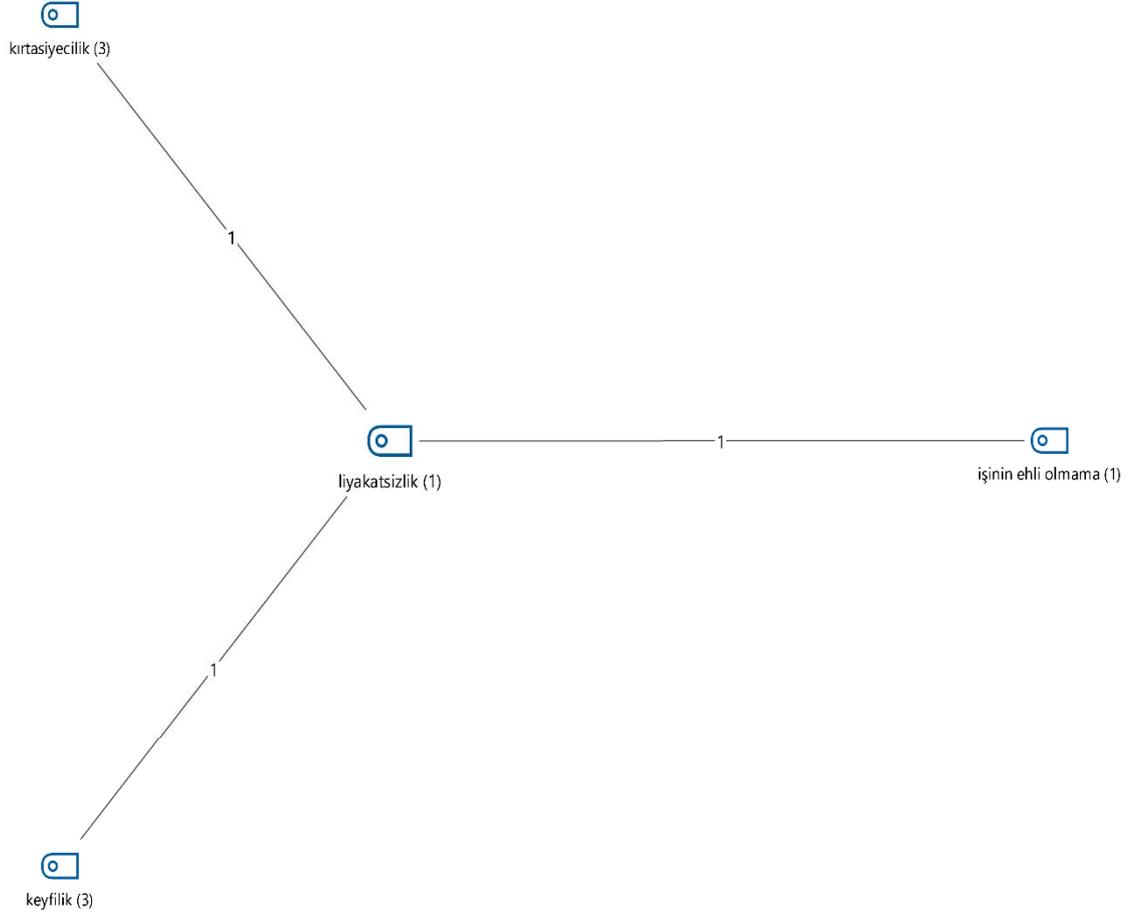
Şekil 25: “Kapalılık” Kodunun Kod Birlikte Oluşma Modeli /Kod Yakınlık/Görseli

Kaynak: Yazar tarafından Maxda 2020 Programı aracılığıyla oluşturulmuştur.

Kapalılık kodunun hiçleştirilme ile ilişkisi tesadüf değildir. Kapalı yönetim biçimi yönetilenlerin idarenin elinde bir nesne haline gelmesine ve yönetenlerden korkulmasına, onların bütün tutum ve davranışlarına karşı tepkisizliğe ve çekingenliğe sebep olur.

Şekil 26: “Liyakatsizlik” Kodunun Kod Birlikte Oluşma Modeli /Kod Yakınlık/Görseli

Kaynak: Yazar tarafından Maxda 2020 Programı aracılığıyla oluşturulmuştur.

Liyakatsizlik kodunun en anlamlı ilişki kurduğu kod işinin ehli olmama kodu olarak görülebilir. Örneklemlerdeki (Şato ve Barnabas Olayı) liyakatsiz memurlar görevlerini yerine getirirken çeşitli problemler yaratırlar bu problemlerin kaynağı işinin inceliklerinden haberdar olmamalarıdır zira liyakatsizlikle iş başına getirilen idareciler her zaman bir tıkanıklığa sebep olurlar.

Tablo 10:Memurlara Atfedilen Anlamlar

Kod	Etkinleştirilmiş belgelerin kodlu bölümleri	Etkinleştirilmiş belgelerin % kodlu bölümleri
keyfi davranışlar sahibi	19	6,74
bilinmez kamusal düzenin bilinmez koruyucuları	15	5,32
insanüstü	14	4,96
soğuk ve mesafeli	12	4,26
hesap verilebilirlikten uzak	12	4,26
görünmez çıkarların savunucusu	12	4,26
ulaşılmaz	12	4,26
üstünlük taslayan	12	4,26
uzak	11	3,90
yetkisini kötüye kullanan	10	3,55
iletişime kapalı	10	3,55
gizemli	10	3,55
etik dışı davranışlar sahibi	9	3,19
önemli biri	9	3,19
gayriresmi eğilime sahip	8	2,84
belirsizliklerle dolu iletişim kuran	8	2,84
kendini beğenmiş	7	2,48
kayıtsız	6	2,13
kişisel çıkarlarına düşkün	6	2,13
kasvetli ve yabancı bir yaşam mimarları	6	2,13
irrasyonel	6	2,13
tedirgin edici	5	1,77
ahlaksız	5	1,77
kibirli	5	1,77
gizliliğe aşırı önem veren	5	1,77
ilgisiz	4	1,42
denetime takıntılı	4	1,42
iş takibinden yoksun	4	1,42
aşırı kuralcı	4	1,42
vurdumduymaz	3	1,06
ürkütücü	3	1,06
kayırmacı	3	1,06

kaprisli	3	1,06
kırtasiyeciliğe düşkün	3	1,06
güvensiz	3	1,06
hantal	2	0,71
aşırı şüpheli	2	0,71
öfkeli	2	0,71
kartal	1	0,35
aslan	1	0,35
sersem	1	0,35
salak	1	0,35
tedirgin	1	0,35
pedantokrat	1	0,35
öngörü yoksunu	1	0,35
alınan	1	0,35

Kaynak: Yazar tarafından Maxda 2020 Programı aracılığıyla oluşturulmuştur.

MAXQDA 2020 Programı aracılığıyla oluşturulmuş tabloda (bkz. Tablo 10) Şato Romanı'nın ölçüt örnekleme göre alımlanmış kısımları memurlara atfedilen özellikler ana teması altında kodlanmıştır. Kodlar oluşturulurken "Barnabas Olayı" örneklem kesiti kodlamaya dahil edilmemiştir. Toplamda 51 paragraf 46 adet kod ile kodlanmıştır. Kodlar oluşturulurken paragraf içerisindeki memur algılarına göre ya da paragrafta geçen memurlara yüklenmiş anlamlar hiç değiştirilmeden olduğu gibi istatistiğe dahil edilmiştir. Örneğin tabloda (bkz. Tablo 10) yer alan alınan, sersem, aslan, kartal gibi kodlar bizatihi paragrafta yer alan memur algısıdır ve bu haliyle alımlanmıştır. Kodların bazıları (uzak, ulaşılmaz gibi) birbirine yakın anlamlı ya da birbirinin ikamesi olarak kullanılabilir. Bu türden benzer ifadelerin aynı kod altında birleştirilmeme sebebi pasajlardaki memur anlamlarını tam anlamıyla karşılayan kodların kullanılmak istenmesinden ileri gelmektedir. Tabloya göre memurlara yüklenen anlamlar içerisinde en sık kullanılanı keyfi davranışlar sahibi iken en az alana sahip memur algısı ise 'aslan, kartal, sersem, salak, tedirgin, pedantokrat, öngörü yoksunu ve alınan'dır. Aşağıda bu kodlardan birkaçının geçtiği pasajlardan alıntı (bkz. Tablo 11 ve Tablo 12) incelenebilir:

Tablo 11:*Pasaj içinde Kod Görünümü Tablosu*

	Bölüm	Kapsam %
kartal	“ (...)Otelcinin karısı bir defasında Klamm’ı bir kartala benzetmişti de, K.’ya benzetme gülünç gelmişti, ama artık öyle gelmiyordu;kartalın uzaklığını, o ele geçirilmez yuvasını, K’nın henüz asla işitmediği çığlıklarla,...belki salt bunlarla aralanan suskunluğunu, yukarıdan aşağı nüfuz eden, böyle olduğu da asla kanıtlanamayıp asla yadsınamayan bakışını, ancak birkaç dakika göze görünerek yukarıda anlaşılmaz yasalara uyup çizdiği ve K.’nın aşağıdaki yerinden yok edilmesi olanaksız çemberleri düşündü.Bütün bunlar hem Klamm, hem de kartalın ikisinde de vardı.”(Kafka,2000,s.150)	3,23

Kaynak: Yazar tarafından Maxda 2020 Programı aracılığıyla oluşturulmuştur.

Tablo 12:*Pasaj içinde Kod Görünümü Tablosu*

Kod	Bölüm	Kapsam %
alınan	Beyler son derece alınan kimselerdir; hiç değilse önceden hazırlıksız bir yabancıyı aralarında görmeye katlanamayacakları kuşkusuzdur. (Kafka,2000, s.45)	0,75

Kaynak: Yazar tarafından Maxda 2020 Programı aracılığıyla oluşturulmuştur.

SONUÇ

Kafka'nın yönetsel bilimler alanında sıkça karşılaşılan kavramlara bakışını işlediği yapıtları önemlidir. Zira Kafka'nın eserleri bürokrasiyi ve sorunlarını ele alma biçimiyle, kamu yönetiminde yer edinmesi kaçınılmaz görünmektedir. Kafka'nın Şato, Yargı, vd. eserlerinde çok sık vurguladığı karanlık bürokrasi atmosferini yazarın döneminde yaşadığı Habsburg Yönetimi'nin ve aile ilişkilerinin bir yansıması olarak nitelendirmek yanlış olmaz. Kafka'nın kişisel deneyimlerinden süzülen betimlemeler eserlerinde kendini belli etmekte, özellikle bürokrasi ile kurduğu bağlar dikkat çekici görünmektedir. Kafka'nın Şato Romanı'nda- diğer eserlerine kıyasla- işlenen ortak temaların yoğunluğu daha fazladır.

Araştırmada, Şato Romanı'ndaki ve romandan alınan örneklerdeki (Barnabas Olayı) bürokrasi örüntülerinin kötücül doğası anlamlandırılmaya çalışılmıştır. Yönetenler ile yönetilenler arasındaki sorunlarla yeniden yüzleşmek, Şato bürokrasisinin Weber Bürokrasisi ile olan benzerliğini tespit etmeye çalışmak araştırmanın temellendiği noktalardan olmuştur. Araştırmada Kafka'nın Şatosu'ndaki köy yaşamının bürokratikleşmiş hali, köydeki herkesin Şato'nun bütün kararlarının savunucusu olması, bürokratlara olan patolojik saygı ve düşünlük; köylülerin benliklerinin yitiminin ve olumladıkları gücün bir nesnesi olduklarının ispatı niteliğinde olmuştur. Romandaki memurlar büropatolojik davranışlar içerisindedirler. Memurların özelliklerinden yola çıkılarak bürokrasinin birey üzerinde olumsuz anlamda değişiklikler yaptığı farkedilmiştir. Güç sahibi olmanın getirdiği avantaj ve üstünlük duyguları yönetenlerin bürokrasi zehirlenmesi yaşadığını ve bürokrasinin nesnesi olduğunu kanıtlar niteliktedir. Bürokrasinin katı, değişmez prosedürler dünyasında, memurlar inisiyatif gösteremeyerek “zombileşir”, insan kendi meydana getirdiği aygıtın aksesuarı haline gelir (Loo & Reijen, 2003, s.144). Nesneleşen memurlar bir zamandan sonra yönetilenlerden de bürokratik davranış biçimleri göstermelerini beklemektedir. Bu durumun en somut örneği

romanda geçen Barnabas Olayı'dır. Yaşamın en özel alanına bile sızmış olan bürokrasi bireylerin kendi aralarındaki ilişki bağlarını kontrol etmeye hatta onların nasıl tepki vermelerini, ne hissetmeleri veyahut olaylar karşısında nasıl davranmaları gerektiğini bile telkin eder hale gelmiştir. Bu yüzden Barnabas Ailesi yaşayabilecekleri en korkunç durumları yaşamış; idare tarafından aynılaştıran ve makineleşen toplum aileyi adeta yok etmiştir. Bu durum Bauman'ın anlatılarını hatırlatır: "Auschwitz'in çitleri önünde durup da derileri büzülmüş, göz çukurları boşalmış, bir deri bir kemik kalmış bu iskeletlere bakınca -bunların gerçekten insan olduğuna kim inanırdı. Gerçi bu fotoğraflar, sürekli uğraştığı işler ne denli merhametli ve zararsız olursa olsun her bürokraside rastlanabilecek bir eğilimin aşırı bir görüntüsüdür yalnızca (Bauman, 2007, s.137-8)." Bu eğilim Kafka'nın eserlerinde üzerinde çok durduğu insandışılaştırma"dır. Bu kavram o denli büyüktür ki bir aşamadan sonra birey, bürokrasinin istek ve taleplerini kendi isteğiymiş gibi özümser. Bu noktadan sonra gücün bireye bir yaptırımda bulunmasına bile gerek yoktur öyle ki birey kendiliğinden gücün bir metası olur. Bürokrasinin her yaptığını ilahi yasaymış gibi onaylamak, bütün acımasız, gayri ahlaki davranışlarına göz yummak gibi edimler de onun güçlenmesine sebebiyet vermektedir. İnsandışılaştırmaya karşı direniş göstermek bürokrasi ile olan savaşında kapıyı tutan sürgüdür, o sürgünün kırılması ya da ortadan kalkması bireylerin bürokrasi tarafından ele geçirilmesine sebep olacak ve bürokrasilerin bilinemez yasaları bireylerden istediği gibi istifade edecektir. Araştırmanın, Şato'daki idari düzene eleştiriler getirirken Marx'ın ve Ludwig Von Mises'in bürokrasi değerlendirmelerinden dayanak aldığı söylenebilir. Marksist kuram bürokrasiyi devletin tahakküm araçlarından farklı görmemektedir ve Marx, ilkin Moselle bağcıları üzerindeki makalesinde yapmış olduğu gibi, halkın bütününe karşı özel bir memurlar kastı, tek düşüncesi her şeyden önce kendi özel çıkarlarını savunmak olan ve hiçbir zaman genel çıkarı simgelemeyen ayrıcalıklı bir korporasyon oluşturduğundan dolayı sitemlerde bulunduğu bürokrasiyi eleştirmektedir (Marx,2009, s.228). Şato Romanı'ndaki memurların davranış biçimleri incelendiğinde Marx'ın görüşlerini kanıtlar nitelikte veriler elde edilmiştir. Mises'e gelindiğinde ise; onun bürokrasiyi despotik yönetimler ve totalitarizm kavramlarından ayrı tutmadığını görmek mümkündür. Totalitarizm, bürokrasinin sadece çok daha fazlasıdır. Bürokrasi, her bireyin iş yerinde, boş zamanlarında iktidarın ya da ofisin kurallarına tabi olmasını ifade eder. Bu durum insanı bütünüyle kucaklayan bir makinede onu bir dişliye indirgemeye zorlayan bir sistem olarak ta değerlendirilebilir. Söz konusu sistem; bireyi,

İktidarın ya da yönetimin onaylamadığı bir fiili yapmaması adına zorlar ve hiçbir muhalefet ifadesini tolere etmez. Bu durum toplumun katı disiplinli bir iş dünyasına dönüşmesi ya da sosyalistlerin belirttiği gibi toplumun bir cezaevine dönüşmesi ile aynı anlama gelmektedir (Mises,1944, s.17). Mises'in yaklaşımlarını Şato yönetiminin gayri ahlaki ve adaletsiz edimlerinde görmek mümkündür. Şato'daki idarenin özellikleri yönetilenlerin yaşamlarına da sirayet eder. Şato, köylülerden her şeyin bir kaide içinde yürütülmesini ve bu kurallardan hiçbir biçimde vazgeçilmemesini bekler. Toplumun bürokratikleşmesi denilen bu durum Mises'te bürokratizmin bir sonucudur.

Şato'daki yöneten-yönetilen ilişkilerinin bulgularına dayanılarak eserdeki Kafkaesk bürokrasinin Weber Bürokrasisi'ne benzer olduğu söylenebilir. Bürokrasiler modern çağın bütün özelliklerine, bilhassa verimliliğe olan takıntıları ile bilinmektedir. Bu bakımdan insani bütün limitler aşılır ve bireyden makine gibi davranılması hatta bizzat makineye dönüşmesi beklenir. Modernleşme sürecinde geliştirilmiş bürokratik eylem tarzının tipik özelliği ise, soykırımsal görevlerin infazı için gerekli olan tüm teknik öğeleri taşıdığıdır. Bürokrasi en optimal çözümü aramaya programlanmıştır. Bu optimumu ölçerken bir insana özgü hedefle bir başka insana özgü hedef arasında ya da insani ile acımasız hedefler arasında ayırım yapmamaya programlanmıştır. Bireyi kendi doğasından sıyrıp ele geçiren, tek amacının kendisini sonsuza dek yaşatmak olduğunu beyan eden ve gitgide büyüyen bir çukur –bürokrasi- Kafka'nın eserlerinde adeta canlanmıştır. Weberyen Bürokrasi'nin halen bu denli canlı kanlı olmaları; kendilerini sürekli yeniden üretmelerinden ileri gelmektedir. Evet yasal ussal sütunlar üzerine kurulmuş bir Weber Bürokrasisi günümüzde halen geçerli bir yapıdır ama özü gereğince bireyleri korkutan ve tedirgin eden haldedir. Söz konusu özden kasıt bürokrasinin denetimden çıkmaya eğilimli yapısıdır. Kafka'da defalarca itibarsızlaştırılmış, dışlanmış, yabancılaştırılmış vd. gayriahlaki davranışlara maruz kalan birey en sonunda tıpkı “Dava” (Kafka,2002) Romanı'nda olduğu gibi bir gün bürokratik bir karar neticesinde öldürülebilir. Kararın kaynağı ne olursa olsun infazı gerçekleştirecek olan idaredir ve bu idare her türlü fiili -buna öldürmek te dahil -bir rasyonel temele indirgeyip; bu edimi-öldürme- gerçekleştirmekte kendini meşru görebilir. Bu durum kulağa çok karamsar, distopik ve Kafkaesk gelse de Zygmunt Bauman'ın bu konudaki yaklaşımları çağdaş bürokratik gerçeklikle örtüşen yapıdadır. Bauman (2007), Weber Bürokrasisi'nin gelebileceği optimum noktayı hem yönetenlerin hem de yönetilenlerin (mağdurların) Holokost'ta bunu deneyimlediğini belirtir. Holokost, Weber Bürokrasisi'nin

gelebileceği en mükemmel örnek olarak karşımızda durmaktadır. Bunca kötülüğün bürokratik inşası ilk aşamada bireylerin insani özelliklerine yabancılaştırılması ve hissizleşmesi en sonunda da teslimiyeti ile mümkün olmaktadır. Bu bağlamda, Şato'daki yönetilenlerin Barnabas Ailesi'ne karşı olan tutumları söz konusu bürokratik kötülüğün içselleşmesinde büyük rol oynamıştır. Şato ile benzer davranışlar sergileyen köylüler; kendi iradeleri yerine Şato iradesiyle hareket etmiş, yönetime yabancılaşmış ve esasen yönetimden dışlanmış durumdadırlar. Bu köksüzlük hissini onları Şato'ya karşı daha bağımlı ve korkak bir hale büründürdüğü görülmüştür.

Postmodern yaklaşımların etkisiyle bürokrasilerin bu korkunç özelliklerinin geride kaldığını düşünmek biraz olsun yönetilenleri rahatlatılabilir. Zira yönetsel ve siyasal bilimler dönüşmüş; buradaki çıktılar idari otoritelere tatbik edilmiş, [Yeni Kamu Hizmeti, işletmecilik değerleri ile yönetimin açık, hesap verilebilir olması, teknolojik ilerlemelerin verdiği demokratik ve özerk ağlar, fütürist (VR-Virtual Reality) bürokrasi deneyimleri vd.] bürokrasinin olumsuz birtakım özellikleri -hantallık, kapalılık vb.- bu yeni değerlerle sınırlandırılmaya çalışılmıştır. Çağdaş bürokratik sistemlerde çok aktörlü yönetim, açık iletişim kanalları, teknolojinin sağladığı şeffaflık ve baskı mekanizmaları (sosyal medya ağları gibi) Kafka'nın bürokratik tasvirlerini arkaik bir dönemden kalma izlenimi yaratmıştır. Postmodern yönetim araçları yeni bir umut ışığı yaratmış olsa da bu durumun da öngörülemeyen sonuçları olabilir ve bürokrasinin kendi işine yarayacak şekilde teknolojiyi dönüştürmesi muhtemeldir. Burada Bauman'ın (2007) *ahlaksızlaştırılmış teknoloji* kavramı öne çıkar. O, teknolojik ilerlemelerin rasyonelleşmenin en üst noktasını temsil ettiğini ve bu ilerlemenin insandışılaşmaya zemin yarattığını hatırlatmıştır. Bauman (2007) esasında bürokratik rasyonaliteyi ahlaki sonuçlarla eylem arasındaki bağı kopardığı için eleştirmektedir. O, teknolojinin eylemlerle araya mesafe koymanın en hızlı ve kolay aracı olarak düşünürken, hiyerarşinin artmasını da bir eylemin sorumluluğunun görevlilerin üzerindeki baskıyı azaltan bir durum olarak saptamıştır. Modern silahların başarısı, toplumda çok daha çeşitli ve çok dallara ayrılmış uzaklıklar yaratılmasının bir metaforu gibi düşünülebilir. John Lachs bu olgunun ortaya çıktığı birçok durumun ortak karakterini, eylem aracılığı ve ara adamla -yani "benimle eylemim arasında duran ve onu doğrudan yaşamamı olanaksız kılan" kişiyle – ortaya koymuştur. Eylemlerimizle aramızda hissettiğimiz uzaklık onları yok saymamızla orantılıdır; ayrıca yok saymamız, bizimle eylemlerimiz arasında ara aşamalar zincirinin uzunluğunu da gösteren bir ölçüdür büyük oranda. Sonuçların gözden ırak

olmasıyla da insanlar kendi rolleri ve sorumlulukları hakkında bir şey sormaksızın, en iğrenç eylemlerin bir parçası haline gelebilirler. Eylem araçlarına bağlanınca, eylemin nihai sonuçları ahlaksal dürtülerin emredici güçlerini koruduğu insan ilişkilerinin görece dar alanının dışında kalır (Bauman,2007, s.244-45). Kafka'nın Ceza Sömürgesi adlı eserinin hatırlanmasında fayda vardır; eserde idarenin kurallara uymayanları cezalandırdığı son teknoloji ile donanmış infaz makinesi bireylerin vücutlarına binlerce iğneyle uymadıkları kuralları yazıyor ve bu şekilde kuralları ihlal edenler işkenceyle öldürülüyordu. Yazarın söz konusu eseri kulağa çok gerçekçi gelmese de teknoloji ve bürokrasi ilişkisinin en gayri insani sonucu olarak değerlendirilebilir. Teknolojinin bürokrasileri daha ehil yapacağına dair eleştirilerden biri de David Graeber'e aittir. Graeber bilgisayar bürokrasisine geçişin karmaşıklığından ötürü bürokrasiye olan bağlılığın arttığını belirtmiştir (Öztaş vd.,2019, s.148). Bunun yanı sıra teknolojinin bürokraside kullanılmasıyla hizmet sunumunda yaşanan gecikme ve sorunlar sorumluluk almayı aza indirgeyecek, "sistem hatası, çökmesi vb." bahanelerle görevden kaçmanın yeni ve daha akla yatan bahaneleri üretilmiş olacaktır. Teknolojik ilerleme bürokrasiye olan tabiyeti artıracak ve bürokratları daha çok sorumsuzluğa ve keyfiliğe itecektir. Teknoloji daha şeffaf, katılımcı ve hızlı bir yönetimin anahtarı olabilir. Fakat ondan nasıl istifade edileceği her zaman sorun alanıdır. Bu noktada esnek, çok sesliliği önemseyen, açık yönetimden yana olan ve değişimler için yüksek motivasyonu olan bürokratlara ihtiyaç vardır.

Kafka'nın Şato yönetimi, memurları köy halkı uzak birer siluet gibi hissedilseler de çağdaş bürokratik gerçeklikle tam olarak eşleşen yapıdadır. Yönetilenlerin hemen hepsi bürokrasinin bir şekilde çelmesine takılmış, bir sebepten onun tarafından mağdur edilmiştir. Kafka'nın eserinin tarihin sayfalarında sürreal bir kurgu olarak kalmaması ayaklanıp günümüze kadar gelmesi bürokrasiyi değiştirip dönüştürmede pek bir yol katedilmediğinin kanıtıdır. Kafka dünyası bizi, olumsuz koşulları bir daha geri gelmemek üzere ortadan kaldırmak için neden hâlâ harekete geçmemiş olduğumuz sorusuyla yüzleştirmektedir (Weiss,2005, s.157). Bu anlamda Max Weber'in çalışmaları bir bürokrasi teorisi geliştirirken Kafka'nın çalışmaları bir bürokrasinin 'mitolojisi' olarak tanımlanabilir. Kafka'nın çalışmalarında bürokrasi yalnızca diğerleri arasında örgütlenme sistemlerinden biri değil, gerçekliğin kendisinin örgütlenmesidir Weber'in gözlemlediği gibi, bürokratik rasyonalizasyonun dünyanın hayal kırıklığına yol açtığı doğru olabilir, ancak Kafka mitolojileri bu hayal kırıklığına uğramış dünyada hala devam

etmekte ve Kafka'nın mitolojisi çok kötümser olsa da, hiçbir şekilde pasif değildir (Zijderveld,1985, s.8-10).

Çalışma, Kafka'nın majör eserlerinden Dava, Şato, vd. ile önceden belirlenmiş ölçütler dahilinde seçilmiş bürokratik temalara sahip öykülerini derin nitel analizler aracılığıyla ele almış olması bakımından alandaki diğer Kafka ve yönetim temaları çalışmalarından ayrılmıştır. Şato Romanı'ndan alınan örneklem olayın nitel ve nicelleştirilmiş bulguları yöneten-yönetilen ilişkisinde yönetilenlerin istismar edildiğine dair çıktılarının olduğunu göstermiştir. Şato'daki memurların davranış özellikleri büropatolojik eğilimler adı altında izlenmiş ve Şato'da en çok karşılaşılan memur davranışının yetkinin kötüye kullanılması olduğu araştırmada tespit edilmiştir. Romandaki yöneten-yönetilen ilişkisini değerlendirirken kullanılan büropatolojik faktörler ve bürokrasinin olumsuzları temaları altındaki kesişmeler ve kesişmelerin sıklık düzeyleri araştırmaya yansıtılmıştır.

Araştırmanın zengin yerli ve yabancı literatüre sahip olması, Şato Romanı'nın en kapsamlı yönetsel açılımını gerçekleştirmesi, iki farklı nitel analiz (karması) ve nicelleştirilmiş tablo ve diyagramlarla yöneten-yönetilen ilişkisini mantıksal ve istatistiksel verilerle açıklama girişiminde bulunmuş olması araştırmayı literatürde ayrıcalıklı kıldığı söylenebilir. Bununla birlikte zaman kısıtından ötürü Şato Romanı'nın bütünü yerine örneklem olay üzerinden araştırmanın kökleşmesi alanda halen Şato ile ilgili analizler yapılabileceğinin göstergesi olarak kabul edilebilir zira Şato Romanı üzerine çok çeşitli okumalar yapılmış olsa da katmanlı yapısından ötürü araştırmacılara yeni keşifler sunacak niteliklere sahiptir. Kafka'nın Şatosu'nun yanı sıra kısa hikayelerinin de yönetim bilimciler açısından zengin temalara sahip olduğu söylenebilir. Araştırmada yer alan "Çin Seddi'nin İnşasında", "Geri Çevrilme" ve "Yasalar Sorunu" hikayelerine benzer olarak Kafka'nın pek çok minör çalışmasında yoğun bürokrasi tasvirleri mevcuttur. Bu anlamda Kafka'nın hikayelerinin de kamu yönetimi disiplinde görünürlüğünün artması beklenmektedir. Yazarın eserlerinin kaleme alındığı tarihlere bakıldığında 1900'lü yıllardan günümüze kadar (2020) halen bürokrasinin sorunlarının devam ettiği görülmektedir. Dönüşen ekonomik, siyasal, toplumsal etkinliklere, teknolojik üstünlüklere rağmen bürokrasinin yarattığı olumsuz sonuçlar istenilen düzeyde değişmemiştir. Bu anlamda bürokrasi halen popülerliğini yitirmeyen bir olgu olarak görülebilir. Kafka'nın eserlerindeki bürokratik tasvirlerin varlığı bürokrasi kavramının zamansız bir fenomen

olduğunun da kanıtı gibidir. Söz konusu zamansız olan kavramı Kafka'nın eserleri aracılığıyla incelemenin araştırmacıların merak duygularını harekete geçireceği söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Adair.G., Dikbaş.N.(Çev.) (1994) *Postmodernci kapıyı iki kere çalar*, 2.baskı, İstanbul, İletişim Yayıncılık
- Akçakaya.M.(2016) Weber'in bürokrasi kuramının bugünü ve geleceği, *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Özel Sayı,275-95
- Akpınar. M. (2011) Gün ışığında yönetim açısında Türk Kamu Yönetiminde açıklık ve şeffaflık sorunu, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16(2), 235 - 261
- Aktaş, H. (2019) Tezer Özlü'nün "Çocukluğun soğuk geceleri" adlı romanında Kafkaesk etkiler, *Hafıza Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 13-26, Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/hafizadergisi/issue/51566/610346>, ErişimTarihi:04.01.2020
- Aras.K.(2018) Kafka edebiyatında ortaya çıkan kişisiz ve virtüel güçlerin Deleuzecü analizi, *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(8)
- Arendt.H.Şener.B.S.(Çev.) (2012) *Geçmişle gelecek arasında*, 4.baskı, İstanbul, İletişim Yayınları
- Arendt.H.Şener.B.S.(Çev.) (2014) *Totalitarizmin Kaynakları/2 Emperyalizm*, 4.baskı, İstanbul, İletişim Yayınları
- Arendt.H.Kohn.J.(Ed.) (1994) *Essays in understanding 1930-1954, Franz Kafka: A Revaluation on the occasion twentieth anniversary of his death*, University Of Florida Libraries, *Harcourt Brace & Company* (Originally published in *Partisan Review*, XI/4, 1944) s. 69-80, USA

Arneson.R.J.(1979) Power and Authority in The Castle, *Mosaic: An Interdisciplinary Critical Journal*, 12(4), 99-113, Erişim Adresi: <https://www.jstor.org/stable/24777532> , Erişim Tarihi:23.05.2020

Arslan.N.T.(2010) Klasik-Neoklasik dönüşüm süreci: “Yeni Kamu Yönetimi”, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 11(2), 21-38, Erişim Adresi: <http://eskidergi.cumhuriyet.edu.tr/makale/2275.pdf>

Asif.M.(2009) A Study of the theme of power in the works of Franz Kafka and Milan Kundera, Aligarh Muslim University, *Yayımlanmış Doktora tezi*, s.238, Erişim Adresi: <http://shodhganga.inflibnet.ac.in:8080/jspui/handle/10603/28690>

Ateş.H., Banazılı.M.A.(2019) Modern, postmodern ve postbürokratik kamu yaklaşımları, *ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi*, 6(13), Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/705391>

Aytaç.Ö.(2005) Modern bürokrasiler ve yabancılaşma ethosu, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*,15(2),319-348

Babaoğlu.C., Çobanoğlu.S.(2018) Kamu Yönetiminde Postmodern Savlar, *Sayıştay Dergisi*, 108, Erişim Adresi: <https://www.sayistay.gov.tr/tr/Upload/95906369/files/dergi/pdf/der108m7.pdf>

Balazs.Z.(2015) Power and animality in Kafka’s The Castle, *Journal Of Political Power*, 8(1), 85-107, Erişim Adresi: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/2158379X.2015.1011379>

Bauman.Z. Sertabiboğlu.S.(Çev.) (2007) *Modernite ve Holocaust*, İstanbul, Sarmal Yayınevi

- Baştan.S., Özer.B.(2012) Modernite ve Postmodernite Süreçlerinde Kamu Yönetimi, Siyasa Yapım Sürecinin İletişimsel Motifleri ve Demokratikleşme Üzerine Kuramsal Bir Tartışma, *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 4(1),39-52. Erişim Adresi: <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423869101.pdf>
- Baykan.A.(2014) Başkut ve Zuckmayer’de bürokrasi-vatandaş ilişkisi, *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (32), 29-46
- Bennett.J.(1994) Kafka, Genealogy, and the Spiritualization of Politics, 56(3), *The University of Chicago Press on behalf of the Southern Political Science Association*, Erişim Adresi: <https://www.jstor.org/stable/2132186>, Erişim Tarihi:05.01.2020
- Boetie.E.D.L.Ağaoğulları.M.A.(Çev.) (2011) *Gönüllü kulluk üzerine söylev*, 3.baskı, Ankara, İmge Yayınevi
- Borick.C.P., Hyde.A.C., Russell.E.W., Shafritz.J.M.(2016) *Introducing public administration*, Ninth edition, New York, Routledge
- Brod.M. Şipal. K. (Çev.) (1994) *Kafka’da İnanç ve umutsuzluk*, İstanbul, Cem Yayınevi
- Caiden.G.E.(1985) Excessive bureaucratization: The J-Curve Theory of bureaucracy and Max Weber through the looking glass, *Taylor & Francis Ltd*, 7(4), 21-33, Erişim Adresi: <https://www.jstor.org/stable/25610452> , Erişim Tarihi:05.01.2020
- Callinicos.A.Şebnem.P.(Çev.) (2001) *Postmodernizme hayır Marksist bir eleştiri*, 1.baskı, Ankara, Ayraç Yayınevi
- Can.Ö.(2010) Edebiyat eseri okuma süreci ve Franz Kafka örneği, *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 23(1), 133-143

Cioffi.F.L.(1999) Postmodernism, Etc.: An Interview with Ihab Hassan, *Penn State University Press*, 33(3), 357-371, Erişim Adresi: <https://www.jstor.org/stable/10.5325/style.33.3.357> , Erişim Tarihi:16.04.2020

Corbella.W.(2007) Panopticism and the Construction of Power in Franz Kafka's The Castle, *Papers on Language & Literature*, 43(1), Erişim Adresi: https://pdfs.semanticscholar.org/90f7/b124c13a12b0c47954ae930fld6e4c26f011.pdf?_ga=2.172349027.13592344043.1590683897-834884585.1590254200

Corbin.J.Strauss.A.(1990) Grounded Theory Research: Procedures, Canons, and Evaluative Criteria, *Qualitative Sociology*, 1990, 13(1), 3-21

Creswell.J. W. (2014) *Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches*, 4.Baskı, SAGE Publications, United States of America

Creswell.J. W. (Çev.) Bütün.M., Demir.S.B. *Nitel Araştırma Yöntemleri Beş Yaklaşımına Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni*, Siyasal Kitabevi, Kasım 2013, Ankara

Cunha. M.P., Clegg. S., Munro. I., Rego. A., Sousa. M. O. De. (2016) Kafkaesque power and bureaucracy, *Journal Of Political Power*, 9(2)

Çanaklı.L.A.(2007) Türk romanında bürokrasi ve memurlar, *Doktora Tezi*, Bursa, Uludağ Üniversitesi,ErişimAdresi:[http://docs.neu.edu.tr/library/nadir_eserler_el_yazmalari/TEZLER_YOK_GOV_TR/Levent%20Ali%20%C3%87anaklı%C4%B1,%20T%C3%BCrk%20roman%C4%B1nda%20b%C3%BCrokrasi%20ve%20memurlar%20\(1872-1950\)210162.pdf](http://docs.neu.edu.tr/library/nadir_eserler_el_yazmalari/TEZLER_YOK_GOV_TR/Levent%20Ali%20%C3%87anaklı%C4%B1,%20T%C3%BCrk%20roman%C4%B1nda%20b%C3%BCrokrasi%20ve%20memurlar%20(1872-1950)210162.pdf)

Çataoluk.G.(2011) Hukukçunun Hukuk Karşıtı Tutumunun Edebi Dışavurumu Dr. Franz Kafka Ve 'Dava'sı, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 17(1-2), 235-64

- Çelik.A., Şimşek.M.Ş.(2011) *İşletme yönetimi*, 1.baskı, Konya, Eğitim Yayınevi
- Çelik.F. Sivri.Medine (2016) Ceza Sömürgesi ve otoriteryanizme Kafkaesk bir yaklaşım, Uluslar arası Kıbrıs Üniversitesi, *Folklor-Edebiyat*, 22(86),77-92
- Çevikbaş.R.(2014) Bürokrasi kuramı ve yönetsel işlevi, *Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 75-102
- Çiçek.N.(2015) Franz Kafka'nın Eserlerinde Yabancılaşma Problemi, *Beytulhikme An International Journal of Philosophy*, 5(1), Doi Adresi: Doi: 10.18491/bijop.97020
- Değirmenci.K.(2011) Sosyal Bilimlerde Disiplinlerarasılığı ve Disipliner Ayrımları Yeniden Düşünmek, *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (15), 72-80, Erişim Adresi:<http://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/788695>
- Deleuze.G.Guattari.F.Ergüden.I.Uçkan.ö.(Çev.) (2000) *Kafka minör bir edebiyat için*, Yapı Kredi Yayınları
- Demir.K.A., Yavaş.H.(2015) Kamu Yönetiminin Geleceği Üzerine Kavramsal Bir Tartışma, *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 13(25), 91-113
- Diler.E., Tokdemir.A.Z.(2004) Franz Kafka ve Die Verwandlung (Değişim) isimli eseri, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*,2004,11
- Doğan.K.C.(2017) Postmodern kamu yönetiminin kuramsal temelleri çerçevesinde yönetim yaklaşımı: Literatür taraması, *Ömer Halis Demir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(1), 27-45

Dowden.S.D.(1995) *Kafka's The Castle and the critical imagination*, Camden House, First Edition

Eco.U., Basmacı L.T.(Çev.) (2018) *Antik Yunan*, 2.Baskı, İstanbul, Alfa Basım Yayım Dağıtım

Eco.U., Basmacı L.T.(Çev.) (2017) *Orta Çağ 2 katedraller, şovalyeler, şehirler*, 3.Baskı, İstanbul, Alfa Basım Yayım Dağıtım

Eine freundschaft-Briefwechsel, Şipal.K.(Çev.) (2019) *Bir dostluk Kafka-Max Brod mektuplaşmaları*, İstanbul, Cem yayınevi

Erdem.B.K.(2019) *Batı Metafiziğinden Post modernizme Ötekinin Kökleri*, 1.baskı, Konya, Eğitim Yayınevi

Erdle.B.R.(2016) *Dis/Placing Thought: Franz Kafka and Hannah Arendt*, De Gruyter, Erişim Adresi: <https://www.jstor.org/stable/j.ctvbkjt9v.19>

Erdoğan.C.(2018) Cumhuriyet Halk Partisi'nin Antalya Üyelerinin Parti İçi Demokrasi ve Oligarşiye Bakış Açısı, *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi* (37), 63-87. Erişim Adresi:<http://dx.doi.org/10.25294/auiibfd.420802>

Ergun.T., Polatoğlu.A.(1988) *Kamu yönetimine giriş*, Üçüncü Yayım, Ankara, TODAİE Yayını

Eryılmaz.B.(2009) *Kamu Yönetimi*, 2. Baskı, Ankara, Okutman Yayınları

Esgin.A.(2013) İmal Edilmiş Belirsizlikler Çağının Sosyolojik Yönelimi: Ulrich Beck ve Anthony Giddens Kaynaklı "Risk Toplumu" Tartışmaları, *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 12(3) , 683-696

Farmer.D. J.(2005) *To kill the king : post-traditional governance and bureaucracy*, M.E. Sharpe, Inc.,New York

Fischer E. Cemal.A.(Çev.) (1985) *Franz Kafka*, İstanbul, Kent Basımevi

Frederickson.H.G.(2000) Can Bureaucracy Be Beautiful?, *Public Administration Review*, 60(1), 47-53, Erişim Adresi:<https://www.jstor.org/stable/977413>, Erişim Tarihi:05.01.2020

Goldstücker.E.(1974) *Ten Years after the Kafka Symposium of Liblice*, Berghahn Books,8(2),22-26, Erişim Adresi: <https://www.jstor.org/stable/41442439> , Erişim Tarihi:05.01.2020

Gray.R.(2009) *Kafka's Castle*, Cambridge University Press, 1 edition

Gupta.V.P.(1987) A study of conflict between political elite and bureaucracy, *The Indian Journal of Political Science*, 48(1), 13-140, Erişim Adresi:<https://www.jstor.org/stable/41855870> , Erişim Tarihi:05.01.2020

Gündüz.O.(2011) Türk Romanında Toplumsal Gerçeklik: Kemal Tahir Örneği, *DoktoraTezi*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Erişim Adresi: <http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/TEZ/48605.pdf>

Gündüz.U.(2011) Kafka metinlerinde iletişim, iletişimsizlik ve yabancılaşma olgusu üzerine, *Selçuk İletişim*, 7(1)

Güven.A.(2017) Kamu Yönetiminde Yeni Bürokratik Hastalıklar, *Türk İdare Dergisi*, (485)

E Erdağ, R. (2009) Yönetimde Gizlilik ve Devlet Sırrı Kavramı, *Türk İdare Dergisi*, Sayı 464, 93-101

- Harman.M.(1997) Approaching K.'s The Castle, *The Johns Hopkins University Press*, 105(4), 513-23, Erişim Adresi: <https://www.jstor.org/stable/27548432> , Erişim Tarihi: 05.05.2020
- Hegel. G.W.F. (1896) S.W. Dyde (Çev.) *Philosophy of right*, Prometheus Books, Erişim Adresi: <https://www.marxists.org/reference/archive/hegel/works/pr/philosophy-of-right.pdf>
- Hegel. G.W.F.(Çev) Karakaya.C. (1991) *Hukuk felsefesinin prensipleri*, 1.basım, Kasım 1991, Sosyal Yayınlar, İstanbul
- İlkılıç.S.(2019) Franz Kafka'nın Türkiye'de Alımlanması, *Diyalog*, (1),14-33, Erişim Adresi: <http://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/755475>
- İnan.F., Tuluk.İ.(Ed.) (2015) Roma: Kartalların İmparatorluğu, Neil Faulkner, *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*,1(1) ,309-317
- Janouch.G.Şipal.K.(Çev.) (1994) *Kafka ile söyleşiler*,1.baskı, İstanbul, Cem Yayınevi
- Kaçer.M.(2017) Çin bürokrasi sınavları: Patrimonyal bürokraside rasyonel bir gelenek, *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(2), 145-166
- Kadioğlu.D.(2011) Kafka'da iktidar, hukuk ve adalet, *İstanbul Bilgi Üniversitesi, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi*, Erişim Adresi: <https://openaccess.bilgi.edu.tr/handle/11411/51>
- Kafka. F.Cemal.A. (Çev.) (2002) *Dava*,3.baskı, İstanbul, Can Yayınları
- Kafka.F.Özdemir.İ.(Çev.) (2018b) *Ceza sömürgesi*,10.baskı, İstanbul, Kırmızı Kedi Yayınevi
- Kafka.F.Sabuncuoğlu.A.(Çev.) (2014) *Amerika*,1.baskı, İstanbul, Can Yayınları

- Kafka.F. Şipal.K.(Çev.) (2000) *Şato*, İstanbul, Cem Yayınevi
- Kafka.F. Şipal.K.(Çev.) (2018a) *Yeni bulunmuş mektuplar*,5.baskı, İstanbul, Cem Yayınevi
- Kafka.F.Şipal.K.(Çev.) (2018c) *Bütün Öyküler*,6.baskı, İstanbul, Cem Yayınevi
- Kapani.M.(1995) *Politika bilimine giriş*,7.baskı, Ankara, Bilgi Yayınevi
- Karadaş.Y.(2012) İktidar, tahakküm ve Kafka'nın Şatosu, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(3), 951 -65
- Keskin.U.(2016) Franz Kafka'nın eserlerinde çalışma hayatında aşırı gayretkeşlik ve yabancılaşma, *Sosyal Bilimler Dergisi*, 49, 233-50
- Keskin.U.(2016) Franz Kafka'nın eserlerinde aşırı bürokrasi ve otoriter yönetici imgesi, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 17(2), 253-73
- Kocaoğlu.F., Öztaş.N.(Ed.) (2019) *Antik Çağ'da bürokrasi*, 1.Basım, Ankara, Nobel Akademik Yayıncılık
- Kostopoulou. I. (2020) Bureaucracy and Desire: Franz Kafka's Accident Report. *Open Library of Humanities*, 6(1):5, 1–28. Erişim Adresi: <https://doi.org/10.16995/olh.480>
- Kuş, E. (2006) Bilgisayar destekli nitel veri analizi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, *Yayımlanmış Doktora Tezi*, Erişim Adresi: <https://dspace.ankara.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12575/37488/186934.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

- LaBier. D. (1983) Bureaucracy and Psychopathology, *International Society of Political Psychology*, 4(2),223-243, Erişim Adresi: <https://www.jstor.org/stable/3790936>, Erişim Tarihi:05.01.2020
- Loo, H. V.D., Reijen, W. Canatan. K (Çev.) (2003) *Modernleşmenin Paradoksları*, 1.baskı, İstanbul, İnsan Yayınları
- Löwy.M.(2004) *Paper Chains: Bureaucratic Despotism and Voluntary Servitude in Kafka's The Castle*, 51(4), 49-58, Erişim Adresi: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0392192104047880>
- Löwy.M.I. Ergüden. (Çev.) (2018) *Kafka boyun eğmeyen hayalperest*, İstanbul, Ayrıntı Yayınları
- Lukacs.G.Çapan.C.(1975) *Çağdaş gerçeğin anlamı*,2.basım. Payel Yayınları
- Lyotard.J.F.Ahmet.Ç.(Çev.) (1997) *Postmodern durum*,2.baskı, Ankara, Vadi Yayınları
- Maravic.P.V., Rubinstein W. D. (2010) *Max Weber, Bureaucracy, and Corruption*, Graaf.D.G., Wagenaar.P.(Ed.) *The Good Cause*, Verlag Barbara Budrich, Erişim Adresi: <https://www.jstor.org/stable/j.ctvbj7k5p.6>
- Marx.K.Somer.K.(Çev.) (2009) *Hegel'in Hukuk Felsefesinin Eleştirisi*, 2.Baskı, Ankara, Sol Yayınları
- Mccabe.D.(2013) The Tyranny of Distance: Kafka and the problem of distance in bureaucratic organizations, *Organization*, 22(1), 58-77, Erişim Adresi: https://www.researchgate.net/publication/275590787_The_Tyranny_of_Distance_Kafka_and_the_problem_of_distance_in_bureaucratic_organizations
- Mill.J.S., and The Floating Press (2009) *Considerations on Representative Government*, e kitap

- Mill.J.S Dostel.M.O. (Çev.) (2003) *Hürriyet üzerine*, Liberal Düşünce Topluluğu, Ankara, Cantekin Matbaası
- Mises.L.V.(1944) *Bureaucracy*, e kitap, New Haven, Yale University Press
- Munro.I.Huber.C.(2012) Kafka's mythology: Organization, bureaucracy and the limits of sensemaking, *Human Relations*, 65(4), 523-543
- Mydlik.M., Derzsiova.K.(2007) Robert Klopstock and Franz Kafka –the Friends from Tatranské Matliare (the High Tatras), *Prague Medical Report*, 108(2), 191-195
- Nasir.M.A.(2012) Logic of the Absurd Reading Kafka in a Kafkaesque World, *Administrative Theory & Praxis*, 34(1), 40–59
- Oppermann.S.T.(1999) *Postmodern tarih kuramı: Tarih yazımı ve yeni tarihselcilik ve roman*, Ankara, Evin Yayıncılık
- Orion F. White, Jr. (1969) The Dialectical Organization: An Alternative to Bureaucracy, *Public Administration Review*, 29(1), 32-42, Erişim Adresi: <https://www.jstor.org/stable/973983>, Erişim Tarihi:05.01.2020
- Övgün.B. (2010) Bürokrasiden yönetime yönetim biçiminin değişmesi, *Doktora Tezi*, Ankara Üniversitesi, Ankara, Erişim Adresi: <https://dspace.ankara.edu.tr/xmlui/>
- Özalp.A.(2017)Hayaller Mars, Gerçekler Yeryüzü: Kamu Yönetiminin Geleceği Üzerine, *Yüzyüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 676-686, Erişim Adresi: <http://www.yyusbedergisi.com/dergi/hayaller-mars-gercekler-yeryuzu-kamu-yonetiminin-gelecegi-uzerine20180101042508.pdf>

- Özdoğan.M.(2018) Neo-Weberyen devlet ve bürokrasi, *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*,5(14),597-608, Erişim Adresi: [Dergipark.org.tr](http://dergipark.org.tr)
- Özer.M.A.(2005) Kamu yönetiminin etkinliğindeki en büyük engel: Bürokrasi ve yozlaşma, *Verimlilik Dergisi* (2), Erişim Adresi:<http://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/330344>
- Öztaş.Altınoluk.D.(2013) Franz Kafka romanlarında insan doğası üzerine sosyolojik bir inceleme, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Uygulamalı Sosyoloji Bilim Dalı, *Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi*
- Öztaş.N.(Ed.) (2019) *Bürokrasi*,1.Basım, Ankara, Nobel Akademik Yayıncılık
- Öztürk.N.K.(2017) *Bürokrasi-siyaset ilişkileri ve Türkiye*,1.baskı, Ankara, Siyasal Kitabevi
- Robinson.D., Ökten.K.H.(Çev.) (2000) *Nietzsche ve postmodernizm*, 1.baskı, İstanbul, Everest Yayınları
- Roy.G.(1966) *The Trial and The Castle and other works a critical commentary*, Monarch Press, 1.Edition, New York
- Russell.B.Ergin.M.(Çev.) (1990) *İktidar*,1.baskı, İstanbul, Cem Yayınevi
- Salihoğlu. H. (1983) Doğumunun 100.yılında Kafka'nın güncelliği, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Özel sayı, Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/huefd/issue/42465/511263>, Erişim Tarihi:09.01.2020
- Saygın.A.U.(2016) Anthony Giddens'in sosyolojisinde modernliğin boyutları, *Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi (AKAR)*, 1(2), 69-80

- Sheppard.R.(1973) *On Kafka's Castle a study*, Barnes And Noble İmport Division, USA
- Sizemore.C.W.(1980) *Cognitive dissonance and the anxiety response to Kafka's The Castle*, University of North Carolina Press, 4, 23-30, Erişim Adresi: <https://www.jstor.org/stable/44366664> , Erişim Tarihi: 05.05.2020
- Smith.M.P.(1971) Alienation and Bureaucracy: The Role of Participatory Administration, *Wiley on behalf of the American Society for Public Administration*, 31(6), 658-664, Erişim Adresi:<https://www.jstor.org/stable/974259>, Erişim Tarihi:05.01.2020
- Sobacı.M.Z., Köseoğlu.Ö.(2015) *Kamu yönetiminde paradigma arayışları Yeni Kamu İşletmeciliği*, 1.baskı, Bursa, Dora Basım Yayım Dağıtım
- Sözen.S.(Ed.) (2013) *Kamu yönetimi*, 1.Basım, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını
- Spicer.M.W.(2014) John Stuart Mill's Views on Liberty, Contestation, and Individuality and their Implications for Public Administration, *Urban Publications*, Erişim Adresi: https://engagedscholarship.csuohio.edu/urban_facpub/1246
- Stach, R. Frisch . S. (Çev.) (2013) *Kafka*, United State Of America, Princeton Universit Press
- Şener.H.E.(2020) Aklın trajedisi ve bir suçlama olarak bürokrasi: Kafka'nın Dava'sı ve Şatosu, *Memleket Siyaset Yönetim (MSY)*, 15 (33), 2020, 1-34
- Tataroğlu.M.(2005) Bauman'ın bürokratik rasyonelite olgusuna etik yaklaşımı, *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 3(3), 1-20, Erişim Adresi: <http://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/203564>

- Thier.A.(2018) *Understanding Franz Kafka*, University of South Carolina Press, Erişim Adresi: <https://www.jstor.org/stable/j.ctv6wgc2.12>
- Turner.Brandon.P.(2010) John Stuart Mill and the Antagonistic Foundation of Liberal Politics, *The Review of Politics*, 72(1), 25-53, Cambridge University Press for the University of Notre Dame du lac on behalf of Review of Politics, Erişim Adresi: <https://www.jstor.org/stable/25655889>
- Tükel.İ.(2012) Modern örgütlerde yabancılaşma ve Kafka'nın Dönüşüm romanının bu bağlamda analizi, *Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* ,1(2)
- Ullyot.J.(2010) Kafka's Grail Castle, *The German Quarterly*, 83(4), s.431-48, Erişim Adresi: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/j.1756-1183.2010.00094.x>
- Wagenbach.K. Şipal. K. (Çev.) (1997) *F. Kafka yaşam öyküsü*, İstanbul, Cem Yayınevi
- Waldo.D.(1955) *The study of public administration*, New York, Doubleday And Company INC
- Walters.M., Cirhinlioğlu. Z. (Ed.) (2008) *Modern sosyoloji kuramları*, 1.baskı, İstanbul, Gündoğan Yayınları
- Weber.M.Boyacı.L.(Çev.) (2012) *Ekonomi ve Toplum 2*, Yarm Yayınları, 2.Baskı, İstanbul
- Webster.P.D.(1951) *A critical examination of Franz Kafka's "The Castle"*, The Johns Hopkins University Press, 8(1), 35-60, Erişim Adresi: <https://www.jstor.org/stable/26301442> , Erişim Tarihi: 05.05.2020
- Weiss, P. Kurultay.T.Tanyeri.Ç.(Çev.) (2005) *Direnmenin estetiği*, 1.baskı, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları

Wolcott.H.W.(1994) *Transforming Qualitative Data Description, Analysis, and Interpretation*, SAGE Publications Inc

Wright.D.E.(2012) The Misplaced Role of “Utilitarianism” in John Stuart Mill’s Utilitarianism, Texas A&M University, *Yayımlanmış master tezi*, Erişim Adresi: <http://hdl.handle.net/1969.1/ETD-TAMU-2012-08-11475>

Yavuz.N., Zavalı.Y.S. (2015) Postmodern Dönemde Kimliğin Belirleyicisi Olarak Tüketim: Tüketilmiş Kimlikler, *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*,4(4), 126-152

Yıldırım.M.(2010) Modernizm, postmodernizm ve kamu yönetimi, *Uluslar arası İnsan Bilimleri Dergisi*, 7(1), 703-719, Erişim Adresi:<http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423936659.pdf>

Yurtsever.M.(2016) Peter Weiss’ın Kafka’ya ve Sosyalist Gerçeğe Bakışı Direnmenin Estetiği’nde Kafka’nın Şato ve Neukrantz’ın Wedding Barikatları Romanlarına Göndermeler Üzerinden Bir Değerlendirme, *Diyalog Interkulturelle Zeitschrift Für Germanistik*, 4(2), 1-19, Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/276538>

Zijderveld.A.C.Cerit.C.(Çev.) (1985) *Soyut toplum*,1.baskı, İstanbul, Pınar Yayınları

Zilcosky.J.(2002) Surveying The Castle: Kafka’s colonial visions, Rolleston.J.(Ed) *A companion to the works of Franz Kafka*, Camden House, USA, s.281-324